

З М І С Т

МОВОЗНАВСТВО

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ВИВЧЕННЯ ЗООЛОГІЧНОЇ НОМЕНКЛАТУРИ: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ ВИМІР <i>Шинкарук В. Д., Харченко С. В.</i>	6
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИЙ ДОСВІД УПРОВАДЖЕННЯ БАГАТОМОВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (на прикладі ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ) <i>Шумицька Г. В.</i>	15
ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК КАТЕГОРІЯ СУЧАСНОЇ ЛІНГВІСТИЧНОЇ І МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ ПАРАДИГМИ <i>Жихарєва О. О.</i>	23
ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ПРИРОДА В ПОЕТИЧНІЙ МОВІ ОЛЕКСІЯ ДОВГОГО <i>Строкаль О. М.</i>	30

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ НАРАТИВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПОСТПОСТМОДЕРНІСТСЬКИХ РОМАНАХ «ДИВНИЙ ВИПАДОК ІЗ СОБАКОЮ ВНОЧІ» М. ГЕДДОНА ТА «УГАМУЙТЕ МЕНЕ» М. ДЖ. ГАЙЛЕНД <i>Дроздовський Д. І.</i>	41
ІСТОРИКО-ЛІТЕРАТУРНІ СИНТЕЗИ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША <i>Генц А. В.</i>	50

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ НЕОЛОГІЧНИХ МЕТАФОР УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ (англійською мовою) <i>Качмарчик С. Г.</i>	58
ТЕОРІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕЛІПСИСУ В МОВЛЕННЄВОМУ ПОТОЦІ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ <i>Максимчук В. С. Сидорук Г. І.</i>	66
ДЕЯКІ ПІДХОДИ ЩОДО ПЕРЕКЛАДУ ІНОЗЕМНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ЛЕКСИКИ ІНЖЕНЕРІВ (на матеріалі французької мови) <i>Рудницька Н. А., Боровик А. В.</i>	72

ТЕРМІНОЗНАВСТВО

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ ТЕЛЕСКОПІЗМІВ <i>Демченко Н. С.</i>	77
МЕТОНІМІЧНІ ТРАНСПОЗИЦІЇ У ТЕРМІНОЛОГІЧНОМУ ПОЛІ «ХВОРОБИ ТВАРИН» <i>Рожков Ю. Г.</i>	85
НЕОЛОГІЗМИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ СФЕРИ БІОТЕХНОЛОГІЇ <i>Сиротіна О. О.</i>	90

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

АНАЛІЗ СЕМАНТИЧНИХ ОДИНИЦЬ ТЕКСТОВОГО ФОРМАТУ NITF <i>Балалаєва О. Ю.</i>	96
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ ПАРАМЕТРІВ ДИСКУРСИВНОЇ СТРУКТУРИ (на матеріалі міжнародно-правового дискурсу «м'якого права») (англійською мовою) <i>Кравченко Н. К., Нікольська Н. В.</i>	101
ПОСТМОДЕРНІЗМ ЯК МАНІПУЛЯЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ РЕКЛАМІ: МИСТЕЦЬКА ДОМІНАНТНА (англійською мовою) <i>Іванова І. Б., Лисицька О. П.</i>	108
КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ У МІЖКУЛЬТУРНОМУ БІЗНЕС-ПРОСТОРІ (англійською мовою) <i>Чайка О. І.</i>	114

ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

НАВЧАННЯ ПИТАЛЬНИХ МОВЛЕННЄВИХ АКТИВІВ У КОНТЕКСТІ КОГНІТИВНО-КОМУНІКАТИВНОЇ ПАРАДИГМИ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ІНТЕГРАЦІЯ (англійською мовою) <i>Єременко Т. Є., Лук'янченко І. О.</i>	122
КОНТРОЛЬ НАВЧАЛЬНИХ ЗДОБУТКІВ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ <i>Яременко Н. В.</i>	132

CONTENTS

LINGUISTIC STUDIES

PROSPECTIVE DIRECTIONS FOR STUDYING ZOOLOGICAL NOMENCLATURE:
LINGUOCOGNITIVE DIMENSION

Shynkaruk V. D., Kharchenko S. V......6

EXPERIMENTAL EXPERIENCE OF MULTILINGUAL EDUCATION INTRODUCTION IN UKRAINE
(ON THE EXAMPLE OF TRANSCARPATHIAN REGION)

Shumytska H. V.15

IDENTITY AS A CONCEPT OF MODERN LINGUISTIC AND INTERDISCIPLINARY PARADIGM

Zhykharieva O. O.23

VERBALIZATION OF THE CONCEPT NATURE IN OLEKSII DOVHIY'S POETRY

Strokai O. M.30

LITERARY STUDIES

REPRESENTATION OF NARRATIVE IDENTITY IN POST-POSTMODERN NOVELS

“THE CURIOUS INCIDENT OF THE DOG IN THE NIGHT-TIME” BY M. HADDON AND “CARRYME DOWN”
BY M. J. HYLAND

Drozdovskyi D. I.41

HISTORIOGRAPHICAL AND LITERARY STUDIES OF PANTELEYMON KULISH

Hents A. V.50

TRANSLATION STUDIES

WAYS OF ENGLISH PUBLICISTIC METAPHORIC NEOLOGISMS TRANSLATION INTO UKRAINIAN

Kachmarchyk S. H.58

THEORIES OF THE ELLIPSIS FUNCTIONING IN THE SPEECH FLOW: TRANSLATIONAL ASPECT

Maksymchuk V. S., Sydoruk H. I.66

SOME APPROACHES TO TRANSLATION OF FOREIGN PROFESSIONAL VOCABULARY
OF ENGINEERS (BASED ON THE FRENCH LANGUAGE MATERIAL)

Rudnytska N. A., Borovyk A. V.72

TERMINOLOGY STUDIES

STRUCTURAL AND SEMANTIC FEATURES OF ENGLISH TELESCOPES

Demchenko N. S.77

METONYMIC TRANSPOSITIONS IN THE ENGLISH LANGUAGE TERMINOLOGICAL FIELD "ANIMAL
DISEASES"

Rozhkov Yu.H......85

NEOLOGISMS IN THE ENGLISH TERMINOLOGY OF BIOTECHNOLOGY BRANCH

Syrotina O. O.90

COMMUNICATION STUDIES

ANALYSIS OF SEMANTIC UNITS OF NITF TEXT FORMAT

Balalaieva O. Yu.96

DISCOURSE STRUCTURE RELATIONSHIPS (BASED ON INTERNATIONAL LEGAL “SOFT LAW”
DISCOURSE)

Kravchenko N.K., Nikolska N.V.101

POSTMODERNISM AS THE MANIPULATIVE TECHNOLOGY IN MODERN UKRAINIAN ADVERTISING:
THE ARTISTIC DOMINANT CHARACTERISTIC

Ivanova I.B., Lysytska O. P.108

COMMUNICATIVE STRATEGIES IN CROSS-CULTURAL BUSINESS ENVIRONMENT

Chaika O. I.114

УДК 378:502.5(477):81

<https://doi.org/10.31548/philolog2020.01.006>

**ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ВИВЧЕННЯ ЗООЛОГІЧНОЇ НОМЕНКЛАТУРИ:
ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ ВИМІР**

В. Д. ШИНКАРУК, доктор філологічних наук, професор,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: vashyn2010@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0001-8589-4995>

С. В. ХАРЧЕНКО, доктор філологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: lucynka@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0001-9336-1259>

Анотація. Статтю присвячено одному з найдавніших шарів української лексики – зоологічній термінології. На підставі аналізу наукових джерел мовознавчої і природничої галузей визначено три пріоритетні напрями міждисциплінарного дослідження зоологічної термінології і номенклатури: системність у співпраці науковців, науково-педагогічних працівників філологічного і природничого напрямів, укладання й видання словників зоологічної номенклатури та створення інформаційно-пошукових тезаурусів. Наголошено, що розвиток виокремлених пріоритетних напрямів викристалізовуватиме українську наукову мову в галузі наук про життя, забезпечуватиме утвердження своєї, української, ідентичності через інтеграцію до світового наукового та культурного обшару, підтримуючи інтерактивний обмін між національною та світовою наукою.

Ключові слова: термінологія, зоологічна номенклатура, зоонім, словник, тезаурус, пріоритетний напрям.

Актуальність дослідження. Будь-яка розвинена літературна мова має свій арсенал, аби задовільнити різноаспектні потреби мовців, що нею послуговуються. З-поміж цього арсеналу важливою складовою є термінологія, а особливо термінологія, що її створили на національномовній основі. Тематичне поле сучасної термінології широке, воно охоплює всі галузі наукової діяльності. Термінологічні групи неоднорідні за часом створення, способами творення, за співвідношенням інтернаціонального / національного компонента, ступенем опрацьованості тощо. Ситуація, що склалася із зоологічною термінологією, парадоксальна: зоологічна лексика належить до одного з найдавніших шарів

української мови, але ступінь її опрацьованості, уніфікованості й досі незадовільний.

Стан дослідження. Наукове опрацювання зоонімів, що розпочалося наприкінці XIX ст. працями І. Верхратського і набуло виразних ознак організованої, методичної, послідовної термінологічної роботи від 1917–1918 р., покликане було систематизувати нагромаджені народні й інтернаціональні назви, обрати до наукового вжитку найпридатніші зі створених назв та сформувані зоологічну термінологію й номенклатуру. Ці засади згодом зреалізовано в «Словникові зоологічної номенклатури» (1927–1928 рр.), а вже 1935 р. в «Російсько-українському

словникові зоологічної термінології для середньої школи» змінено згідно з настановами термінологічних бюлетенів понад 2000 назв. У 80-х рр. ХХ ст. вийшли друком «Російсько-українсько-латинський зоологічний словник» (1983 р.) і каталог «Фауна України», 29 книг із 75 якої видано російською мовою (11 книг підготовлено й опубліковано впродовж 1992–2019 рр.).

Науковці сучасних наявних термінологічних центрів України – Загальноукраїнський центр словникарства Українського мовно-інформаційного фонду та відділ граматики і наукової термінології Інституту української мови НАН України (м. Київ), Термінологічний комітет стандартизації науково-технічної термінології (м. Львів), лабораторія комп'ютерної лінгвістики кафедри української мови та прикладної лінгвістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ) – плідно працюють у лексикографічній галузі, однак ні ботанічна, ні зоологічна термінологія (номенклатура) не ставали об'єктом ґрунтовних, різноаспектних досліджень. Мовознавці лексикографічно опрацювали біологічну термінологію [14], з-поміж якої спорадично були і зооніми.

Зоологічну термінологію й номенклатуру досліджували в етимологічному, когнітивно-ономасіологічному та семасіологічному аспектах на матеріалі української, німецької, англійської та французької мов (Л. Булаховський, В. Калько, О. Карабута, Ю. Марєга, Р. Міняйло, В. Німчук, С. Стройкова, Т. Тищенко, Н. Швець та ін.). Традиційно зоологи опрацьовують таксономію і номенклатуру тварин (І. Загороднюк, В. Кубійда, Ю. Мовчан, С. Харчук, А. Щербуха та ін.).

Автономно від термінологічних центрів України (принаймні на сайті інституту про це немає жодної згадки) працює над зоологічною термінологією Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України, де функціонує відповідна термінологічна комісія, яка підготувала тримовні (латинська, українська, російська мови) списки деяких представників фауни України –

птахів, ссавців, земноводних і плазунів [https://www.izan.kiev.ua/term_com/vstup.htm].

Мета статті – окреслити та обґрунтувати перспективні напрями в дослідженні української зоологічної номенклатури.

Виклад основного матеріалу. Є. Карпіловська, рецензуючи працю Ю. Кобова «Словник українських наукових і народних назв судинних рослин», слушно зауважила, що «створення номенклатури – зведень назв об'єктів вивчення – є, як відомо, наріжним каменем для побудови терміносистеми будь-якої галузі наукового знання» [3, с. 108]. Ця думка визначальною є не тільки для ботанічної термінології, але й для всіх терміносистем, зокрема й зоологічної.

Сучасний стан зоологічної термінології і номенклатури, її кодифікування, розвиток фахової мови, міжнародна співпраця тощо формують пріоритетні напрями її опрацювання. Їх, не претендуючи на вичерпність, виділяємо принаймні три.

Перший перспективний напрям у розвитку зоологічної номенклатури – це *системність у співпраці науковців, науково-педагогічних працівників філологічного і природничого напрямів*, на що вже науковці звертали увагу [5, с. 99; 16, с. 9; 17, с. 86; 19, с. 6]. Крім того, історія українського термінознавства має гарні приклади плідної та якісної співпраці філологів і фахівців інших галузей, зокрема Наукове товариство імені Т. Г. Шевченка, чії фахівці не-лінгвісти знали кілька мов (зокрема латинську, давньогрецьку, німецьку) та Інститут української наукової мови, до складу зоологічної секції природничого відділу якого входили і зоологи, і мовознавець М. Гладкий.

На початку ХХІ ст. ще панує тенденція до порізненого вивчення, опрацювання й кодифікування технічної, природничої тощо термінології, що дісталася нам у спадок від радянської науки, коли від 30-х рр. ХХ ст. обмежували вжиток української мови і аж

до повного її витіснення від 1970 р. з наукового обігу. На думку В. Пілецького, вибір серед можливих термінів (активних, призабутих, вилучених, нових запозичених) найбільш цікавить термінологів-практиків, особливо українську науково-технічну інтелігенцію, що прагне зберегти національний дух українськомовної термінології [10]. Відновлення і збереження національного духу зоологічної термінології в пріоритетах таких науковців-зоологів, як І. Загороднюк, Ю. Мовчан, Ю. Некрутенко, Г. Фесенко, С. Харчук, А. Щербухи та ін.

Для формування валідної зоологічної номенклатури недостатньо лінгвістичних знань про способи та засоби творення зоонімів, які повинні не суперечити принципам функціонування наукових назв таксонів (систематичних груп) тварин, визначених Міжнародним кодексом зоологічної номенклатури. Як і недостатньо тільки фахових знань про тварин, про їх таксономію і номенклатуру, про нові дані вивчення фауни для формування українськомовної зоологічної номенклатури. Зрештою, зоологи зрідка самі (правда, підсвідомо) визнають потрібність у такій співпраці: «... українські назви в своїй більшості відповідають, на нашу думку, сучасній науковій іхтіологічній термінології, яка складалася і використовувалася в Україні впродовж багатьох десятиліть [8, с. 51].

Другий перспективний і пріоритетний напрям, на наше глибоке переконання, – *укладання й видання словників зоологічної номенклатури*. На жаль, державна підтримка розвитку словникової бази формальна. Ще 1999 року з'явився Указ Президента України «Про розвиток національної словникової бази», яким підтримано пропозицію Національної академії наук України щодо видання нового покоління академічних українськомовних словників та створення їх електронного відповідника для інформаційних комп'ютерних систем (проект «Словники України») [11]. Наступний документ, який би мав змінити ситуацію на краще, – «Концепція державної

програми розвитку національної словникової бази України на 2008 – 2015 роки» [4] – не трансформувався в термінологічне планування та в програму дій з його реалізації. Не зважаючи на відсутність сприятливих умов, у серії «Словники України» (Український мовно-інформаційний фонд НАН України) вийшло понад 70 праць. Зоологічна термінологія і номенклатура поки перебуває поза увагою термінографів.

У передмові до українськомовної версії «Міжнародного кодексу зоологічної номенклатури» Ю. Некрутенко пише: «Цікавою, чи не унікальною, особливістю долі української наукової мови в галузі зоології є те, що її термінологічний апарат почав створюватися ще перед тим, як почала існувати україномовна зоологічна література» [9, с. XI]. Йдеться передусім про серії словників І. Верхратського, шість випусків-частин якої вийшли у 1864–1879 рр.

Знаковою працею початку ХХ ст. став «Словник зоологічної номенклатури» (1927–1928 рр.), що його проєкт підготувала зоологічна секція природничого відділу Інституту української наукової мови [13]. Саме в ньому засадничою був принцип кодифікувати номенклатуру на народномовній основі.

В. Пілецький наголошує, що перед упорядниками різноманітних терміносистем української мови після національно-визвольних змагань 1918–1920-их років постало нелегке завдання органічно вписати міжнародну термінологію в систему тогочасної української літературної мови, щоб українська наукова мова ставала не тільки засобом спілкування між ученими певної галузі, а й виконувала роль найприроднішого розповсюджувача й популяризатора наукових знань серед широких кіл українців, що неможливо було здійснити без добору національних відповідників до низки міжнародних термінів [10].

Автори «Словника зоологічної номенклатури» (1927–1928 рр.), добираючи українські відповідники до латинських назв, зважали на те,

«оскільки поширена назва на Україні, та в якій мірі вона певна з боку філологічного й наукового. Коли такої назви, що відповідала-б цим вимогам, не було, цеб-то була народня назва, хоч і поширена, але невірна філологічно, або не відповідала біології риби, чи то її морфології, її замінити на іншу, вірнішу, хоч і в меншій мірі відому» [13, с. 71], якщо ж назви бракувало, творили на українськомовній основі «ковану» назву, про що повідомляли читачам позначкою «сек.» [13, с. 5]: *Bothus maeoticus (Pallas) – Кáбула-калкán (сек.), кáмбула озівсько-чорноморська (авт.). Калкан (Кн., Бр., Гц.), полурибок (Pal.). р. – Камбала, калкан* [13, с. 80].

У наступних виданнях зоологічних словників, дотримуючись «вимог» часу, упорядковували номенклатуру і термінологію, транслітеруючи російські назви українською графікою [12; 7]. Словник О. Маркевича і К. Татарка є «єдиним доступним для науковців, викладачів і студентів джерелом української зоологічної номенклатури і термінології, однак, вирізняється певним відсотком лексем, що є простими «кальками» відповідних російських назв» [1]. Закономірно, що надбання термінологів «золотого десятиліття» було нівельовано.

З-поміж власне лінгвістичних проблем, що їх мовознавці вважають актуальними в розбудові українських термінологічних систем на національно-мовній основі, проблеми опрацювання критеріїв знеросійщення сучасних терміносистем і з'ясування ролі й місця інтернаціоналізмів та їх національних відповідників у різних терміносистемах важливі і для зоологічної термінології і номенклатури, а також збереження національного духу української термінології за умов широких глобалізаційних процесів сучасності [10]. Ці проблеми намагаються розв'язати і зоологи [2; 5; 6; 8; 9; 16; 21 та ін.], усвідомлюючи, що «розуміння необхідності розвитку національної наукової термінології і номенклатури в будь якій мові – одна з головних якостей дослідника» [16, с.3].

Однак брак знань про словотвірну

систему української літературної мови, наявні словотвірні моделі та словотвірні засоби вможливають і далі функціонування, наприклад, номенклатур з елементом *-подібний*, що ним перекладають російські лексеми на *-образный*, *-видный*, *-подобный*. В окремих працях також натрапляємо і на елемент *-видний*: *Сарпа сальповидна* [8, с. 69]. Власне українська термінотвірна традиція тут зовсім інша – кореневий елемент доповнюємо суфіксами *-уват-* (*-оват-*), *-аст-*, *-ист-* (*-їст-*). Але така ситуація цілком закономірна, якщо науковці послуговуються «Словником української мови» в 11 томах, де зазначено, що *-подібний* – друга частина складних прикметників, що надає слову значення 'який має вигляд, форму того, що назване в першій частині' [15, т. 6, с. 745]. Тож варто застосовувати культурно-семіотичний принцип до зоонімів, що сприятиме відновленню національно-мовній номенклатурі або спонукатиме до пошуку нових відповідників, створених відповідно до вимог ДСТУ 3966:2009 «Термінологічна робота. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять», де сформовано перелік критеріїв до термінів. З-поміж застандартизованих критеріїв деякі критерії для флоронімів і фаунімів є облігаторні (системність, відповідність лексичного значення терміна позначеному ним поняттю, однозначна відповідність терміна поняттю, мовна правильність, переважність рідної мови, згармонізованість), а деякі діють факультативно (раціональна стислість, словотворча здатність, наявність визначення поняття) [20, с. 67–68].

Зважаючи також і на те, що Україна прагне інтегруватися в міжнародний науковий простір, першочерговим є видання саме перекладних словників із реєстровою частиною як українською, так і латинською мовами. Ґрунтуватися такі словники повинні на нормативних словниках, які – важливий інструмент адаптації в мовному середовищі, інструмент подолання комунікативних конфліктів (коректне кодування й адек-

ватне декодування інформації)» [18, с. 220]. Наявність нормативних словників зоологічної термінології і номенклатури на певний відрізок часу усуне суперечки щодо назв.

Основою реєстру для словників повинні стати переліки зоологічної номенклатури, монографічні дослідження, окремі наукові розвідки тощо.

Традиційно словникові статті розташовують за алфавітом. Цей принцип застосовано в уже виданих словниках зоологічної термінології і номенклатури [7; 13]. Однак в словниках зоологічної термінології і номенклатури доцільно застосувати тематичний принцип структурування словникових статей, адже названий словник повинен відображати таксономію тварин і сучасний рівень систематичного вивчення цих тварин.

Зауважимо, що дослідження кожного фрагменту семантичної структури мови – вагомий внесок у теорію національного мовомислення [22; 23], а зосередження словесних даних у єдиних лексикографічних системах – шлях до відтворення закономірностей української концептуалізації світу й світосприймання, тому не можна погодитися з твердженням І. Загороднюка, С. Харчука про те, що «власне науковими є назви, що подані латиною, всі інші виконують тільки допоміжну роль» [2, с. 37]. Зрештою, зооніми – вербальні символи, що «належать до вагомих чинників національно-культурної самоідентифікації, адже вони є своєрідними ретрансляторами архетипних образів, у них закодовано пам'ять слова в його різнофункціональних культурних контекстах» [22, с. 98]

Прагнення повноцінно інтегрувати українську науку (адже результати досліджень мають інтернаціональний характер) у світовий інформаційний простір визначає ще один напрям дослідження зоологічної термінології і номенклатури – *створення інформаційно-пошукового тезаурусу* як легкодоступної бази даних з достовірною інформацією про назви

видів тварин України та їх ієрархічну класифікацію.

У багатьох країнах, де номенклатура флори і фауни на національно-мовній основі випрацювана, створено тезауруси, інтегровані таксономічні інформаційні системи, що в них розміщено авторитетну таксономічну інформацію про рослини, тварин, гриби та мікроби, а також екологічну інформацію, як-от: у США – Integrated Taxonomic Information System [<https://www.itis.gov/>], у Великій Британії – BIOTIC (Biological Traits Information Catalogue)[<http://www.marlin.ac.uk/biotic/biotic.php>], у Росії – «Каталог біоти Беломорської біостанції МДУ» [<http://wsbmsu.ru/doc/view.php?ID=182>]. Крім того, в тезаурусах збережено й синоніми термінів, номенклатур, зафіксовані в науковій літературі. Функціонує керований багатомовний тезаурус сільсько-господарської термінології «AGROVOC Multilingual Thesaurus», де 35 тисяч концептів подано 29 мовами, а між ними й українською мовою [<http://aims.fao.org/ru/agrovoc>]. Усі перераховані та інші тезауруси можуть бути своєрідним верифікатором для латинськомовного реєстру зоонімів України.

Оскільки інформаційно-пошуковий тезаурус – система, що забезпечує можливість не тільки ефективного використання різноманітної інформації про тварин, але і її збереження, накопичення, то зоологи та всі зацікавлені особи матимуть готовий лінгвістичний інструментарій досліджень, що економитиме ресурси та оптимізувати працю над об'єктом. Проте щоб бути інструментом дослідження, тезаурус повинен відображати сучасний розвиток науки і практики (зокрема таксономії тварин), іншими словами номенклатурну базу потрібно постійно поповнювати, редагувати, актуалізувати, щоб забезпечити високу якість і відповідність чинним класифікаціям, переглядам та щоб доповнити назвами нещодавно відкритих й описаних видів. Крім лінгвістичної інформації, для кожного наукового найменування потрібно вказувати

таксономічний ранг, пов'язані з ним синоніми і вернакулярні (народні) назви, інформацію про джерела даних (публікації, експерти тощо) тощо.

Під час створення тезаурусу треба зважати на деякі особливості зоологічної системи: для певної групи тварин може існувати не одна альтернативна систематика; методика, засоби, традиції інвентаризації таксонів різних груп тварин мають свої особливості.

З іншого боку, тезаурус – когнітивна модель зоології, а відповідно він повинен містити повну інформацію про об'єкти предметної галузі, про спеціальні одиниці фахової мови (а це не тільки терміни й номенклатури) та відношення між ними, відповідати сучасним вимогам, а також бути інформативним, однозначним, точним, стилістично нейтральним. Постійний моніторинг якісного складу інформації про тварин,

зіставлення її з новими даними сприятиме виявленню й усуненню вад в систематичному охопленні наявної інформації.

Висновки. Розвиток виокремлених пріоритетних напрямів відповідає суспільним запитам (уніфікує українську відповідну номенклатуру, збереже її народні назви), викристалізовуватиме українську наукову мову в галузі наук про життя, забезпечуватиме утвердження своєї, української, ідентичності через інтеграцію до світового наукового та культурного обширу, підтримуючи інтерактивний обмін між національною та світовою наукою. Створення словників, а на їх базі інформаційно-пошукового тезаурусу буде вагомим внеском у наукову інфраструктуру, яка є засадничою для опису, збереження та управління біорізноманіттям.

Список використаних джерел

1. Акімов І. А. Передмова до факсимільного видання «Словник зоологічної номенклатури (1927–1928)». Київ : Наукова думка, 2005. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.terioshkola.org.ua/ua/fauna/ukr-names/akimov2005-preface-voc1927.htm>

2. Загороднюк І., Харчук С. Українська зооніміка та взаємний вплив наукових і вернакулярних назв ссавців. Вісник Національного науково-природничого музею. 2017. Том 15. С. 37–66.

3. Карпіловська Є., Кобів Ю. Словник українських наукових і народних назв судинних рослин. Лексикографічний бюлетень. 2005. Вип. 11. С. 108–113.

4. Концепція Державної цільової програми розвитку Національної словникової бази на 2009-2015 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2009 р. № 140-р [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/140-2009-%D1%80#Text>

5. Куйбіда В. В. Народні іхтіоніми: формування, класифікація, етимолого-

семантичний аналіз. Вісник Черкаського університету. 2012. № 9 (222). С. 99–104.

6. Куцоконь Ю., Квач Ю. Українські назви міног і риб фауни України для наукового вжитку. Біологічні Студії. 2012. Том 6 / № 2. С. 199–220.

7. Маркевич О. П., Татарко К. І. Російсько-українсько-латинський зоологічний словник. Термінологія і номенклатура. Київ : Наук. думка, 1983. 412 с.

8. Мовчан Ю. В. Риби України (таксономія, номенклатура, зауваження). Збірник праць Зоологічного музею, 2008–2009. № 40. С. 47 – 86.

9. Некрутенко Ю. Передмова до українського перекладу. Міжнародний кодекс зоологічної номенклатури. Видання четверте. Київ, 2003. С. IX–XXV.

10. Пілецький В. Мовна специфіка українського терміна. Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». 2005. № 538. С.25–32.

http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_Wisnyk538/TK_wisnyk538_pilec'kyj.htm

11. Про розвиток національної словникової бази: Указ Президента України від 7 серпня 1999 року № 967/99

[Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/967/99#Text>

12. Російсько-український словник зоологічної термінології для середньої школи. Харків, 1935. 116 с.

13. Словник зоологічної номенклатури. Ч. 2: Назви хребетних тварин: Проект / Уклад. М. Шарлемань, К. Тарко. Київ : ДВУ, 1927. 124 с

14. Словник української біологічної термінології / відпов. ред.: Д. М. Гродзинський, Л. О. Симоненко. Київ : КММ, 2012. 744 с.

15. Словник української мови: в 11 т. / [за ред. І. К. Білодіда]. Київ : Наук. думка, 1970–1980.

16. Фесенко Г. В., Бокотей А. А. Анотований список українських наукових назв птахів фауни України (з характеристикою статусу видів). Київ – Львів, 2007. 112 с.

17. Харченко С. Інтегрований словник дендронімів як засіб уніфікації назв зелених насаджень парків і скверів. Міжнародний філологічний часопис. 2019. № 10 (1). С. 83–93.

18. Харченко С. Синтаксичні норми української літературної мови ХХ – початку ХХІ ст. : монографія; [відп. ред.. К. Г. Городенська]. Київ : Міленіум, 2017. 417 с.

19. Шинкарук В., Ткач А. Словотвірна ідентичність української термінології : монографія. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. 200 с.

20. Шинкарук В. Д., Харченко С. В. Критерії лінгвістичного описування назв зелених насаджень на основі термінологічних стандартів України. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки. Київ : Міленіум, 2017. Вип. 272. С. 62–69.

21. Щербуха А. Я. Українська номенклатура іхтіофауни України. Київ: Зоомузей ННПМ НАН України, 2003. 50 с.

22. Shynkaruk V. D., Kharchenko S. V., Zavalnyuk I. Ya. «Language-culture» dichotomy in formation of the mental sphere of ethnic consciousness and specificity of

national world perception. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. Київ : ІДЕЯ-ПРИНТ, 2019. № 1. С. 96–102.

23. Yasakova N.Y., Kharchenko S.V., Shynkaruk V.D. (2019) Verbal indicators of linguistic and cultural identity (personal pronouns as the example). Cogito. 2019. Vol. XI, № 4. P. 201–214.

References

1. Akimov, I. A. (2005). Peredmovna do faksimilnoho vydannia «Slovnnyk zoolohichnoi nomenklatury (1927–1928)». [Preface to the facsimile edition "Slovnnyk zoolohichnoi nomenklatury (1927–1928)". Kyiv : Naukova dumka. [Elektronnyi resurs]. <http://www.terioshkola.org.ua/ua/fauna/ukr-names/akimov2005-preface-voc1927.htm>

2. Zahorodniuk, I., Kharchuk, S. (2017). Ukrainiska zoonimika ta vzaiemnyi vplyv naukovykh i vernakuliarnykh nazv ssavtsiv [The Ukrainian Zoonymics and the Mutual Influence of Scientific and Vernacular Names of Mammals]. Proceeding of the National Museum of Natural History. Vol.15. 37–66.

3. Karpilovska, Ye., Kobiv, Yu. (2005). Slovnnyk ukrainskykh naukovykh i narodnykh nazv sudynnykh roslyn [Dictionary of Ukrainian scientific and folk names of vascular plants]. Lexicografic bulletin. Vyp. 11. 108–113.

4. Kontsepsiia Derzhavnoi tsilovoi prohramy rozvytku Natsionalnoi slovnkovoi bazy na 2009-2015 roky, skhvalena rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11 liutoho 2009 r. № 140-p [Elektronnyi resurs]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/140-2009-%D1%80#Text>

5. Kuibida, V. V. (2012). Narodni ikhtionimy: formuvannia, klasyfikatsiia, etymolohe-semantychnyi analiz [Folk names of fishes: formation, classification, etymological semantic analysis]. Cherkasy University bulletin. № 9 (222). 99–104.

6. Kutsokon, Yu., Kvach, Yu. (2012). Ukrainski nazvy minoh i ryb fauny Ukrainy dlia naukovooho vzhytku [Ukrainian names of lampreys and fishes of the fauna

of Ukraine]. *Studia Biologica*. Tom 6. № 2. 199–220.

7. Markevych, O. P., Tatarko, K. I. (1983). *Rosiisko-ukrainsko-latynskiyi zoolohichnyi slovnyk. Terminolohiia i nomenklatura*. [Russian-Ukrainian-Latin zoological dictionary. Terminology and nomenclature]. Kyiv : Naukova dumka. 412 s.

8. Movchan, Yu. V. *Ryby Ukrainy (taksonomiia, nomenklatura, zauvazhennia)* [Fish of Ukraine (taxonomy, nomenclature, remarks)]. *Proceedings of the Zoological Museum Zbirnyk 2008–2009*, № 40. 47 – 86.

9. Nekrutenko, Yu. (2003). *Peredmovna do ukrainskoho perekladu* [Preface to the Ukrainian translation]. *Mizhnarodnyi kodeks zoolohichnoi nomenklatury* [International Code of Zoological Nomenclature]. Fourth edition. Kyiv. S. IX–XXV.

10. Piletskyi, V. (2005). *Movna spetsyfika ukrainskoho termina* [Linguistic specifics of the Ukrainian term]. *Bulletin of the National Lviv Polytechnic University. Series "Problems of Ukrainian terminology № 538*. 25 – 32. [Elektronnyi resurs]. http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_Wisnyk538/TK_wisnyk538_pilec'kyj.htm

11. *Pro rozvytok natsionalnoi slovnykovoï bazy: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 7 serpnia 1999 roku № 967/99* [Elektronnyi resurs]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/967/99#Text>

12. *Rosiisko-ukrainskyi slovnyk zoolohichnoi terminolohii dlia serednoi shkoly* [Russian-Ukrainian dictionary of zoological terminology for high school]. (1935). Kharkiv, 116.

13. *Slovnyk zoolohichnoi nomenklatury* [Dictionary of zoological nomenclature]. Part 2: *Nazvy khrebetnykh tvaryn*. [Names of vertebrates] (1927). Proekt / Uklad. M. Sharleman, K. Tatarko. Kyiv : DVU. 124.

14. *Slovnyk ukrainskoi biolohichnoi terminolohii* [Dictionary of Ukrainian biological terminology]. vidpov. redaktery: D. M. Hrodzynskiyi, L. O. Symonenko. Kyiv : KMM, 2012. 744.

15. *Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 t.* [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vols.] (1970-1980). [za red. I. K. Bilodida]. Kyiv : Nauk. dumka.

16. Fesenko, H. V., Bokotei, A. A. (2007). *Anotovanyi spysok ukrainskykh naukovykh nazv ptakhiv fauny Ukrainy (z kharakterystykoïu statusu vydiv)* [Annotated list of Ukrainian scientific names of birds of fauna of Ukraine (with the characteristic of the status of species)]. Kyiv — Lviv. 112.

17. Kharchenko S. (2019). *Intehrovanyi slovnyk dendronimiv yak zasib unifikatsii nazv zelenykh nasadzhen parkiv i skveriv* [Integrated dictionary of dendronyms as a means of unification of names of parks greenery and squares]. *Mizhnarodnyi filolohichnyi chasopys* [International journal of philology]. № 10 (2). 83–93.

18. Kharchenko, S. (2017). *Syntaktychni normy ukrainskoi literaturnoi movy XX – XXI: monohrafiia* ; [vidp. red. K. H. Horodenska]. Kyiv : Milenium. 417.

19. Shynkaruk, V., Tkach, A. (2010). *Slovotvirna identychnist ukrainskoi terminolohii* : monohrafiia. Chernivtsi : Chernivetskyi nats. un-t. 200.

20. Shynkaruk, V. D., Kharchenko, S. V. (2017). *Kryterii linhvistychnoho opysuvannia nazv zelenykh nasadzhen na osnovi terminolohichnykh standartiv Ukrainy* [Criteria for linguistic description of green space names based on terminological standards of Ukraine]. *National Herald of National university of life and environmental sciences of Ukraine. Series: Philological*. Kyiv: Milenium, Volume, 272. 62–69.

21. Shcherbukha, A. Ia. (2003). *Ukrainska nomenklatura ikhtiofauny Ukrainy*. Kyiv: Zoomuzei NNPM NAN Ukrainy. 50.

22. Shynkaruk V. D., Kharchenko S. V., Zavalnyuk I. Ya. (2019). «Language-culture» dychotomy in formation of the mental sphere of ethnic consciousness and specificity of national world perception. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv : nauk. zhurnal*. Kyiv : IDEIa-PRYNT. № 1.

S. 96–102.

23. Yasakova N. Y., Kharchenko S. V.,
Shynkaruk V. D. (2019). Verbal indicators of

linguistic and cultural identity (personal
pronouns as the example). *Cogito*. 2019.
Vol. XI, № 4. P. 201–214.

**PROSPECTIVE DIRECTIONS FOR STUDYING ZOOLOGICAL NOMENCLATURE:
LINGUOCOGNITIVE DIMENSION**

V. D. Shynkaruk, S. V. Kharchenko

Abstract. *The article is devoted to one of the oldest layers of Ukrainian lexis – zoological terminology. According to the analysis of scientific sources on linguistic and natural sciences, three priority areas of interdisciplinary research of zoological terminology and nomenclature are identified: systematic cooperation of scientists, scientific and pedagogical workers of philological and natural areas, compilation and publication of dictionaries of zoological nomenclature and creation of information retrieval thesauruses. It is emphasized that the development of selected priority areas will crystallize the Ukrainian scientific language in the field of life sciences, ensure the assertion of its own Ukrainian identity through integration into the world scientific and cultural sphere, supporting interactive exchange between national and world science.*

Key words: *terminology, zoological nomenclature, zoonym, dictionary, thesaurus, priority area.*

УДК 81'246.3:37.014-028.77+37(477.87)
<https://doi.org/10.31548/philolog2020.01.015>

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИЙ ДОСВІД УПРОВАДЖЕННЯ БАГАТОМОВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Г. В. Шумицька, кандидат філологічних наук, доцент,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Email: galashum@meta.ua

<http://orcid.org/0000-0001-7806-2963>

Анотація. У статті йдеться про регіональні проміжкові результати всеукраїнського експерименту на тему «Формування багатомовності у дітей та учнів: прогресивні європейські ідеї в українському контексті», який провадиться на базі закладів загальної середньої та дошкільної освіти Одеської, Чернівецької, Закарпатської та Запорізької областей під егідою МОН України спільно з офісом Верховного комісара ОБСЄ у справах національних меншин. Практичним результатом проекту має стати створення нової організаційно-освітньої моделі навчального закладу з навчанням кількох мов як нової освітньої парадигми, а також вироблення концепції багатомовної освіти в Україні.

Зроблено також короткий екскурс упровадження багатомовної освіти в Європі та світі, а також досвіду України у цій сфері.

Основна частина статті містить огляд проміжкових результатів упровадження двомовного навчання у 4 закладах освіти Закарпаття з різними мовами навчання, кожен з яких самостійно обрав мовні цілі й апробує власну модель багатомовного навчання.

Ключові слова: мовна політика, державна мова, рідна мова, багатомовна освіта, всеукраїнський експеримент, методика CLIL, перехідна модель двомовної освіти, адитивна модель двомовної освіти.

Актуальність. Ще 2016 року в Україні з ініціативи МОН почалася дослідницько-експериментальна робота на тему «Формування багатомовності у дітей та учнів: прогресивні європейські ідеї в українському контексті» на базі дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів Одеської, Чернівецької та Закарпатської областей як таких, що є багатомовними, полікультурними. До обґрунтування доцільності провадження такої роботи з-поміж іншого було віднесено й таке: «Уваги й турботи потребує збереження багатого мовного спадку: державної української мови; мов національних меншин, які проживають на території України, а також теоретичного переосмислення і якісного оновлення вимагає процес навчання іноземних мов. Це передусім зумовлює необхідність розробки та реалізації нової моделі

формування багатомовності учнів, що включає навчання державної, рідної та іноземної мов» (наказ МОН України № 95 від 8.02.2016 «Про проведення дослідно-експериментальної роботи на базі дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів Закарпатської, Одеської та Чернівецької областей»). Практичним результатом проекту, який, відповідно до плану, триватиме до початку 2021 року, має стати створення нової організаційно-освітньої моделі навчального закладу з навчання кількох мов як нової освітньої парадигми, вироблення концепції багатомовної освіти в Україні тощо.

Відповідно до зазначеного наказу МОН України, Галина Шумицька, декан філологічного факультету ДВНЗ «УжНУ», як регіональний науковий консультант дослідження та Андріанна Лукач, завідувач обласного методичного центру

при департаменті освіти та науки Закарпатської ОДА, як регіональний координатор проекту, а також педагоги з експериментальних закладів освіти Закарпатської області беруть участь у навчальних семінарах і тренінгах, які МОН України спільно з офісом Верховного комісара ОБСЄ у справах національних меншин проводить для представників тепер уже чотирьох областей (Одеської, Чернівецької, Закарпатської та Запорізької). Європейські тренери, які працюють за методикою CLIL (Content and Language intergrated Learning) і мають досвід розробки навчальних програм мовного занурення, уже впродовж п'яти років діляться своїми напрацюваннями з українськими колегами, активно розвінчуючи міфи, поширені в нашій країні: нібито навчання нерідною мовою знижує якість знань з предметів, начебто учні мають психологічний дискомфорт під час навчання іншою мовою, нібито батькам важко допомогти дітям у їх навчанні іншою мовою через власне незнання мови, начебто діти не знають ні рідної, ні державної мови при одночасному їх вивченні тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зауважимо, що питання багатомовної освіти як однієї зі світових тенденцій модернізації освітнього простору досліджують учені різних країн, зокрема П. Аллен (P.Allen), Х. Бетен-Бердсмор (H. Baetens Beards-more), К. Бейкер (C. Baker), К. Бенсон (C. Benson), Дж. Каммінс (J. Cummins), В. Дж. Кук (V. J. Cook), Дж. Сенос (J. Cenoz), Д. Гортер (D. Gorter), Ж. Даркен (J. Darquennes), Дж. Дуарте (J. Duarte), Б. Гарлі (B. Harley), П. Мерісто (P. Mehisto), М. Свейн (M. Swain), П. Таборс (P. Tabors), Б. Гуфайзен (B. Hufeisen), М. Флемінг (M. Fleming), А. Янг (A. Young), Н. Баришніков, В.Гаманюк, Н. Гальскова, М. Глушкова, Н. Євдокімова, Л. Мороз та інші [3, с. 9]. Під терміном «багатомовна освіта», затвердженим резолюцією ЮНЕСКО, яка була схвалена Генеральною конференцією у 1999 році, розуміємо використання

щонайменше трьох мов (рідної, національної (державної), міжнародної) як інструменту навчання особистості з метою розвитку її полімовної компетентності, тобто йдеться про те, що навчання мови виходить за межі навчального предмета. При цьому рідна мова слугує основою формування особистості, усвідомлення власної ідентичності та національно-культурної приналежності, знання національної (державної) мови забезпечує доступ до повноцінної участі в житті країни, володіння ж міжнародними мовами розширює можливості доступу до освіти та світових ринків праці.

Вітчизняна дослідниця О. Першукіна, досліджуючи історію становлення європейської багатомовної освіти, звертає увагу на те, що впродовж ХХ ст. мовна політика багатьох європейських країн, зокрема Іспанії, Італії, Німеччини, була спрямована на підтримку винятково однієї мови, вбачаючи в ній засіб консолідації країни, а шкільна освіта розглядалася як основний інструмент розвитку й підтримки монологізму, проте вже у 50-х роках ХХ ст. інтеграційні процеси в Європі, зростання мобільності населення спонукали до роздумів про нові форми навчання, що й привело зрештою до офіційного відкриття 1957 року у передмісті Люксембурга першої багатомовної школи для дітей персоналу європейських наднаціональних закладів, а це, своєю чергою, стало початком запровадження багатомовної освіти в Європі. Експеримент зі створення школи нового типу виявився успішним і невдовзі переріс у великий суспільний проєкт, що й нині фінансується європейською спільнотою [1].

Історичний досвід показує, що програми мовного занурення практикують скрізь, де є актуальними мовні питання: ще у 1965 році занурення у французьку мову практикували в Канаді – в Монреалі (Квебек); у 1987 році відкрилися класи занурення у шведську мову у Фінляндії; в Іспанії, Каталонії, – у каталонську мову, а також баскську на

півночі, у Вельсі – у вельську мову тощо. Згадувана методика предметно-мовного інтегрованого навчання CLIL, запропонована європейськими лінгвістами наприкінці ХХ ст., набула поширення у Європі й успішно реалізується у деяких країнах, хоч процес її апробації супроводжується низкою складнощів, пов'язаних передусім з людським ресурсом, законодавчими, матеріальними та фінансовими аспектами тощо.

В Україні перша спроба впровадження багатомовної освіти була зроблена 2009 року, коли МОН України завдяки партнерській допомозі неурядової організації PATRIR (Тренінговий та дослідницький інститут з питань миротворчості Румунії) та фінансовій підтримці Міністерства закордонних справ Фінляндії організувало проєкт «Кримський політичний діалог», у межах якого було проведено низку тренінгів для педагогів, зустрічі з провідними фахівцями зарубіжжя, створено концепцію з розвитку багатомовної освіти в Криму під назвою «Кримська школа», але після анексії Автономної Республіки Крим роботу проєкту було призупинено у квітні 2014 року [2].

Мета цієї статті – окреслити проміжкові результати впровадження двомовного навчання у 4 закладах освіти Закарпаття з різними мовами навчання, кожен з яких самостійно обрав мовні цілі й апробує власну модель багатомовного навчання.

Матеріали і методи дослідження. У процесі роботи застосовано загальнонаукові методи аналізу, синтезу, узагальнення, систематизації, порівняння.

Результати дослідження та їх обговорення. 2015 року МОН України ініціювало новий проєкт «Формування багатомовності у дітей та учнів: прогресивні європейські ідеї в українському контексті», залучивши до участі в ньому пілотні школи Закарпаття, Одещини та Чернівецьчини; 2017 року до експерименту приєдналися заклади освіти Запорізької області. Тож уже впродовж п'яти років близько сотні

педагогів упроваджують елементи переважно двомовного навчання у майже двох десятках закладів загальної середньої та дошкільної освіти України.

На Закарпатті, де педагоги мають свій ефективний і цікавий досвід роботи з вивчення другої чи третьої мови, зумовлений історичними, соціальними, демографічними, та й ментальними особливостями краю, до експерименту залучені спеціалізована ЗОШ № 4 із поглибленим вивченням словацької мови Ужгородської міської ради, дошкільний навчальний заклад № 42 Ужгородської міської ради, а також Виноградівська ЗОШ I–III ст. № 3 імені Жигмонда Перені Виноградівської районної ради (з навчанням угорською мовою) та Білоцерківська ЗОШ I–III ст. Рахівської районної ради (з навчанням румунською мовою).

У кожній школі до роботи в дослідженні залучено по кілька педагогів, які в рамках певних предметів працюють з окремими класами. Названі заклади освіти мають різний досвід роботи в експерименті, тож і мовні цілі програми двомовної / багатомовної освіти визначають для себе по-різному. Так, педагоги спеціалізованої ЗОШ I–III ступенів № 4 із поглибленим вивченням словацької мови Ужгородської міської ради, які мають уже п'ятирічний досвід роботи в експерименті, за основну вибирають таку мету: учні мають розвинути білінгвізм (володіти на академічному рівні двома мовами – рідною та українською).

У рамках експериментального вивчення трьох предметів (біологія, математика, трудове навчання) у 5–9 класах двома мовами (українською та словацькою) мають на увазі й такі важливі моменти: впровадження багатомовної освіти передбачає розвиток словникового запасу з другої мови (української), а також із третьої мови, наприклад, іноземної; впровадження двомовної / багатомовної освіти має на меті підвищити впевненість учнів в тому, що вони можуть опанувати предмети чи окремі теми другою мовою (та третьою), якою вони вільно не розмовляють.

У цій школі вибрали т. зв. **перехідну модель** двомовної освіти: на початковому етапі навчання використовується словацька мова, причому працюють там переважно педагоги зі Словаччини, тобто автентичні носії мови, а в старших класах практикують перехід на українську з повним зануренням у мовне середовище, т. зв. імерсію (від лат. *immergo* – занурювати). Зауважимо, що серед учнів цієї школи значну кількість складають діти з українськомовних сімей, для яких українська є рідною, тож за час навчання у школі вони двічі відбувають мовне занурення: у початковій школі – в другу для багатьох словацьку мову, а в базовій школі (після вивчення всіх предметів словацькою) – в українську. І тільки в експериментальних класах педагоги відшуковують той мовний баланс (оптимальну модель упровадження багатомовної освіти), аби досягти реального академічного білінгвізму на етапі завершення шкільної програми.

Білоцерківська ЗОШ I-III ступенів Рахівської районної ради, яка в експерименті тільки другий рік як спостерігач, визначає для себе дві основні цілі: впровадження двомовної освіти передбачає розвиток комунікативних навичок в учнів з другої мови навчання (української), щоб вони могли вільно розмірковувати на теми в рамках предмета, який вивчається. Педагоги прогнозують, що з часом – у процесі впровадження двомовної освіти – учні теж зможуть розвинути академічний білінгвізм (володіти на належному рівні двома мовами – румунською та українською).

Наразі школа обирає т. зв. **адитивну модель** (від лат. *additivus* – додавальний) двомовної освіти: частина предметів у базовій і старшій школі тут вивчається румунською мовою (рідною), частина – українською (державною), а тоді відбувається повна імерсія на українську. Упровадження елементів двомовної освіти в рамках експерименту практикують наразі з таких предметів:

історія, математика, географія, «Захист Вітчизни».

Виноградівська ЗОШ I-III ступенів № 3 ім. Жігмонда Перені Виноградівської районної ради, яка в експерименті теж лише другий рік як спостерігач, вибрала для себе таку мету: дати учням можливість практикуватися з другої мови (української) на уроках з інших предметів додатково до уроків мови. Школа теж практикує **адитивну модель** двомовної освіти, але дещо в іншому кількісному співвідношенні: тут один предмет у базовій школі вибраний для повної імерсії (інформатика українською), декілька предметів («Основи здоров'я», фізика, біологія, мистецтво) – двома мовами (угорською та українською), інші – угорською, оскільки основний акцент роблять на підтримку рідної мови (угорської).

При відвідуванні уроків педагогів, які працюють в експерименті, та їх опитуванні вдалося виявити типові для мовного занурення стратегії, використовувани й у методиці CLIL, до прикладу: *«Я використовую роздаткові матеріали (таблиці, приклади тексту, діаграми, схеми понять), щоб учні могли практикуватися писати українською мовою», «Я використовую різноманітні текстові матеріали на уроці як першою (рідною) мовою учнів, так і українською мовою», «Я перевіряю як розуміння предмету/теми учнями, так і використання другої мови (правильність мовних зворотів, мовних конструкцій та ін.)», «Я ставлю учням запитання різної важкості для того, щоб розвинути їх мислення і мовні навички з української мови», «Я коментую відповіді учнів як зі змісту предмету, так і з використання другої мови (правильне використання словосполучень, мовних зворотів та ін.)», «На початку вивчення нової теми я використовую більше першу/рідну мову дитини/учня», «Я даю учням мовні конструкції (на дошці чи на стендах), щоб вони могли розмірковувати на тему українською мовою», «При плануванні уроків я співпрацюю з учителем української мови, щоб*

визначити, яку лексику і мовні конструкції потрібно дати учням, щоб вони могли освоїти тему і продемонструвати своє розуміння», «Я даю можливість учням обрати, якою мовою вони відповідатимуть на тести чи виконуватимуть контро-льну роботу», «Учитель української мови готує учнів до сприйняття тем з мого предмету під час уроків мови», «Я використовую посібники двома мовами для того, щоб учні могли проконсультуватися, якщо вони щось не зрозуміли українською мовою» тощо.

Що стосується Ужгородського закладу дошкільної освіти (загального розвитку) № 42 «Джерельце», який в експерименті теж від самого його початку, то тут застосовують елементи двомовного навчання (українською та словацькою) у трьох вікових групах – старшій (5-6 років), середній (4-5 років), молодшій (3-4 роки), а планування двомовного навчання будують за принципом: одне заняття / вид діяльності одною мовою, інше – другою. Основний підхід у їх багатомовній програмі – мовне занурення, коли заняття провадяться тільки другою мовою дитини (нерідною) і/або третьою. Вихователі активно використовують інтегрований підхід до вивчення мов: через діяльність упродовж дня – до вивчення другої мови. Залучають батьків до програми пілотування, наприклад, дають їм слова і вирази другою мовою, які треба повторювати з дітьми вдома, просять вмикати різні передачі словацькою мовою тощо, а також проводять виховні заходи двома мовами: один блок українською, інший – словацькою.

Для порівняння із результатами європейського досвіду, який переймають українські освітяни у рамках проєкту, зауважимо, що відвідування навчальних закладів Південного Тиролю (Італія) українськими освітянами переконало: у початковій школі починають навчатися відразу чотирма мовами (німецькою, італійською, ладинською та англійською як іноземною). Діти вчать абетку,

граматичні явища, застосовуючи порівняльний аспект – спочатку створюється база на основі схожості, а тоді вже аналізують відмінності. Чималий тирольський досвід показує, що на 6–7-му місяці діти починають чітко говорити відразу чотирма мовами. Якщо ж комусь це дається надто складно, що іноді теж трапляється, дитину переводять в одномовну школу.

Таке активне вивчення мов починають із садочка: один тиждень з дітьми розмовляють ладинською, тоді тиждень італійською, знову тиждень ладинською, тоді німецькою. Але це радше організаційне рішення, аніж методичне, бо був час, коли таке мовне чергування йшло через день. Кожна мова асоціюється в учнів з певним кольором, який має превалювати й в одязі вчителя, тож нерідко від дітей можна почути: ми сьогодні говорили «по-зеленому», тобто по-ладинськи, червоний колір означає німецьку, жовтий – італійську.

У Вільному університеті в Больцано теж треба знати три мови – італійську, німецьку та англійську. Такі багато-мовні університети є лише три: у Фінляндії, Люксембурзі й у Больцано. Рівень знань студентів має бути високий: три мови на рівні B2 й одна може бути на рівні A2. Ладинську мову вчать і на німецькому та італійському відділеннях, пишаючись тим, що зуміли досягти таких високих результатів при незначній кількості населення (близько 30 тис.), тоді як, скажімо, Сардинія при мільйонному населенні такими результатами похвалитися не може. Оскільки нині ладинська мова має 5 кодифікованих варіантів, то науковці активно працюють над виробленням одного [5].

Виходить, що планування двомовної / багатомовної освіти за методикою CLIL будується за принципом: один учитель / викладач / вихователь – одна мова, тобто кожен з них розмовляє з учнями тільки однією мовою; або ж один день – одна мова, тобто використання мов чергують упродовж тижня чи якогось

іншого періоду. Використання двох мов одночасно (для перекладу) вважається неефективним під час вивчення другої / третьої мови.

Висновки і перспективи. Якщо послідовно вводити багатомовну освіту чи її елементи в сучасну українську школу, то, цілком імовірно, можна вийти на створення закладу освіти інноваційного типу, в якому учні навчатимуться двома мовами: мовою етнічної спільноти та державною 50 на 50. Це може бути компромісним варіантом у ситуації, що склалася навколо Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної» та висновків стосовного нього Венеціанської комісії, яка 6 грудня 2019 року завершила процедуру його опрацювання й ухвалила свої рекомендації. У зв'язку з ними ближчим часом цілком імовірна поява проєкту закону про зміну мовного законодавства [4].

Зрозуміло, що для впровадження багатомовності в українські навчальні заклади слід насамперед активно працювати над підготовкою вчителів-білінгвів та розробкою багатомовних підручників. Згадуваний вище Больцанський університет має такі напрацювання – чотиримовний підручник для початкової школи, науково-методичні підходи до укладання якого ще потребують осмислення [6]. Наразі концепція такого підручника в Україні на етапі розробки. Учасники проєкту, серед яких науковці, досвідчені методисти,

представники МОН України, Національної академії педагогічних наук України, за підтримки офісу Верховного комісара ОБСЄ з питань національних меншин приступили до узагальнення проміжкових результатів експерименту та укладання посібника з питань багатомовної освіти, структурою якого передбачено опис процесу становлення та розвитку багатомовного навчання у регіонах України; планування процесу багатомовного процесу та управління ним; опис моделей освітніх програм, стратегій, методів, прийомів роботи, а також дослідження ефективності реалізації моделей освітніх програм з багатомовного навчання.

Перспективність упровадження результатів експерименту у практику роботи закладів освіти засвідчує і той факт, що у відділі навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури Інституту педагогіки НАПН України затвердили наукову тему дослідження «Науково-методичне забезпечення реалізації моделі багатомовної освіти в закладах загальної середньої освіти України з класами з навчанням мов корінних народів і національних меншин» з терміном виконання до кінця 2023 року.

Таким чином, активно вивчаючи й залучаючи європейський, та й світовий досвід, українські освітяни роблять впевнені поступальні кроки на шляху врегулювання мовної ситуації в освітній галузі.

Список використаних джерел

1. Першукова О. Розвиток багатомовної освіти школярів у країнах Західної Європи як атрибут епохи постмодернізму. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Зб. наукових праць. Педагогічні науки. 2013. Вип. 111. С. 234–238.

2. План проведення пілотного Проєкту за темою «Формування багатомовності дітей та учнів: прогресивні європейські ідеї в українському контексті» на базі дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів Закарпатської,

Одеської та Чернівецької областей. URL: <https://patrir.ro/wp-content/uploads/2019/04/Multilingual-education-in-Ukraine-План-проведення-пілотного-Проєкту-за-темою.pdf> (дата звернення 20.02.2020).

3. Проєктування та організація багатомовної освіти: наук.-метод. посібник / уклад. Т. М. Путій, О. А. Берегова; КЗ «ЗОІППО» ЗОР. Запоріжжя : ФОР Советнікова К.С., 2020. 184 с.

4. Сидоренко С. Мовний закон штовхають до зміни: що рекомендує Україні Венеціанська комісія. Європейська правда. URL: <https://www.euointegration>.

com.ua/articles/2019/12/6/7103953 (дата звернення: 20.12.2019).

5. Шумицька Г. В. Грамотна мовна політика = добробут і порозуміння в поліетнічному краї. *Сайт Галини Шумицької*. URL: <https://shumytska.ukr.ceo/gramotna-movna-polityka-dobrobut-i-porozuminnya-v-polietnichnomu-krayi> (дата звернення: 20.12.2019).

6. Junde! Bitä y Čech nes mostra... Gadertalisch Ladinisch-Grammatiklehrwerk für die Grundschule. Liber de gramatica: Bozen-Bolzano University Press, 2018. 158 p.

References

1. Pershukova, O. (2013). Rozvytok bahatomovnoi osvity shkoliariv u krainakh Zakhidnoi yevropy yak atrybut epokhy postmodernizmu [The development of multilingual education of students in Western Europe as an attribute of the postmodern era]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu*. Zb. naukovykh prats. Pedahohichni nauky. Vyp. 111. S. 234-238. [in Ukrainian].

2. Plan provedennia pilotnoho Proektu za temoiu «Formuvannia bahatomovnosti ditei ta uchniv: prohresyvni yevropeiski idei v ukrainskomu konteksti» na bazi doshkilnykh ta zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv Zakarpatskoi, Odeskoi ta Chernivetskoi oblastei [The plan of conducting a pilot project on the topic "Forming of multilingualism of children and students: progressive European ideas in the Ukrainian context" on the basis of preschool and comprehensive educational institutions of Transcarpathian, Odessa and Chernivtsi regions]. URL: <https://patrir.ro/wp-content/uploads/2019/04/Multilingual-education-in-Ukraine-Plan->

provedennia-pilotnoho-Proektu-za-temoiu.pdf (data zvernennia 20.02.2020). [in Ukrainian]. <https://patrir.ro/wp-content/uploads/2019/>

3. Proiektuvannia ta orhanizatsiia bahatomovnoi osvity: nauk.-metod. posibnyk (2020). [Design and organization of multilingual education: manual].; uklad. T. M. Putii, O. A. Berehova; KZ «ZOIPPO» ZOR. Zaporizhzhia: FOP Sovetnikova K. S. 184 s. [in Ukrainian].

4. Sydorenko, S. (2019). Movnyi zakon shtovkhaiut do zminy: shcho rekomenduie Ukraini Venetsianska komisiia [The language law is being pushed for change: what the Venice Commission recommends to Ukraine]. *Yevropeiska pravda*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/12/6/7103953> (data zvernennia: 20.12.2019). [in Ukrainian].

5. Shumytska, H. V. (2019). Hramotna movna polityka = dobrobut i porozuminnia v polietnichnomu krai [Literate language policy = prosperity and understanding in the multi-ethnic region]. *Sait Halyny Shumytskoi*. URL: <https://shumytska.ukr.ceo/gramotna-movna-polityka-dobrobut-i-porozuminnya-v-polietnichnomu-krayi> (data zvernennia: 20.12.2019). [in Ukrainian].

6. Junde! Bitä y Čech nes mostra... (2018). Gadertalisch Ladinisch-Grammatiklehrwerk für die Grundschule. Liber de gramatica: Bozen-Bolzano University Press. 158 p. [in German].

6. Pusch, L. F. (1999). Die Frau ist nicht der Rede wert [The woman is not worth mentioning]. Frankfurt/Main : Suhrkamp Paperback publisher, 224 [in German].

EXPERIMENTAL EXPERIENCE OF MULTILINGUAL EDUCATION INTRODUCTION IN UKRAINE (ON THE EXAMPLE OF TRANSCARPATHIAN REGION)

H.V. Shumytska

Abstract. *The article deals with the regional interim results of an all-Ukrainian experiment on "Multilingualism in Children and Students: Progressive European Ideas in the Ukrainian context", which is conducted on the basis of general secondary and pre-school education institutions of Odessa, Chernivtsi, Transcarpathia and Zaporizhia regions under the guidance of Ministry of Education and Science of Ukraine alongside with the Office of the OSCE High*

© Г. В. Шумицька

«International journal of philology» | «Міжнародний філологічний часопис» Vol. 11, № 1, 2020

Commissioner for National Minorities. The practical result of the project should be the creation of a new organizational-educational model of a multi-language educational institution as a new educational paradigm, as well as the development of the concept of multilingual education in Ukraine.

The article also gives a short insight into the introduction of multilingual education in Europe and worldwide, as well as Ukraine's experience in this field.

The main part of the article is devoted to reviewing the interim results of the implementation of bilingual education in 4 Transcarpathian educational institutions with different languages of study, each of which independently chose language goals and tested its own model of multilingual learning. For example, specialized school № 4 with advanced study of the Slovak language of Uzhhorod City Council and pre-school educational institution № 42 of Uzhhorod city council have already five-year experience of participation in the experiment. They have chosen the so-called transitional model of bilingual education. The aim is to reach academic bilingualism at the end of the program.

The other two educational institutions (Vynohradiv Secondary School No. 3, named after Zygmund Péren of the Vynohradiv District Council (with the Hungarian language of teaching) and Bilotserkivska Secondary School of the Rakhiv District Council (with the Romanian language of teaching) have participated in the experiment for two years and practice the so-called additive model of bilingual education, but in somewhat different quantitative and linguistic proportions.

Key words: *language policy, national language, mother tongue, multilingual education, all-Ukrainian experiment, CLIL methodology, transitional model of bilingual education, additive model of bilingual education.*

ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК КАТЕГОРІЯ СУЧАСНОЇ ЛІНГВІСТИЧНОЇ І МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ ПАРАДИГМИ

О. О. Жихарева, доктор філологічних наук, доцент,
Київський національний лінгвістичний університет

E-mail: eaap@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-1054-3725>

Анотація. У статті проаналізовано наявні теорії ідентичності з огляду на дослідницькі пріоритети критичного дискурс-аналізу, пост-структуралістської теорії дискурсу, конверсаційного аналізу, наративного аналізу і наративного позиціонування суб'єктів в інтеракції. Ідентифіковані ракурси вивчення ідентичності в аспекті конверсаційно-аналітичного напрямку «механізм категоризації членства» Х. Сакса – у зіставленні з драматургічним підходом Е. Гоффмана і теорією рольової ідентичності. Обґрунтована певна кореляція між категоріями ідентичностей, впровадженими Х. Саксом, і особистісним, соціальним і колективним типами ідентичності, визначеними в психологічних студіях. Запропонований критерій розмежування колективних і соціальних ідентичностей на підставі екзогенної та ендогенної установок груп ідентичностей. Зроблено висновок про те, що рольова ідентичність є операційним планом всіх інших типів ідентичності, інтеріоризацією людиною різних компонентів своєї ідентичності під час програвання своїх соціальних ролей у різних групах. Відтворення комунікативною роллю соціальної ролі відбувається як складова процесу іконічного віддзеркалення структурами мовленнєвого обміну структур соціального порядку.

Інший вектор конструювання ідентичності – у форматі доміантних дискурсів, «базисних» соціокультурних сценаріїв, є дотичним до наукових пошуків у галузі критичного дискурс-аналізу і теорії позиціонування суб'єктів в розмовних наративах.

Ключові слова: ідентичність, типи ідентичності, категорії ідентичності, критичний дискурс-аналіз, конверсаційний аналіз, наративне позиціонування суб'єктів в інтеракції.

Актуальність теми дослідження.

Проблема конструювання і усвідомлення ідентичності залишається однією з найбільш суперечливих і недостатньо досліджених проблем сучасних міждисциплінарних студій, що не є дивним зважаючи на співзвучність цієї проблематики з «вічним» екзистенційним питанням «Хто ми? Звідки? Куди йдемо?» (якщо згадати однойменний твір Поля Гогена).

За основу у праці використовується визначення ідентичності як системи уявлень, дискурсивних конструктів, базових ціннісних установок, що визначають самосвідомість і самоідентифікацію індивіда або групи, ментальну форму позиціонування по відношенню до Іншого / Іншим Групам на підставі усвідомлення

своєї відмінності від Іншого / Іншої Групи, а також прав і обов'язків по відношенню до членів своєї групи. Ідентичність сформована всією сукупністю міжособистісних інтеракцій, а також семіотичними продуктами соціуму, етносу і цивілізації [1, р. 173-174].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасній комунікативно-дискурсивній парадигмі проблема ідентичності є фокусом наукових розвідок декількох впливових напрямів досліджень: теорії рольової ідентичності [14], теорії суб'єктного позиціонування [5-7], драматургічного аналізу [8; 12; 13]. В тій чи іншій мірі до проблеми типів ідентичності, дискурсивних чинників її конструювання, маніфестації і трансформації зверталися такі школи дискурсивних досліджень, як

критичний дискурс-аналіз [1; 9; 18], постструктуралістська теорія дискурсу [11; 15], конверсаційний аналіз [4; 10; 16; 17], нарративний аналіз [5; 6].

Результати досліджень у зазначених напрямках багато у чому перетинаються. Так, всі вони передбачають сконструйований характер ідентичності, наявність в її структурі індивідуального і колективного, а також змінних і інваріантних компонентів.

Натомість, дотепер відсутні роботи інтегративного плану, які б ставили за мету узагальнення здобутку соціологічних і психологічних студій через призму власне лінгвістичних підходів до вивчення ідентичності.

Отже, **метою** дослідження є аналіз наявних теорій ідентичності у лінгво-дискурсивному вимірі.

Матеріали та методи дослідження.

Матеріалом слугували оригінальні тексти основоположників теорії ідентичності і дотичні до вивчення проблематики праці з критичного дискурс-аналізу, пост-структуралістської теорії дискурсу, конверсаційного аналізу, нарративного аналізу, включаючи концепцію нарративного позиціонування суб'єктів в інтеракції. Методи дослідження: аналіз, систематизація, класифікація, висунення і підтвердження авторських гіпотез, із елементами методу конверсаційного аналізу в аспекті механізму членства категоризації Х. Сакса.

Результати. Відповідно до теорії рольової ідентичності [14], така ідентичність визначається як роль (або характер), яка програється залежно від соціальних позицій «гравців» в певних групах. Рольова ідентичність є реляційною категорією, оскільки визначається у взаємодії різних рольових ідентичностей. Очевидним є взаємозв'язок теорії рольової ідентичності з драматургічним підходом [8], започаткованим Е. Гоффманом [12; 13]. (у житті-театрі всі виконують ролі або акторів, або глядачів). Подаючи себе в найкращому світі, тобто здійснюючи управління через враження (*impression management*), люди впливають на формування уявлень про себе (тобто про своє

«обличчя»). Водночас, кількість програних ролей впливає на конструювання не лише свого обличчя (тобто позитивного іміджу для інших), але й власної ідентичності – версії / версій себе.

Більш того, для усвідомлення власної соціальної ідентичності важливим є розмежування Е. Гоффманом сцени (*frontregion*) і заднього плану (*back region*) соціальної взаємодії. Найбільш сильними і міцними є зв'язки між гравцями «заднього» плану, оскільки за кулісами можна висловити поміж себе те, з чим неможливо вийти на сцену (незадоволення студентів програмою або вимогливим викладачем, незадоволення працівників умовами праці і зарплатою, глузування продавців / обслуговуючого персоналу над клієнтами тощо). Отже, спільні «цінності» «задніх планів» життя є значущими для індивідів і соціальних груп, впливаючи на формування соціальної ідентичності.

Друга із зазначених теорій, теорія суб'єктних позицій [5; 6; 7], виділяє три рівня позиціонування, що безпосередньо впливають на формування ідентичності: позиціонування персонажів у тому чи іншому «можливому світі» історій, що стосується насамперед біографічної ідентичності; інтерактивне позиціонування «тут і зараз» по відношенню до співрозмовників, що корелює з «локальною» ідентичністю в поточній інтеракції; позиціонування по відношенню до «базисних» нарративів, макрокультурних сценаріїв або домінуючих дискурсів, тобто усвідомлення «себе» у відношенні до макро-соціальних структур.

Бібліографічний вимір суб'єктного позиціонування вивчається у розрізі переважно літературної критики.

Вивчення «локальних» ідентичностей в інтеракціях «тут і зараз» (другий з рівнів позиціонування) найбільше корелює з теорією рольової ідентичності і драматургічним аналізом. Натомість, в ролях і рольових сценаріях (за Е. Гоффманом) обов'язковим є структурний, інваріантний, конвенційний компонент, у форматі якого власне і конструюються /

обираються локальні ідентичності за моделлю: «ситуація – набір зустрічних ролей з прогнозованими сценарієм / сценаріями рольової поведінки».

Такий ракурс вивчення ідентичності (як змінної категорії, але в структурі певних правил зміни) співзвучний дослідницьким пріоритетам етнології і конwersаційного аналізу й, особливо, такого його відгалуження, як теорія членства категоризації Х. Сакса [4; 10; 16; 17], що виділяє групи ідентичностей з огляду на їх значення для визначення «прототипних» структур мовленнєвого обміну, завдяки яким співрозмовники орієнтуються і орієнтують один одного на певний базисний нормативний порядок. Набуття локальної ідентичності (категорійної, оперативної або реляційної / спорідненості – мати, батько, дитина, друг тощо) базується, за Саксом, на категоризації кожним з учасників себе і інших відповідно до механізму категоризації членства відповідно до п'яти етнологічних принципів [4]:

1) розподіл в певну категорію ідентичностей здійснюється на основі категорійно пов'язаних дій (category bound activity), оскільки з кожною категорією асоційовані дії, почуття, переконання, права і обов'язки; отже, існують конвенційні очікування відносно поведінки суб'єкта, якого співрозмовник розподілив у певну категорію ідентичностей;

2) використання категорії ідентичностей є індексикальним, тобто залежить від контексту розмови;

3) орієнтованість мовців на використання категорії зумовлює напрямок розмови;

4) отже, розподіл себе і інших в одну з категорій ідентичності є вирішальним для змістовних і формальних характеристик інтеракції або для її припинення;

5) розподіл є частиною структурованості мовленнєвого обміну, що, у свою чергу, віддзеркалює структури соціального порядку.

Наприклад, у фрагменті розмови «Як твоя донька? – Та що тобі сказати? Я

взагалі не розумію цю молодь. Займаються всякою нісенітницею – якісь нескінченні тусовки, моторошна музика, дивні друзі» перший співрозмовник задає «етикетне» питання, розподіляючи комуніканта в реляційну категорію «мати». Натомість другий співрозмовник пропонує себе в інших категоріях – категорійній ідентичності «консерватор» і оперативній «віковій» ідентичності «відстала від життя». Отже, у разі підтримки цієї категорійної ідентичності перший співрозмовник має запропонувати зустрічну локально сконструйовану ідентичність – з високим ступенем вірогідності це будуть або категорія «консерватора», або «ліберала» («Та нехай собі живуть, як хочуть, поки молоді»), або повернення до реляційної категорії «мати / батько» («Моя / мій також інколи чудить»).

Розподіл у будь-яку з цих категорій потребує ідентифікації, підтримки або протидії із утворенням зустрічних локальних ідентичностей (й розкриття категорійних ідентичностей в оперативних). Конгруентною з оперативною ідентичністю «відстала від життя» може бути зустрічна роль інтерактанта «сучасна жінка» («Так я сама люблю іноді "запалити" в клубі»), що буде маркованою в інтеракції. Така ідентичність залишається релевантною з точки зору правил мовленнєвого обміну (turn taking), координації діяльності мовців, але неpreferенційною з огляду на її невідповідність комунікативним очікуванням співрозмовника, який, позиціонуючи себе в зазначених вище ролях, відповідно пропонує аналогічні зустрічні ролі / ідентичності партнеру по комунікації. Отже, залучення оперативної ідентичності «сучасна жінка» (тобто протидія запропонованим ролям) імплікує відмову вести розмову у запропонованому напрямі і має повністю змінити формально-змістовні характеристики розмови (у разі підтримки такої категорії інтерактантом) або взагалі припинити інтеракцію.

Типи локальних ідентичностей, впроваджені Х. Саксом, лише частково перетинаються з типами ідентичності, визначеними сучасними науковими студіями з цього питання [3]. Зокрема,

можна побачити, на наш, погляд, певну кореляцію між, з одного боку, оперативними і реляційними ідентичностями і, з іншого боку, особистісною ідентичністю як сукупністю знань і уявлень про те, ким людина вважає себе за огляду на свої унікальні характеристики (когнітивні, фізичні, зовнішні) і ролі в мікросоціальних групах (у родині, на роботі).

Категорійні ідентичності Х. Сакса почасти співвідносяться з соціальними і колективними ідентичностями, якщо під першою з цих категорій розуміти частину уявлень про себе, сформованих завдяки знанню людини про її приналежність до значущих соціальних груп та організацій, а під другою – «Я» в дії, яке працює разом з іншими над спільними цілями та планами дій [3]. Якщо співвідносити з концепцією Х. Сакса, то категоріальними ідентичностями, локально сконструйованими для потреб мовленнєвого обміну, можуть бути «політичний активіст», «феміністка» і навіть «борець за здоровий спосіб життя» («Ти не хочеш, нарешті, відвідати засідання нашого клубу «У здоровому тілі здоровий дух»?»). До речі, цікавим ракурсом висвітлення проблеми соціальної і колективної ідентичностей є впроваджені М. Данліві поняття екзогенної та ендогенної установок групових ідентичностей. Екзогенні установки визначаються зовнішніми чинниками, які не залежні від групи людей, тоді як ендогенні установки – «продукти» одnodумців, скеровані їхньої власною волею. Групи ідентичностей з екзогенними установками простіше мобілізувати на дію, оскільки вони мають більш чітко окреслене «членство» [15, р. 53]. На наш погляд, екзогенні і ендогенні установки можуть використовуватися як критерії розмежування відповідно колективних і соціальних ідентичностей.

Нарешті, четвертий з визначених сучасними студіями типів ідентичності, а саме рольова ідентичність, є операційним планом всіх інших типів ідентичності, інтеріоризацією людиною різних компонентів своєї ідентичності під час програ-

вання своїх ролей (персонажних образів) у різних групах. У розрізі концепції Х. Сакса всі виділені науковцем категорії ідентичностей є рольовими. У процесі інтеракції відбувається віддзеркалення комунікативною роллю соціальної ролі, як складової процесу відтворення у мовленнєвому обміні структур соціального порядку.

Третій рівень позиціювання має відношення саме до витоків інваріантного компонента ідентичностей (або, на функціональному рівні, передбачуваності засобів маніфестації і конструювання ролей, обличь і, врешті-решт, ідентичностей). Усвідомлення ідентичності по відношенню до третього рівня позиціювання корелює із поняттям «суб'єктні позиції» у тому значенні, яке надається йому М. Фуко [11]. На думку Фуко, суб'єкти позиціонуються по відношенню до домінуючих (hegemonic) дискурсів стосовно статусу, влади та легітимного знання, що визначає їхню інтерпретацію себе (своєї ідентичності), світу та інших людей. Отже, домінуючі дискурси визначають ідентичності, які поза межами таких семіотичних просторів є плінними, нетривалими, децентрованими, з лише відносною стабільністю, яка визначається панівним на даний момент способом інтерпретації дійсності. В постструктуралістській версії дискурс-аналізу, що багато у чому базується на ідеях М. Фуко, ідентичність усвідомлюється як процес, мотивація до свого ототожнення з певною групою. На думку відомого дискурс-аналітика Яніса Ставракакіса [15], й особистісна, і групова ідентичність – не більше як назви на позначення того, до чого ми прагнемо, але ніколи не можемо досягнути.

Отже, третій рівень формування ідентичності (позиціонування по відношенню до домінуючих дискурсів, усвідомлення різних версій «себе» у форматі макросоціальних структур) залучається до сфери наукових пошуків критичного дискурс-аналізу. У межах цього впливового напрямку сучасних лінгвістичних і міждисциплінарних студій визначаються три

основних типи ідентичностей: легітимна, що впроваджується панівними суспільними інститутами для легітимації і поширення своєї влади; ідентичність опору, яка формується агентами, що знаходяться в ситуації недооцінки; проєктивна ідентичність – нова ідентичність як частина легітимації нового дискурсу, з новою моделлю артикуляції знаків і значень [1, с. 174].

Дещо в іншому розрізі третій рівень суб'єктного позиціонування як основи формування ідентичностей (позиціонування по відношенню до «базисних» наративів) вивчається нарративним аналізом. При цьому застосування теорії нарративного позиціонування до вивчення розмовного дискурсу [4; 5; 6; 7], що інкорпорує наратив як частину інтеракції, дозволяє інтегрувати інтерактивне позиціонування як механізм конструювання «локальної» ідентичності, і глобальне позиціонування у форматі універсальних макрокультурних сценаріїв.

Створена у такому разі дискурсивна ідентичність має і соціально-сконструйовану і реляційну природу [2, с. 139]. Вибір «локальної» ідентичності і програвання відповідної ролі в діалозі пов'язані, з одного боку, з «базисним» наративом (з культурними сценаріями, сюжетними лініями, інтерпретативними репертуарами, дискурсами, культурними очікуваннями про типовий перебіг подій тощо) і, з іншого боку, з локальним перебігом інтеракції, зустрічними ролями / ідентичностями співрозмовників, загальним дискурсивним контекстом.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Визначено три рівні позиціонування суб'єктів, що безпосередньо впливають на формування ідентичності. На

рівні локальних інтеракцій ідентичність вивчається етнологією і конверсаційним аналізом, особливо в розрізі аналізу категоризації членства, що належить Х. Саксу. Такий ракурс вивчення ідентичності (як змінної категорії, але в структурі певних правил зміни) співзвучний драматургічному підходу Е. Гоффмана і теорії ролів і ідентичності. Ідентифікована певна кореляція між категоріями ідентичностей, визначеними Х. Саксом, і особистісним, соціальним і колективним типами ідентичностями. Запропонований критерій розмежування колективних і соціальних ідентичностей на підставі екзогенної і ендогенної установок. Зроблено висновок про те, що рольова ідентичність є операційним планом всіх інших типів ідентичності, інтеріоризацією людиною різних компонентів своєї ідентичності під час програвання своїх соціальних ролей у різних групах. Відтворення комунікативною роллю соціальної ролі відбувається як складова процесу іконічного віддзеркалення структурами мовленнєвого обміну структур соціального порядку.

Інший рівень позиціонування, на йому відбувається конструювання ідентичності, – позиціонування у форматі домінуючих дискурсів, «базисних» соціокультурних наративів, універсальних макрокультурних сценаріїв, є дотичним до наукових пошуків у галузі критичного дискурс-аналізу і теорії нарративного позиціонування суб'єктів в інтеракції, що розглядає дискурсивну ідентичність як інтеграцію локальних і глобальних (похідних від макросценаріїв) ідентичностей.

Перспективою подальших досліджень є вивчення типів ідентичностей і засобів їхнього узгодження у різних дискурсивних жанрах.

Список використаних джерел

1. Кравченко Н. К. Дискурс и дискурс-анализ: краткая энциклопедия. Киев : Интерсервис. 286 с.
2. Кравченко Н. К. Практическая дискурсология: школы, методы, методики современного дискурс-анализа: практическое пособие. Луцк : Волиньполіграф.

2012. 251 с.

3. Andriot A., Owens T. J. Identity. Introduction. 2014. URL: <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document>

4. Antaki, C., Widdicombe, S. Identities in talk. London : Sage. 2008. 210 p.

5. Bamberg M., Georgakopoulou, A.

Small stories as a new perspective in narrative and identity analysis. *Text & Talk*. 2008. Vol. 28(3). P. 377-396.

6. Bamberg M. Who am I? Narration and its contribution to self and identity. *Theory & Psychology*. 2011. Vol. 21(1). P. 3-24.

7. Bamberg M., De Fina A., Schiffrin D. Discourse and identity construction. In K. Luyckx, S. Schwartz & V. Vignoles (Eds.). *Handbook of identity theory and research*. Berlin, Germany: Springer. 2011. P. 177–199.

8. Benford R.D., Hare, A. P. Dramaturgical Analysis. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. In James D. Wright (ed). 2-nd ed. 2015. Vol. 6. P. 646-650.

9. Dunn K., Neumann I. V. *Undertaking Discourse Analysis for Social Research*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press. 2016. 158 p.

10. Fitzgerald R, Housley W. *Advances in membership categorization analysis*. London: Sage. 2015. 194 p.

11. Foucault, M. The order of discourse. In: R. Young (ed). *Untying the text: A poststructuralist reader*. London: Routledge and Kegan Paul. 1981. P. 48 – 78.

12. Goffman E. *The Presentation of Self in Everyday Life*. Doubleday, Garden City, NY. 1959. 259 p.

13. Goffman E. *The Interaction Order*. *American Sociological Review*. 1983. Vol. 48. P. 1–17.

14. Grube J. A., Piliavin, J. A. Role Identity, Organizational Experiences, and Volunteer Performance. *Article in Personality and Social Psychology Bulletin* 2000. Vol. 26(9). P. 1108-1119.

15. Howarth D, Norval A., J., Stavrakakis Y. *Discourse Theory and Political Analysis: Identities, Hegemonies and Social Change*. Manchester University Press. 2000. 256 p.

16. Sacks H. *Lectures on conversation* (2 Vols). Oxford, UK: Blackwell. 1992. 1520 p.

17. Stokoe E. Moving forward with membership categorization analysis: Methods for systematic analysis. *Discourse*

Studies. 2012. Vol. 14(3). P. 277-303.

18. Wodak R. Introduction: Discourse Studies – Important Concepts and Terms. *Qualitative Discourse Analysis in the Social Sciences*. London: Palgrave, 2008. P. 1–29.

References

1. Andriot, A., Owens, T. J. (2014) *Identity*. Introduction. <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document>

2. Antaki, C., & Widdicombe, S. (Eds.) (2008). *Identities in talk*. London, UK: Sage, 210.

3. Bamberg, M., & Georgakopoulou, A. (2008). Small stories as a new perspective in narrative and identity analysis. *Text & Talk*, 28(3), 377-396.

4. Bamberg, M. (2011). Who am I? Narration and its contribution to self and identity. *Theory & Psychology*, 21(1), 3-24.

5. Bamberg, M., De Fina, A., & Schiffrin, D. (2011). Discourse and identity construction. In K. Luyckx, S. Schwartz & V. Vignoles (Eds.), *Handbook of identity theory and research*. Berlin, Germany: Springer, 177-199.

6. Benford, R.D., Hare, A.P. (2015). *Dramaturgical Analysis*. In: James D. Wright (ed.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 2nd ed., Vol. 6. Oxford: Elsevier, 646–650.

7. Dunn, K, Neumann, I.B. (2016). *Undertaking Discourse Analysis for Social Research*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press, 158.

8. Fitzgerald, R, Housley W. (2015). *Advances in membership categorization analysis*. London: Sage, 194.

9. Foucault, M. The order of discourse (1981). In: R. Young, ed. *Untying the text: A poststructuralist reader*. London: Routledge and Kegan Paul, 48-78.

10. Goffman, E. *The Presentation of Self in Everyday Life* (1959). Doubleday, Garden City, NY., 259.

11. Goffman, E. *The Interaction Order*. (1983). *American Sociological Review* 48, 1–17.

12. Grube, J. A., & Piliavin, J. A. (2000). Role Identity, Organizational

Experiences, and Volunteer Performance. Article in Personality and Social Psychology Bulletin, 26(9), 1108-1119.

13. Howarth, D., Norval A., J., Stavrakakis Y. (2000). Discourse Theory and Political Analysis: Identities, Hegemonies and Social Change. Manchester University Press, 256.

14. Kravchenko, N. K. (2017). Dyskurs y dyskurs-analyz: kratkaia entsyklopedyia. Kyev: Interservys, 286.

15. Kravchenko, N. K. (2012). Praktycheskaja diskursologija: shkoly, metody I metodiki sovremennoho diskurs-

analisa : praktycheskoje posobije. Lutsk : Volyn'poligraf, 259.

16. Sacks, H. Lectures on conversation (1992). Oxford, UK: Blackwell, 1520.

17. Stokoe, E. (2012). Moving forward with membership categorization analysis: Methods for systematic analysis. Discourse Studies, 14(3), 277-303.

18. Wodak, R. (2008). Introduction: Discourse Studies – Important Concepts and Terms. Qualitative Discourse Analysis in the Social Sciences. London: Palgrave, 1–29.

IDENTITY AS A CONCEPT OF MODERN LINGUISTIC AND INTERDISCIPLINARY PARADIGM

O. O. Zhykharieva

Abstract. *The article focuses on the existing theories of identity in the linguistic and interdisciplinary framework of critical discourse analysis and its post-structuralist version, conversation analysis, i.e. membership categorization analysis, and the narrative positioning of subjects in interaction.*

The paper aims at analyzing the sociological and psychological theories of identity through the lens of proper linguistic approaches to the study of this phenomenon.

Three levels of subject positioning influencing identity formation have been identified, i.e. the positioning of characters in a particular "possible world" of a story; identities-in-interaction or 'identity-in-talk' positioning, which correlates with the "local" identity in "here and now" interactions; positioning in relation to "basic" narratives, macro-cultural scenarios or dominant discourses, that is, "self-concept" construction in relation to macro social structures.

At the level of local interactions, identity is studied by ethnomethodology and conversation analysis in the framework of membership categorization device, introduced by H. Sacks. The concept of identity as a variable category in the structure of particular rules of change is consistent with E. Hoffman's dramatic approach and the role-identity theory. Certain correlations have also been identified between interaction-dependent operative and relational identities and psychologically-bound personal identity, as well as between Sacks's categorical identities, and social and collective identities.

The criterion of differentiation of collective and social identities on the basis of exogenous and endogenous attitudes has been offered. Based on the understanding of the role as the person's internalization of different components of his / her identity, it is concluded that role identity is the operational unit of all other types of identity, while playing his / her social roles (personal images) in different groups. Social roles' reproduction in communicative roles corresponds to the process of iconic reflection of the structures of the social order by the structures of speech exchange.

Another level of identity construction, namely in the framework of dominant discourses and / or "basic" sociocultural scenarios, is relevant to scientific research in the field of critical discourse analysis and the theory of subject positioning in spoken narratives.

The prospect of further research is to explore the types of identities in different discursive genres.

Keywords: *identity, types of identity, categories of identities, critical discourse analysis, conversation analysis, narrative positioning of subjects in interaction.*

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ПРИРОДА В ПОЕТИЧНІЙ МОВІ ОЛЕКСІЯ ДОВГОГО

О. М. СТРОКАЛЬ, кандидат філологічних наук, асистент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
E-mail: omstrokal@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-9229-2711>

Анотація. У дослідженні проаналізовано особливості лінгвальної експлікації концепту ПРИРОДА в мові поезії Олексія Довгого.

У процесі лінгвістичного аналізу було з'ясовано, що для поезії О. Довгого образ природи є одним із найбільш яскраво виражених; доведено, що більшість авторських сюжетів, рефлексій, медитативної настроєності розгортається саме на тлі природи. Під час дослідження було з'ясовано, що автор під час візуалізації об'єктів та явищ світу природу віддає перевагу образам рослинного світу. Одними з найбільш яскравих у мовній картині світу митцю є одиниці на позначення різних поетичних варіантів образу Світового Дерева. Дослідником доведено, що одиниці на позначення візуальних характеристик явищ природи беруть участь у створенні панорамних перспектив, героїчного минулого, трагічної пам'яті. Було відзначено особливу роль поєднання в межах одного контексту лексем на позначення різнопланових характеристик (візуальних, локативних, атрибутивних) для відображення сакрального локусу як горизонтально-вертикального художнього простору.

Ключові слова: природа, мовна картина світу, поезія Олексія Довгого.

Одним із найбільш яскраво представлених у поетичній мові українських поетів є світ природи. І це не випадковість, адже, зауважує У. Міщук, світ природи як такий є багатограним і колоритним, у якому вагоме місце належить складним стосункам людини і природи, а тому зануреність людини у довкілля й олюднення навколишнього світу – традиційні для поезії теми й мотиви [8, с. 114]. По суті, у межах концептуальної картини світу того чи іншого письменника чи поета, його героїв домінантне місце займає концепт ПРИРОДА. Явища природи, пейзажі стають для ліричного суб'єкта поштовхом до переосмислення та обмірковування різноманітних явищ дійсності, за їх допомогою будується витончений ліричний сюжет, притаманний метажанру, наголошує Г. Табакова [9, с. 46].

Актуальним, на нашу думку, видається аналіз особливостей

уживання різного типу лінгвальних конструкцій з метою відображення явищ довкілля поетом Олексієм Довгим, для творчості якого образ природи є найбільш характерним, оскільки більшість авторських сюжетів, рефлексій, медитативної настроєності розгортається саме на тлі природи, створюючи унікальний візуально-акустичний пейзаж.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасній лінгвістиці особливостям вербалізації тих чи інших виявів довколишнього світу присвячено низку праць Ю. Апресяна [1], Н. Арутюнової [2], Г. Колшанського [4], Т. Космеди [6], О. Маленко [7] та багатьох інших.

Мета наукового огляду – вивчення та аналіз використаних поетом засобів мовного вираження концепту ПРИРОДА. У межах поставленої мети передбачено вирішення таких **завдань**: з'ясування ролі кольороназв у створенні образу природи та визначення номенклатури найбільш значущих для ліричного героя

характеристик об'єктів довкілля; аналіз вербалізаторів внутрішнього стану ліричного героя та уживання поетом лексем-експлікаторів візуальних та акустичних характеристик явищ довкілля.

Результати. Досліджуючи мовні особливості відображення світу природи в поетичній мові Олексія Довгого, в око впадає надзвичайно велика кількість одиниць на позначення різних його (світу) характеристик, ознак та атрибутів. Одними з таких характеристик є лексеми-кольороназви.

У більшості інших випадків лексеми на позначення реалій природи та їхніх кольористичних характеристик уживаються митцем для точного і барвистого словесного змалювання пейзажних етюдів з метою створення ефекту максимальної присутності читача-реципієнта, порівняймо: «*Пахнуть морем виноградні грона // І гірською пазеленню – світ. // В смагли руки сонце краплі ронить // Із пахучих виноградних віт*» (Д2, с. 303), – звернімо увагу на уживання митцем одиниць із одоративною семантикою (*пахнути, пахучий*), які, уживаючись у неочікуваному контексті, створюють у свідомості читача певний оказіональний, неочікуваний алгоритм рецепції художньої дійсності, що, у свою чергу, посилює емоційно-експресивну тональність поетичних рядків.

Лексеми, які називають атрибути природних об'єктів за їхньою формою, умовно можна поділити на одиниці, які позначають:

– пряму, рівну форму вияву (*рядки беріз, списи дерев*) – «*Там світаниться, // Ніжно раниться // Юний світ об дерев списи. // Переблискує, філіграниться // Кожна крапелька роси*» (Д3, с. 102), – звертає на себе увагу контекстуальна актуалізація не лише семи зовнішньої подібності 'рівний/прямий', але й функціональної 'той, що наносить поранення';

– зігнуту в дугу (*вигини луків, озера крило, ластів'їне криля*) – одиниці такого стибу, зазвичай, покликані візуалізувати форму вияву явищ чи об'єктів, хоча в окремих випадках виконують додаткові

поетично-зображальні функції, як, наприклад у поезії «**В холоднім полум'ї згоря багряна осінь...**» (Д2, с. 248), де контекстуальне уживання лексем із коренем *крил-* дозволяє автору посилити експлікацію вияву поетичного образу журавлів: «*І журавлі клепають крила-косу // У луках поміж дальніх тополін. // Устояно. Притихло. Безшелесно. // Дріма під гаєм озера крило*», – таке посилення цього образу сприяє контекстуальній передачі душевної настроєвості героя, яку можна охарактеризувати, як печально-осінню (на що вказує відповідний типовий образ). У вірші «**Відмаяв день крилятком ластів'яним...**» (Д2, с. 200) конструкція «*ластів'їне криля*», попри формальну вказівку на форму, контекстуально актуалізує ознакову сему 'вузький', яка метафорично вказує на короткий часовий проміжок, чому сприяє і дієслівна лексема «*відмаяти*», порівняймо: «**Відмаяв день крилятком ластів'яним, // Раменом клена опустивсь на дах. // Село притихло, мов сім'я бджолина, // І загубило пісню у житах...**»;

– об'ємну форму вияву (*чаша гір, печери комин*). Такі одиниці в художньому контексті сприяють поетичній передачі зорової перспективи, підкресленню об'ємних просторових характеристик, як, до прикладу, у поезії «**Сонячна долина**» (Д2, с. 295):

*Запахло сонцем в Сонячній долині,
На схили гір повився виноград.*

*І прихилило небо плечі сині
До осінню розцвічених громад,*

– у цих чотирьох рядках як поет, уводячи лексеми на позначення світил, неба та гір, зображаючи локус так званого ГОРИШНЬОГО СВІТУ, актуалізує просторову вершину. Подальший контекст:

*Хмеліє день од винного розливу,
Із чаші гір прозорий б'є бурштин.*

*І очі виноградарки, мов диво,
Доповнюють долини сонцеплин,*

– візуалізує перспективу та детермінує локус СЕРЕДНЬОГО СВІТУ за посередництва метафори «*чаша гір*»

і так званого «вертикального» контексту всього вірша, у якому перший та останній рядки містять лексему-локатив «долина».

Номінації на позначення реалій природи, довкілля чи погодних явищ, які поєднуються із лексемами, що називають інші об'єкти дійсності, творять у поетичній мові Олексія Довгого метафоричні конструкції, які покликані вербально увиразнити вияв низки художньо-поетичних образів, передати настроєвість ліричного героя, стан довкілля, природи. Так, однією із яскравих конструкцій такого типу виступає метафорична сполука «дощу сувої» у поезії «Осичина» (Д2, с. 260). На перший погляд видається, що названа конструкція допомагає автору охарактеризувати відповідне явище природи за особливостями та формою його вияву – щільні ряди дощових крапель. Однак, проаналізувавши особливості контекстуального співвіднесення згаданої конструкції з відповідними одиницями, які використовуються з метою називання супровідних погодних явищ (*вітер*) та їхніх процесуальних характеристик (*рвати, порвати, налетіти*) у складі коротких односкладних речень, доходимо висновку, що, конструкція «дощу сувої» покликана передати шквальний і рвучкий характер вітру, порівняймо: «...*На узбіччі до самого долу // Вітер гне осичину високу. // Налетить. Порве дощу сувої // І надломить руки їй і спину*».

Порівняльна конструкція «*немов кришталь*» у поезії «Криниця» (Д2, с. 338) допомагає поетові візуалізувати чистоту водного джерела, чому сприяє і уведення у контекст номінацій атрибутів (*прозорий, дзвінкий, крилатий*), об'єкта природи «*камінець*», елемента ландшафту «*дно*» та флороніма «*осокір*», пор.: «*У ній вода, немов кришталь, прозора. // Побачиш кожен камінець на дні. // Якби дзвінким, крилатим осокором // Схилитись над криницею мені...*», – звертає на себе увагу уживання митцем лексем на позначення акустичних та візуальних характеристик не

власне джерела, а дерева над ним. Попри формальне підкреслення низки позитивно конотованих ознак дерева, які у свідомості ліричного героя мають безпосередній зв'язок із такими його характеристиками, як 'здорове', 'довговічне', в аналізованому поетичному контексті названі ознаки доповнюють і увиразнюють такі асоціативно близькі їм атрибути води, як 'чиста' і 'цілюща'. Подальший контекст не просто шляхом уживання субстантивно-ад'єктивної сполуки «*криниця чиста*» завершує опис живодайного джерела, але й шляхом уведення узагальнено-вказівної форми «*її*» та порівняльної конструкції творить чудову метафору людської (зокрема, дівочої) душі – «*Якби обвить її зеленим листом, // Щоб всі дерева заздрили в гаю. // Якби отак, як у криницю чисту, // Я міг у душу зазирнуть твою*». Звернімо увагу на традиційне для української картини світу поєднання образів дерева і води. У нашому контексті поет використовує для експлікації концептуального образу Світового Дерева образ осокора, який трактується як «високе листяне дерево родини вербових із довгими гострими листками, рід тополі; окраса українського села, битих шляхів, алей» [3, с. 423]. Як бачимо, уживаний автором образ, на нашу думку, виступає своєрідним маскулінним еквівалентом фемінного образу верби, яка «<...>росте, як правило, над водою, і в свідомості українців її образ поєднувався з образами річки, криниці, джерела» [5, с. 175].

Лексеми, які вказують на характер візуального вияву певних природних явищ, в одних випадках мають безпосередній семантичний зв'язок з реаліями рослинного світу (*розцвісти, квітнути*), в інших – уживаючись поруч із номінаціями явищ довкілля, беруть участь у створенні особливого вербального малюнка, авторської пейзажної мініатюри. Такі одиниці експлікують вияв ознак у власне рецепторно-візуальному (*переблиск, акварельний, сяти (сяти), палати*), динамічному (*сипати бризки*) та становому (*розтерзаний*) аспектах.

Так, у поезії «**Як виклик часові**

і долі...» (Д2, с. 226) конструкції «*переблиск плес*» та «*озонне сяєво*» поруч із номінаціями колористичної (*синій*) та респіраторної (*дихати*) характеристик у контексті одиниць, які позначають просторові реалії (*безмеж, бездонність, висота, далі*) допомагають поетові створити засобами мови картину панорамної перспективи (*Така безмеж проміння й далі, // Така бездонність висоти, // Що й Київ, як на п'єдесталі, // Підвісь, опершись на мости!*) із домінантою горішнього просторового ярусу та синього кольору, пор.: «*Як виклик часові і долі // Над переблиском синіх плес // Стоять і дихають тополі // Озонним сяєвом небес...*», – у наведеному уривку звертає на себе увагу мотив статичності, підкреслений лексемою «*стояти*» та посилений художнім протиставленням образу часу, маркованим конструкцією «*Як виклик часові*». Такий потужний вияв статичного аспекту не випадковий – його експлікація служить для створення поетичного акценту на так званому «живописному» складнику – адже саме картина (чи фото) є засобами фіксації моменту життя. Підкреслюючи позачасовість змальовуваного пейзажу, поет надає образам рідної землі, названої лексемою «*Київ*», такого атрибуту, як вічність, підкреслюючи історичну, світоглядну, виняткову його роль в історії людства.

У поезії «**В заірпінському лісі тихо-тихо...**» (Д2, с. 227), на противагу попередньо аналізованому контексту, статичність зображеної поетом художньої дійсності, виражена конструкцією «*зупинився рух доби*», символізує не славу, пам'ять чи вічне життя, а певний патогенний локус із деструктивними виявами реалій природного світу, експлікованими конструкцією «*повалені дуби*» – «*В заірпінському лісі тихо-тихо, // Ніби зупинився рух доби. // Та лежать, прикриті першим снігом, // Ще з війни повалені дуби...*». Завершує опис зорової картини поета конструкція «*землі розтерзане тіло*», яка в поетичному контексті символізує образ трагічної пам'яті – «*Начеб все минуло, відлетіло, // Тільки*

тиші лагідна печать. // Та з землі розтерзаного тіла // Дзоти ще осколками стирчать».

Ідилічно-терапевтичний локус предствалено низкою одиниць-візуалізаторів художніх образів поета у вірші «**Очеретянки**» (Д2, с. 277). Так, у поезії автором із метою максимального точної передачі читачеві особливостей вияву наснаженого численними зоровими образами художнього простору використовуються одиниці на позначення процесуальних (*гойдатися, сипати*), локативних (*над ними*), атрибутивних (*граційний, тонкий, невидимий, висріблений, бузковий*) характеристик, лексеми-номінації рослин (*очерет*), небесних об'єктів (*зорі, небеса*), природних явищ (*вітри*) та істот (*дітки, очеретянки, пташата*), порівняймо: «*В очеретах гойдаються гніздечка. // Над ними – зорі у граційнім танку. // Там на тонких, невидимих вервечках // колишуть діток очеретянки...*». Особливо виразно пейзажність змальовуваного локусу поета передають лексеми, що містять семантичну вказівку на срібний та бузковий кольори – їхнє домінування у тексті приєє створенню певного казкового мотиву – «*Вітри їм навівають коліскову. // А місяць сипле висріблені бризки, // щоб небеса корилися бузкові // пташатам із співучої коліски*».

Конструкція «*акварельна голубінь*» у поезії «**Коли пробуджується море...**» (Д2, с. 299), попри свою певну «пейзажність», у художньо-поетичному контексті допомагає митцю створити образ єдиного простору води і неба, єдиного Всесвіту, порівняймо: «*А там, де небо із туману // В морську вливається глибін, // Зіходить сонце, наче рана, // Ув акварельну голубінь*», – помічаємо надзвичайно візуалізоване поетичне поєднання двох просторових ярусів, маркованих лексемами «*глибін*» та «*небо*». Окреслений митцем просторовий континуум уміщує в собі також образи, пов'язані із означуваними ярусами (*сонце, чайка, хвиля*), та посилюється уведенням у контекст одиниць на позна-

чення зорових (*прозора*) й акустичних (*свист*) виявів: «*Коли пробуджується море, // За обрій криється імла. // І хвиля ламлеться прозора // Під свист чайного крила...*».

У тексті «**Малий Вистороп**» (ДЗ, с. 101) зустрічаємо навдивовижу багате і різноманітне поєднання лексем-номінацій різного стибу зовнішніх виявів природних об'єктів. Зокрема, маємо номінації колірних (*голубий, золотий, синій*), атрибутивних (*бистрий, стрункий, глибокий*), процесуальних (*глибити, плісти, світитися, сяти, хилитати, юрмитися*) характеристик, реалій, пов'язаних із виявом барв чи кольорів (*тінь, світло*). Попри виразну функцію візуального підкреслення вияву певних явищ чи об'єктів, названі одиниці в кожному конкретному мікроконтексті, у кожній частині поезії беруть участь у створенні численних художніх образів чи ефектів.

Так, в одному фрагменті маємо зображення автором горизонтально-вертикального художнього простору, який уміщує три яруси – горішній, маркований лексемами «*гори*», «*хмари*» та доповнений атрибутивним контекстом «*від проміння золоті*», який містить образну асоціацію із небесним світилом сонцем – «*І хмари, від проміння золоті, // Пливли, мов гори, в голубому мреві*»; середній (розташований між небом і водою), представлений лексемою-флоронімом «*дерева*»; та нижній, репрезентований вербативом «*глибити*» та прийменниково-іменниковою конструкцією «*у воді*», порівняймо: «*Ми яром йшли. Світилися дерева. // І сині тіні глибли у воді...*», – звернімо увагу, що лексема «*яр*» у нашому контексті не виступає очікуваним експлікантом нижнього просторового ярусу через уведення у контекст одиниці «*вода*», яка позначає асоціативно нижчий ярус.

Прикметним є те, що зазначений вище уривок розпочинає аналізований поетичний текст, художньо задаючи таким чином для читача певну «систему координат», створюючи авторське полотно, на якому розгортатиметься вербальний

пейзаж середнього просторового ярусу, який у наступному мікроконтексті виявляється шляхом уведення одиниць на позначення флорообразів (*пелюстки, ромашка, трави*) елементів ландшафту (*луг*), погодних явищ (*дощова роса, вітрець*), тактильних (*вологий*) та одоративних характеристик (*пахло луговим настоєм*):

«*На травах сяла дощова роса,
І густо пахло луговим настоєм,
І пелюстки ромашки лугової
Ледь-ледь вітрець вологий хилитав*».

З-поміж одиниць, які використовуються поетом для позначення звукових виявів реалій довкілля, можемо на основі особливостей номінації акустичних характеристик виділити кілька груп. Так, це номінації власне звукового стану природи (сюди долучаємо номінації на позначення реалій, пов'язаних із музичною сферою, які у сполучі з номінаціями природних об'єктів творять метафо-ричні конструкції) (*бамбуки летять струнами пандура, вишелест ниви, громи, наструнені пшениці, переструнтя пташиних голосів, симфонія ночі, тихий полон, тиша, шелест хвиль на ниві*), назви процесів, здійснюваних живими істотами, що мають звуковий вияв (*бджолина музика, ворон кряче, задзвенить мушва, чайний крик, щебетливо*), об'єктами природи (*дзвенить земля, сосни скриплять, шумить вода*), лексеми-складники метафор, які називають певні звукові реалії, подібні за характером вияву до звукових атрибутів істот (*голос трави, дощ бубонить, співа затока, тьохнуло слово*).

Читаючи поезію «**Аджарицкалі**» (Д2, с. 300), помічаємо, що деякі з означених вище лексем беруть участь у створенні художньої звукової візії Олексія Довгого. Так, поет, змальовуючи пейзаж, вдається до акустичного відображення дійсності – лексеми-номінації звукових виявів певним чином заміщують низку зорових образів, а почасти суттєво увиразнюють і доповнюють їх. Ось, до прикладу: «*На сивих прастолітніх мурах // Сліди віків і воєн прах. // А поруч струнами пандура // Летять бамбуки на вітрах*», – бачимо, як митець візуа-

лізує художній образ реалій рослинного світу за формою та пружністю, уводячи лексему «струни». Подальший контекст значно посилює акустику довкілля, надаючи таким природним об'єктам, як вода, затока акустичних атрибутів «шумить» та «співа» відповідно: **«Шумить вода. Співа затока // в розмаї гомону і тіл. // І промені гірським потоком // Висріблюють камінний діл»**. Акустичний образ довкілля тут посилює лексема «гомін», увиразнена візуалізатором «розмай», який у нашому контексті передає різноплановий характер звуків та їхню велику кількість.

Номінації, які у своєму складі містять компонент-вказівку на елемент музичних інструментів *струни*, у поетичній мові Олексія Довгого досить поширені. Зокрема, це стосується і його, по суті, програмової поезії щодо рецепції та відповідного відображення ним дійсності **«Живу у світі кольорів і звуків...»** (Д2, с. 204), у якій митець ніби відповідає на запитання дослідників про надзвичайно розмаїту в його текстах палітру номінацій візуальних та акустичних характеристик. Так, у згаданому вірші автор використовує низку одиниць із акустичною семантикою (*лункий, наструнений, перестук*), які поруч із лексемами реалій природи творять надзвичайно динамічний і виразний пейзаж, порівняймо: **«Живу у світі кольорів і звуків, // у музиці наструнених пшениць, // серед лунких машинних перестуків, // у царстві днів і вічних таємниць»**.

І поруч із тими *струнами* і *наструненими* зустрічаємо індивідуально-авторське «переструнтя», яке поет у вірші **«От і знову по весні дорога...»** (Д2, с. 228) використовує для передачі розмаїтості пташиних голосів, порівняймо у контексті: **«От і знову по весні дорога // До порога рідного й лісів, // Де привал край батькового стога // В переструнні пташних голосів...»**. Зазначений акустичний образ доповнюють різнопланові мовні конструкції на позначення реалій побуту (*двір, хата*), рослин (*груша*), ландшафту (*город*), вікових (*древній*), смакових

(*солодко*), температурних (*теплий*) і кінестетичних (*дуже*) характеристик, а також метафорично-образна сполука (*долоні споришу*) – **«Двір. Город. При хаті древня груша... // Все, до чого крізь літа спішу. // Буду дихать солодко і дуже // На долонях теплих споришу»**, – звертає на себе увагу лаконізм номінативних речень в аналізованому контексті – їхнє уживання дозволяє митцю, ніби пейзажисту, візуалізувати художній простір певними «мовними мазками», створити художнє тло, на якому відобразити внутрішній стан свого ліричного героя.

Таке поєднання мовних одиниць, які позначають кілька різнопланових об'єктів чи характеристик для поетичної мови Олексія Довгого цілком закономірне, оскільки для максимально точної і виразної передачі своєї настроєвості читачеві одних вербалізаторів візуальних характеристик замало – обмежуючись ними, митець ризикує створити, по суті, «німий» і статичний образ, який у деяких випадках є цілком гармонійним з огляду на проблематику поезії, однак, для більшості контекстів потребує увиразнення лексемами-номінаціями різнопланових ознак явищ дійсності, як, до прикладу, в поезії **«Рядки беріз і зрайка тополін...»** (Д2, с. 183), у якій митець створює ідеалістичний пейзаж сакрального локусу:

Рядки беріз і зрайка тополін

На тлі небес як генія творіння.

Співучих віт веселе повесіння,

Де на обніжку чебрик і полин,

– який вербалізується номінаціями флористичних реалій (*береза, тополіна, віти, чебрик, полин*), їхніх візуальних (*рядки, зрайка*) і акустичних ознак (*співучий*), а також пір року (*повесіння*). Подальший контекст допомагає зрозуміти символічність змальовуваної автором локації – так, митець прагне передати читачеві свої спогади про юність – **«О юносте! Невинносте свята! // Далека ти – уже не долетіти. // Лиш цей пейзаж – дерева, наче діти, – // Живе в мені, як в озері вода»**, – стверджує автор, майстерно залучаючи

до вербальної структури поезії лексему-конкретизатор «пейзаж», яка покликана активізувати у свідомості читача відповідний образ, таким чином смислово завершивши опис його структури, та передати емоційний стан саморефлексії, уводячи в контекст ландшафтну номінацію «озеро».

Надзвичайно наповненою різного плану акустичними атрибутами є поезія «**Старий клен**» (ДЗ, с. 211), у якій автор від першої особи передає внутрішній стан ліричного героя, зумовлений життєвим досвідом та численними перипетіями. Так, у названому тексті зустрічаємо номінації, які позначають як власне акустичні характеристики (*глухий*), так і стан довкілля у звуковому плані (*голос, вишелест, спів, музика, пісня*): «**Стою глухий до голосу трави, // До вишелесту вистиглої ниви. // До співу пташих крил, до тятиви // Струнких беріз і тополин хитливих...**». В аналізованій поезії автор також використовує одиниці, які позначають такі види професійної діяльності людей, як музика і спів. Номінації, які вживаються в поетичному контексті допомагають митцю образно передати дзиччання бджіл (музика бджолина) та один зі стереотипних атрибутів українського народу – співучість: «**Повз мене лине музика бджолина. // І пісня та, якої ще нема...**». Комплексно означені мовні одиниці з акустичною семантикою експлікують звуковий образ ідеального локусу України. Доповнює цей образ зі знову ж таки актуалізованою акустичною характеристикою 'шелест' у поезії «**Думка про хліб**» (ДЗ, с. 218) низка лексем на позначення таких реалій довкілля, як лан, нива, рілля, зерно та їхніх атрибутів (*запашний, стиглий, теплий*), напр.: «**Що нагадує тобі він // лан шовковистий повесні, // шелест хвиль на стиглій ниві // а чи жнив гарячі дні. // Це відчує, хто роками // в ріллі теплі й запашні // зерно власними руками // висіває повесні...**».

У деяких поетичних контекстах навпаки

можемо спостерігати своєрідну «мінусацію» звукових виявів довкілля. Зокрема, у поезії «**Ще люди сплять. І ще пасеться тиша...**» (ДЗ, с. 185) уже з перших рядків маємо не просто вказівку на слабку репрезентацію акустичних процесів, але й, по суті, дещо незвичну, а через те художньо експресивну персоніфікацію тиші як природного явища. Зауважимо, що введення у поетичний контекст лексеми «пастися», яка містить семантичну вказівку на образ отари, що, у свою чергу, часто виступає неодмінним складником певного ідилічного локусу. Останній в аналізованому контексті посилено численними номінаціями ознак об'єктів природи (*вигини луків і долин, тепле небо, ранковий плін*), порівняймо: «**Ще люди сплять. І ще пасеться тиша // За вигинами луків і долин. // Ще тепле небо в осоках дише // І входить річка у ранковий плін...**», – така контекстуальна непевність, невизначеність, певна повільність вияву природних процесів посилюється уведенням у текст атрибутів «непевне» і «незвичне», які, по суті, створюють візуальний ефект напівтіней та напівтонів. Змальовуваний стан природи, зазвичай, властивий перехідним відтинкам доби – світанку та вечір'ю. Поет, однак, конкретизує, про який час доби ідеться, уводячи конструкцію «*грань світанку*» та створюючи яскраву пейзажну замальовку: «**Ще все таке непевне і незвичне, // Як грань світанку і нового дня. // І світло зір, і небо екзотичне, // І перше над селом ластовеня**», – пише поет.

Образ тиші, експлікований атрибутивною лексемою-складником конструкції «*тихий полон*» у поезії «**Грудень**» (ДЗ, с. 214), з одного боку допомагає автору передати стан природи під час певної пори року (тут зими), а з іншого – посилити позитивний ефект затишку шляхом контекстуального протиставлення образних денотатів метафор «*тихий полон*» та «*розметавши гриви на вітрах*», порівняймо: «**І, морозом впавши на траву, // він землі на пружно-чорне тіло // враз накинє ковдру снігову. // І вона у тихому**

полоні // вся відчує: над осінній прах // пролетять над нею диво-коні, // розметавши гриви на вітрах...». Подібні випадки для поетичної мови Олексія Довгого непоодинокі – так, тиша, виступаючи неодмінним атрибутом пори року зими та пори дня – ночі, експлікується у мовно-образній структурі вірша саме завдяки контекстуальному протиставленню одиницям-номінаціям активних звукових виявів довкілля. Зокрема, в поезії «Кладеться на ніч сонця каре око...» (Д2, с. 184) тиша як складник акустичного образу ночі виявляється у контекстуальному зіставленні з одиницями на позначення звукових виявів комах та протиставленню різноманітних звукових репрезентацій природного об'єкта степ, порівняймо: «Він теж засне, коли осядуть роси // І задзвенить над видолком мушва, // Й затихне степу хор мільйонголосий, // І ввійде в ріст нескошена трава», порівняймо опозити «задзвенить, мільйонголосий – затихне» – простежуємо вербалізацію динаміки зміни довколишніх реалій.

Макроконтекстуальним опозитом зображуваному вище стану природи (тиші) виступає стан її збудження, активного вияву явищ та процесів, представленого, зокрема, лексемою «**грім**», яка в поезії «Партизанка» (Д3, с. 228) символізує активні бойові дії, піднесеність духу та войовничий запал, пор.: «І пішли, // Пішли лісами луни, // Мов **громи**, // Ув обрії б'ючи. // За дівчину – // Партизанку юну // Йшли на бій // Таких же тисячі». У вірші «Городищенські пастелі» (Д2, с. 197) згадана лексема використовується митцем для підкреслення різкої і раптової зміни стану довкілля, а, ужита поруч із атрибутивно-субстантивною метафорою «**сліпа ніч**» бере безпосередню участь у посиленні візуалізації природних процесів опоетизованого світу автора через асоціативну близькість із лексемою «**блискавка**» – «Туманом сонна синь в степу. // І раптом – **грім** у ніч сліпу! // Повітря променеозоре», – бачимо також візуальну опозицію явищ природи, експлікованих лексемами «**ніч**

та «**променеозоре**». Досить промовистою в аналізованій поезії є кореляція лексем «**дзвенить – тиша**» – таке, здавалося б, оказіональне поєднання допомагає авторові передати надзвичайно потужний вияв напруження природи перед раптовими змінами: «Дзвенить земля. Світанок. Тиша. // Тремтіння вигойдане віт. // І раптом – стріли в небозвід! // Хтось обрїй зоряний колише...».

Окреме місце у вербалізації звукообразів поета займають лексичні одиниці, що позначають акустичні характеристики світу рослин та птахів, які допомагають поетові передавати читачу настроєвість довколишнього світу. Так, порівняльна конструкція «Ворон кряче – ніби плаче» одразу викликає у свідомості низку асоціативних образів, здебільшого із негативною семантикою, які суголосні у традиційній мовній картині світу українця образам загибелі, смерті і печалі. Такий асоціативний контекст дозволяє у власне текстовому створити відчутну меланхолійну осінню тональність, увиразнену зоровими образами зайця, мокрого зернечка та ледачої стерні, вербалізованими відповідними одиницями – «Ворон кряче – ніби плаче, // смуток осені несе. // Зайченя в стерні ледачій // мокре зернечко гризе» (Д2, с. 279). Поруч із настроєвістю довкілля подібні лексичні одиниці вживаються з метою образної передачі особливостей внутрішнього стану ліричного героя, як, наприклад, у вірші «Під вікном в мене **сосни скриплять...**» (Д3, с. 142), де лексема з акустичною семантикою «**скрипіти**» поруч із одиницями із колористичною (*половіючий*), температурною (*холодний*) та візуальною (*непроглядь*) семантикою відображає певний патогенний локус, через який автор експлікує ментально-духовний стан свого героя, маркований в останньому рядку вірша словом «**біль**», порівняймо: «Під вікном в мене **сосни скриплять**. // Під вікном **хилитаються** сосни. // І дощу **половіючі** кросна // Тчуть холодну ночей

непроглядь... Тільки мозок спинається туго // І розхитує важко і глухо // Скам'янілі від **болю** слова».

У деяких контекстах групи номінації на позначення явищ природи допомагають митцеві образно передати певні події чи явища як власне в житті самого ліричного героя, так і в рідній землі, на планеті чи у Всесвіті. Так, до прикладу, лексема «завірюха», семантично увиразнюючись контекст-туальним фразеологізмом «біг серця», поруч із іменником «життя» в поезії «Думка» (ДЗ, с. 223) бере участь у створенні художнього образу коловороту життя, пор.: «І мовкнуть в життя **завірюсі** // І голос її і слова... // Із праху у полі чи в лузі // Підводяться квіти й трава...», який контекстуально протистоїть образу смерті, експлікованому лексемами «серце» та процесуальним атрибутом «спиняти» (Знесилене, в'яло й незвично // **Спиня серце** раптом свій **біг**, // І сходить людина навечно // З торованих нею доріг...).

Низка номінацій на позначення явищ природи (*грім, тиша*) дає змогу поетично передати життєві негаразди і випробування ліричного героя, які контекстуально опонують стану спокою (*Лаштуй свої вітрила на зорі. // В далеку путь лаштуй свої вітрила, // Де буде грім і тиша буде мила // На перехрестях збурених доріг...* – ДВТ4. Т.3. С. 225), на противагу їм, лексеми на кшталт «павуть», «дим»,

«вітер» допомагають поетові акцентувати на тимчасовості життєвих негараздів, підкресливши таким чином вічні цінності, порівняймо: «А **павуть** хвали чи огуди, // Як **дим**, за **вітрами** іде. // Лиш думка лишається людям, // Якщо вона йшла до людей» (ДЗ, с. 223).

Висновки. Таким чином, як показує проведений аналіз, лексеми-номінації реалій дійсності, явищ довкілля, елементів ландшафту, які в поетичній мові Олексія Довгого беруть участь у вербалізації складників концепту ДОВКІЛЛЯ, допомагають митцю майстерно передати низку центральних для його концептуальної картини образів, репрезентувавши особливості їхньої взаємодії та художньо-поетичного експресивного навантаження.

Під час аналізу вербалізаторів концепту ПРИРОДА у мовній картині світу Олексія Довгого було помічено особливу індивідуально-авторську мовну репрезентацію унікального поетового міфосвіту, у якому не останню роль відіграють лінгвістично експліковані образи природи. Перспектива дослідження бачиться нами у висвітленні характеру мовного вираження поетового індивідуально-художнього космосу, у з'ясуванні особливостей взаємодії його складників, які знаходять своє відображення у мовних конструкціях, уживаних митцем.

Список використаних джерел

1. Апресян В. Ю., Апресян Ю. Д. Метафора в семантическом переосмыслении эмоций. Вопросы языкознания. Москва, 1993. № 3. С. 27–35.
2. Арутюнова Н. Д. Феномен молчания. Язык о языке. Москва, 2000. С. 417–436.
3. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. 703 с.
4. Колшанский Г. В. Паралингвистика. Москва: КомКнига, 2005. 96 с.
5. Кононенко В. І. Українська лінгвокультурологія. Київ: Вища школа, 2008. 327 с.

6. Космеда Т. Індивідуально-авторські засоби вербалізації категорії інтимізації в поетичному дискурсі Василя Симоненка. Лінгвостилістичні студії. Луцьк, 2016. Вип. 5. С. 85–95.

7. Маленко О. О. До питання семантики кольорів. Филологический анализ: теория, методика, практика. Киев; Харьков; Херсон, 1996. Вып. 8. С. 172–175.

8. Міщук У. Мовосвіт природи в поезії Л. Костенко, В. Стуса, М. Вінграновського. Культура слова. 2012. № 77. С. 114–119.

9. Табакова Г. Концепт «природа» в структурі художнього світу ліричної прози. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету.

2014. № 2. С. 45–55.

Умовні позначки:

Д–2. – Довгий О.П. Вибрані твори : у 4 томах. Київ : Укр. письменник, 2009. Т. 2: Дихання вічності. Восьмивірші. 388 с.

Д–3. – Довгий О.П. Вибрані твори : у 4 томах. Київ : Укр. письменник, 2009. Т. 3: Дереворити. 536 с.

References

1. Apresjan, V. Ju., Apresjan, Ju. D. (1993). Metafora v semanticheskom pereosmyslenii jemocij [Metaphor in the semantic rethinking of emotions]. Voprosy jazykoznanija. Moskva, 3, 27–35 [in Russian].

2. Arutjunova, N. D. (2000). Fenomen molchanija [The phenomenon of silence]. Jazyk o jazyke. Moskva, 417–436 [in Russian].

3. Zhajvoronok, V. V. (2006). Znaky ukrai'ns'koi' etnokul'tury: slovnyk-dovidnyk [Signs of Ukrainian Ethnoculture: Dictionary Directory]. Kyiv, Ukraine: Dovira, 703 [in Ukrainian].

4. Kolshanskij, G. V. (2005). Paralingvistika [Paralinguistics]. Moskva: KomKniga, 96 [in Russian].

5. Kononenko, V. I. (2008). Ukrai'ns'ka lingvokul'turologija [Ukrainian Linguo-culture]. Kyiv, Ukraine: Vyshha shkola, 327 [in Ukrainian].

6. Kosmeda, T. (2016). Indyvidual'no-avtors'ki zasoby verbalizacii' kategorii' intymizacii' v poetychnomu dyskursi Vasylja Symonenka [Individual Author's Means of Intimization Concept Verbalization in V. Symonenko's Poetic Discourse]. Lingvostylistychni studii'. Luc'k, Issue. 5, 85–95 [in Ukrainian].

7. Malenko, O. O. (1996). Do pytannja semantyky kol'oriv [To a question of semantics colors]. Filologicheskij analiz: teorija, metodika, praktika. Kiev; Har'kov; Herson, Issue. 8, 172–175 [in Ukrainian].

8. Mishhuk, U. (2012). Movovit pryrody v poezii' L. Kostenko, V. Stusa, M. Vingranovs'kogo [The linguistic world of nature in the poetry of L. Kostenko, V. Stus, M. Vingranovsky]. Kul'tura slova, 77, 114–119 [in Ukrainian].

9. Tabakova, G. (2014). Koncept "pryroda" v strukturi hudozhn'ogo svitu lirychnoi' prozy [The concept of "nature" in the structure of the artistic world of lyrical prose]. Naukovi zapysky Berdjans'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu, 2, 45–55 [in Ukrainian].

Resources

Д–2. – Dovhyi, O.P. (2009). The breath of eternity. Octopus [Dykhannia vichnosti: Vosmyvirshi]. Selected works in four volumes. Kyiv, Ukr. pys'mennyk, 2, 388 p. [in Ukrainian].

Д–3. – Dovgyj, O.P. (2009). Derevoryty. Selected works in four volumes. Kyiv, Ukr. pys'mennyk, 3, 536 p. [in Ukrainian].

VERBALIZATION OF THE CONCEPT NATURE IN OLEKSII DOVHIY'S POETRY

O. M. Strokal

Abstract. *The study analyzes the features of the lingual explication of the concept of NATURE in Oleksii Dovhyi's language of poetry. The author of the article covers the views of linguists on the use of images of nature in their texts by artists. The researcher emphasized the important role for the lyrical hero of such images and stated that the phenomena of nature, landscapes become for him a certain impetus to rethinking and reflecting on the different plan of phenomena of reality. With their help the author builds a sophisticated lyrical story.*

In the process of linguistic analysis, it was found that for Oleksii Dovhyi's poetry, the image of nature is one of the most pronounced; it is proved that most of the author's plots, reflections, and meditative mood unfold precisely against the background of nature. The author of the

© О.М. Строкаль

«International journal of philology» | «Міжнародний філологічний часопис» Vol. 11, № 1, 2020

article noted that color markers and their shades help the author to create numerous landscape sketches, the presence of which in the text contributes to the effect of maximum presence of the reader. Studying the features of linguistic description of natural objects made it possible to speak of a high concentration in the poetry of the unit artist on the designation of their characteristics of the shape. Such nominations allow the poet to visualize certain phenomena and processes of nature and to cause in the reader a number of associations associated with them. During the research it was found that the author prefers images of wildlife when visualizing objects and phenomena of the world. One of the most striking in the linguistic picture of the world of the artist are the units to indicate the various poetic variants of the image of the World Tree. Researchers have shown that units to indicate the visual characteristics of natural phenomena are involved in the creation of panoramic perspectives, a heroic past, a tragic memory. The special role of combining within the same context of tokens was noted for the designation of diverse characteristics (visual, locative, attributive) for displaying the sacral locus as a horizontal-vertical artistic space.

The article states that nominations of sonic features of the state of nature display cover the realities associated with the musical sphere, the processes carried out by living beings with the sonic image, objects of nature and metaphors that call certain acoustic realities similar in nature to the image to the corresponding creatures attributes.

The analysis made it possible to state that most tokens for the designation of certain phenomena of nature are used by the artist to metaphorically convey the inner state of his lyrical hero.

Key words: nature, linguistic worldview, Oleksii Dovhiy's poetry.

УДК 821.111. – 3(472).06

<https://doi.org/10.31548/philolog2020.01.041>

**РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ НАРАТИВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
В ПОСТПОСТМОДЕРНІСТСЬКИХ РОМАНАХ «ДИВНИЙ ВИПАДОК ІЗ СОБАКОЮ
ВНОЧІ» М. ГЕДДОНА ТА «УГАМУЙТЕ МЕНЕ» М. ДЖ. ГАЙЛЕНД**

Д. І. ДРОЗДОВСЬКИЙ, кандидат філологічних наук, науковий співробітник,
Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України

E-mail: drozdovskyi@ukr.net

http://orcid.org/0000-0002-2838-6086

Анотація. Актуальність дослідження зумовлена потребою вивчення світоглядних параметрів постпостмодерністських персонажів і вияву їх ідентичності. Досліджено наративні особливості британських постпост-модерністських романів «Угамуйте мене» М. Дж. Гайленд та «Дивний випадок із собакою вночі» М. Геддона. Мета – окреслити специфіку світоглядних параметрів протагоністів згаданих романів, репрезентуючи особливості постпостмодерністської художньої ідентичності, експлікованої в наративних формах. Результати: доведено, що постпостмодерністська ідентичність протагоністів в аспекті самопізнання й самореалізації не пов'язана з комунікацією з Іншим. Проаналізовано специфіку взаємодії між індивідуальною та колективною ідентичністю. Досліджено, що комунікативна взаємодія між протагоністом та іншими персонажами є чинником розбалансування свідомості персонажів. Визначено проблемно-тематичний комплекс постпостмодерністських романів, у центрі яких репрезентовано персонажів, які мають невралгічну специфіку, яка впливає на їх світосприйняття. Перспективи дослідження детерміновані потребою окреслення світоглядної парадигми постпостмодерністського світосприйняття в сучасних британських романах. Здійснений аналіз філософських і психологічних параметрів дає підстави для подальшого вивчення поетологічних особливостей постпостмодерністських романів, зокрема в аспекті репрезентації художньої мови, мінімізації засобів художнього вираження (уникнення метафоризації художнього мовлення), що загалом сприяє гібридизації тексту, взаємопроникненню в ньому художнього, філософського, наукового та публіцистичного модусів.

Ключові слова: постпостмодернізм, наративна ідентичність, Марк Геддон, М.Дж. Гайленд, «Дивний випадок із собакою вночі», «Угамуйте мене».

Актуальність. Дослідження наративної ідентичності (як суб'єктність персонажів репрезентована у формах оповіді) дає можливість окреслити корпус питань, пов'язаних зі світоглядною специфікою періоду, у який написано той чи той твір. У розвідці йдеться про окреслення світоглядних параметрів постпостмодернізму, зокрема через представлення наративних моделей, що оприявнюють ідентичність персонажів аналізованих романів. Вивчення британського постпостмодернізму як напряму, що прийшов на зміну постмодернізму, належить до актуальних питань теорії

літератури.

Британські постпостмодерністські романи оприявнюють моделі ідентичності, відмінні від тих, що були сформовані в лоні модерністської та постмодерністської традиції англійської літератури: новітні персонажі здатні зберегти стан психоемоційної стабільності за умови дискомунікації з *іншими*, раціоналізуючи та логізуючи реальність і її феномени (сприймаючи дійсність через парадигму астрофізики й медицини, математики й фізики тощо). Якщо в модернізмі й постмодернізмі ідентичності персонажів репрезентують

© Д. І. Дроздовський

кризові аспекти в моменти, коли герої не можуть порозумітися із зовнішнім світом і вдаються до ескейпізму, то в постпостмодернізмі в романах на кшталт «Угамуйте мене» М.Дж. Гайленд [2] або «Дивний випадок із собакою вночі» М. Геддона [6] уже на початку наративних історій експліковано такий тип ідентичності, яка не потребує розкриття через успішну взаємодію з іншими.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У компендіумі «The contemporary British novel since 2000» в розділі «Ali Smith: Strangers and Intrusions» Моніка Германа (Monica Germaná), услід за Браяном МакГейлом (Brian McHale), порушує питання про історичні межі постпостмодернізму [9, с. 99]. Це питання має особливу значущість під час вивчення нового культурного явища та літературного феномену. Межі постпостмодернізму – важлива наукова проблема з огляду на те, що чимало дослідників як за кордоном, так і в Україні послуговуються поняттям «постпостмодернізм», розглядаючи літературний ландшафт початку ХХІ ст. Наприклад, таку тенденцію спостерігаємо у праці «Українська і польська постмодерна проза (карнавал, фрагментація, фронтір)» І. Кропивко, яку восени 2019 р. в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка було захищено як докторську дисертацію. У рецензії на монографію («Всесвіт», 2019, №5-6/7-8) я вже писав про деякі методологічні колізії, що представлені в цій роботі, проте, на жаль, рецензія не потрапила до читацького поля дослідниці, принаймні вона не зафіксована в матеріалах, представлених під час захисту.

Теоретики літератури (Ф. Джеймісон, Дж. Нілон, Моніка Германа, Браян МакГейл та ін.) наголошують, що в постпостмодернізмі відбувається розвиток тенденцій, властивих постпостмодернізму. Передусім ідеться про поглиблення кореляцій між постпостмодернізмом і віртуалістикою, представленою і на рівні організації наративу, і в площині тематології та проблемних комплексів постпостмодерністського

роману. Крім того, важливою специфікою постпостмодернізму представлене в понятті «connectedness» («сполучваність»), яка розкриває намагання британських авторів дошукатися природи глибших зв'язків між людьми, природою різних соціальних та ін.

Поява окремого напрямку в лоні британської літератури – «9/11» – символізує перехід між постмодернізмом і постпостмодернізмом. Під «9/11» британські теоретики розуміють не лише новий жанр, а комплекс творів, у яких у різний спосіб осмислено проблематику тероризму або ж подій 11 вересня 2001 р. у США. У «Суботі» І. Мак'юена, романі, який було б складно зарахувати до романів «9/11», ідеться про спектр проблем, пов'язаних із осмисленням терористичної атаки, коли Генрі розмірковує про літак. Е. Кібл (Arin Keeble) зауважує: "I argue that the 9/11 novel has been characterized by anxiety and internal conflict relating to a set of competing impulses that pull the narratives in opposing directions. They gesture toward the public and private, the political and the domestic, toward historical contexts and traumatic rupture" [9, с. 273].

Аспекти, пов'язані з соціальною інтеракцією («внутрішні змагальні імпульси», за Е Кібл, між емоційним і раціональним), емоційністю та емпатією в постпостмодерністському романі представлені в інший спосіб: емоційність є перешкодою на шляху до самопізнання. На думку науковців, «In the post-postmodern novel "sharing" is important; for example sharing stories as a way to "identify with others" (and to allow others to identify with you)" ([9, с. 221], зауважу, що в цьому місці З. Діннен (Z. Dinnen) цитує працю Ніколайн Тіммер (Nicoline Timmers) "Do You Feel It Too? The Post-Postmodern Symptom in American Fiction at the Turn of the Millennium, Amsterdam: Rodopi, p. 359). Персонажі, які мають невралгічні розлади, репрезентують тип ідентичності, що є самістю-в-собі, тобто представлено ідентичність монадного типу; цілісність такої ідентичності

детермінована не зв'язками із зовнішнім світом, а з собою. Персонаж із аутичним типом світосприйняття має апіорі конфліктну взаємодію із зовнішнім світом, яка позначається на тому, що він не може здобути соціального успіху, якщо реалізує його у взаємодії з іншими. Аутичний персонаж постпостмодерністського роману соліпсичний: це монада, яка має власну систему цінностей і оцінок. Британські дослідники звертають увагу на те, що персонажі сучасної літератури виявляють риси ідеалістичного сприйняття світу, що тягнє до кантіанської традиції, водночас доповнюючи таке бачення світу позитивістськими інтенціями, які наближають персонажів до усвідомлення дійсності як фізично-метафізичного континууму, пізнання якого можливе як за допомогою раціонально-логічного й емпіричного аналізу, так і інтуїтивного пізнання. С. Влакос зазначає: «The term's conceptual burdens reflect its recurrent implication within broad-scale epistemological debates, and its resurgence in times of epistemological conflict. In the modern literary-aesthetic context named by Frederic Jameson, the novelty is claiming realism's cognitive as well as aesthetic status betokened the influence of Marxist materialist and historical debate an otherwise Kantian-idealist paradigm» [9, с. 101].

Т. Бовсунівська, досліджуючи «post-постмодерністський роман» (послугуюсь написанням цього поняття у роботах дослідниці), зауважує, що значною мірою він розвиває постмодерністські традиції, водночас у його лоні відбувається розширення тематичних обріїв. «Теорія роману доби postпостмодернізму значною мірою успадковує здобутки постмодернізму, проте вже відчутні деякі відмінності: надмірне розгалуження модифікацій роману, проблематизація ідентичності особистості в умовах техногенного тиску, віртуалізація художньої структури твору, конструююче протистояння безфабульності й action, тиск масової культури з її системою жанрів» [1, с. 196]. У пост-

постмодерністському романі має місце особливе зображення суб'єкта: персонажі британських постпостмодерністських творів оприявнюють нову модель світорозуміння й виявляють інакший тип ідентичності. Загалом постпостмодерністському роману притаманні стратегії міжжанрової дифузії, на чому наголошує Т. Бовсунівська. На думку дослідниці, «жанрові модифікації виявляють спротив будь-якій типологізації тому, що немає усталених закономірностей, немає усвідомлюваної традиції при їх утворенні, модифікація найбільше залежить від світоглядних видозмін та підсвідомих імпульсів письменника, які часто дуже важко ідентифікувати» [1, с. 197]. Проте визначальною, на наш погляд, характеристикою постпостмодерністського нарративу є не стільки специфіка «жанрового паттерну», а окреслення світоглядно-філософської парадигми. «For literary postmodernists, there was no one literary truth about the world, only a multiplicity of competing visions or constructions of reality mediated by human experience and imagining. In its more skeptical moments, this commonplace of post-Kantian epistemology signaled a disavowal of rationality itself. <...>. In present culture, however, the critical or ironic 'edge' associated with postmodernist anti-realist techniques has fallen flat, so much so, that the devices of postmodernist anti-realism (those devices designed to shatter the realist illusion and to foreground the fictive status of the work question) are now submerged within a new and yet formally quite familiar mode of realism» [9, с. 103].

Т. Бовсунівська слушно наголошує на тому, що «анаморфоза відіграє значну роль у сучасному жанровому мисленні. Проблематизація анаморфози активно постає в теорії та практиці літератури спочатку спорадично в добу модернізму, а потім з підсиленою частотністю на межі ХХ-ХХІ ст. Вона стає частиною сучасної художньої теорії, оберненої до осмислення нетривкості нашого зорового (у першу чергу, а також інших видів) сприйняття та до залежності

враження від умов, за яких ми його отримали» [1, с. 211]. Саме така гносеологічна настанова, репрезентована водночас і в поетологічних категоріях, представлена в аналізованих романах, у центрі яких — осмислення репрезентації реальності в сприйнятті персонажів, які мають невралгічні розлади або ж генетичні відхилення.

Д. Мельник має рацію, зауважуючи, що «проблема ідентичності тісно пов'язана із темою суб'єкта, особистості, проблемою меж людського «я», вона співвідноситься із питанням про сутність людини, її природу і свободу, про основи її буття, сенс та мету людського існування загалом. <...>. Оскільки ідентичність — це результат глибокого внутрішнього переживання, вона обумовлює занурення у внутрішній світ письменника й узагальнення щодо постаті митця та її відображення у художніх творах» [3, с. 5–6].

Традиційно «у структурі ідентичності виділяють два рівні: індивідуальний та соціальний. Індивідуальний рівень — це набір персональних характеристик, що роблять певного індивіда унікальним. Соціальний рівень пов'язаний з ідентифікацією індивіда з нормами й сподіваннями соціального середовища, в яке він занурений» [3, с. 26]. Художня ідентичність, репрезентована в романі «Дивний випадок із собакою вночі» Марка Геддона, нетипова в тому плані, що протагоністу роману притаманний такий тип ідентичності, який доцільно схарактеризувати як «знецорінення». «Розповсюдженим поняттям, яке характеризує втрату колективної ідентичності <...>, є «знецорінення», термін, запропонований Сімоною Вайль» [3, с. 28].

Водночас розбіжність сконструйованого типу індивідуальної ідентичності персонажа з колективною ідентичністю жодним чином не позначається на негативних наслідках. Зазвичай «колективна ідентичність істотно впливає на конститування індивідуальної (особистісної) ідентичності, бо формує коло цінностей, моральних орієнтирів,

звичаїв, характерних для кожного окремого суспільства. Тому її втрата призводить до відчуття загубленості та втрати орієнтирів» [3, с. 27]. Проте в постпостмодерністському романі М. Геддона Кристофер унаслідок генетичної специфіки наділений такою психологічною рисою, як *замкнутість*, що дає йому можливість підтримувати функціонування наскільки можливо цілісної картини «я»-ідентичності. Літературознавці, які досліджують модерністські та постмодерністські твори, наголошують, на тому, що «вдале подолання кризи призводить до конструювання цілісної картини «я»-ідентичності. В іншому ж разі виникає проблема дифузії ідентичності, яка передбачає такий стан «я», що запобігає його соціалізації, а відтак призводить до замкнутості у собі та самотності» [3, с. 28]. Проте перебування героя в стані самотності є цілком прийнятним для нього. Аутичний тип мислення вирізняє персонажа з-поміж інших, які у разі конфлікту індивідуальної ідентичності із колективною мають проблеми соціалізації. Типологічно подібне явище маємо в модерністських нарративах, зокрема у творчості І. Бахманн. Протагоністки оповідань «Гавкіт», «Проблеми, проблеми», «Ці щасливі очі» «потрапляють у замкнене коло: втративши ідентичність, вони приречені на самотність, а самотність, своєю чергою, не дає їм змоги сконструювати нову модель ідентичності» [3, с. 165].

Мета дослідження — окреслити специфіку світоглядних параметрів протагоністів романів «Угамуйте мене» М. Дж. Гайленд та «Дивний випадок із собакою вночі» М. Геддона, репрезентуючи особливості постпостмодерністської художньої ідентичності, експлікованої в нарративних формах аналізованих творів.

Матеріали і методи дослідження. У розвідці використано методи герменевтичного аналізу, а також результати досліджень із психології в аспекті вивчення індивідуальної та колективної ідентичності. Матеріалом є романи «Угамуйте мене» М. Дж. Гайленд та «Дивний випадок із

собакою вночі» М. Геддона.

Результати дослідження та їх обговорення. На думку літературознавців, «неможливість пізнати себе, збагнути свою ідентичність призводить до різних типів самотності, особливе місце серед яких посідає метафізична самотність, що характеризується втратою зв'язку між людиною та світом, а також тісно пов'язана з екзистенційною та релігійною самотністю» [3, с. 164]. Екзистенційна та релігійна самотність (властива як Джонові, так і Кристоферові) для персонажа є формою конструювання «я»-ідентичності, яка прагне реалізації не на перетинах із колективною ідентичністю (ідентичністю спільноти), а на іншому рівні. Числа для Кристофера постають аналогами *Іншого*, сукупно витворюючи нетипову для дискурсу літератури художню ідентичність. Асоціація персонажа із простим числом засвідчує, що він прагне поділяти цінності аж ніяк не «живих» персонажів, що оточують його (батьки, сусіди, однокласники, викладачі), а перебувати у спільному полі цінностей, наскільки коректно послуговуватися таким поняттям, із простими числами.

У романі «Угамуйте мене» М. Дж. Гайленд ідеться про те, що герой не приймає більшості норм, етичних правил і конвенцій зовнішнього світу, у якому існує. Джон не розуміє, для чого всі навколо нього висловлюють неправду, навіть навіть найрідніші люди, які дбають за Джона, вдаються до брехні. Юнак-поліграф — це новий постпостмодерністський варіант ідентичності, що візуалізує низку нових, порівняно з постмодерністським дискурсом, проблем. Перша проблема пов'язана з новим типом комунікації постпостмодерністських персонажів. Зауважу, що у «соціальной психології» (Дж. Г. Мід, Л. Крапман) особлива роль у становленні «я»-ідентичності суб'єкта відводиться процесу комунікації. Створення вдалої ідентичності залежить від того, чи процес інтеракції виявляється вдалим, тобто чи відбувається порозуміння. Якщо

співрозмовникам вдалося дійти згоди, то ідентифікація вважається вдалою. Кожну нову ідентичність, набуту у процесі комунікації, індивід записує у відносно сталу біографію» [3, с. 33]. На відміну від постмодерністських, вони не просто поринають у світ внутрішніх рефлексій, а й часто взагалі не потребують оприявлення своїх думок назовні. Зустрічі з *Іншими* мають травмувальний характер і свідчать про те, що аутичні персонажі або ж герої-поліграфи на кшталт Джона з «Угамуйте мене» живуть у світі внутрішніх рефлексій й пошуків, які показують, що персонажі мають чітко окреслену мету, цінності, прагнення й поривання, проте вони не потребують для втілення своїх прагнень людей із зовнішнього світу. Світ побудовано на принципах, які мають симулякрний характер і покликані сприяти формуванню імітат-дискурсів у реальності персонажів.

Зазвичай «процес згадування стає засобом конструювання ідентичності в тому випадку, коли очевидно стає різниця між тим, хто згадує, та його образом, який виникає у пам'яті, що дає змогу персонажу дистанціюватися від життя, яке він провадив, та тим, ким він був» [3, с. 178]. Проте в постпостмодерністських романах процес пригадування є не стільки дистанціюванням від реальності, скільки пізнанням реальності.

П. Рікер звертає увагу на те, що «<...> розуміння самого є інтерпретацією; інтерпретація самого у свою чергу знаходить в оповіді серед інших знаків і символів привілейоване опосередкування; це останнє є запозиченням, як з історії, так і з художніх творів, роблячи з історії реального життя вигадану історію, або, якщо хочете, історичну вигадку, схрещуючи історіографічний стиль біографії з романним стилем уявних автобіографій» [5, с. 139]. Фіксація зустрічей, фраз і поведінки інших людей, які трапляються на шляху постпостмодерністських персонажів, дає можливість їм (Кристоферу, Джонові)

зрозуміти світ як тотальну дійсність брехні. «Щоденник брехні», який веде Джон, тобто «Інхерб киннедош», є формою конструювання справжнього світу, який є світом навпаки. Проте з точки зору класичної логіки навіть та назва, яку обирає протагоніст «Угамуйте мене», свідчить про зміну знаків у пост-постмодерністському наративі: те, що видається справжнім, конвенційним, загальноприйнятим, насправді таким не є, навпаки, те, що є маргінальним, може містити максимум справжності. «Кожному індивіду притаманне чуття власної цілісності, зумовлене актом самооповіді, в якому вбачають «соціально сконструйовану» художню фікцію. Відтак завдяки вивченню художнього твору на основі цього методу можна говорити про впізнавання, вирізнення або ж самоінсценування образу автора у створених ним персонажах» [3, с. 11].

Постпостмодерністський художній світ — це простір із множинними внутрішніми переплетіннями, прихованими ходами, які змішують справжнє й несправжнє, щире й сфальшоване. Дифузія й гібридизація — два ключові поняття, що визначають проблемно-тематичний спектр постпостмодерністського роману Великої Британії. Традиційно «людська пам'ять втримує не саму подію, а лише емоційний імпульс» [3, с.180]. Проте постпостмодерністські персонажі М. Геддона й М. Дж. Гайленд уникають емоційних імпульсів, вважаючи їх деструктивними. Кристофер прагне сприймати реальність максимально механістично, що, відповідно, дає можливість зрозуміти її як об'єктивну даність. Навколишні події й ситуації підштовхують героїв до втрати внутрішньої психічної рівноваги, яка в обох творах («Дивний випадок із собакою вночі», «Угамуйте мене») має інтенсифіковане вираження. У постпостмодерністських романах час позбавлений емоційного позначення, на відміну від модерністських творів. Час у постпостмодерністських романах є об'єктивною даністю Всесвіту, одним із параметрів світобудови. У постпостмодернізмі час

позбавлений психологізації, оскільки цей процес передбачає виявлення емоційності, що відкидається постпостмодерністським розумом персонажів.

Для Кристофера з «Дивного випадку...» єднання з математичними числами, які для персонажа постають у цілковито персоніфікованому вигляді, і є моментом взаємодії специфічної індивідуальної ідентичності зі специфічною колективною ідентичністю. Для юнака колективна ідентичність представлена числами, кожне з яких, умовно кажучи, має своє ім'я, свою персональну історію. Усі числа в історії Кристофера не випадкові, про що свідчить навіть нумерацію роману-щоденника. Об'єкти зовнішнього світу (автомобілі, хмари тощо) для протагоніста роману мають особливу значущість: саме з ними в щоденнику відбувається особливий комунікативний акт, який допомагає персонажеві розвинути власні аналітичні здібності й водночас дійти розуміння себе в якомусь іншому аспекті, до якого часто спричиняється спілкування персонажів із традиційним із погляду психології ідентичнісним типом. Уникаючи емоційного контакту з людьми, персонаж роману Марка Геддона натомість виявляє емоційні зв'язки з об'єктами, із яких можна сформувані списки. О. Галета, досліджуючи образ колекціонера, звертає увагу на його іманентну потребу колекціонувати. «Модернізм — не перша епоха, що практикує колекціонування в літературі: бібліотеки й збірники, цитатники й журнали з'явилися задовго до того. Однак модернізм створює й уводить новий культурний тип колекціонера як культурного діяча і як літературного героя. <...>. Він (колекціонер — **Д.Д.**) згромаджує, порядкує і в такий спосіб перетворює» [4, с. 73]. Кристофер потребує *колекціонування досвіду*, кожний елемент якого він розставляє на своєму місці в щоденникових записах, визначаючи певну комірку для людей і об'єктів. Для персонажів І. Бахманн так само важлива фіксація попереднього досвіду, проте

в постпостмодерністському романі вона відбувається стосовно об'єктів неживої природи, які дають персонажеві значно більше для самопізнання, ніж спілкування з живим персонажами на кшталт пані Шерс.

Екзистенційна та релігійна самотність у постпостмодерністських романах виникає в результаті сформованих у лоні католицької церкви несправжніх за параметром ширості (на думку самих персонажів) зв'язків між вірянами, церквою та Богом. І на відміну від подібного стану, який переживають персонажі постмодерністських романів, тепер це аж ніяк не свідчить про негативну тенденцію в житті героїв. Екзистенційна самотність постає вихідною точкою в пізнанні реальності як потенційно множинного простору, у якому відбувається взаємодія фізичного й метафізичного, причому остання категорія є «метафізичною» не онтологічно, а лише з огляду на те, що ці явища не можуть бути пізнавані людиною сьогодні. М. Дж. Гайленд критикує католицизм за те, що в його лоні в ХХІ столітті сформовано лицемірність і що церква не впливає на формування в людині справжньої шляхетності та широї віри. Екзистенційна самотність у романі «Дивний випадок...» М. Геддона допомагає протагоністові досягнути значно вищих результатів у професійній царині. Математика для протагоніста є своєрідним метафізичним світом, що наближає персонажа до Бога, розчиненого у Всесвіті і явленого у вигляді закономірностей, законів, тенденцій, які свідчать про те, що на різних рівнях матерії Всесвіту трапляються типологічні подібності. На думку Кристофера, це може свідчити про те, що матерії притаманна така категорія, як «розум». Юнак припускає, що людина наразі не може мати достатньо знань про справжнє життя Всесвіту, матерії та енергії, а тому обмежує власне знання теоріями, які легітимізують комфортне знання про світ навколо людини,

скажімо, за допомогою теорії «великого вибуху». Проте досі не відомо, що саме було до моменту великого вибуху, якою була матерія й сам Всесвіт до свого початку з нічого. Математика дає можливість вийти за рамки емоційного досвіду й комунікації з Іншими, що часто передбачає різні комунікативні поразки, які накладають на учасників комунікативної взаємодії негативні відчуття, що позначаються на викривленому сприйнятті світу й небажанні або когнітивній неспроможності вийти за межі його фізичної реальності. Математика дає можливість побачити основу світу, його метафоричний кістяк, вийти на розуміння атомарних взаємодій, які свідчать про *розумовість* Всесвіту.

Висновки і перспективи. Здійснене дослідження дає підстави виявити закономірності між психологічними особливостями протагоністів аналізованих романів і світоглядними параметрами постпостмодернізму, реалізованому зокрема в літературі. У постпостмодерністських романах маємо нову модель конструювання індивідуальної ідентичності персонажів, які перебувають в незалежному стані від колективної ідентичності, здійснюючи опір негативному втручання з боку *Іншого*. Протагоністи постпостмодерністських романів не потребують колективної ідентичності для кристалізації власної, натомість форми комунікативної взаємодії з *Іншим* постають чинником розбалансування власного світосприйняття. Наявні нейрофізіологічні особливості та невралгічні розлади персонажів (Кристофер у «Дивному випадку...», Джон в «Угамуйте мене») дають підстави стверджувати про існування особливого типу постпостмодерної ідентичності, що реалізує себе в таких рисах: персонаж уникає емоційних впливів, може чинити опір емоційним впливам із боку *Іншого*, прагне зрозуміти навколишню реальність як систему закономірностей. Математика експлікована як ідеальна мова, що дає можливість проаналізувати принципи функціонування матерії, механізми взаємодії у Всесвіті, а також уникати того, що

в навколишній до протагоністів соціальної реальності постає імітат-дискурсом. Виявлена специфіка має перспективи для вивчення поетологічних особливостей

постпостмодерністських романів, зокрема в аспекті художньої мови, мінімізації засобів художнього вираження, стратегій взаємодії художнього й наукового.

Список використаних джерел

1. Бовсунівська Т.В. Теорія роману: навч. посібник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2017. 447 с.
2. Гайленд М. Дж. Угамуйте мене; пер. з англ. В. Дмитрук. Львів : Кальварія, 2008. 248 с.
3. Мельник Д.М. Самоідентифікація як особистісний і філософський дискурс у прозі Інґеборґ Бахманн; дис. канд. філол. наук 10.01.04. Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. Миколаїв, 2012. 244 с.
4. Модернізм після постмодерну; за ред. Т. Гундорової. Київ : ПЦ «Фоліант», 2008. 319 с.
5. Рікер П. Сам як інший; пер. з франц. Київ : Дух і Літера, 2002. 458 с.
6. Haddon M. *The Curious Incident of the Dog in the Night-Time*. London : Vintage, 2004. 226 p.
7. Mitchell D. *Cloud Atlas: a novel*. London : Random House, 2004. 509 p.
8. *The Contemporary British Novel since 2000*; edited by James Acheson. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2017. 214 p.
9. *The Routledge companion to twenty-first century literary fiction*; edited by D. O’Gorman and R. Eaglestone. London-New York : Routledge, 2018. 474 p.

References

1. Bovsunivska, T.V. (2017). *Teoriia romanu: navch. posib.* [Theory of the novel: manual]. Kyiv, “Kyivskiy universytet”, 447 p. (In Ukrainian).
2. Haddon, M. (2004). *The Curious Incident of the Dog in the Night-Time*. London, Vintage, 226 p.
3. Hailend, M. Dzh. (2008). *Uhamuite mene* [Carry me Down]. Lviv, Kalvariia, 248 p. (In Ukrainian).
4. Melnyk, D. M. (2012). *Samoidentyfikatsiia yak osobystisnyi i filosofskiy dyskurs u prozi Ingeborg Bakhmann*. Dys. kand. filol. nauk [Self-identification as an individual and philosophical discourse in Ingeborg Bachmann’s prose. Cand. philol. sci. diss.]. Mykolaiv, Chornomor. derzh. un-t im. Petra Mohyly, 244 p. (In Ukrainian).
5. Mitchell, D. (2004). *Cloud Atlas: a novel*. London: Random House, 509 p.
6. *Modernizm pislia postmodernu* (2008). Kyiv, “Foliant”, 319 p. (In Ukrainian).
7. Riker, P. (2002). *Sam yak inshyi* [Myself as the other]. Kyiv, Dukh i Litera, 2002, 458 p. (In Ukrainian).
8. *The Contemporary British Novel since 2000* (2017). Ed. James Acheson. Edinburgh, Edinburgh University Press, 214 p.
9. *The Routledge companion to twenty-first century literary fiction* (2018). Eds. D. O’Gorman and R. Eaglestone. London-New York, Routledge, 474 p.

REPRESENTATION OF NARRATIVE IDENTITY IN POST-POSTMODERN NOVELS “THE CURIOUS INCIDENT OF THE DOG IN THE NIGHT-TIME” BY M. HADDON AND “CARRY ME DOWN” BY M. J. HYLAND

D. I. Drozdovskyi

Abstract. *In the paper, we investigate the narrative features of British post-postmodern novels: M.J. Hyland’s “Carry Me Down” and M. Haddon’s “The Curious Incident of the Dog in the Night-Time”. The specific features of interaction between individual and collective identities in the novels have been analyzed. It is proved that the post-postmodern identity of the protagonists in the aspect of self-knowledge and self-realization is not connected with communication with the Other. It was investigated that the communicative interaction between*

© Д. І. Дроздовський

the protagonist and other characters in the post-postmodern novels is often a factor of the unbalance of consciousness of the characters formed as a result of genetic abnormalities. The thematic complex of post-postmodern novels, in which mentally specific characters are represented, possessing a neuralgic specificity influencing the world perception, has been determined. The paradigm of the post-postmodern worldview in contemporary British novels is spotlighted.

In post-postmodern novels it is represented a new comparing to postmodern tradition individual identity of characters who exist in an independent state relating collective identity and having the ability to resist the negative communicative intervention of the Other. The protagonists of such narratives do not need a collective identity to crystallize their own self. It is investigated that genetic/neurophysiological features and neuralgic disorders of characters (Christopher, John) give grounds to assert the existence of a special type of narrative identity that avoids emotional influences resisting emotional influences from the side Another and striving to understand the reality as a system of clear laws and mathematical laws. In this case, mathematics is explicated in the novels as an ideal language, which makes it possible to hypothetically analyze the origins and principles of the functioning of matter, the mechanisms of interaction in the universe. The perspective of the research are determined by the necessity to outline the poetic specification of post-postmodern novels and the importance of the investigations of their linguistic design, forms, correlations between literary and scientific, philosophical and non-fiction modes.

Key words: *post-postmodernism, narrative identity, Mark Haddon M.J. Hyland, "The Curious Incident of the Dog in The Night-Time", "Carry Me Down".*

УДК 821.161.2.09.02"18"П.Куліш
<https://doi.org/10.31548/philolog2020.01.050>

ІСТОРИКО-ЛІТЕРАТУРНІ СИНТЕЗИ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША

А. В. ГЕНЦ, аспірантка кафедри української літератури імені академіка Михайла Возняка,

Львівський національний університет імені Івана Франка

E-mail: adrianahence@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-3874-334X>

Анотація. У статті досліджено теоретичні та методологічні засади історико-літературних синтез Пантелеймона Куліша у контексті загальноєвропейських історіографічних традицій, окреслено етапи розвитку історії письменства в українському літературознавстві, а також виокремлено стрижневі особливості європейської літературної історіографії XIX століття. Проаналізовано і систематизовано маловідомі розвідки П. Куліша, а також узагальнено їхній вплив на формування української літературної історіографії в контексті еволюції загальноєвропейських історико-літературних поглядів. Розглянуто наративні стратегії літературознавця, які, засновані на засадах позитивізму, детермінізму та культурологічного аналізу літературних явищ, головно відображають тенденції культурно-історичної школи. Досліджено еволюцію історіографії українського письменства, позаяк концепції «Замітки о руській літературі» (1848) І. Вагилевича, «Трьох вступительних предподованія о руській словесности» (1849) Я. Головацького та «Обзора сочинений, писанных на малороссийском языке» (1843) М. Костомарова мали вирішальний вплив на історіографічні напрацювання П. Куліша. У статті також проаналізовано ключові особливості комплектації історико-літературної синтези, добору матеріалу, основні детермінанти періодизації та групування художніх текстів, рівні структурної інтерпретації письменства в «Історії іспанської літератури» (1849) американського історіографа Дж. Тікнора, яку в 1851 році в «Отечественных записках» переклав П. Куліш. Доведено, що літературна історіографія українського літературознавця загалом є синтезом численних історіографічних модусів, методологічних історико-літературних принципів, результатом консенсусу різних естетичних та філософських спрямувань XIX століття.

Ключові слова: Пантелеймон Куліш, Джордж Тікнор, історія літератури, літературна історіографія, методологія.

Актуальність теми дослідження.

Історико-літературний дискурс Пантелеймона Куліша – це передовсім широкий критичний аналіз літературного матеріалу, оригінальне наукове осмислення ключових особливостей літературного процесу, базоване на влучних літературознавчих коментарях та фаховій інтерпретації художніх текстів. У своїх історіографічних напрацюваннях дослідник не лише вказував на можливість існування самостійної української літератури і сам робив її «повною», не тільки аналізував процес становлення нашого письменства, але й програмував його подальший розвиток. Микола Жулинський влучно зауважив, що

заслугою Куліша було насамперед те, що літературу, написану національною мовою, він розглядав як спосіб консолідації народу, знаряддя для формування ментальності, інструмент об'єднання різних національних спільнот [4, с. 11].

Аналіз досліджень і публікацій.

Основним джерелом для статті були перш за все теоретичні напрацювання з літературної історіографії (І. Франка, С.Єфремова, М. Гнатюка, В. Микитюка) та сучасні літературно-критичні розвідки кулішезнавців (М. Жулинського, М. Варварцева). Загалом, українському літературознавстві достатньо багато зроблено для повернення багатогранної спадщини нашого

«першого європейця», однак як історик літератури Куліш сприймається головно крізь призму російської науки. Між тим, у дослідженні вперше враховано Кулішів досвід освоєння цілісного корпусу історії європейського письменства, а саме «Історії іспанської літератури» Дж. Тікнора.

Мета статті. У контексті еволюції української літературної історіографії важливо простежити основні тенденції розвитку історії українського письменства у ХІХ столітті, виокремити ключові методологічні особливості історіографічних синтез Пантелеймона Куліша у типологічних зіставленнях з європейськими концепціями. Саме тому метою дослідження є осмислення, аналіз та систематизація історико-літературних оглядів дослідника.

Виклад основного матеріалу. В 1851 році в «Отечественных записках» (№ 2, 3, 6, 7, 12) було опубліковано п'ять перекладних статей Куліша «История испанской литературы, по Тикнору», які 1861 р. вийшли друком як окреме видання. Тобто, маємо цікавий факт: український автор перекладає (точніше, – компілює – за його ж визначенням) російською корпус історії іспанської літератури американського дослідника, укладений англійською мовою.

В «Історії іспанської літератури» (1849 р.) американський історіограф редукував літературний процес провідної європейської країни на три періоди (історію іспанського письменства від кін. ХІІ – до поч. ХVІ ст.; від поч. ХVІ – до кін. ХVІІ ст.; від початку ХVІІІ – до кінця першої чверті ХІХ ст.) відповідно до культурно-історичних критеріїв. Загалом Дж. Тікнор поділив іспанське письменство хронологічно за літературними родами, застосувавши внутрішній підхід до періодизації. Показово, що такий же спосіб комплектації матеріалу все ще обрав автор найвагомішої для становлення української літературної історіографії «Історії літератури руської» (1887–1894 рр.) – Омелян Огоновський. На жаль, така методологія внутрішнього способу періодизації в обох випадках

стала причиною детального опису біографій та надмірного зосередження на змісті творів.

Цікаво, що Куліш у своєму скороченому викладі історико-літературної праці Тікнора намагався застосувати протилежну наративну стратегію. Залишивши умовний поділ на літературні роди, він послідовно розподілив матеріал на те, що гідне уваги, і на те, що не є, на його думку, вартісним. Загалом П. Куліш поставив мету проаналізувати лише «*головні елементи і характеристичні риси іспанської літератури*» [6, с. 2]. На жаль, виразно і повно окреслити іспанське письменство саме за допомогою такого способу організації історіографічного дискурсу Кулішеві не вдалося. Навіть у завершальних останніх розділах його авторського стилізованого перекладу-«переспіву» Тікнорового корпусу літератури про іспанську драматургію, все ще чітко простежується біо-бібліографічна методологія (опис життєвого фактажу, переказ художніх творів і, як наслідок, – лише спроба концептуального аналізу текстів). Знаходимо доволі прозаїчне пояснення: український літературознавець друкував свій компілятивний переклад окремими статтями в «Отечественных записках», тому для збільшення обсягу матеріалу він був змушений вдаватися до більш повного відтворення тексту Тікнора і до меншого його скорочення. Причина можливо й у тому, що Куліш історію письменства сприймав не лише як зміни у розвитку літературних течій, напрямів, родів, жанрів, але й як дослідження унікальності індивідуального стилю кожного письменника зокрема. Однак прикро, що літературознавець, побачивши переваги культурно-історичної методології, послідовно застосувавши її у перших розділах, у наступних знову повернувся до детальних переказів художніх текстів та біо-бібліографічних описів.

Щодо значного компілятивного характеру перекладу праці Тікнора, то Куліш зазначав, що не звернув увагу на провансальську літературу і ту, яка виникла під впливом італійської, позаяк

прагнув детальніше зупинитися на періоді, «коли іспанський національний геній з'явився у всьому своєму торжестві» [6, с. 39]. З цієї ж причини він лише коротко окреслив третій період іспанської літератури (від початку XVIII століття – до кінця першої чверті XIX), оскільки це був час «наслідування французам, боротьби партій, спроб заснувати нові школи і однотонних творів різних родів. Жоден сильний талант не з'явився в цей час в Іспанії, тим більше, що державні обставини заважали розвиватися талантам» [6, с. 205]. Показово, що Куліша найбільше цікавлять ті пам'ятки іспанської літератури, які виникли на народній основі без чужоземних впливів. Схожі методологічні засади Куліш культивував у своїй наступній історико-літературній праці «Обзор украинской словесности» (1861 р.): «Истинная поэзия только тогда проявляется въ письменному словъ, корда оно перестанете бать отголоскомъ чужой литературы и заговорить въ духъ собственнаго народа» [7, с. 66]. Варто погодитись із літературознавцем М. Варварцевим, що, «наводячи оцінки Тікнора щодо особливостей красного писемства Іспанії, П. Куліш, власне, зосереджував увагу на тих ідеях і думках, якими переймався сам, вивчаючи історію українського народу і прагнучи відтворити їх у своїх белетристичних працях» [1, с. 91]. Безперечно, що історик української словесності звертався до минулого у пошуках національної ідентичності, самоусвідомлення українців.

Літературознавчі погляди Куліша, його історіографічні зацікавлення – яскравий приклад не лише розширення теоретико-методологічних горизонтів вітчизняної історіографії, але й розвитку проєвропейських історико-літературних ідей. Першим синтетичним історико-літературним оглядом Куліша, базованим на засадах культурно-історичної школи, є згаданий «Обзор украинской словесности», опублікований у 1861 році. Ймовірно, що водночас з перекладом

історії іспанської літератури Куліш почав писати власну історико-літературну розвідку, що демонструє першу в українському літературознавстві спробу типологічного зіставлення на широкому культурному тлі літературних явищ різних національних письменств. Куліш сприймав літературний поступ як процес, в основі якого рух, розвиток та змінність. І, таким чином, висновував стрижневий постулат своєї історіографічної парадигми: мова, етнічний характер і письменство перебувають у чітких взаємопозиціях. Національну ідентичність зумовлюють як соціальні маркери (мова, громадянство, історія, традиції, культура), так і психологічні (самоототожнення з певною групою людей, індивідуальний вибір). Саме формування спільної ідентичності повинне бути найвищим сенсом нації як відображення ідеї народного суверенітету, а національна консолідація є неодмінною умовою можливого постання демократії. Сутність у тому, що нація – це не тільки політичні та правові відносини й інститути у суспільстві, на які погодилась більшість, але й передусім соціокультурне співтовариство. Тобто, як формулював у відомому есеї «Що таке нація?» (1882 р.) зачинатель теорії нації Ернест Ренан, визначальним є духовна солідарність, духовний принцип, спільна «душа». Закономірно, що Кулішеві ідеї української нації базувалися на формуванні спільної ідентичності, що повинна стати найвищим сенсом нації як відображення народного суверенітету, а також на національній консолідації, яка є неодмінною умовою дійсного постання демократії.

Вагомою вадою літературної історіографії П. Куліша, на жаль, було те, що українське письменство XVII–XVIII ст. дослідник вважав схоластичним, а літературу княжої доби й поготів – невартою уваги. Причина таких критичних оцінок дослідника знову ж у мовних особливостях текстів давньої літератури. Судження Куліша негативно вплинули на розвиток літературної думки, позаяк дослідник йшов на крок повільніше, ніж

його галицькі колеги (І. Могильницький, І. Вагилевич, Я. Головацький), які вже в 40-х роках ХІХ століття початком українського письменства називали княжу добу. Либонь, Куліш через свої погляди «спричинився деякою мірою до певного розриву історичної тяглості нашої літератури» [9, с. 292]. Зауважу лише, що на той час такі ідеї щодо давнього українського письменства були вимушеними в науковій літературній історіографії, зумовленими нагальними завданнями розвитку науки і белетристики, освітніми і просвітніми потребами. Чи не ці ж погляди значно пізніше пропагував Ом. Огоновський в «Історії літератури руської», який теж, на думку І. Франка, «відсудив цілу нашу давню літературу від усякої вартості» [10, с. 22]. Аргументоване пояснення гострим оцінкам автора «Обзору української словесности» знайшов С. Єфремов: літературознавці у ХІХ столітті не досліджували добу, що передувала І. Котляревському, бо, очевидно, не мали достатньої кількості потрібного матеріалу [3, с. 32].

Таким чином, можна впевнено стверджувати, що П. Куліш у 50–60 рр. ХІХ ст. належав до апологетів культурно-історичної школи в європейському літературознавстві, адже в праці «Обзор украинской словесности», як і його попередник М. Костомаров в розвідці «Обзор сочинений, писанных на малороссийском языке», зазначав, що мова твору, його національний характер і місце в літературному процесі мають бути в основі канону письменства. Саме тому, на думку Куліша, кожний літературний твір має виховувати перш за все національно свідомого українця, які зможе відстоювати морально-етичні принципи свого народу. Крізь призму цих літературно-критичних концептів дослідник і спробував розглянути наше письменство. Такі погляди вченого зумовили у його історико-літературному огляді виразне «знецінення» творчості І. Котляревського як представника бурлескно-травестійної (гумористичної) літератури. «Енеїду» Куліш трактує як «популярное ея произведение носит на себѣ признаки

глубокого упадка народного чувства самосознания и самоуважения» [7, с. 135]. Загалом П. Куліш зазначав, що Котляревський, «будучи созданием своего вѣка и общества, и не обладая способностями гениальными, онъ былъ не въ силахъ возвыситься надъ ними такъ, чтобы творениями свѣжими и энергическими пересоздать общественный вкусъ и общественныя понятія». [7, с. 144].

Так само тенденційно, крізь сито мовного оформлення творів, Куліш оцінив художні тексти П. Гулака-Артемовського та інших поетів-романтиків. Заслугує особливої уваги розвідка «Гоголь, какъ авторъ повестей изъ украинской жизни». Цікаво, що в цій історико-літературній статті дослідник критично розглянув свій епілог до «Чорної ради»: «Представленная мною характеристика Гоголя коснулась предмета слишкомъ поверхностно, что, будучи очень сжата, она возбуждаетъ вопросы, не давая на нихъ отвѣтовъ, и что, какъ ни ясна она для автора, имѣющаго спеціальныя свѣдѣнія о предметѣ, – въ глазахъ читателей она, можетъ быть, не болѣе, какъ собраніе афоризмовъ» [7, с. 190]. Основним недоліком художніх текстів Гоголя Куліш вважав відсутність етнографічної та історичної істини, хоч у російськомовних текстах українського письменника «чувствуется общій поэтический тонъ Украины» [7, с. 190–191]. Причиною цього, на думку історика літератури, є «именно незнаніе простонародной Украины» [7, с. 220]. Натомість твори Гоголя наповнені «прекрасными описаніями природы и комическою стороною явленій жизни, представленныхъ у него болѣе или менѣе въ карикатурномъ видѣ» [7, с. 246].

Однозначно суперлятивно П. Куліш оцінив художні тексти Г. Квітки-Основ'яненка і Т. Шевченка, яких вважав зачинателями українського письменства. Їхня творчість після «котляревщини» «стала однимъ изъ доказательствъ ихъ родственности съ гениемъ нашего

народа, или, что все равно, съ геніемъ жизни» [7, с. 156–157]. Характеристично, що оповідь про автора «Енеїди» Куліш закінчив словами: «По направленію творчества Котляревскаго, идти далье было некуда; по направленію Квитки и Шевченка, лежитъ далекій, неизмѣримый путь къ литературному нашему развитію» [7, с. 157]. Та все ж доцільно зауважити, що історик письменства головно виступав проти фетишизації літературних творів, проти їх канонізації, проти прочитання української літератури по заздальгидь заданій траскторії. Незважаючи на те, що історик письменства не присвятив Шевченкові окремої розвідки в «Обзорі», та все ж окремі влучні критичні перифрази є однією з перших спроб літературно-критичного аналізу творчості Т. Шевченка. Поставивши його в ряд не лише «істинно українських письменників» [7, с. 188]., але й «всеслов'янських поетів» [7, с. 223]., історіограф відзначив незалежність, оригінальність, самобутність творчої манери поета. «Шевченко, поэтъ иной эпохи и иного полета, – писав П. Куліш, – уклонился отъ ямба при самомъ началѣ своего литературнаго дѣла, какъ ни соблазнительно звучаль тогда ямбъ въ прекрасныхъ стихахъ Пушкина. Во всемъ Кобзарѣ, первомъ блестящемъ своемъ опытѣ, не обратился Шевченко къ этому размѣру» [7, с. 163]. Зразком для ритмічної організації його віршів, на думку Куліша, були передовсім народні пісні. Таким чином, історик літератури наголошує на «внутренней связи автора съ народомъ» [7, с. 203]. Лірику Шевченка Куліш характеризує як «демократичну, але разом з тим і сувору, і ніжну, і саркастичну, і грізну» [7, с. 223]. Будучи критиком та, певною мірою, антиподом Шевченка, в «Обзорі української словесності» історик літератури неодноразово підкреслює велике значення поета для становлення українського письменства.

Тісно пов'язана з питанням національної ідентичності в історії літератури П. Куліша і проблематика національної

самокритики, що базується на духовній зрілості, глибині національної свідомості науковця. Складність формування і контроверсійного розвитку політичного і державницького світогляду мислителя (особливо у 50-60-хх рр.) була зумовлена його «духовним сирітством», фізичною обмеженістю української культурної еліти внаслідок репресій і ампутацій численних представників нашого народу. Ці болючі пошуки власної і національної ідентичності повною мірою віддзеркалені і в історико-літературних працях Куліша. Елітарний інтелектуал «бився головою об лід», адже безсумнівно бачив, що українські маси на той час у своїй більшості не шукають істини, не борються за неї, а вимагають і погоджуються з ілюзіями, без яких не можуть жити чи існувати. Складний розвиток українського національного життя і зокрема літературного процесу дослідник пояснював так: «Само общество не нуждалось въ моральномъ вождѣ, не чаяло его и, если бъ онъ явился, то не признало бы» [7, с. 169], а «просвѣщенныя усилія подобныхъ единицъ были смѣшны въ глазахъ непонимавашаго ихъ общества» [7, с. 174]. Проблема формування національної еліти (як духовної, так і політичної) постійно хвилювала Куліша. «Кращого від українців в ідеї нема нічого, але в дійсності я не відчуваю до представників українізму особливої пошани. Небагато в нас людей гідних, решта – дурноляпи, можливо, більш шкідливі, ніж корисні для розповсюдження в суспільстві рятівної для майбутнього української ідеї» [5, с. 45], – писав Куліш у листі до Ганни фон Рентель.

Підсумовуючи історіографічну парадигму Куліша, зазначу, що, незважаючи на багатогранність і новаторство вченого у методології опису та групування літературного спадку, Куліш певним чином заперечує концепцію цілісного, неперервного розвитку українського письменства. І, як наслідок, – частини його «Обзору украинской словесности» не мають чіткої внутрішньої ідеї, позаяк літературознавець головно зосередив

увагу на змісті творів, перетворивши історію літератури на переказ творчих доробків письменників.

Важливо теж звернути увагу на генетичні особливості студії Куліша. «Обзор» або «огляд» (як історико-літературний жанр) трактуємо передовсім як стисле повідомлення, завдання якого ознайомити читачів з найяскравішими літературними фактами та явищами, окреслити «підсумки літературного процесу за певний період або опублікованих літературних матеріалів на сторінках періодичних та неперіодичних видань» [8, с. 143]. Це, на жаль, вказує на те, що дослідник власне і не ставив за мету створити цілісний історико-літературний корпус. Незважаючи на це, його розвідки, які стали частинами «Обзору української словесности», безперечно є системними, обґрунтованими, справді науковими дослідженнями. Це приклад безпосередніх, вільних та по-доброму суб'єктивних (в науковому плані) студій з історії українського письменства.

Висновки та перспективи. Відзначаючи не завжди вмотивований еkleктизм різновекторних методологій дослідника, доволі розмиту і нечітку межу між критикою та історією літератури, зазначимо, що П. Куліш вперше в українській історіографії звернув увагу на теоретичні засади історії письменства, на важливість дослідження народної творчості, на мову як основний фактор розвитку літературного процесу. Стрижневим завданням історика письменства другої половини XIX століття було встановлення синхронічного й діахронічного взаємо-

зв'язку між окремими літературними явищами.

Доцільно також відзначити фахову і продуктивну на той час методологічну парадигму історико-літературних праць П. Куліша, яка, як уже зазначено вище, сутнісно відображає тенденції культурно-історичної школи, заснованої на засадах позитивізму, детермінізму та культурологічного аналізу літературних явищ. Слушною тут є думка Михайла Гнатюка про те, що історія українського письменства як наукова дисципліна сформувалася і розвинулася саме на основі культурно-історичного підходу до аналізу літературного процесу [2, с. 65]. Знову ж таки, перспективною проблемою для дослідження саме української літературної історіографії у загальноєвропейському ракурсі є маловідомий факт того, що Куліш опублікував у стислому викладі переклад-компіляцію «Історії іспанської літератури» (1849) Дж. Тікнора, який у своїй інтерпретаційній методології значно випередив ідеї культурно-історичної школи, що їх пізніше сформулював І. Тен. Невідомо, чи вже тоді Куліш був ознайомлений з фундаментальними працями останнього («Історія англійської літератури» (1863–1864 рр.) та «Філософія мистецтва» (1869 р.), але, безперечно, український літературознавець у своїй ранній синтезі «Обзор української словесности» (1861 р.) та інших історико-літературних оглядах на основі саме культурно-історичного методу чітко окреслив вектори розвитку українського письменства та наголосив на визначальному значенні літератури для національного поступу.

Список використаних джерел

1. Варварцев М. Іспанія та іспанці в українських рецепціях другої половини XIX – початку XX ст. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2012. Вип. 21. С. 89–109.
2. Гнатюк М. Академічна історія української літератури: традиції і новаторство. *Слово і Час*. 2006. № 4. С. 65–66.

3. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ : Femina, 1995. 538 с.

4. Жулинський М. «Розуміти високе значення людини»: культурництво Пантелеймона Куліша як відповідь на виклик епохи. *Пантелеймон Куліш : Матеріали і дослідження*. Львів – Нью-Йорк : Видавництво М. П. Коць, 2000. С. 7–12.

5. Куліш П. Вибрані листи Пантелей-

мона Куліша українською мовою писані / ред. Ю. Луцького; передм. Ю. Шевельова. Нью-Йорк; Торонто : Укр. вільна акад. наук у США, 1984. 326 с.

6. Куліш П. Історія іспанської літератури по Тикнору. Санкт-Петербург, 1861. 205 с.

7. Куліш П. Обзор украинской словесности. *Пантелеймон Куліш : етнограф, фольклорист, літературний критик (збірка першоджерел)*. уклад. : Н. Побірченко, О. Кравченко. Умань : ПП. Жовтий, 2009. С. 66–246.

8. Літературознавча енциклопедія: у двох томах. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2. 624 с.

9. Микитюк В. «Два раціональні романтики», або до взаємин Пантелеймона Куліша та Омеляна Огоновського. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2007. Вип. 39. Ч. 2. С. 291–299.

10. Франко І. Теорія і розвій історії літератури. *Зібрання творів у 50 т.* Т. 40. Київ : Наук. думка, 1981. С. 7–22.

References

1. Varvartsev, M. (2012). Ispaniya ta ispantsi v ukrayinskyh retseptsyah druhoyi polovyny XIX – pochatku XX st. [Spain and the Spaniards in Ukrainian Receptions of the Second Half of the Nineteenth and Early Twentieth Centuries]. *Mizhnarodni zvyazky Ukrainy : naukovi poshuky i znaxidky*. Vyp. 21. S. 89–109. [in Ukrainian].

2. Gnatyuk, M. (2006). Akademichna istoriya ukrayinskoyi literatury : tradytsiyi i novatorstvo [Academic History of Ukrainian Literature: Traditions and Innovation] *Slovo i Chas*. № 4. S. 65–66. [in Ukrainian].

3. Yefremov, S. (1995). Istoriya ukrayinskogo pysmenstva [History of Ukrainian Literature] *Kyyiv : Femina*. 538 s. [in Ukrainian].

4. Zhulynskyi, M. (2000). «Rozumity

vysoke znachennya lyudyny»: kulturnystvo Panteleymona Kulisha yak vidpovid na vyklyk epohy ["Understanding the High Value of Man": Panteleimon Kulish's Culture as a Response to the Challenge of the Age] *Panteleymon Kulish: Materialy i doslidzhennya*. Lviv – Nyu-York : Vyd-vo M.P. Kots. S. 7–12. [in Ukrainian].

5. Kulish, P. (1984). Vybrani lysty Panteleymona Kulisha ukrayinskoyu movoyu pysani [Selected letters of Panteleymon Kulish are written in Ukrainian]. / red. Yu. Luts'kogo; peredm. Yu. Shevelova. Nyu-York; Toronto : Ukr. vilnaakad. nauk u SShA. 326 s. [in Ukrainian].

6. Kulish, P. (1861). Istoriya ispanskoj literatury po Tyknoru [History of Spanish Literature by Ticknor] *Sankt-Peterburh*. 205 s. [in Ukrainian].

7. Kulish, P. (2009). Obzor ukraynskoj slovesnosti [Review of Ukrainian literature] *Panteleymon Kulish : etnograf, folkloryst, literaturnyy krytyk (zbirka pershodzherel // uklad. : N. Pobirchenko, O. Kravchenko. Uman : PP. Zhovtyy. S. 66–246*. [in Ukrainian].

8. Literaturoznavcha entsyklopediya: u dvokh tomakh (2007). [Literary encyclopedia: in 2 volumes / avt.-uklad. Yu. I. Kovaliv. Kyiv : VTs «Akademiiia». T. 2. 624 s. [in Ukrainian].

9. Mykytyuk, V. (2007). «Dva ratsionalni romantyky», або до взаємин Пантелеймона Куліша та Омеляна Огоновського ["Two rational romantics", or to the interactions of Panteleimon Kulish and Omelyan Ogonovskyy]. *Visnyk Lvivskogo universytetu. Seriya filologichna*. Vyp. 39. Ch. 2. S. 291–299. [in Ukrainian].

10. Franko, I. (1981) Teoriya i rozviiy istoriyi literatury [Theory and development of the history of literature] / *Zibrannya tvoriv u 50 t.* Т. 40. *Kyyiv : Nauk. dumka*. S. 7–22. [in Ukrainian].

HISTORIOGRAPHICAL AND LITERARY STUDIES OF PANTELEYMON KULISH

A. V. Hents

Abstract. *The article examines the theoretical and methodological foundations of historical and literary synthesis of Panteleimon Kulish in the context of European historiographical traditions, outlines the stages of development of literary history in Ukrainian*

© А. В. Генц

«International journal of philology» | «Міжнародний філологічний часопис» Vol. 11, № 1, 2020

literary criticism, and highlights the key features of European literary historiography of the 19th century. The little-known studies of P. Kulish are analyzed and systematized, as well as their influence on the formation of Ukrainian literary historiography is generalized in the context of the evolution of European historiographic views. The narrative strategies of the literary critic are considered, which, based on the principles of positivism, determinism and culturological analysis of literary phenomena, mainly reflect the tendencies of the cultural-historical school. The evolution of the historiography of Ukrainian literature has been studied, as the concept "Note about Ukrainian Literature" (1848) by I. Vahylevych, "Three Introductory Lectures about Ukrainian Literature" (1849) by I. Holovatsky and "Review of Works Written in Ukrainian" (1843) by M. Kostomarov had a decisive influence on the historiographical achievements of P. Kulish. The article also analyzes the key features of the historical and literary synthesis, selection of material, the main determinants of periodization and grouping of literary texts, levels of structural interpretation of writing in "History of Spanish Literature" (1849) by American historian J. Tikhonov, which in 1851 was translated by P. Kulish in "Domestic Notes". It is proved that the literary historiography of the Ukrainian literary critic in general is a synthesis of numerous historiographical modes, methodological historical and literary principles, the result of the consensus of different aesthetic and philosophical trends of the XIX century.

Key words: Panteleimon Kulish, George Tikhonov, history of literature, literary historiography, methodology.

TRANSLATION STUDIES. ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 821.161

<https://doi.org/10.31548/philolog2020.01.058>

**WAYS OF ENGLISH PUBLICISTIC METAPHORIC NEOLOGISMS
TRANSLATION INTO UKRAINIAN**

S. H. KACHMARCHYK, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

E-mail: lanochka_25@rambler.ru

<http://orcid.org/0000-0002-7757-1456>

Abstract. *The article deals with the ways of English publicistic metaphoric neologisms translation into Ukrainian. The neological metaphor is considered as a means of language vocabulary replenishing as a result of semantic process in which the name is transferred from one referent to another based on their associative similarity. In terms of translation, neo-metaphor is a new linguistic-cognitive tool in one language that requires structurally-semantic and functionally-communicative equivalent in another language.*

The material of this study is metaphoric neologisms, selected by sampling from the texts of English press, namely, newspapers, journals and Internet sources «The Economist», «The Atlantic», «BBC News», «The national geographic», «The Guardian», «The Financial Times», «The Washington Post». Having studied a large number of works of both national and foreign linguists, we have concluded that the vocabulary of the newspaper text requires a special analysis, which is important not only on the basis of separate words and sentences study, but on the level of its understanding, so that the reader can follow cognitive perception of the whole text.

Key words: *newspaper style, publicistic texts, neologization, typology of neologisms, factors and methods of neologization, metaphoric neologisms.*

Introduction. The publicistic style of English press texts, taking into account its multifunctionality and, accordingly, the diversity of characteristics, takes a special place in the system of literary language styles. Particular attention is paid to the texts of English press, which reflect all the language possibilities and potential. The authors often use metaphors-neologisms to provide the text with expressivity. They provide the text not only with certain coloring, but enhance the meaning connotation and its perception, contribute to new semantic units. The neo-metaphor for the addressee is a means of achieving pragmatic and communicative goals, conveying mood, lexical unit expression and phrase as a whole.

The main difficulty in translation is the adequate semantic meaning transfer. The translator often manages to overcome the

language barrier and reproduces the image of metaphorical expression at the expense of the recipient's language units. However, there are sometimes difficulties that only qualified specialist can overcome, as the linguistic images of one language do not find their correspondence in another one.

The relevance of this study is to determine the conditions and ways of metaphoric neologisms translation on the example of English press texts, which is caused, firstly, by the advent of new stylistic marks in publicistic texts, and, secondly, by perception and consideration of such trope as a neo-metaphor. The given stylistic unit is considered not only as the process of concept transferring and purely semantic phenomena, but also as the subject of cognitive mechanisms strengthening in human mental thinking, the basis of which

is not only linguistic peculiarities, but also the reflection of metaphorical constructions in certain interpretation.

Thus, **the purpose of research** is to identify the ways of metaphorical constructions forming by means of neo-metaphorization and methods of their translation into Ukrainian on the example of English publicistic texts.

Methods. To solve these, tasks the complex of methods is used: information-search method – for sources selection and the basic knowledge processing, necessary for interpretation mechanism and methods of translation; generalization method – for the most essential theoretical principles of metaphorical terminology in English press texts; classification method, structural and semantic analysis – for establishing the ways and methods for new metaphors formation, their structural types; contextual, functional method and method of equivalent analysis – for linguistic and pragmatic features of neo-metaphors in English press texts; method of comparative analysis – for similar and distinctive language concept features comparison both in the original and translation languages.

Analysis of the latest studies and publications. Newly formed metaphors are defined in explanatory dictionaries such as the Macmillan Dictionary for Advanced Learners [16], the Longman Dictionary of Contemporary English [14], the Oxford Dictionary and the online platforms The Free Dictionary by Farlex and Word Spy, concluded on the basis of constantly updated oral and written texts. The ways in which new metaphorical concepts were formed and functioned have always attracted the linguists' attention.

The study of metaphoric neologisms in the text was carried out by both national and foreign linguists and translators: M. O. Antoniuk [1], H. P. Dacyshyn [3], N. Drabov [5], R. W. Gibbs [13], I. V. Kozachenko [6], E. McCormack [15], N. B. Miliavskaia [8], Ye. S. Prykhodko, I. V. Kuznietsova [10], Lakof, P. Newmark [17], L. M. Zainulin, I. I. Humen and others. This is facilitated by the interest of scientists in language

processes. Having an attempt to study the text, researchers consider it both as a functional unit and as an area for linguistic phenomena realization. The problem of language expressivity and text language is no less acute. A considerable number of English neologisms, including neo-metaphors, are borrowed into the Ukrainian language without regard to the possible ways of their translation, while the possible problems of their translation have not been thoroughly studied nowadays.

American media texts often use metaphor that can be considered as a major neologization method. E. A. Melnikov and T. L. Krasikov, who study the lexical composition of media texts, consider metaphorization as a fundamental logical operation that provides translation of figurative language schemes from one sphere to another.

P. Newmark [17] developed the most comprehensive tips and techniques for the adequate metaphor neologisms transmission in translation. Peter Newmark identifies the following ways of neo-metaphors translation: a) to keep imagery in the system of the translation language; b) to select or replace the image of the original language in the translation language according to standards that do not contradict its cultural and national norms; c) to transmit the metaphoric neologism by comparison, provided that the imagery of the metaphoric expression is preserved, but with a possible expression loss; d) to translate the neo-metaphors by means of image comparison or by set image meaning defined at explanatory dictionaries; e) to transfer the semantics of neo-metaphors by means of descriptive translation; f) to remove the neo-metaphor, if it renders the text lexically overloaded in translation (at the translator request); g) to save the meaning of neo-metaphor concretization in order to enhance the figurative expression model [17, p. 138]. The specificity of metaphor translation is very complex, and at this stage the best way to translate metaphors remains a significant challenge for all linguists. N. B. Miliavskaia [8] suggests the following methods of neo-

metaphor translation, which we use in our further analysis: a) holistic translation; b) method of meaning adding; c) method of meaning omission; d) meaning replacement; e) transformation according to the structure; f) defined equivalent; g) method of neo-metaphorical basis parallel denomination [8, p. 124].

Results. Among the neologisms of English mass media environment, we can distinguish two large groups of positively and negatively connotated lexical units. The first group of neologisms refers to people and phenomena directly engaged in Internet environment and related activities. Positive connotation includes such phrases as «*breath of life packet*» (*пакет даних, відправлений через мережу комп'ютеру, в якому стався серйозний системний збій*). The example of unit with negative connotation is «*email harassment*» (*настирливе відправлення образливих або непристойних повідомлень по електронній пошті*).

Considering the lexical and phraseological peculiarity of media texts, one cannot ignore such a phenomenon of functionally stylistic character, as paronomasia, which acts as the most remarkable and productive channel of neologization in media. For example, paronomasia techniques can be various manipulations with the word phonemic complex, for example, alliteration: «*silver surfer*» – *користувач мережею Інтернет, вік якого перевищує 50 років*; «*relay gare*» – *неправомірне використання сервера поштової служби для масової розсилки спам повідомлень* or epiphoric and cataphoric rhymes: «*brain drain*» – *ситуація, коли компанія переманює досвідчених програмістів у конкурентів*; «*shake-and-bake*» – *недосконала або незавершена технічна деталь або комп'ютерна програма зі значними недоопрацюваннями*.

Publicistic texts can be of different theme, since they are effective and demanded in various spheres of human activity such as education, health care, politics and economy [4, p. 2]. It is

important that the pragmatics of these texts is covered by the expressive means and requires the appropriate style vocabulary and has a certain semantic meaning [10, p. 120]. The function of publicistic style is not only to inform the reader, but also to form an appropriate impression and judgment model. The text should convince the judgment authenticity, to cause the programmed reaction not only at the expense of logical arguments, but also by the power of expressive means and techniques, which serve as a way to achieve goals, convey the intended mood and emotions.

Each text by its nature has emotionality criterion. The metaphoric neologisms serve as a means of emotionality [6, p. 166]. How homogeneous and close the original language and the translation language is, their cultural and ethnographic traditions, beliefs, depends on methods of translation. The semantics of neo-metaphors is predetermined by the following elements: the initial meaning of the lexical unit, the image resulted in correlation of one concept with another, and the newest meaning that is formed as a result of metaphor reinterpreting [1, p. 16].

However, sometimes there are some difficulties that can be overcome by qualified specialists, because linguistic images of one language do not find the equivalent in another language [7, p. 223]. For example: «*I want to add tax breaks because they are the drivers of the economy*». – «*Я хочу додати пільги на податки, оскільки вони є рушіями економіки*» [9, p. 62]. In political texts, on the pages of English press, during the election campaign, when candidates tried to defend the rights of American entrepreneurs in the small-size business sector, D. Trump compared them with the image of drivers, who drive such a large vehicle as the country economy. The vehicle image in politics is significant, because a car in the US is more than just a means of transportation. This is an American lifestyle. Thus, by the noun «*driver*» meaning «*водій*», the speaker tries to convey the cognitive meaning of the

neo-metaphor by activating the recipient's certain feelings and associations.

One way of overcoming such translation difficulties can be considered as complete or partial replacement of the transmitted metaphor or complete unit transfer by means of another language, finding the exact opposite equivalent in meaning, but with a similar image pattern that would evoke the same feelings, thoughts, and associations, as in the addressee [13, p. 128]. Choosing the method for neo-metaphoric translation depends on various lexical, grammatical, stylistic features of a particular text, purpose, pragmatic and other factors, above all, on what function the metaphoric neologism performs in the text. P. Newmark emphasizes that the neo-metaphor occupies the most important place in the text system, and secondary expressive means and lexical units of the given text are further combined with it, resulted in single textual scene formation. For example: *«I don't want to pit Red America against Blue America»*. – *«Я не хочу протиставляти Червону Америку Синій Америці»* [9, p. 67]. Rafael Edward Cruz, when running for president of America, used the phrase *«to pit against»* in his speech, thus, he compared the relationship of Republicans and Democrats with a cockfight. He made it clear to the citizens that if he was elected president, he would direct all his effort to improve his citizens' lives, not to the backstage intrigues. In the Ukrainian translation, the verb *«to pit»* does not have such a strong metaphorical meaning, and its translation is quite simple – *«виставляти»*. In foreign cognitive consciousness, the expression evokes the desired emotion, because the collision is compared to *«бійка півнів»*. In the Ukrainian language, expression is lost. In this way, the inner connection of the metaphoric neologism, the text and its components is implemented. If one takes into account the uniqueness of the neo-metaphorical expression and its function in the text, this connection may be lost in another language sign system.

Using N. B. Miliavskaia study [8], we suggest the following ways of neo-metaphors translation: a) holistic translation; b) method of meaning adding; c) method of meaning omission; d) meaning replacement; e) transformation according to the structure; f) defined equivalent; g) method of neo-metaphorical basis parallel denomination.

1. The holistic translation is used in cases, when the original and the translation languages relate the meaning of the translated metaphorical units. For example: *«When you contact people to recruit them to the coalition, make sure you have no sugar mountains»*. – *«Коли ви звертаєтесь до людей з метою залучення їх до коаліції, переконайтеся, що це надійні люди»*. *«Sugar mountain»* is a neo-metaphorical phrase formed on the basis of associative imagery, because *«цукрова гора»* has the following meaning: *just one more breath and everything will fall apart, (something fragile and unstable)*. In this context – *«надійні люди»*.

2. The method of meaning adding or its omission is used when the same image in both languages can have different explication level. This causes the necessity to add or remove the words that create it. It is interesting to note that in the process of translation into Ukrainian, the additional words prevail, confirming the opinion that the Ukrainian language is more explicit than English [5, p. 177]. For example: *«We have tasted the bitter swill of civil war and segregation, and emerged from that dark chapter stronger and more united»*. – *«Ми пережили громадянську війну і сегрегацію, темну частину історії, випробування, які ще більше нас згуртували»* [9, p. 66].

3. Meaning replacement is used in case of concepts incompatibility in two languages. New meaning has more positive semantic meaning during translation, specifies the concept, thereby allowing new meaning adequate perception: *«This company may be called the fruit of five years of intense work»*. – *«Наша компанія може бути названа результатом /*

плодом 5 років інтенсивної роботи» [9, p. 67]. The noun «fruit», the generic term of which is translated as «фрукт», is differentiated and becomes more specific in the meaning «результат, плід».

4. Structural transformation is used when the grammatical rules in two languages do not coincide: «pull-aside» – неофіційна нарада, зібрання лідерів/дипломатів. «All of these issues were discussed at the pull-aside yesterday». – «Усі ці питання обговорено вчора на неофіційній нараді» [9, p. 68]. Meaning of two words *pull* and *aside* separately is «тягнути» та «набік/осторонь».

5. It is possible to talk about traditional neo-metaphors matching in case of national, folklore, religious, social, and ethnic features of metaphor origin, and the translation creates controversial opinions about how accurate translation is. For example: phases «to buy a pig in a pocket» (купити «поросся» в мішку) and «head to head, face to face» («голова до голови, обличчя до обличчя») cannot be literally translated, since this is not equivalent to the translation language. To replace one phenomenon or object inherent in the source language culture is not understandable by the recipient's language culture. Thus, it is correct to give Ukrainian equivalents, namely, «купити kota в мішку» and «віч-на-віч». Such translation is the reason for using another meaning in the absence or inappropriateness of Ukrainian word-concept, which is closely connected with that concept.

6. Parallel denomination of the metaphorical basis is used when it is necessary to change the metaphor structure, and the content must be retained: «It was courage that made us such a successful political force, but our journey must understand where it went wrong». –

«Мужність зробила нас такою успішною силою, проте ми маємо зрозуміти, де ми збилися зі шляху» [9, p. 68]. The metaphor is «to go wrong» is commonly used, here, according to the linguistic rules, the metaphor needs to be changed structurally, and the original image has to be preserved. Thus, the common translation «іти не так» is changed into «збитися зі шляху». The complexity of metaphor translation issue is related to the differences between the metaphorical systems of heterogeneous languages. Therefore, the process of neo-metaphors translation from one language to another may not always be easy. In this regard, there is a need to change the metaphorical image [11, p. 92]. The translation of such phenomena as neo-metaphors requires special attention and maximum accuracy, since the translated text contains images of the author as a native speaker, cultural realities and associations, and images of the translator as a native speaker of his language and culture. When translating the metaphor, it is necessary to preserve all expression of the authentic source.

Discussion. Summarizing all of the above, we can give a clear definition of the studied concept. Metaphoric neologism can be defined as a means of expressiveness; it colors word among continuous stream of sentences and has a certain semantic function. The stylistic neologisms of American mass-media fulfill two basic functions: the disclosure of the phenomenon, object or personal some additional feature, as well as revealing the author's attitude to the facts of objective reality. The main difficulty in translation is the adequate transfer of semantic meaning. Understanding connotative meanings and preserving them in the translated text allows us to reveal the creative possibilities of different languages and explore the successful discoveries of translators.

Список використаних джерел

1. Антонюк М. О. Метафора та її роль в мовній картині світу. Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. праць. 2002. № 7. С. 15–19.

2. Данкевич Т. Переклад авторських неологізмів в англійській мові. Мова і культура. 2014. Вип. 17. Т. 3. С. 341–346.

3. Дацишин Х. П. Метафора в українському політичному дискурсі (за матеріа-

лами сучасної періодики) : дис. ... канд. філол. наук : [спец.] 10.01.08. Львів : 2004. 208 с.

4. Добрикова К. А. Структурно-семантические особенности неологизмов в газетно-публицистическом стиле (на материале британских газет). *Novainfo*. 2015. № 32. С. 1–3.

5. Драбов Н. До питання перекладу англійських неологізмів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2015. Вип. 13. С. 176–181.

6. Козаченко І. В. Особливості перекладу неологізмів англійської мови. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2014. № 25. Том 2. С. 166–168.

7. Куц Е. О. Англійські політичні неологізми як перекладацька проблема. *Проблеми семантики слова, речення та тексту: зб. наук. праць*. 2010. Вип. 25. С. 220–228.

8. Милявская Н. Б. Когнитивные основы формирования значения неологизмов, образованных в результате метафтонимического переноса: на материале современного английского языка : дис. ... канд. филол. наук : [спец.] 10.02.04. Калининград. 2008. 200 с.

9. Павлова Е. К. Некоторые особенности перевода политических неологизмов начала III тысячелетия. *Вестник Московск. гос. ун-та: Лингвистика и международная коммуникация*. 2003. Сер. 19. № 4. С. 60–68.

10. Приходько Є. С., Кузнецова І. В. Метафори-неологізми у текстах англійської преси. *Науковий вісник ХДУ*. Серія: Перекладознавство і міжкультурна комунікація. 2018. Вип. 3. С. 117–121.

11. Шкуліпа Ю. С. Основні способи перекладу неологізмів публіцистичного стилю з англійської мови українською. *Актуальні проблеми філології*. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. 2017. С. 91–93.

12. American Heritage Dictionary Available at:<https://www.ahdictionary.com/word/search.html?q=online>.

13. Gibbs R. W. When is metaphor?

The idea of understanding in theories of metaphor. *Poetics Today*. 1992. Vol. 13. No 4. 763 p.

14. Longman Dictionary of Contemporary English. 3rd ed. with New Words Supplement. Harlow, Essex: Longman. 2001. 1668 p.

15. MacCormac E. R. A cognitive theory of metaphor. Cambridge. MIT Press. 1985. 254 p.

16. MacMillan English Dictionary for Advanced Learners. Macmillan Publishers Limited. 2002. 1692 p.

17. Newmark P. A textbook of translation. Pearson Education Limited. 1988. 311 p.

References

1. American Heritage Dictionary Available at:<https://www.ahdictionary.com/word/search.html?q=online>.

2. Antoniuk, M. O. *Metafora ta ii rol v movnii kartyni svitu* [Metaphor and its role in linguistic world]. *Movni i kontseptualni kartyny svitu* [Linguistic and conceptual pictures of the world], 2002, no. 7, pp. 15–19.

3. Dacyshyn, H. P. (2004). *Metafora v ukraiinskomu politychnomu dyskursi (za materialamy suchasnoi periodyky)*. Diss. kand. filol. nauk [Metaphor in Ukrainian political discourse (based on modern periodicals). PhD in philology diss.]. Lviv, 208 p.

4. Dankevich, T. *Pereklad avtorskykh neologizmiv v angliiskii movi* [Translation of authentic neologisms in the English language]. *Mova i kultura* [Language and culture], 2014, no. 17, Vol. 3, pp. 341–346.

5. Dobrykova, K. A. *Strukturo-semanticheskie osobennosti neologizmiv v hazetno-publystyscheskom style (na materyale brytanskykh hazet)* [Structural and semantic features of neologisms in the newspaper and journalistic style (based on British newspapers)]. *Novainfo* [Novainfo], 2015, no. 32, pp. 1–3.

6. Drabov, N. *Do pytannia perekladu anhliiskykh neologizmiv*. [On the translation of English neologisms]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk* [Relevant issues in the humanities], 2015, no. 12, pp. 176–181.

7. Gibbs, R. W. (1992). *When is metaphor? The idea of understanding in theories of metaphor*. Durham : Duke University Press.

8. Kozachenko, I. V. *Osoblyvosti perekladu neolohizmiv angliiskoi movy* [Features of English neologisms translation]. *Naukovyi visnyk mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia* [Scientific Bulletin of International Humanities University. Section: Philology], 2014, no. 25, Vol. 2, pp. 166–168.

9. Kushch, E. O. *Angliiski politychni neolohizmy yak perekladatska problema* [English political neologisms as a translation problem]. *Problemy semantyky slova, rechennia ta tekstu* [Problems of semantics of words, sentences and text], 2010, no. 25, pp. 220–228.

10. *Longman Dictionary of Contemporary English. 3rd ed. with New Words Supplement*. (2001). Longman. 1668 p.

11. MacCormac, E. R. (1985). *A cognitive theory of metaphor*. Cambridge. MIT Press. 254 p.

12. *MacMillan English Dictionary for Advanced Learners*. (2002). Macmillan Publishers Limited. 1692 p.

13. Miliavskaia, N. B. (2008). *Kognitivnie osnovy formirovaniia znachenii neologizmiv, obrazovannyh v rezultate metaftonimicheskogo perenosa: na materiale sovremennogo angliiskogo iazyka*. Diss. kand. filol. nauk [Cognitive basis for the formation of the neologisms

meaning formed as a result of metaphonymic transfer: on the material of modern English. PhD in philology diss.]. Kaliningrad, 200 p.

14. Newmark, P. (1988). *A textbook of translation*. Pearson Education Limited. 311 p.

15. Pavlova, E. K. *Nekotorye osobennosti perevoda politicheskikh neologizmov nachala III tysiacheletia* [Some features of political neologisms translation at the beginning of the third century]. *Vestnik Moskovsk. gos. un-ta: Lingvistika i mezhdunarodnaia kommunikatsiia* [Bulletin of Moscow State University: Linguistics and international communication], 2003, no. 4, pp. 60–68.

16. Prykhodko, Ye.S., Kuznietsova, I. V. (2018). *Metafory-neologizmy u tekstah anhlomovnoi presy* [Metaphorical neologisms in the texts of English press]. *Naukovyi visnyk KhDU. Seriia: Perekladoznavstvo i mizhkulturna komunikatsiia* [Scientific Bulletin of KhSU. Section: Translation science and intercultural communication], 2018, no. 3, pp. 117–121.

17. Shkulipa, Yu. S. (2017). *Osnovni sposoby perekladu neologizmiv publitsychnogo styliu z angliiskoi movy ukrainskoiu* [Basic ways of publicistic neologisms translation from English into Ukrainian]. *Materialy V Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii "Aktualni problemy filolohii"* [Mater. 5th Scientific-practical conference "Relevant problems of philology"]. Kherson, pp. 91–93.

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ НЕОЛОГІЧНИХ МЕТАФОР УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

С. Г. Качмарчик

Анотація. У статті розглянуто способи перекладу англomовних публіцистичних неологічних метафор українською мовою. Неологічна метафора розглядається як засіб поповнення словникового запасу мови у результаті семантичного процесу, при якому назва переноситься з одного референта на інший на основі їх асоціативної подібності. З точки зору перекладу, неометафора є новим лінгвокогнітивним засобом однієї мови, який потребує надання структурно-семантичного і функціонально-комунікативного відповідника в іншій мові.

Матеріалом даного дослідження є метафоричні неологізми, відібрані за допомогою вибірки з текстів англійської преси, а саме газет, журналів та інтернет джерел «The

Economist», «The Atlantic», «BBC News», «The National Geographic», «The Guardian», «The Financial Times», «The Washington Post». Вивчивши велику кількість праць як національних, так і зарубіжних лінгвістів, ми дійшли висновку, що словниковий запас публіцистичного тексту потребує спеціального аналізу, який важливий не лише для вивчення окремих слів і речень, а й на рівні його розуміння, щоб читач міг відслідковувати когнітивне сприйняття всього тексту.

Ключові слова: газетний стиль, публіцистичні тексти, неологізація, типологія неологізмів, фактори та методи неологізації, метафоричні неологізми.

**ТЕОРІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕЛІПСИСУ В МОВЛЕННЄВОМУ ПОТОЦІ:
ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ**

В. С. Максимчук, кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E- mail: maks954@i.ua
<https://orcid.org/0000-0003-3521-7114>

Г. І. Сидорук, кандидат філологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E- mail: seagalina@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0850-0352>

Анотація. У статті визначено природу еліпсису як лінгвістичного явища, продемонстровано алгоритми його розуміння, визначено семантико-структурні особливості еліпсису, представлено та проаналізовано існуючі класифікації, описано найбільш часті випадки вживання еліпсису в художній літературі, підкріплені прикладами з відповідних джерел, та визначено основні способи його перекладу українською мовою. В лінгвістичній теорії еліпсис асоціюється з процесом видалення одного чи декількох членів у структурі речення. У специфічних умовах діалогічного та монологічного мовлення такі структури є нормою, що є поштовхом до розвитку теорії про структурно-семантичну самостійність еліптичних речень в умовах мовленнєвого потоку. Саме тематичність того чи іншого компонента речення спричиняє інформаційну надлишковість у наступній частині висловлювання. У разі вилучення якогось члена речення спочатку відновлюється структура всього речення, а потім вже воно перекладається. Складність, а іноді неможливість зрозуміти сенс еліптичних речень без контексту становить основну проблему їхнього перекладу.

Ключові слова: еліпсис, видалення членів речення, мовленнєвий потік, мовленнєва єдність, діалогічне мовлення, структурно-семантична самостійність еліпсису.

Актуальність. Проблема еліпсису, конструкцій та речень з ним є однією з найбільш складних у лінгвістиці тексту. Підхід до комплексного вирішення цієї проблеми вимагає долучення до цього процесу не лише лінгвістики, але й філософії, психології, інформаційної та комунікативної теорій, що дозволило б дослідити як природу еліпсису, так і механізми його породження та функціонування в текстах та мовленні, що експлікує свідомість. Складність цього лінгвістичного явища та його безпосереднє відношення до процесів мислення та мовлення обумовлює застосування такого багатоаспектного підходу до його вивчення. Природа еліпсису не може бути поясненою без аналізу взаємодії мислення та мовлення.

Також потребує уважного розгляду процес творення мовлення та його розуміння. Особливої уваги потребує вивчення функціонування еліпсису як семіотично значущого елементу в англомовних художніх текстах та їхніх перекладах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Еліпсис є вилученням мовних одиниць різного рівня, які начебто мають бути присутніми у реченні за умови дотримання граматичних правил його побудови. Ця теорія представлена в роботах В. Г. Адмоні [1], В. Г. Александрової [2], О. М. Барсової [3], В. В. Бузарова [5], В. Л. Юхт [7]. Неповні або еліптичні речення розглядаються у трьох аспектах в низці робіт: з точки зору семантичної доповнюваності структурної неповноти – Л. С. Бархударова [4], Н. П. Ко-

леснікова [6], F. R. Palmer [10] і з точки зору структурно-семантичної недостатності – M. Y. Blokhb [8] та P. Roberts P. [11].

Мета наукової статті – визначити природу еліпсису як лінгвістичного явища в англомовних художніх, наукових та технічних текстах та способи його адекватного перекладу.

Виклад основного матеріалу.

У всіх сферах мовлення можна спостерігати явище еліпсису. Особливо часто він присутній в художній літературі. Еліпсис – ефективний синтактико-стилістичний спосіб передачі інформації. Це цілеспрямоване навмисне вилучення одного з головних членів речення, підмета або присудка, або другорядних членів речення.

Еліпсис присутній в газетному стилі – особливо в газетних заголовках, де в стислій формі повинна бути викладена основна думка, ідея або факт повідомлення за рахунок вилучення часток, складних часових дієслівних форм (натомість застосовується інфінітивна конструкція), артиклів, атрибутивних якісних характеристик, скорочене написання дієслівних форм (через апостроф), вилучення допоміжних дієслів, заміна повних назв займенниками, кількісних характеристик – числівниками, *of*-фраз – багатокомпонентними кластерами, аббревіація, написання слів разом, заміна непрямої мови прямою. Формальні ознаки еліпсису – тире та три крапки широко присутні в газетних заголовках: *Obama (is) Behind the Scenes, Social Justice Movement Veterans (Veterans of the Movement of Social Justice) Help Poor People's Campaign; (Is it) A Shortage of STEM (science, technology, engineering and mathematics) Workers?*

За В. Адмоні еліптичне речення це – речення, в якому завдяки ситуації чи контексту необхідні головні члени речення частково або повністю відсутні. Еліптичні речення особливо часто з'являються в діалозі: *Wo ist denn die Severin? – Zur Apotheke, – sagte Frau Permaneder (Th. Mann). – А де ж Северін? – (Пішла) до аптеки, – сказала*

пані Перманедер (Т. Манн). У діалозі випущено присудок пішла.

В німецькому орфографічному словнику [9] еліпсис визначається як засіб, що слугує звільненню комунікативної дії від надлишковості, що стримує мовленнєвий потік, заважаючи легкості спілкування. Слово *еліпсис* походить від старогрецького слова *вилучення*. Проте цей переклад не є зовсім точним, оскільки нам може спасти на думку, що еліптичні вирази є *неповними*, а отже їх слід *доповнити*. Тут слід розуміти *вилучення* в його логічному значенні: форму та значення таких виразів можна найкращим чином зрозуміти, коли їх застосовувати до оформлених мовних структур. У багатьох ситуаціях повні речення-відповіді справляють враження штучних неприродних реплік: *Ich habe das Ticket schon gestern gebucht. – Ich auch (Ich habe es auch schon gestern gebucht). – Я вже вчора замовила квиток. – Я також (Я також його вже вчора замовила).*

Guten Tag! – Guten Tag! (Ich wünsche Ihnen einen guten Tag!) – Доброго дня! – Я бажаю Вам доброго дня!

Еліптичні речення вживаються також в складнопідрядних реченнях: *Ich wusste nicht, wohin gehen (Ich wusste nicht, wohin ich gehen sollte.) – Я не знала, куди йти. (Я не знала, куди повинна була йти).*

Існують особливі еліптичні конструкції, які позначають абсолютну акузативну конструкцію: *Die Füße auf dem Tisch, blätterte er lustlos in einem Heft (Die Füße auf dem Tisch habend), blätterte er lustlos in einem Heft. – Тримаючи ноги на столі, безрадісно листав він у зошиті (З ногами на столі він безрадісно листав зошит).*

Форми еліптичних речень надзвичайно різноманітні. Проте базуються вони на повних, *нормальних* мовних структурах. Частини мови, що утворюють еліптичні речення, завжди формують самостійні мовні структури і стосуються безпосередньо якогось члена цієї структури. Вираз *Zur Apotheke* необхідно вважати еліптичним прислівниковим означенням.

Таке речення є еліптичними і не може розглядатися як особливий вид речення, якому властива особлива сфера мовлення (діалог чи розмовний вислів). Воно побудоване за своїми власними законами, незалежно від інших типів речень. Інша справа з видами речень, в яких один чи обидва головні члени речення *нормальних* класичних мовних структур (підмет чи дієслівний присудок) відсутні, тому що ці типи речень виконують особливі функції в рамках якогось особливого аспекту або наділені якимось специфічним змістом. Серед логічно-граматичних типів речень є, наприклад, одночленні (бездієслівні) речення, які відрізняються за комунікативними завданнями, безпідметові наказові речення в другій особі однини. Це є типи речень одного виду, але вони не є еліптичними. Певне обмеження у вживанні еліптичних речень виникає через тенденцію до збереження структурної схеми граматичної єдності. У різних мовах ця тенденція діє в різний спосіб. У німецькій мові вона з'являється передусім через неможливість позначати іменну частину складного присудка копулятивних дієслів. Хоча допустимими є деякі відхилення: *Aber, Kind, du mußt doch Bewegung haben und frische Luft... – Hab ich auch. – Але ж, дитино, ти мусиш рухатися (і дихати свіжим повітрям).* – Цим я й займаюсь.

Приєм еліпсису часто вживається в художніх текстах, де він спостерігається постійно у діалоговому мовленні. Тут такі конструкції нерідко виконують стилістичну функцію, оскільки використовуються автором для вираження експресивного навантаження твору. Повнота, точність і правильність перекладу еліптичних конструкцій значною мірою залежать від того, наскільки правильно перекладач розуміє явище еліпсису та диференціює такі конструкції у тексті. Виникнення та поширення еліптичних конструкцій пов'язане з тенденцією економії мовних засобів, яка є одним із законів розвитку мови та обумовлена прагненням людини до

вдосконалення мовних форм при мінімальній витраті розумової та фізичної енергії на комунікацію. Еліптичні конструкції зазвичай мають просту структуру та високий ступінь інформаційної ємності. Ці чинники сприяють їхній комунікативній поширеності, що обумовлено комунікативно-прагматичними завданнями висловлювання.

Еліптичні утворення класифікуються на основі їх взаємодії з мовленнєвою єдністю та взаємодією між самими еліптичними висловлюваннями. Відповідно існують: *еліптичні вкраплення, зрощення та скупчення*. Вони здатні бути носіями семантичної структури мовленнєвої єдності. Лівосторонній зв'язок може бути одноразовим і багаторазовим, при цьому в першому випадку спостерігається еліптичне зрощення, у другому – еліптичне скупчення. Вкраплення не мають лівостороннього зв'язку з іншими еліптичними висловлюваннями, тобто, комунікативна спрямованість адресанта й адресата відбувається у таких випадках одноразово. *Вкраплення* можуть виникати на основі парадигматичних і синтагматичних асоціацій: *“Smee, my life is over,” he said. “Ow!” Smee carefully slid his earning off the hook. “But mine isn’t. Not yet”.* Вкраплення та зрощення являють собою два класи еліптичних утворень, що мають принципові відмінності. Перші виникають на точці перетину двох комунікативних променів, а зрощення – в *пунктах перетину потоків свідомості* співрозмовників. Зрощення значно частіше, ніж вкраплення, виникають у результаті власне перетину потоку свідомості одного із співрозмовників. Під *еліптичними зрощеннями* мається на увазі вербалізація безперервних фрагментів потоку свідомості, що взаємодіють між собою. В точці їх перетину і виникає *зрощений еліпсис*.

Для реалізації мовленнєвої комунікації кожен із співрозмовників пов'язує з дійсністю ті знаки, які він використовує, або ті, що використовує співрозмовник. Для забезпечення потреб комунікації

використовується певний загальний набір знань, отриманих на основі досвіду та пізнання. Якщо цей набір недостатній або надлишковий, виникає перетин потоку свідомості в пунктах цієї недостатності або надлишковості. Саме ці пункти є тими, що утворюють еліпсис й обумовлюють виникнення еліптованих зрощень. Останні виконують комунікативну функцію уточнення смислу, його обмеження або доповнення: *“Look what I’ve brought you, Mama. A little booklet on Floka Day. Full of most charming photographs”*. Тут зрощення складається з двох висловлювань. Обидва базуються на синтагматичних асоціаціях: а) дія – об’єкт; б) об’єкт – його характеристика. Зрощення виконує функцію доповнення смислу та утворюється на перетині двох потоків свідомості в пунктах синтагматичних і парадигматичних асоціацій. На глибинному семантичному рівні виникають відношення: а) предикат – аргумент – об’єкт; б) гіперонім (об’єкт) – гіпонім (об’єкт).

Чим складніші та різноманітніші смислові зв’язки, тим складнішою й різноманітнішою буде структура мовленнєвої єдності. Від ступеню важливості та значущості смислових відношень для розкриття комунікативного наміру залежить їх рівень у предикативній структурі мовленнєвої єдності. Набір еліптичних конструкцій у мовленнєвій єдності може варіювати від двох і більше.

Висновки та перспективи. У синтаксисі економію мовних засобів можна виявити в еліптичних конструкціях – в неповних реченнях, у вилученні службових слів тощо. Вилучення певних

компонентів речення залежить від комунікативного навантаження членів речення. В першу чергу вилучається той член речення, який носить тематичне навантаження. Саме тематичність того чи іншого компонента речення спричиняє інформаційну надлишковість в наступній частині висловлювання. Відновлення вилученого компонента висловлювання впливає з двох умов: контекст підказує, який саме компонент є відсутнім, ситуативні умови висловлювання натякають на еліптований компонент.

Вивченням еліпсису займаються тривалий час, створюючи плідні теорії щодо його пояснення та функціонування, кожна з яких з різних боків розкриває особливості та тонкощі цього мовленнєвого явища. Спершу вчені намагалися розкрити формули структур неповних речень. Термін *неповні речення* був адекватним для цієї теорії, оскільки аналіз будувався на порівнянні скорочених структур з повними реченнями. Наступним етапом стало вивчення цих структур у порівнянні з повними реченнями не тільки з формальної, а й змістової сторони *неповних* речень. Потім почали вивчати еліптичні речення як мовну норму, як структури, що функціонують в умовах діалогічних і монологічних єдностей у поєднанні з іншими структурами цих текстів. В разі вилучення якогось члена речення спочатку відновлюється структура всього речення, а потім вже воно перекладається. Складність, а іноді неможливість зрозуміти сенс еліптичних речень без контексту становить основну проблему їхнього перекладу.

Список використаних джерел

1. Адмони В. Г. Der Deutsche Sprachbau. Учеб. пособие. Москва : Просвещение, 1986. 336 с.
2. Александрова В. Г. Таксономія еліпсованих речень сучасної англійської мови. Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. Харків : Константа, 2007. № 773. С. 104-107.

3. Барсова О. М. Модели, типы и формы именных предложений в современном английском языке. Ученые записки МГПИ им. Ленина. Вопросы грамматики английского языка. № 230. М., 1964. 56 с.

4. Бархударов Л. С. Структура простого предложения современного английского языка. Москва : Высшая

школа, 1966. 291 с.

5. Бузаров В. В. Основы синтаксиса английской разговорной речи. Москва : КРОН-ПРЕСС, 1998. 367 с.

6. Колесников Н. П. Неполные предложения, их структура и условия их употребления: Автореф. дисс. ... к. филол. н., Тбилиси, 1954. 23с.

7. Юхт В. Л. Неполные предложения в современном английском языке. Дисс. ... к. филол. н. Харьков, 1963. С. 34-46.

8. Blokh M. Y. A Course in Theoretical Grammar. M.: Высшая школа, 1983. 180 с.

9. Duden – Die Grammatik. – Mannheim: Dudenverlag, 2005. 1343 p.

10. Palmer F. R. Semantics: A New Outline. M.: Vyssaja skola, 1982. 378 p.

11. Roberts, P. English Syntax. An Introduction to Transformational Grammar. – NY: Harcourt, Brace & World, Inc., 1964. 399 p.

References

1. Admoni, V. G. (1986). Der Deutsche Sprachbau. Manual. Moscow, Prosveshchenie, 336.

2. Aleksandrova, V. H. (2007). Taksonomiya elipsovanykh rechen' suchasnoyi anhliys'koyi movy [Taxonomy of elliptical sentences in modern English]. Visnyk Kharkivskoho nats. un-tu im. V. N. Karazina, Kharkiv, Konstanta, No. 773, 104-107.

3. Barsova, O. M. (1964). Modeli, typy i

formy imennykh predlozheniy v sovremennom angliyskom yazyke [Models, types and forms of Nominative sentences in modern English]. Uchyonye zapiski MGPI im. Lenina. Voprosy grammatiki angliyskogo yazyka. No. 230. Moscow, 56.

4. Barkhudarov, L. S. (1966). Struktura prostogo predlozheniya sovremennogo angliyskogo yazyka [Structure of Simple Sentence in Modern English]. Moscow, Vysshaya shkola, 291.

5. Buzarov, V. V. (1998). Osnovy sintaksisa angliyskoy razgovornoj rechi [Basics of Conversational English Syntax]. Moscow, KRON-PRESS, 367.

6. Kolesnikov, N. P. (1954). Nepolnye predlozheniya, ikh struktura i usloviya ikh upotrebleniya [Incomplete sentences, their structure and conditions for their use]. Avtoref. diss. ... k. filol. n., Tbilisi, 23.

7. Yukht, V. L. (1963). Nepolnyye predlozheniya v sovremennom angliyskom yazyke [Incomplete sentences in modern English]. Diss. k. filol. n., Kharkov, 34-46.

8. Blokh, M. Y. (1983). A Course in Theoretical Grammar. Moscow, Vysshaya shkola, 180.

9. Duden – Die Grammatik. (2005). Mannheim, Dudenverlag, 1343.

10. Palmer, F. R. (1982). Semantics: A New Outline. Moscow, Vysshaya shkola, 378.

11. Roberts, P. (1964). English Syntax. An Introduction to Transformational Grammar. New York, Harcourt, Brace & World, Inc., 399.

THEORIES OF THE ELLIPSIS FUNCTIONING IN THE SPEECH FLOW : TRANSLATIONAL ASPECT V. S. Maksymchuk, H. I. Sydoruk

Abstract. *The article defines the nature of the ellipse as a linguistic phenomenon, defines its semantic and structural features, presents and analyzes the existing classifications, provides examples of the ellipse in fiction, and identifies the main ways of translating it into Ukrainian. In linguistic theory, the ellipse is associated with the process of removing one or more parts of speech in a sentence structure. In terms of dialogical and monologue speech, such structures are the norm, which is the impetus for the development of the theory of the structural-semantic independence of elliptical sentences in the conditions of speech flow.*

The problem of the ellipse is one of the most difficult in linguistics of the text. The approach to solving this problem comprehensively requires not only linguistics but also philosophy, psychology, information and communication theories to be involved in this process, which would allow us to explore both the nature of the ellipse and the mechanisms of

its generation and functioning in the texts and speech that explicates consciousness. The nature of the ellipse cannot be explained without analyzing the interaction of thinking and speech. The process of speech generation and its understanding also needs careful consideration. The more complex and diverse the semantic connections are, the more complex and varied the structure of speech unity is. The level of importance and significance of semantic relations for the disclosure of communicative intent depends on their level in the predicative structure of speech unity. A set of elliptical constructions in speech unity can vary from two or more.

Elliptical formations are classified on the basis of their interaction with speech unity and the interaction between the elliptical utterances themselves. Accordingly, there are: elliptical inclusions, fusions and clusters. They are capable of being carriers of the semantic structure of speech unity. The left-sided ligament can be single and multiple. In the first case there is an elliptical splicing and in the second - an elliptical cluster. Splashes do not have a left-hand connection with other elliptical statements, that is, the communicative orientation of the sender and the addressee occurs in such cases on a one-off basis.

The more complex and diverse the semantic connections are, the more complex and varied the structure of speech unity is. The level of importance and significance of semantic relations for the disclosure of communicative intent depends on their level in the predicative structure of speech unity. A set of elliptical constructions in speech unity can vary from two or more.

The removal of certain components of a sentence depends on the communicative load of the sentence members. First of all, the member of the sentence that carries a thematic load is removed. The very content of one or another component of the sentence causes information redundancy in the next part of the statement. Recovering a retrieved expression component results from two conditions: context indicates which component is missing, situational expression conditions hint at an elliptical component.

Ellipsis has been studied for a long time, creating theories on its explanation and functioning, each of them from different angles of view reveals the peculiarities and subtleties of this speech phenomenon. At first, scientists tried to discover the formulae of structures of incomplete sentences. The term incomplete sentence was adequate for this theory because the analysis was based on a comparison of reduced structures with complete sentences. The next stage was the study of these structures in comparison to the complete sentences, not only from the formal but also the substantive side of incomplete sentences. Then they began to study elliptical sentences as a linguistic norm, as structures that function in terms of dialogical and monologue unities in combination with other structures of these texts. If a member of a sentence is removed, the structure of the entire sentence is first restored, and then it is translated. Complexity, and sometimes inability to understand the meaning of elliptical sentences without context, is a major problem for their translation.

Keywords: *ellipse, removal of sentence members, speech flow, speech unity, dialogic speech, structural-semantic independence of the ellipse.*

ДЕЯКІ ПІДХОДИ ЩОДО ПЕРЕКЛАДУ ІНОЗЕМНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ЛЕКСИКИ ІНЖЕНЕРІВ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ)

Н. А. РУДНИЦЬКА, старший викладач,

А. В. БОРОВИК, магістр філології,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: nathalie.nauu@gmail.com, andriy.borovyk@koe.vsei.ua

<https://orcid.org/0000-0002-7077-0874>

Анотація. У статті досліджено основні підходи щодо перекладу іноземної професійної лексики інженерів, а також науково-технічних текстів, проаналізовано деякі аспекти перекладу інженерних дефініцій та обґрунтовано особливості деривації і функціонування професійної лексики інженерів. Одночасно у дослідженні окреслено пріоритетні напрями ділової і фахової комунікацій та обговорено деякі аспекти перекладу інженерних визначень, запропоновано довідкові джерела для визначення і тлумачення дефініцій інженерної лексики.

Аспекти перекладу української та французької професійної лексики інженерів є у постійному розвитку. У роботі охарактеризовані певні труднощі технічного перекладу, які виникають при відтворенні неологізмів та безеквівалентної лексики. Терміни та реалії інженерної сфери, найчастіше потрапляють до цієї групи. Безеквівалентні терміни виникають у результаті такого очевидного факту, коли наукові відкриття, технічні удосконалення, технологічні інновації відбуваються та виникають спочатку в одній країні, а потім стають надбанням інших. Нижчезазначений глосарій Французької Національної кваліфікаційної комісії з інженерних кадрів, який регулярно оновлюється, сприятиме кваліфікованому перекладу професійної лексики інженерів.

В роботі також представлено аналіз способів перекладу і особливості застосування термінів інженерної сфери українською мовою.

Ключові слова: термінологія, переклад науково-технічних текстів, фахова комунікація.

Вступ. Питання володіння іноземною мовою є ключовим інструментом для професійного та академічного успіху майбутнього інженера, ефективного фахового спілкування на міжнародному рівні. А розвиток іншомовної компетентності професіоналів тієї чи іншої галузі є необхідною передумовою для економічного успіху конкретної галузі і співпраці з передовими країнами.

Кожна сфера життя і знання характеризується певним дискурсом. Лінгвісти нараховують сьогодні близько 300 фахових мов, а отже переважну частину професійного лінгвістичного фонду складає саме фаховий дискурс.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Українське термінознавство

інженерної галузі має достатньо солідну школу, представлену багатьма вченими: Л. Полюга, Г. Вознюк, О. Микитюк, Г. Наконечна, О. Романова, О. Кринець, Л. Харчук та інші. Відомо, що науково-технічні тексти характеризуються особливим стилем, який відрізняє їх від інших типів текстів. Серед лексичних труднощів перекладу інженерної лексики науковці виокремлюють багатозначність слів (термінів) та вибір адекватного словникового відповідника або варіанту перекладу слова (терміна), правильне застосування того чи того способу перекладу лексики, визначення межі припустимості перекладацьких лексичних трансформацій, переклад термінів-неологізмів, аббревіатур.

Мета цієї статті – визначити роль

перекладу франкомовної фахової лексики, проаналізувати деякі аспекти перекладу інженерних дефініцій та обґрунтувати деякі особливості деривації і функціонування професійної лексики інженерів.

Основна складність перекладу науково-технічних текстів, а саме переклад термінів, полягає у розкритті та передачі засобами української мови іншомовних реалій. Обов'язковою умовою повноцінного перекладу будь-якого спеціального тексту, особливо науково-технічного, є повне розуміння його перекладачем і кваліфікованого перекладу.

Зважаючи також на «хибних друзів» перекладача, як іншомовні слова і терміни (*logiciel, m*, замість *programme, m*), різного роду власні імена і назви (фірм, установ і організацій). До граматичних відмінностей відносять особливості граматичної будови мови (*vis à vis*), форми і традиції письмового наукового мовлення. Наприклад, у французьких фахових текстах значно частіше, ніж в українських, вживаються форми пасивного стану та неособові форми дієслова, дієприкметникові звороти і специфічні синтаксичні конструкції, особові займенники першої особи однини та номінативні речення, одночленні інфінітивні, тощо [1].

Методи дослідження. У спеціальному тексті нерідко буває елемент новизни, який є особливо цікавим для читача, але пов'язаний із вживанням нових термінів, ще не зафіксованих у словниках. Зрозуміло, що такі випадки можуть створювати серйозні проблеми для перекладача. Основні умови подолання цих труднощів полягають у детальному аналізі описуваного явища і передачі його термінами, що вже є усталеними в науці. Отже, в термінології, яка вивчає закономірності утворення, розвитку та функціонування термінів у певній галузі послуговуються статичним і аналітичним методами дослідження.

Результати дослідження. Актуальні наукові проблеми, найновіші технічні винаходи і відкриття висвітлюються у дру-

кованих виданнях і перш за все – у періодичних виданнях, до яких і повинен звертатися перекладач. Необхідно точно встановити, у чому полягає описувана в автентичному тексті проблема і в чому полягають проблеми її викладу в перекладі.

Так, наприклад при перекладі терміну *manager (m)*: *керівник підприємства, головний менеджер*, необхідно зважати на французький соціально-економічний аспект:

Un manager est un cadre qui conduit une équipe, il définit les méthodes et les priorités qui permettront d'atteindre les objectifs de l'entreprise et son développement.

Менеджер – це фахівець, який керує командою, визначає шляхи і пріоритети, що дозволять досягти цілей підприємства та його розвитку [4].

Зазвичай основною ознакою технічного тексту вважають наявність у ньому великої кількості фахових термінів. Однак головні труднощі у перекладі виникають не у зв'язку з перекладом окремих термінів, які уже зафіксовані у термінологічних словниках, а з відтворенням змісту фрази, контексту. Виділяють загальний контекст та вузький контекст. Під загальним контекстом розуміють зміст конкретного речення та тексту загалом. Під вузьким контекстом розуміють семантико-синтаксичні особливості слів [6].

Певні труднощі у процесі технічного перекладу виникають при відтворенні неологізмів та безеквівалентної лексики. Без еквівалентні терміни виникають, коли наукові відкриття, технічні удосконалення, технологічні інновації відбуваються та виникають спочатку в одній країні, а потім стають надбанням інших. Тому і відповідне збагачення понятійного апарату в тій або іншій сфері відбувається нерівномірно: на певних етапах одна мова випереджає іншу. Наприклад, термін *filière (f)*: *технологічна ланка, галузь, канал*.

Важлива особливість сучасного інженерного дискурсу полягає у взаємному проникненні спеціальної термінології з однієї сфери в інші. Так, наприклад, сфера інформаційних технологій, де дуже швидко відбуваються зміни, формуються

нові поняття, виникають нові терміни. Характерною рисою цих лексичних одиниць є те, що, по-перше, значення терміну встановлюється в процесі передбачуваної домовленості, яка закріплюється стандартами, по-друге, термін набуває певного лексичного значення в терміносистемі, існування якої залежить від розвитку науки.

Отже, актуальною проблемою для перекладачів є нормування української науково-технічної термінології. Г. Наконечна у своєму огляді історії та сучасного стану цього питання виділяє 5 основних підходів: формальний; етнографічний, консервативний, інтернаціональний, поміркований [2].

Необхідно зауважити, що утворення нових французьких термінів здійснюються за допомогою тих самих способів і засобів, що й утворення нових слів загальнонаціональної мови. Основними способами словотворення в сучасній загальнонаціональній французькій мові виділяються:

- семантичне словотворення або семантичний розвиток значення слова з використанням вже наявних ресурсів мови: метафоричне та метонімічне перенесення значення слів;

- морфологічне словотворення: афіксальна деривація, парасинтез, непряма деривація або конверсія, словоскладання, телескопічний спосіб, аббревіація, скорочення, використовуючи власні ресурси;

- запозичення з інших мов з використанням ресурсів інших мов;

- синтаксичне словотворення, тобто лексикалізація цілих синтагм [3].

Основними способами терміноутворення у французькій мові є морфологічний та синтаксичний.

Інженерна термінологія – це слова і словосполучення, що означають конкретні або абстрактні поняття галузі інженерії, менеджменту, техніки, тощо. Основною якістю терміну є його однозначність. Але ця однозначність відносна. Наприклад, термін «агробізнес» (від фр. *agribusiness*) є калькою-

запозиченням з англійської мови і означає сукупність заходів та операцій, пов'язаних із сільським господарством і харчовою промисловістю [7]. Необхідно зазначити що, паралельно із терміном «агробізнес» активно вживаються і такі поняття, як «харчовий (продовольчий) сектор» (від фр. *secteur agroalimentaire*), «продовольча система», «агропромисловість» (від фр. *agro-industrie*), які вживаються як синоніми [5].

Щодо інженерного перекладу з французької мови на українську, то об'єктом перекладу можуть бути технічні видання, демонстрації нових технологій, продукції, тощо. Наприклад, поняття *énergie hydraulique, (éolienne, solaire, nucléaire) – гідравлічна енергія (вітрова, сонячна, ядерна)*, безпосередньо стосується інженерної тематики, і має прямий відповідник в українській мові.

Іншомовна професійна лексика інженерів активно функціонує в професійному дискурсі, оновлюється, вдосконалюється. Вона є відкритою системою, здатною розвиватися за сучасними дериваційними законами. У системі науково-технічної термінології відбуваються різноманітні лексико-семантичні процеси. Системні термінологічні лексико-семантичні групи підтверджують усебічне відображення широкого кола наукових та технічних понять. Термінодеривація професійної лексики інженерів ґрунтується на пріоритетності поняттєвого і практичного аспектів, що забезпечує когнітивно-комунікативну єдність усіх лінгвістичних компонентів, які творять цю терміносистему.

Інженерна галузь характеризується також наявністю великої кількості складених термінів, утвореними кількома радикалами для позначення якогось одного поняття. Під час передавання таких термінів засобами українською мови ми часто вдаємося до різноманітних перекладацьких прийомів, адже не завжди в мові перекладу присутній еквівалент чи навіть відповідник для позначення необхідного термінологічного поняття.

Серед французьких термінів сфери управління маємо *аванс, афера, афінаж, промеса, реалізація, ретур, форфейтинг, форс-мажор, франшиза та інші*. Фахівець має консультиватися при перекладі періодичними друкованими виданнями, які висвітлюють актуальні інженерні проблеми та найновіші технічні винаходи та комунікувати з фахівцями даної галузі. Так, наприклад на сайті Французької Національної кваліфікаційної комісії з інженерних кадрів (*Commission des Titres d'Ingénieur: CTI*) розміщено глосарій, який регулярно оновлюється [8]. Хоча у французькій науковій літературі здебільшого використовуються синоніми латинського походження, які українською мовою ми

зазвичай передаємо зі збереженням латинського кореня.

Висновки. Отже, проаналізувавши деякі аспекти перекладу інженерної лексики і перекладу франкомовних фахових науково-технічних текстів, можна констатувати, що для перекладача важливим є знання базової термінологічної системи певної царини знань, з якою він працює, постійний моніторинг і аналіз нових терміно-логічних утворень у певних галузях знань. Поняття, що входять у загальні категорії: предметів, процесів, влади-востей, величин, містять певний набір ознак, диференційних сем, який необхідно найбільш точно, стисло і семантично визначити і перекласти.

Список використаних джерел

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.

2. Наконечна Г. В. Термінологізація і детермінологізація: ступінь опрацювання й вектори розвитку. Теорія терміна: конкретизація лексико-семантичних парадигм: монографія. / З. Й. Куньч, Г. В. Наконечна, О. Р. Микитюк, С. З. Булик-Верхола, Ю. В. Теглівець. Львів : Галицька Видавнича Спілка, 2018. 180 с.

URL:<http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/43420/1/MONO-Kunch.pdf> (дата звернення: 16.10.2019).

3. Пітин В. М. Особливості науково-технічного перекладу французької мови та способи його навчання. *Молодий вчений*. 2017. № 4. С. 204-208.

4. Рудницька Н. А. Інноваційні методи в процесі професійної підготовки майбутніх інженерів аграрного профілю Франції. *Проблеми освіти: Наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України*, 2015. Вип. 83. Ч. 2. С. 157-161.

5. Рудницька Н. А. Структурно-семантична специфіка термінології сфери агробізнесу у французькій мові. *Розвиток сучасної освіти: теорія, практика, інновації* : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-

практ. конф., Київ, 25-26 лютого 2016 р. Київ : Міленіум, 2016. С. 195-196.

6. Сіденко Н. Лексичні проблеми перекладу сучасної науково-технічної літератури. *Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД* : зб. матеріалів XVIII Міжнар. наук.-практ. конф. 2013.

URL:<http://oldconf.neasmo.org.ua/node/973>(дата звернення: 9.10.2019).

7. Définition de l'agribusiness. *Dictionnaire Larousse*. URL: <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/agrobusiness/1791>. (дата звернення: 9.11.2019).

8. Glossaire. *CTI: Commission des Titres d'Ingénieur*. URL: <https://www.cti-commission.fr/> (дата звернення: 9.11.2019).

References

1. Karaban, V. I. (2004). *Pereklad anhliiskoi naukovoї i tekhnichnoi literatury. Hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problemy*. Vinnytsia: Nova knyha. 576 p.

2. Nakonechna, H. V. (2018). *Terminolohizatsiia i determinolohizatsiia: stupin opratsiuvannia y vektory rozvytku. Teoriia termina: konkretyzatsiia leksyko-semantychnykh paradyhm: monohrafiia*. / Z. Y. Kunch, H. V. Nakonechna, O. R. Mykytiuk, S. Z. Bulyk-Verkhola, Yu. V. Tehlivets. Lviv. Retrieved from

<http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/43420/1/MONO-Kunch.pdf>

3. Pityn, V. M. (2017). Osoblyvosti naukovo-tekhnichnoho perekladu frantsuzkoi movy ta sposoby yoho navchannia. *Molodyj vchenyj*. Iss. 4, 204-208.

4. Rudnytko, N. A. (2015). Innovacijni metodyky v procesi profesijnoi pidhotovky majbutnich inženeriv ahrarynoho profilju Francii [Innovative methods in the professional training of future agricultural engineers of France]. *Problemy osvity. Nauk.-metod. zb. / Instytut innovacijnyx tehnolohij i zmistu osvity MON of Ukraine*. Iss. 83. Part 2, 157–161.

5. Rudnytska, N. A. (2016). Ctrukturno-semantychna spetsyfika termi-nolohii sfery ahrobiznesu u frantsuzkii movi [Structural-semantic specifics of the terminology of agribusiness in French]. *Rozvytok*

suchasnoi osvity: teoriia, praktyka, innovatsii zb. materialiv II Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 195–196.

6. Sidenko, N. (2013). Leksychni problemy perekladu suchasnoi naukovo-tekhnichnoi literatury [Lexical problems of translation of modern scientific and technical literature]. *Problemy ta perspektyvy rozvytku nauky na pochatku tretoho tysiacholittia u krainakh SND* zb. materialiv VIII Mizhnar. nauk.-prakt. konf., Available at: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/973> (accessed 9.10.2019).

7. Définition de lagribusiness. Dictionnaire Larousse (2019). Available at: <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/agribusiness/1791> (accessed 9.11.2019).

8. Commission des Titres d'Ingénieur: CTI (2019). Available at: <https://www.cti-commission.fr/> (accessed 9.11.2019).

SOME APPROACHES TO TRANSLATION OF FOREIGN PROFESSIONAL VOCABULARY OF ENGINEERS (BASED ON THE FRENCH LANGUAGE MATERIAL)

N. A. Rudnytska, A. V. Borovyk

Abstract. *The article deals with the basic approaches to the translation of foreign professional vocabulary of engineers, as well as scientific and technical texts, analyzes some aspects of translation of engineering definitions and substantiates the peculiarities of derivation and functioning of professional vocabulary of engineers. At the same time, the study outlines the priority areas of business and professional communications and discusses some aspects of translation of engineering definitions, and provides reference sources for defining and interpreting the definitions of engineering vocabulary. Aspects of translation of Ukrainian and French professional vocabulary of engineers are in constant development. The paper describes some difficulties of technical translation, which arise in the reproduction of neologisms and equivocal vocabulary. Engineering terms and realities most often fall into this group. Non-equivalent terms arise from the obvious fact that scientific discoveries, technological improvements, technological innovations occur and first occur in one country and then become the property of others. The following glossary of the French National Qualifications Commission for Engineering, which is regularly updated, will facilitate the skilled translation of the professional vocabulary of engineers.*

The research also analyzes the ways in which terms are translated into Ukrainian. The peculiarities of the application of these methods of transfer of French terms are described.

Keywords: *terminology, translation of scientific and technical texts, professional communication.*

TERMINOLOGY STUDIES. ТЕРМІНОЗНАВСТВО

УДК 811.111`373.43

<https://doi.org/10.31548/philolog2020.01.077>

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ ТЕЛЕСКОПІЗМІВ

Н. С. ДЕМЧЕНКО, асистент,
Білоцерківський національний аграрний університет
 E-mail: nataliademchenko@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0001-8279-0613>

Анотація. У статті розглядається актуальне для сучасної лінгвістики поняття «телескопізми». Актуальність цього дослідження полягає в тому, що телескопія стає одним з продуктивних способів словотворення, що динамічно розвивається й активно використовується; та відображає зміни, що відбуваються в сучасній лінгвокультурі. Аналіз теоретичних джерел дозволив конкретизувати визначення «телескопізми». Проаналізовано структурні особливості телескопізмів та визначено їх найпродуктивнішу групу утворень – гаплогли, які мають спільний елемент на стику компонентів. У процесі дослідження були відзначені орфографічні та морфологічні особливості при утворенні телескопічних одиниць. Зосереджується увага на семантичних зв'язках між компонентами телескопізмів та загальній семантиці новоутворень загалом. У семантичному аспекті було виявлено, що переважають телескопізми, компоненти яких уточнюють та доповнюють значення один одного. Семантичні особливості телескопізмів роблять їх унікальними мовними одиницями, оскільки можуть однаково ефективно використовуватися як для створення термінів, так і для створення стилістично маркованих одиниць. Аналіз виявив, що телескопізми використовуються в різних сферах сучасного життя. Наш матеріал показує, що вони набули найбільшого поширення в таких сферах: відпочинок та дозвілля, Інтернет та мобільний зв'язок, здоров'я та психологічний стан, сім'я та гендерні характеристики.

Ключові слова: *неологізми, телескопізми, гаплогли, семантика, структурні особливості.*

Вступ. На тлі посилення процесів глобалізації та інтернаціоналізації світового простору в світі щодня з'являється величезна кількість нових винаходів, понять і явищ. Мова як засіб вираження людських думок також постійно зазнає змін. Лексика найбільш чутлива до змін, що відбуваються в суспільстві, і в силу цього найбільш схильна до змін, що останнім часом незмінно привертає увагу дослідників.

Прагнення до економії мовних засобів яскраво і різноманітно проявляється в утворенні нових слів за допомогою такого лінгвістичного феномена як телескопія. В останні десятиліття кількість телескопізмів

у англійській мові постійно зростає, більшість із них стає невід'ємною частиною словника англійської мови [4, с. 190]. У сучасній лінгвістиці інтерес до проблеми телескопічних неологізмів пов'язаний з активізацією форм і способів міжкультурної комунікації в умовах глобалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню явища телескопії присвячені розробки багатьох науковців, серед них виділяють: А. М. Гармаш, Т. Р. Тимошенко, Ю. К. Волошин, Ю. О. Жлуктенко, Л. Ф. Омельченко, С. М. Єнікєєва, М. О. Кулич, О. М. Лашкевич, Ю. А. Зацний, І. І. Єлісєєва, Л. М. Чумак, І. В. Арнольд, І. Р. Гальперін, Н. Н. Амосова, І. М. Берман, К. Т. Ба-

ранцев, С. Робертсон та ін.

Актуальність дослідження пояснюється тим, що телескопія стає одним з продуктивних способів словотворення, що динамічно розвивається й активно використовується; та відображає зміни, що відбуваються в сучасній лінгвокультурі, а отже, з'являється необхідність розглянути структурні та семантичні особливості телескопізмів та їх функціонування в мові.

Об'єктом дослідження є сучасні телескопічні утворення в англійській мові, зафіксовані у період з 2016-2020 рр. онлайн-словником *Cambridge dictionary*.

Предметом дослідження виступають структурно-семантичні особливості телескопізмів у сучасній англійській мові. **Мета цієї статі** полягає в дослідженні й аналізі структурно-семантичних особливостей телескопізмів та виявленні їх основних сфер функціонування у сучасній англійській мові.

Виклад основного матеріалу. Для позначення цього явища в сучасній лінгвістиці існує цілий ряд назв. У зарубіжних виданнях зустрічаються такі назви: portmanteauword, portmanteau, blendword, blendings, amalgam, amalgamword, amalgamform, overlappingword, fusionword, fusion, compositeword, conflation, telescopeword, telescoping, telescopedword, hybrid, analogicalneologism, brunchword, wordblending, contamination, а також жартівливі suitcaseword, timanteauword (поєднання двох основ – «time» і «portmanteau»). У вітчизняній лінгвістиці використовують такі терміни: контамінація, контамінанти, телескопія, телескопізми, слова-злитки, бленд, словозлиття, гібридизація, вставне словотворення.

С. М. Єнікєєва розглядає телескопію як автономний спосіб словотворення, своєрідний «гібрид» словотворення та формотворення. На її думку, у процесі формування телескопізмів беруть участь як «механізми стягнення основ (які є провідними у словоскладанні), так і механізми скорочення, фрагментації слів (що є типовим для формотворення)». Телескопія відрізняється від

словоскладання тим, що цей процес ґрунтується на стягненні основ, які частково або повністю втратили свою цілісність [3, с. 47].

Л. Ліпіліна вважає, що структура телескопічних одиниць складається не з морфем або «осколків» морфів вихідних компонентів, а з повнозначних лексем, представлених окремими фрагментами. Примітно, що, на думку Л. Ліпіліної, звукове оформлення телескопічної одиниці допомагає читачеві або слухачеві правильно зрозуміти значення всієї одиниці, яка семантично формально пов'язана з лексемами, які її складають. Вони «повинні підходити один одному за кількома параметрами – фонологічному, семантичному, граматичному, і володіти високим лінгвокреативним потенціалом» [8].

А. Ю. Муродян пропонує таке визначення телескопії (словозлиття): «процес створення нового слова, що поєднує в собі форми і значення двох вже наявних в системі мови слів з обов'язковим усіченням, принаймні, одного з вихідних слів і (або) накладенням їх в місці з'єднання» [9].

Н. А. Лаврова вживає термін контамінація і пояснює, що ця словотвірна модель являє собою утворення мовної одиниці в результаті стягнення морфологічних осколків, або так званих квазі-морфем, з можливою гаплогією – випадання в новоутворенні одного з двох сусідніх близьких за звучанням складів [6, с. 23].

Згідно з дослідженням О. М. Соколової і Ж. І. Подоляк, телескопія являє собою розмите поняття і «межує з такими видами словотворення, як словоскладення, скорочення, аббревіація та ін., при дослідженні цих одиниць необхідно проводити як етимологічний, так і морфемний аналіз не тільки самого слова, а й елементів, що входять до нього» [10].

На думку Т. Р. Тимошенко: «телескопія – це такий спосіб словотвору, який полягає у злитті двох усічених основ або в поєднанні повної основи з усіченою, у результаті якого утворюється нове

слово, яке повністю або частково поєднує значення всіх його структурних компонентів» [12, с. 24]. Важливим у механізмі телескопії є наявність в опорних слів спільного звукового сегмента. Це не є обов'язковою умовою, але робить телескопічні слова більш «вдалими».

Структура телескопізмів описана в працях вітчизняних і зарубіжних лінгвістів, наприклад, А. Аббот, Д. Алжео, О. Есперсен, Т. Р. Тимошенко, Л. А. Тарасова, Ю. К. Волошин, Л. Ф. Омельченко, С. М. Єнікєєва, О. А. Литвинко, О. М. Лашкевича та ін. В основу нашої роботи покладено метод, запропонований Т. Р. Тимошенко.

Т. Р. Тимошенко вважає, що кожне телескопічне слово має свою структуру, тому в англійській мові такі одиниці можна розподілити відповідно до структурного типу на три групи: повні телескопічні слова; часткові; «гаглологи», або «накладні» телескопізми [12].

Для наочності, перший компонент позначається буквосполучення АВ, де А – початковий фрагмент, В – кінцевий фрагмент; другий компонент позначається CD, де С – початковий фрагмент, D – кінцевий фрагмент; телескопізм, в свою чергу, являє собою формулу АВ + CD = ...

1. Повні телескопічні слова, сутність яких полягає в утворенні слова шляхом злиття двох усічених основ. У процесі дослідження було виявлено такі моделі повних телескопізмів.

Утворення слів за моделлю $ab+cd = ad$ – слова, утворені сполученням початку першого компонента і кінцем другого) спостерігається у таких випадках: **outfluencer** = outdoor + influencer (впливова людина, яка публікує свої пости в соціальних мережах про пригоди на відкритому повітрі, екстремальні види спорту); **techlash** = technology + backlash (негативне ставлення до технологій); **shoefie** = shoes + selfie (фото взуття, розміщене в соціальних мережах). Ця модель є найпродуктивнішою. Наступна модель $ab+cd=ac$ – слова, які утворюються злиттям початкових частин скорочених основ вихідних слів,

є найменш продуктивною: **sponcon** = sponsoredcontent (проплачений пост у соціальних мережах, який просуває продукт); **finsta** = fake + instagram (другий обліковий запис в соціальній мережі Instagram, до якого має доступ обмежена кількість людей) [13].

2. Часткові телескопізми утворюються внаслідок злиття усіченої основи одного слова з повною формою іншого. Продуктивною моделлю формування часткових телескопізмів є $ab+cd \rightarrow abd$ – злиття повної форми першого слова з кінцевим фрагментом другого слова: **napercise** = nap + exercise (короткий сон під час тренування); **peticure** = pet + pedicure (педикюр для домашніх тварин); **flybrary** = fly + library (колекція книг в аеропорту або на літаку, які люди можуть читати під час польоту). Не менш продуктивною є ще одна модель утворення телескопізмів – $ab + cd \rightarrow acd$ – злиття початку першого компонента з повною основою другого, наприклад: **whexit** = Whatsapp + exit (вихід з групи у Whatsapp, як правило, тому, що вас дратують її учасники); **bleisure** = business + leisure (поєднання ділової поїздки з відпочинком); **shuber** = shoe + Uber (занадто незручне для ходьби взуття на високих підборах через яке Ви змушені їхати таксі (Uber) [13].

3. До третьої групи належать телескопізми-гаглологи, в яких є спільний звук на стику двох компонентів. Модель $ab+cd=aod$, де о – спільний елемент, представлена такими прикладами: **janxiety** = january + anxiety (почуття нещастя і занепокоєння, яке люди часто відчують на початку нового року); **flexism** = flexibility + sexism (дискримінація осіб, які мають гнучкий графік роботи); **laze** = lava + haze (токсична хмара, що утворюється, коли гаряча лава впадає в холодну морську воду). Модель $ab+cd=abod$, де о – спільний елемент: **mumoir** = mum + memoir (книга, заснована на тому як бути матір'ю); **shedio** = shed + studio (садовий сарай, який використовують як студію для музики); **sweatworking** = sweat + networking (зав'язування ділових зв'язків під час

занять в тренажерному залі). Модель $ab+cd=aocd$, де o – спільний елемент: **therapet**=therapist + pet (тварина, зазвичай собака, спеціально навчена заспокоювати людей, які відчувають стрес або занепокоєння, або відвідувати хворих або літніх людей); **proats**=protein + oats (вівсянка з додаванням білка); **crossushi**=croissant + sushi (круасан із суші всередині) [13].

Іноколи зустрічаються нестандартні способи утворення телескопічних одиниць в англійській мові. Модель $ab + cd = acdb$ – слово, поміщене всередину іншого початкового слова: на кшталт «вставки» методом фузії [9]. Наприклад, **entertainment** = entertainment+ train (поєднання фізичних вправ з розвагами) [13].

Метод кількісного підрахунку показав, що найпродуктивнішою групою телескопізмів є гаплоглози (42,4%), на другому місці – часткові телескопізми (32%), і найменш продуктивними – повні телескопізми (25,6%).

У процесі дослідження були відзначені орфографічні та морфологічні особливості творення телескопічних одиниць. Орфографічні особливості наочно представлені такими прикладами:

- заміна голосної **y** на **i**: **predictalitics** = **predictive** + **analytics**,
- заміна голосної **u** на **e**: **furnitecture**=**furniture** + **structure**,
- заміна голосної **i** на **a**: **textavism**=**text** + **activism**,
- поява сполучної голосної **o**: interoception = **internal** + **perception**[13].

Процес телескопії характеризується також і морфологічними змінами, тобто при злитті компонентів телескопічної похідною одночасно відбувається приєднання суфікса **-ing**: **jarfing**= **jumper** + **scarf**, **knitflicing** = (**knit** + **Netflix**).

Компонентами телескопічних похідних в деяких випадках виступають власні назви: Zoogler (Zurich + Google), Twixmas (betwixt + Christmas), Janxiety (January + anxiety), knitflicing (knit + Netflix), Whexit (Whatsapp + exit), Shuber (shoe + Uber), Calexit (California + exit) [13].

Значення телескопізмів складається

з семантики обох компонентів, тобто смислова структура слова відображає структуру логіко-смислових відносин, які існують між поняттями, що сполучаються. Залежно від характеру співвідношень значень компонентів телескопізмів можливо виділити такі семантичні групи цих слів [7, с. 101]:

1. Загальне значення нового слова дорівнює значенню його компонентів. У цій групі телескопізмів можна виділити телескопізми, значення яких, хоча і складається зі значень їх складових частин, не несе нової смислової інформації, оскільки утворення таких одиниць є злиттям синонімічних або близьких в семантичному відношенні компонентів з метою усічення експресії або емоційності висловлювання [7, с.102]. До таких утворень належать, наприклад: **yarden** = yard + garden (невеликий двір за будинком, перетворений в сад); **shoffice** = shed + office (сарай, переобладнаний в офіс); **cruffin** =croissant + muffin (торт, у формі кексу, зроблений з листового тіста, як круасан) [13].

2. Загальне значення нового слова не дорівнює значенню його компонентів. До другої групи належать телескопічні утворення, значення яких хоч і складається зі значень складових його компонентів, не дорівнює їх простій сумі [7, с. 102]. Нове значення є більш складним, воно ширше суми значень компонентів і містить додаткову інформацію про предмет або явище, що позначається. Наприклад, **smombie** = smartphone + zombie (пішохід, який відволікається на свій мобільний телефон); **randonaut** = random + astronaut (людина, яка відвідує випадкове місце, згенероване комп'ютерним ботом, за для отримання незвичайного досвіду); **textalyzer** = text + analyzer (пристрій, за допомогою якого поліція може перевірити, чи водій використовував телефон під час водіння); **phast** = phone+ fast (період часу, коли Ви не використовуєте свій смартфон) [13].

3. Значну групу складають слова, значення яких складається зі значень компонентів, однак семантичне наванта-

ження компонентів різне. Один з компонентів (зазвичай, другий) виступає як базовий елемент телескопізму, а інший доповнює його. Основну частину таких утворень становлять часткові телескопізми і гаплогли. Наприклад, **hotumn** = hot + autumn (осінній сезон, коли температура тепліша, ніж зазвичай); **beditate** = bed + meditate (медитувати в ліжку); **poshtel** = posh + hostel (тип хостелу, який пропонує більш комфортні або розкішні номери, ніж зазвичай); **sleeponomics** = sleep + economics (гроші, витрачені на продукти, техніку, які призначені для того, щоб допомогти людям краще спати) [13].

Отже, під час аналізу семантики телескопізмів у всіх розглянутих групах виявляється утворення нового значення, що включає значення компонентів нового слова. Невелика група таких одиниць служить для передачі емотивної інформації або для посилення експресії висловлювання. Семантично домінантним можуть бути як обидва компонента телескопізму, так і будь-який з компонентів [7, с. 99].

Під час аналізу семантичних груп телескопізмів було виявлено, що основну групу утворюють телескопізми, де один з компонентів доповнює або уточнює значення іншого компонента і складають 48,8 % від загальної кількості одиниць. Телескопізми, загальне значення яких дорівнює сумі їх компонентів складають 30,5 %. Найменшою групою за чисельністю являються телескопізми, значення яких не визначається за допомогою їх складників і становить лише 20,7% від загальної кількості одиниць.

Також у ході нашого дослідження було проведено лексико-семантичний аналіз неологізмів на основі відібраного матеріалу для виявлення поточних тенденцій телескопізмів у сучасній англійській мові. Наше дослідження дозволило виділити такі тематичні категорії.

1. **Відпочинок, дозвілля:** **daddy moon** – відпустка майбутнього батька, як останній шанс відпочити

з друзями перед народженням своєї дитини; **champing** – кемпінг, який передбачає ночівлю в закинутій церкві; **Twixtmas** – період між Різдом і Новим роком [13].

2. **Інтернет, мобільний зв'язок:** **shelfie** – фотографія полиць з книгами; **plandid** – ретельно спланована фотографія, на якій людина виглядає ніби не знає, що її фотографують; **fitstagrammer** – людина, яка публікує в Instagram пости про фітнес і здорове харчування [13].

3. **Здоров'я, психологічний стан:** **runch** – пробіжка під час обідньої перерви; **maranoia** – занепокоєння, яке відчувають марафонці перед забігом, особливо страх, що вони можуть захворіти або травмуватися і не зможуть брати участь у змаганнях; **thrisis** – почуття нещастя, занепокоєння і розчарування, які деякі люди відчувають, коли їм близько 30 років, і які іноді можуть привести їх до важливих змін у житті [13].

4. **Приміщення, ділянки (землі):** **landscaper** – велика будівля, яка займає значну ділянку землі; **twodio** – невелика квартира з однією спальнею, ванною кімнатою та кухнею, яка межує з іншою квартирою; **catio** – загороджена територія біля будинку для домашніх кішок [13].

5. **Сім'я, гендерні характеристики:** **sharenting** – надмірне використання соціальних мереж для обміну інформацією про своїх дітей; **parenials** – батьки чи діти, народжені в період 1980-х і 2000-х років; **femoir** – книга, заснована на особистому досвіді письменниці та написана з феміністської точки зору [13].

6. **Антропоцентричні номінації:** **manfant** – дорослий чоловік, який поводить себе як маленька дитина; **zoogler** – співробітник Google, що працює в Цюрихському офісі компанії; **headtrepreneur** – директор школи, який шукає можливості для збору коштів, щоб забезпечити фінансування своєї школи [13].

6. **Їжа:** **snackadium** – закуски, розташовані у вигляді американського футбольного стадіону, зазвичай подаються групі людей, які дивляться гру SuperBowl; **crotila**

– хліб, у формі тортильї, зроблений з тіста для круасанів [13].

7. **Технології:** *cobot*– робот, який працює разом з людьми над тими самими завданнями; *predictalitics*– процес, в якому комп'ютер перевіряє всі наявні дані про когось і використовує їх для прогнозування, які захворювання можуть бути в групі ризику; *textavism*– використання текстових повідомлень, за для впливу на людину [13].

8. **Одяг:** *drouser*– предмет одягу, що складається з сукні, прикріпленої до штанів; *shrobing*– носіння пальто на одному плечі [13].

9. **Клімат:** *thundersnow*– гроза зі снігом; *firenado*– вогняний вихор схожий за зовнішнім виглядом на торнадо [13].

Практичний матеріал дослідження був класифікований за критерієм тематичної співвіднесеності, в результаті чого зроблено висновок щодо високої продуктивності категорій «Відпочинок, дозвілля», «Інтернет, мобільний зв'язок» і «Здоров'я, психологічний стан», що підтверджує як актуальність таких тематичних категорій для сучасного світу, так і важливість для мови і культури певного народу, тому що вони в найбільшій мірі сприяють оновленню мовної системи. Як було виявлено в ході нашого дослідження, найменш продуктивними тематичними групами по продуктивності телескопізмів стали «Одяг» та «Клімат».

Висновки. Проаналізувавши відібрані одиниці, можна зробити висновок, що телескопізми є поширеним і продуктивним способом словотворення в сучасній

англійській мові. Цьому сприяє як загальна тенденція сучасної англійської мови до економії мовних засобів, так і можливість в найбільш стислому вигляді передати експресивно-оціночні конотації. Сучасним телескопізмам властиво стисло, влучно та експресивно відображати зміни, що відбуваються в суспільстві в різних сферах життя. Їм притаманні свої відмінні ознаки, як структурні, так і семантичні, які обумовлені як лінгвістичними, так і екстралінгвістичними факторами.

Аналіз телескопізмів дозволив виявити їх основні сфери вживання. Наш матеріал показує, що вони набули найбільшого поширення в таких сферах: відпочинок та дозвілля, Інтернет та мобільний зв'язок, здоров'я та психологічний стан, сім'я та гендерні характеристики, ділянки землі. Аналіз структурних моделей телескопізмів показав, що продуктивними моделями в англійській мові є: $ab+cd=aod$, $ab+cd=aocd$, $ab+cd=ad$, $ab+cd=abd$, $ab+cd=acd$.

Семантичні особливості телескопізмів також роблять їх унікальними мовними одиницями, так як можуть однаково ефектно використовуватися як для створення термінів, так і для створення стилістично маркованих одиниць. Продуктивною групою співвідношення компонентів є група, де один з компонентів доповнює або уточнює значення іншого компонента. **Перспектива** подальших досліджень полягає у дослідженні явища телескопії як способу словотворення економічної лексики.

Список використаних джерел

1. Вашист К. М. Таксономія лексичних блендів. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки». Житомир: Вид-во Житомирського держ. ун-ту імені І. Франка. 2017. № 2 (86). С. 40–45.
2. Гамерська І. І. Контамінація як спосіб словотвору. Науковий журнал «Молодий вчений». Херсон : Вид. дім «Гельветика». 2018. № 3.1 (55.1). С. 27–30.
3. Єнікєєва С. М. Телескопія як ос-

нова утворення нових дериваційних засобів англійської мови. Вісник Запорізького державного університету. Серія: Філологічні науки. Запоріжжя : Запорізький національний університет. 1998. № 1. С. 46–48.

4. Зацний Ю. А. Шляхи і способи збагачення сучасної розмовної лексики англійської мови. Збірник наукових праць «Нова філологія». Запоріжжя : Запорізький національний університет. 2009. № 34. С. 189–195.

5. Колесник Г. О. Семантичні осо-

бливості контамінантів в сучасній англійській мові. Молодий вчений. Херсон : Видавничий дім «Гельветика». 2017. № 1 (41). С. 285-287.

6. Лаврова Н. А. Контаминация в современном английском языке: a fait accompli. Москва : Прометей. 2012. 222 с.

7. Лашкевич О. М. Семантика слов-слитков в современном английском языке. Вестник Удмуртского университета. Серия История и филология. Ижевск : Удмуртский государственный университет. 2005. № 5 (2). С. 99-103. URL: http://ru.history.vestnik.udsu.ru/files/originsl_articles/vuu_05_5.2_16.htm.

8. Липилина Л. А. Лексические слияния в современном английском языке. Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. Серия: Филология, педагогика, психология. Калининград, 2006. № 2. С.87-92. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/leksicheskie-sliyaniya-v-sovremennom-angliyskom-yazyke>.

9. Муродян А. Ю. Словослияние в современном английском языке (специфика, динамика, теория): автореф. дис. ... канд. филол. наук. Ленинград. 1978. 15 с.

10. Соколова Е. Н., Подоляк Ж. И. К вопросу о выделении телескопических производных. *Научный журнал «Universum: филология и искусствоведение»*. Москва : Изд. «МЦНО». 2015. № 8 (21). URL: <http://7universum.com/ru/philology/archive/item/2567>.

11. Тимошенко О. В. Явище телескопії як спосіб словотворення технічної лексики. Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. Серія: Філологія. Педагогіка. Психологія. Київ : Центр КНЛУ. 2013. № 27. С.163–168.

12. Тимошенко Т. Р. Телескопия в словообразовательной системе современного английского языка: дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Киев, 1975. 176 с.

13. Cambridge Dictionary. About words. URL: <https://dictionaryblog.cambridge.org>.

References

1. Vashyst, K. (2017). Taksonomiia leksychnykh blendiv [Taxonomy of Lexical Blends]. Scientific Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University. Series "Philological Sciences". Zhytomyr : Zhytomyr Ivan Franko State University Press. no 2. pp. 40-45.

2. Hamerska, I. (2018). Kontaminatsiia yak sposib slovotvoru [Contamination as a way of word formation]. Scientific Journal "Young Scientist". Kherson: Publishing House Helvetica. no. 3.1 (55.1). pp. 27-30.

3. Yenikieieva, S. (1998). Teleskopiia yak osnova utvorennia novykh deryvatsiinykh zasobiv anhliiskoi movy [Telescopy as the basis for the formation of new English derivatives]. Bulletin of Zaporizhzhia National University. Series: "Philological Sciences". Zaporizhzhia: Zaporizhzhia National University. no. 1. pp. 46–48.

4. Zatsnyi, Yu. (2009). Shliakhy i sposoby zbahachennia suchasnoi rozmovnoi leksyky anhliiskoi movy [Ways and means of enriching modern colloquial vocabulary in the English language]. Collection of scientific papers "New Philology". Zaporizhzhia: Zaporizhzhia National University. no.34. pp. 189–195.

5. Kolesnyk, H. (2017). Semantychni osoblyvosti kontaminantiv v suchasni anhliiskii movi [Semantical peculiarities of contaminants in the modern English language]. Scientific Journal "Young Scientist". Kherson: Publishing House Helvetica. no 1 (41). pp. 285-287.

6. Lavrova, N. (2012). Kontaminatsiia v sovremennom angliyskom yazyke: a fait accompli [Contamination in modern English]. Moscow: Prometey (in Russian).

7. Lashkevich, O. (2005). Semantika slov-slitkov v sovremennom angliyskom yazyke [The Semantics of Blendings in Modern English]. Bulletin of Udmurt University. Series History and Philology. Izhevsk: Udmurt State University. no 5(2). pp.99-103. Retrieved from http://ru.history.vestnik.udsu.ru/files/originsl_articles/vuu_05_5.2_16.htm.

8. Lipilina, L. (2006). Leksicheskie

sliyaniya v sovremennom angliyskom yazyke [Lexical blends in modern English]. Bulletin of Immanuel Kant Baltic Federal University. Series: Philology, pedagogy, and psychology. Kaliningrad: Immanuel Kant Baltic Federal University Press.no 2. pp.87-92. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/leksicheskie-sliyaniya-v-sovremennom-angliyskom-yazyke>.

9. Murodyan, A. (1978). Slovosliyanie v sovremennom angliyskom yazyke (spetsifika, dinamika, teoriya) [Blending in modern English (specificity, dynamics, theory)]. Extended abstract of Candidate's thesis (Philological Sciences). Leningrad. (in Russian).

10. Sokolova, E., Podolyak, Zh. (2015). K voprosu o vydelenii teleskopicheskikh proizvodnykh [Revisiting the problem of the selection of blends]. Scientific journal "Universum: Philology and Art History". Moscow: MCCME publishers.no 8 (21).

Retrieved from <http://7universum.com/ru/philology/archive/item/2567>.

11. Tymoshenko, O. (2013). Yavyshe teleskopii yak sposob slovotvorennia tekhnichnoi leksyky [The phenomenon of blending as a method of word formation of technical vocabulary]. Scientific messenger of the UNESCO department of KNLU. Series: Philology. Pedagogy. Psychology. Kyiv: KNLU Publishing Center.no 27. pp. 163-168. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkyu_2013_27_27.

12. Tymoshenko, T. (1975). Teleskopiya v slovoobrazovatel'noy sisteme sovremennogo angliyskogo yazyka [Telescopes in the word-formation system of modern English]. Extended abstract of Candidate's thesis (Philological Sciences). Kyiv. (in Russian)

13. Cambridge Dictionary. About words. Retrieved from <https://dictionaryblog.cambridge.org>.

STRUCTURAL AND SEMANTIC FEATURES OF ENGLISH TELESCOPES

N. S. Demchenko

Abstract. *The paper deals with the notion of telescopes, typical for modern linguistics. The significance of this research is that telescoping is becoming one of the most productive ways of dynamic and active word formation; it reflects the changes taking place in modern linguoculture. The analysis of theoretical works enabled to define the concept of key terms. Structural features of telescoping units are analyzed. It is found out that the most productive formation group is haplologs, which have a common element at the junction of components. The study also determined the orthographic and morphological features in forming telescope units. Particular attention is drawn to the semantic relationship between components of telescoping words and overall semantics of the innovation. In semantics aspect, the study revealed the prevalence of telescoping units, components of which specify and expand the meaning of each other. The semantic features of telescopes also make them unique linguistic units, since they can be used equally effectively both for creating terms and for creating stylistically marked units. The analysis has shown that telescopic units are used in different spheres of modern life. The results indicate that telescopes have become most widespread in the following areas: recreation and leisure, Internet and mobile communications, health and mental condition, family and gender. Modern telescopes tend to briefly, accurately and expressively reflect the changes taking place in society. They are characterized by their distinctive features, both structural and semantic, which are related to both linguistic and extralinguistic factors. A word composed by means of telescoping combines several meanings leading to the linguistic economy.*

Key words: *neologisms, telescoping units, haplologs, semantics, structural features.*

МЕТОНІМІЧНІ ТРАНСПОЗИЦІЇ У ТЕРМІНОЛОГІЧНОМУ ПОЛІ «ХВОРОБИ ТВАРИН»

Ю. Г. РОЖКОВ, асистент,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: yuriev694@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6830-9130>

Анотація. У статті розглянуто механізми застосування метонімічних перенесень в англomовній термінології ветеринарної медицини. Проаналізовано термінологічні одиниці англomовного термінологічного поля «хвороби тварин», які виникли внаслідок метонімії; виділено найпродуктивніші моделі метонімічних транспозицій, що є актуальним для їх систематизації та стандартизації. З'ясовано, що метонімічні терміни утворені за загальнономовними та загальнотермінологічними моделями, однак виявлені специфічні моделі метонімізації, які характерні лише для термінологічного поля «хвороби тварин», а саме: «назва ураженого органа – назва хвороби», «назва ситуації, за якої виникла травма – назва хвороби», «етіологія – назва хвороби», «збудник хвороби – назва хвороби», «процес – хворобливий стан». На основі аналізу фактичного матеріалу доведено, що метонімічний перенос є ефективним механізмом формування термінів ветеринарної медицини, зокрема термінологічних одиниць термінологічного поля «хвороби тварин». Вивчення метонімічних транспозицій у ветеринарній термінології дає можливість структурувати терміни, мотивовані метонімією, розрізняти моделі метонімічної номінації, а також з'ясувати специфічні особливості номінації нових концептів у ветеринарній медицині.

Ключові слова: метонімія, ветеринарна термінологія, хвороби тварин, термінотворення, термінологічне поле.

Актуальність дослідження. Сучасний інтенсивний розвиток науки ветеринарної медицини зумовлює виникнення великої кількості нових термінів. Одним із ефективних процесів творення нових термінів, який відображає особливості наукової концептуалізації, є вторинна номінація. Вона вважається ресурсом мовної економії, способом залучення вже відомих одиниць плану вираження для позначення нових значень і відтінків знань. У термінології фахових мов вторинна номінація реалізується у двох основних видах: метафорі й метонімії.

Пильна увага приділяється вивченню метонімії як одного із шляхів термінотворення медичної термінології. Очевидно, довге знаходження в тіні інших наук призвело до того, що мова ветеринарії не потрапляла у сферу інтересів лінгвістів. Тому питання про

роль метонімії у формуванні, структуруванні та функціонуванні в термінології ветеринарної медицини залишається відкритим, що в сукупності з високою продуктивністю метонімічних моделей у сучасній ветеринарії свідчить про актуальність нашої розвідки.

Аналіз публікацій. Особливості метонімічного перенесення здавна перебувають у центрі уваги лінгвістики (праці О. Потебні, Ю. Апресяна, Н. Арутюнової, Р. Гіббса, Є. Гінзбурга, Р. Дірвена, М. Кронгауза, Л. Кудрявцевої, Є. Куриловича, Дж. Лакоффа, Р. Ланґакера, К. Леві-Стросса, Л. Новікова, В. Русанівського, Н. Рябцевої, О. Тараненка, Дж. Тейлора, Р. Якобсона та ін.).

Мета статті – схарактеризувати механізми метонімічних транспозицій у сфері англomовної термінології ветеринарної медицини на прикладі номінації

хвороб тварин.

Результати. Матеріалом дослідження послужила вибірка з тлумачних словників сучасної англійської мови та спеціалізованих словників (450 одиниць). Основними методами, які використовуються в нашому дослідженні, є диференціація та ідентифікація термінологічних одиниць на позначення хвороб тварин, утворених шляхом метонімічних перенесень в англійській термінології, а також їхній аналіз і систематизація.

Особливість вторинної номінації через метонімічне перенесення полягає в тому, що воно характеризує певний об'єкт через його співвіднесеність із основним. Метонімія дозволяє нам використовувати назву одного об'єкта для позначення іншого [1, с. 36]. Метонімія змінює референцію, а отже, є генезною; на відміну від метафори, це семантичний зсув у референції, у результаті чого породжується новий зміст висловлення через спеціалізацію (конкретизацію лексичного значення) і генералізацію [7, с. 5].

На наш погляд, найвлучніше визначення метонімії належить Н. Арутюновій: метонімія – це «троп чи механізм мови, який полягає в регулярному або оказіональному перенесенні назви з одного класу об'єктів чи одиничного об'єкта на інший клас або окремих предмет, який асоціюється з ним за суміжністю залучення в одну ситуацію» [1, с. 300].

Вчені вважають, що результатом метонімічного зміщення є не що інше, як семантична деривація. Зокрема, О. Падучева зазначає, що метонімічне зміщення пов'язує два значення слова, зафіксовані у словникові тоді, коли одне значення отримується із іншого внаслідок зміщення фокусу уваги [6, с. 241].

Дослідники вважають, що найповнішу класифікацію метонімічних трансформацій запропонував В. Татарінов [8]. Учений виокремлює метонімічні моделі в межах як лексичної, семантичної, так і словотвірних метонімії.

Метонімічне перенесення в медичній термінології були предметом дослідження

в численних наукових студіях. Як свідчать лінгвістичні праці, метонімічні медичні терміни дослідники диференціювали за різними параметрами: об'єктом, місцем, певними умовами, які можуть викликати захворювання, певною діяльністю людини, яка детермінує найменування медичного феномена. На наш погляд, одна із вдалих класифікацій метонімічних транспозицій в медичній термінології належить Н. Цісар [9, с. 58]. Оскільки медична та ветеринарна термінології мають багато спільного, то в досліджуваному термінологічному полі «хвороби тварин» англійської мови представлено окремі напрямки метонімізації, виокремлені дослідницею [9, с. 58]. Метонімічні терміни досліджуваної термінології можна диференціювати за такими типами:

процес – процес: *distribution* – дія за значенням розподіляти, поширювати; в епідеміології – частота, характер і просторове розповсюдження проблем і подій, пов'язаних із здоров'ям в популяції [2, с. 38]; *transmission* – дія за значенням передавати, у ветеринарії – передача і розповсюдження збудника заразної хвороби від джерела організму в епізотичному процесі. Це невід'ємний атрибут будь-якої заразної хвороби, що визначає її заразливість [5, с. 41];

процес – результат процесу: *inflammation* – дія за значенням запалити, в ветеринарії – захисна реакція організму на різні хвороботворні дії [2, с. 54]; *exacerbation* – дія за значенням загострити, в ветеринарії – перехід захворювання в більш важку форму [4, с. 54]; *frostbite* – дія за значенням обморозитися, в ветеринарії – холодова травма; ушкодження тканин, викликане переохолодженням [2, с. 42];

процес – хворобливий стан: *poisoning* – дія за значенням отруїти, у ветеринарії – хворобливий стан, спричинений дією отруйних речовин на організм [5, с. 59]; *stress* – дія за значенням піддавати напрузі (тиску), фізіологічний стан організму, що розвивається в результаті травми, хвороби або тривоги [5, с. 112];

процес – метод: *screening* – дія за значенням відбирати; у ветеринарії – обстеження великої групи тварин зазвичай за допомогою недорогих тестів з метою виявлення певного захворювання [2, с. 79];

форма – ознака хвороби: *neoplasm* (укр. новоутворення – те саме, що новотвір, новотвір – форма, елемент, слово і т. ін., що утворилися заново), у ветеринарії – те саме, що пухлина [4, с. 158]; *cyst – кіста* (от гр. *kystis* – міхур, кіста) – порожнина на зразок міхура, що виникає в патологічних тканинах, заповнена рідким або напіврідким вмістом [5, с. 208];

властивість – кількісний показник: *morbidity* – захворюваність; у ветеринарії – будь-яке відхилення, суб'єктивне або об'єктивне, від стану фізіологічного благополуччя або зниження продуктивності (не плутати з показниками захворюваності). Показник обхвату популяції тварин якою-небудь хворобою. Виражається відношенням числа хворих до загальної чисельності сприйнятливих тварин у контрольованій популяції і найчастіше обчислюється на 100 000 голів [2, с. 59]; *prevalence* – наявність, поширеність, існування; в ветеринарії – показник ураженості популяції тварин, наявності, поширеності інфекції або хвороби. (Відповідь на питання, яка частка уражених тварин на сьогодні, за тиждень, місяць і т. д.) [2, с. 69]; *mortality* – падіж (худоби); у ветеринарії – показник тяжкості виникнення і розповсюдження хвороби, її впливу на популяцію тварин. Виражається відношенням числа загиблих від хвороби до загальної чисельності контрольованої популяції і обчислюється на 100, 1000, 10000 і т. д. голів [2, с. 72];

стан – процес: *pregnancy* – вагітність – фізіологічний стан організму самки в період плодоношення, тобто з моменту запліднення і до народження зрілого плоду або до аборту [2, с. 51]; *infertility* – безпліддя – порушення відтворення потомства, обумовлене ненормальними умовами існування самок і самців, що виникає в результаті впливу на організм несприятливих факторів

зовнішнього і внутрішнього середовища [4, с. 88].

колір – діагноз: *White spot disease* – хвороба білих плям – відома також як «манка», хвороба прісноводних, а також акваріумних риб [2, с. 66]; *blue tongue* – (блутанг, синій язик) – інфекційна катаральна лихоманка овець (блутанг, синій язик) [4, с. 59]; *black leg* – (емфіматозний карбункул); *white muscle disease* – білом'язова хвороба [2, с. 75];

назва ураженого органа – назва хвороби: *bowel obstruction* – непрохідність кишківника – порушення пасажу кишкового вмісту в напрямку від шлунку до заднього проходу [2, с. 120]; *Spotty liver* – *плямиста печінка* – найбільш поширений гепатоз, при якому в печінкових клітинах відбувається накопичення жиру [2, с. 112]; *wooden tongue* – дерев'яний язик – актиномікоз язика [2, с. 93];

назва ситуації, за якої виникла травма – назва хвороби: *Rain scald* – дощова шкіра, дерматофіліоз – це шкірне захворювання, яке спостерігається у віках великої рогатої худоби, але особливо у молодняка. Він зазвичай асоціюється з вологою погодою (звідси і назва) [4, с. 86]. *grass seeds abscess* – ковилава хвороба, поранення різних тканин і органів тварин, частіше овець, остюками плода (зернівки) різних видів ковили *shipping fever* – дорожня лихоманка – хвороба, що спостерігається під час перевезення тварин в теплу пору року в вагонах, трюмах і закритих автомобілях [4, с. 29]; *clover disease* – конюшинова хвороба – отруєння тварин, частіше коней, при згодовуванні великої кількості конюшини рожевого кольору [4, с. 33]; *grass sickness* – пасовищна тетанія – хвороба з гострим перебігом, що характеризується підвищеною збудливістю, клонічними та тетанічними судомою внаслідок порушення електролітного складу крові. Хворіють переважно молочні корови в перші 4-5 тижнів утримання на пасовище, рідко – восени [5, с. 135];

етіологія – назва хвороби: *Cold*

cow syndrome – синдром холодної корови – це незвична хвороба, збудник якої невідомий. Трапляється ранньою весною у корів, які випасаються на житніх пасовищах [5, с. 121];

збудник хвороби – назва хвороби: *Coronavirus* – короновірус (Any of a group of RNA viruses that cause a variety of diseases in humans and other animals) [2, с. 45].

Amoeba encephalitis – амебний енцефаліт – хвороба центральної нервової системи (ЦНС), яку спричинюють певні види вільноживучих амеб, особливо роду *Acanthamoeba Balamuthia mandrillaris* [5, с. 110].

Висновки. Аналіз фактичного матеріалу дослідження засвідчив, що метонімічний перенос є ефективним механізмом формування термінів ветеринарної медицини, зокрема термінологічних одиниць термінологічного поля «хвороби

тварин». Вивчення метонімічних транспозицій у ветеринарній термінології дає можливість структурувати терміни, мотивовані метонімією, розрізняти моделі метонімічної номінації, а також з'ясувати специфічні особливості номінації нових концептів у ветеринарній медицині. Однак метонімічне переосмислення в порівнянні з метафоричним є менш поширеною формою семантичного перетворення, в тому числі і для ветеринарних термінів.

Метонімічні терміни утворено за загальнономовними та загальнотермінологічними моделями, однак виявлені специфічні моделі метонімізації, які характерні лише для термінологічного поля «хвороби тварин», а саме: «назва ураженого органа – назва хвороби», «назва ситуації, за якої виникла травма – назва хвороби», «етіологія – назва хвороби», «збудник хвороби – назва хвороби», «процес – хворобливий стан».

Список використаних джерел

1. Арутюнова Н. Д. Метонимия. Лингвистический энциклопедический словарь. Москва : Советская энциклопедия, 1990. С. 300–301.

2. Власенко В. М., Левченко В. І. Тлумачний словник клінічних термінів ветеринарної медицини. Київ : Урожай, 2008. 280 с.

3. Лакофф Д., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живём. Москва : Изд-во ЛКИ, 2008. 256 с.

4. Недосеков В. В., Поліщук В. В. Словник епізоотологічних термінів. Київ : ТОВ «ЦП КОМПРИНТ», 2014. 87 с.

5. Орлов. Ф. М. Словарь ветеринарных клинических терминов // 3-е изд. перераб. и доп. Москва : Россельхозиздат, 2018. 367 с.

6. Падучева Е. В. Пространство в облики времени и наоборот (к типологии метонимических переносов). Логический анализ языка. Москва : Язык рус. культуры, 2000. С. 239 – 254.

7. Помірко Р. С. Когнітивні механізми транспозиції смислів: метафора та метонімія (на матеріалі англійської фахової мови економіки). Вісник Львівського

університету. Серія іноземні мови. Львів : Видавництво ЛНУ ім. Івана Франка, 17, 2010. С. 45–55.

8. Татаринов В. А. Дискурсивные параметры метафорического термина. Лингво-поэтика. Лингвостилистика. Лингвориторика. Москва : Московский Лицей, 32, 1999. С. 153-158.

9. Цісар Н. Метонімічні транспозиції у медичній терміносистемі. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми української термінології. Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська Політехніка», 538, 2007. С. 57 – 60.

References

1. Arutiunova, N. D. (1990). Metonymyia. *Lynhvystycheskyi entsyklo-pedycheskyi slovar [Metonymy. Linguistic encyclopedic dictionary]*. Moscow : Sovetskaia entsyklo-pedychia, 300–301.

2. Vlasenko, V. M., Levchenko, V. I. (2008). *Tlumachnyi slovnyk klinichnykh terminiv veterynarnoi medytsyny [Dictionary of clinical veterinary medicine terms]*. Kyiv : Urozhai, 280.

3. Lakoff, D., Dzhonson, M. (2008). *Metafori, kotorimy my zhyvem [Metaphors we*

live by]. Moscow : Yzdatelstvo LKY, 256.

4. Nedosiekov, V. V., Polishchuk, V. V. (2014). Slovník epizootologických terminů [Dictionary of Epizootological terms]. Kyiv : TOV «TSP KOMPRYNT», 87.

5. Orlov, F. M. (2018). Slovar veterinárnych klinických termínov [Dictionary of clinical veterinary terms]. Moscow : Rosselkhozizdat, 367.

6. Paducheva, E. V. (2000). Prostranstvo v oblychyy vremeny y naoborot (k tipolohyy metonymy-cheskykh perenosov) [Space in disguise of time and vice versa (to the typologies of metonymic transferring)]. Moscow : Yazik rus. Kultury, 239 – 254.

7. Pomirko, R. S. (2010). Kohnityvni mekhanizmy transpozitsii smysliv: metafora ta metonimiia (na materialy anhliiskoi fakhovoi

movy ekonomiky) [Cognitive mechanisms of senses transposition: metaphor and metonymy (based on the English professional language of economics)]. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya inozemni movy. Lviv : Vydavnytstvo LNU im. Ivana Franka, 17, 45-55.

8. Tatarynov, V. A. (1999). Dyskursyvnye parametry metafo-rycheskoho termyna [Discourse parameters of metaphoric term]. Moscow: Moskovskiy Lytsei, 32, 153-158.

9. Tsisar, N. (2007). Metonimichni transpozitsii u medychnii terminosystemi [Metonymic transpositions in the medical term system]. Visnyk Natsionalnogo universytetu «Lvivska politekhnika». Problemy ukrainskoi terminolohii. Lviv : Vyd-vo Nats. un-tu «Lvivska Politekhnika», 538, 57 – 60.

METONYMIC TRANSPOSITIONS IN THE ENGLISH LANGUAGE TERMINOLOGICAL FIELD "ANIMAL DISEASES"

Yu. H. Rozhkov

Abstract. *The article deals with mechanisms of applying metonymic transferring in the English veterinary medicine terminology. Terminological units of the English terminological field “animal diseases” which appeared as a result of metonymy were analyzed; the most productive models of metonymic transpositions that are relevant for their systematization and standardization were elaborated. It was found out that metonymic terms were created according to general linguistic and terminological models. Nevertheless we established the specific models of metonymisation relevant only for terminological field “animal diseases”, namely: “name of diseased organ – name of disease”, “name of situation at which a disease appeared – name of disease”, “etiology – name of disease”, “disease agent – name of disease”, “process – diseased state”*

The purpose of research is to characterize mechanisms of metonymic transpositions in the field of the English veterinary medicine terminology through the example of animal diseases nominations.

Results of research. *The peculiarity of secondary nomination through metonymic transferring lies in the fact that it characterizes a particular object via its identity with the basic one. Metonymy allows using name of a given object to determine another. Metonymy shifts reference hence it is a genesis; by contrast with metaphor this semantic shift in reference results in a new sense of utterance through specification and generalization.*

According to the analyzed data it was proved that metonymic transferring is an effective mechanism of forming veterinary medicine terms, namely terminological units of the terminological field “animal diseases”. Studying metonymic transpositions in the English veterinary medicine terminology allows structuring terms, motivated by the metonymy, differentiate metonymic nomination models, and also finding specific peculiarities of new concepts nomination in veterinary medicine. Nevertheless metonymic reinterpretation comparing to metaphoric one is less widespread form of semantic transferring, including veterinary terms.

Key words: *metonymy, veterinary terminology, animal diseases, terms formation, terminological field.*

НЕОЛОГІЗМИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ СФЕРИ БІОТЕХНОЛОГІЇ

О. О. Сиротіна, кандидат педагогічних наук, асистент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Email: o.mishak@nubip.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-4802-4891>

Анотація. Стаття присвячена викладенню результатів дослідження одного з можливих шляхів появи термінів у галузі біотехнології, а саме неологізації, та вивченню термінів-неологізмів, широко представлених в її термінології. Автором досліджено неологізми англійської мови сфери біотехнології, які виникли наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть у зв'язку зі швидкими темпами її розвитку. Визначено деякі теоретичні засади неології англійської мови, зокрема, уточнено термін «неологізм», виявлено підходи до класифікації інновацій. Особливу увагу в дослідженні було приділено репрезентації найпоширеніших моделей утворення неологізмів англійської мови в термінології сфери біотехнології. Здійснено аналіз структурних та семантичних особливостей неологізмів зазначеної галузі. Проведена розвідка вказує на перспективність вивчення неологізмів сфери біотехнології. Завдяки стрімкому розвитку саме ця галузь науки може сприяти появі нових термінів, які будуть поширюватися та набувати статусу неологізмів. Саме ці неологізми сфери біотехнології можуть бути найбільш перспективними для подальших досліджень в лінгвістиці.

Ключові слова: неологізм, сфера біотехнології, словотвір, морфологічна структура, словотворчі елементи, фразеологічна неологізація.

Актуальність. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть біотехнологія виявилась одним із постачальників неологізмів англійської мови у зв'язку з тим, що біотехнологічна наука обслуговується виключно англійською термінологією. Сфера біотехнології як сукупність феноменів, що потребують адекватної номінації, є однією з основних джерел інновацій не тільки в англійську мову, але й в інші європейські мови з урахуванням того, що останнім часом англійська мова набуває статусу мови міжнародного спілкування. Саме зростання кількості лексичних і фразеологічних одиниць, тематично пов'язаних з біотехнологією, пояснює підвищений дослідницький інтерес до цієї сфери як одного з джерел поповнення словникового складу.

Актуальність опису та аналізу англійських неологізмів в галузі біотехнології обумовлена їх недостатньою вивченістю та невпорядкованістю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність дослідження терміносистеми біотехнології зумовила появу численних праць мовознавців. Так, статті О. Мишак [5, 6, 7] присвячено структурно-семантичному і дериваційному аналізу англійської біотехнологічної термінології. Морфологічні особливості однокомпонентних термінів сфери біотехнологій в російській та англійській мовах були предметом дослідження С. Васильєвої [2]. Л. Рогач вивчала семантичні явища, що характеризують англійську біотехнологічну термінологію [8]. Недостатня кількість уваги приділяється неологізмам сфери біотехнології, тому саме цей факт пояснює актуальність цього дослідження.

Мета нашого дослідження – проаналізувати способи творення неологізмів англійської мови сфери біотехнології, виявити їх найпоширеніші словотвірні моделі.

Матеріали і методи дослідження. Джерелами фактичного матеріалу

слугували спеціалізовані словники та довідники неологізмів, англomовні періодичні видання, електронні бази даних біотехнологічної термінології. Основними методами, що їх використовують у дослідженні, є диференціація та ідентифікація термінологічних одиниць, утворених шляхом неологізації, їх аналіз і систематизація.

Результати дослідження та їх обговорення. Перш ніж безпосередньо перейти до аналізу неологізмів сфери біотехнології розглянемо їх дефініції в науковій літературі. Зазначимо, що терміни-неологізми як окрема категорія лексичного складу мови не мають єдиного універсального визначення серед мовознавців. Найпростіша дефініція неологізму – (грецьк. *néos* – новий та *lógos* – слово) слово або словосполучення, поява яких зумовлена мовними потребами. Однак попри простоту, ця дефініція не є стовідсотково коректною, оскільки всі «нові слова» об'єктивно відрізняються за своєю природою.

Лінгвіст Ю. Зацний стверджує, що «визначення неологізмів як слів або зворотів, що створені для позначення нового (раніше відомого) предмета або для вираження нового поняття, не можна вважати вичерпним, оскільки таке визначення включає не всі різновиди інновацій. Використання інших критеріїв (денотативного, стилістичного, лексико-графічного) також не охоплює всіх неологізмів» [4, с. 5]. На думку О. Селіванової, «неологізм – слово чи сполука, використані мовою в певний період на позначення нового або вже наявного поняття в новому значенні й усвідомлюється носіями мови» [9, с. 43].

Так, чимало неологізмів утворюється для позначення існуючих речей та відомих понять. Водночас досить типовими є випадки, коли одна і та нова річ, одне і те саме нове явище має не одну назву, наприклад: *biomanufacturing* і *GM engineering*. Більш того, як відомо, для відбиття одного поняття, для означення однієї речі може існувати ціла низка найменувань (*transgenic*, *transgenetic*,

genetically modified). Така «поліномінація» здійснюється під впливом чинників, пов'язаних із розгалуженістю мовної системи.

Неологізми зазвичай утворюються з елементів, уже наявних у системі мови. Таке творення – це завжди продукт чистішої творчості, винахідливості чи наслідування.

Значна кількість нових поповнень в словниках за останні десятиріччя дає можливість виділити окремі типи неологізмів та здійснити їх класифікацію. Мовознавці пропонують різні підходи до класифікації неологізмів. Так, критерій «новизни» є суб'єктивним відносним поняттям, що залежить від багатьох факторів: освіти, мовного досвіду, чи є мовці носіями професійної лексики, діалекту тощо. Е. Балюта вважає, що типи нових слів можна виділяти за певними критеріями: а) «повні» неологізми (нові за формою та за змістом); б) одиниці, нові за формою (наприклад, аббревіатурні утворення та інновації, утворені як результат еліптичного скорочення); в) одиниці, нові за змістом (семантичні новоутворення) [2, с. 150].

Окремо можна виділити «словотвірні інновації», які матеріально втілюються в нових словотворчих елементах. В абстрактному вигляді вони представлені також новими словотворчими моделями. Роль кожного продуктивного афікса більш важлива, ніж роль окремого лексичного або фразеологічного неологізму, оскільки кожна словотворча морфема дає життя багатьом лексичним неологізмам (деякі нові афікси «породили» сотні нових слів), розширює можливості словотвору. При цьому в мову залучаються не тільки окремі слова, словосполучення, але й «нові дериваційні засоби та нові словотворчі моделі, результатом чого є взаємозбагачення різних функціональних стилів англійської мови» [1, с. 16].

Аналіз мовного матеріалу показав, що неологізми в термінології сфери біотехнології утворюються за певними моделями. У нашій статті розглянуто продуктивні способи неологізації мови

біотехнології: афіксальний, основоскладання, словоскладання, аббревіація.

Найбільш продуктивними суфіксами є -ion, -tion (bioaugmentation, polymerization, replication, duplication, explantation), -ing (cloning, splicing, inbreeding, crossing (breeding), mapping, profiling), -ism (mutualism, photoperiodism, polymorphism, dimorphism), -er (dimer, impeller, isomer, promoter), -or (attenuator, biosensor, bioreactor, immunosensor), -ity (consanguinity, cytotoxicity, incompatibility, instability), -y (allelopathy, dichogamy, exogamy, fortify, lysogeny, karyogamy) та інші.

У свою чергу, найбільш продуктивні префікси – це anti- (anticodon, antigen, antisense RNA, anti-oncogene), hyper- (hyperploid, hyperthermia), dia- (diakinesis, diazotroph), endo- (endocytosis, endodermis, endomitosis, endopolyploidy), epi- (episome, epistasis, epitope, epicotyl, epigenesis), im-, in- (inbreeding, inhibitor, intragenic, immunosensor), co- (co-factor, co-transfection, co-enzyme, co-linearity), para- (parahormone, paralogous, paratope), poly- (polymerase, polygene, polycistronic, polyadenylation, polymorphism, polypeptide), re- (recombination, remark (replica), recombinant), sub- (sub-clone, sub-strain, substrate), super- (supergene, supercoil, superbug, supernatant), trans- (transgenic, transposase, transposon), ultra- (ultrasonication), ex- (excinuclease, excision, explantation, explant).

Важливою особливістю збагачення біотехнологічної термінології є використання словотворчих елементів латинського та грецького походження (eco-, bio-, macro-), наприклад ecobiotechnology, ecotype, ecobiotic, biotechnology, bioremediation, bioaugmentation, bioenergetics, biosafety, bioreactor, bioanalysis, bioassay, macronutrient, macromolecule, macrophage, macropropagation. Їхнє використання пояснюється екстралінгвістичними факторами. Велика кількість префіксів bio- та eco-, суфіксів -ation, -ist/ism, -ics зумовлена тим, що природничі науки продовжують свій неспинний розвиток.

Не менш активним способом слово-

творення неологізмів є словоскладання. Провідна роль словоскладання у поповненні біотехнологічної терміносистеми англійської мови в останні десятиліття пов'язується із зростанням кількості складних понять у галузях, що впливають на сферу біотехнології. Утворення значної кількості лексичних неологізмів словоскладанням пояснюється не тільки прагненням до мовної економії, яка досягається за рахунок семантичної ємності композитів, але й насамперед аналітизмом англійської мови. За ступенем умотивованості композити поділяємо на структурно-мотивовані та частково або повністю переосмислені.

За структурою компонентів складні біотехнологічні одиниці (композити) поділяються на такі типи: а) складні слова, утворені з декількох простих основ: genotype, gametoclone, gametogenesis, bacteriophage, telophase, radioimmunoassay, retrovirus, pyrophosphate, pseudogene; б) складнопохідні слова: electro-blotting, genetically-modified, gene-altered; в) складноскорочені слова: agro-biotech, high-tech, hightech, anti-oncogene; г) лексикалізовані синтаксичні утворення: biotechnology-derived, herbicide-tolerant, plant-incorporated.

Зазначимо, що ключовий неологізм досліджуваної сфери *biotechnology* скоротився до форми *biotech*, яка «абсорбувала» значення вихідної одиниці й перетворилася також в одну із ключових одиниць, навколо якої групується певна кількість неологізмів, наприклад, *biotechnique*, *biotechnician*, *biotechnologist*, *biotech industry*, *biotech company*, *ag (ricultural) biothech business*.

Для утворення подібних інновацій функціонує словотворчий елемент *bio-* у значенні «біотехнологія», «пов'язаний із біотехнологіями».

Серед інших морфологічних способів утворення неологізмів сфери біотехнології найбільш активним в останні десятиліття є скорочення. Прагнення заощадити час і зусилля втілюється в появі величезної

кількості складноскорочених слів – аббревіатур, і їх число неухильно зростає з кожним роком. Слід зазначити, термін «аббревіатура» ми розуміємо і використовуємо в нашій роботі в широкому сенсі, тобто, як будь-яке скорочення.

Скорочення – це морфологічне словотворення, при якому деяка частина звукового складу вихідного слова опускається. Слід зауважити, що словник синонімів сучасної англійської мови подає термін “скорочення” (shortening, reduction) як синонім до терміна “аббревіація” [3, с. 127].

Найбільш поширеними в сфері біотехнології вважаємо такі моделі аббревіатур: 1) власне-ініціальні графічні аббревіатури – утворенні з початкових ініціальних букв: SSCP – single-strand conformational polymorphism, RFLP – restriction fragment length polymorphism, SSR – simple sequence repeat, HAC – human artificial chromosome; 2) ініціально-комбіновані графічні аббревіатури, які представлені не лише самостійними, але і службовими частинами мови: GRAS – generally regarded as safe, IVEP – *in vitro* embryo production, PIPs – plant-incorporated protectants, 3) частково-ініціальні графічні аббревіатури – утворюються шляхом ініціального скорочення одного з компонентів складного терміна: Bt corn – biotechnological corn, GM food – genetically modified food, F factor – fertility factor.

Кількість аббревіатур та акронімів складних термінів біотехнології постійно збільшується. Наявність великої кількості тематичних груп аббревіатур свідчить про високий рівень розвиненості мови біотехнології.

Біотехнологічна термінологія англійської мови поповнюється і за рахунок телескопічних утворень. Телескопічне словотворення неологізмів – це злиття або спрощення. Телескопія – це складання двох основ, у результаті чого неможливо встановити, до якого компоненту телескопічного слова відноситься загальний компонент, коли нова одиниця лексики виникає з двох слів або з одного повного і

частини іншого слова. Згідно з нашою емпіричною вибіркою, серед неологізмів, які утворені шляхом телескопії, виділяються такі неологізми, як, agbiotech (agricultural + biotechnology), reprogenetics (reproductive + genetics), Frankenfish (Frankenstein+fish), Franken-food (Frankenstein+food).

Слід зазначити, що в термінології англійської мови сфери біотехнології досить активно відбувався процес фразеологічної неологізації, особливо формування нових бінарних словосполучень (semantic codon, stem cell, cromosome walking, cell engineering, gene splicing, bacteriostatic agent). Серед фразеологічних неологізмів мають місце і трикомпонентні неологізми, наприклад: cell generation time, genetically modified organism, pathogenesis related protein, plant-incorporated protectants, single nucleotide polymorphisms, herbicide-tolerant crop, polymerase chain reaction. Фразеологія, яка виникла у межах біотехнологічної сфери, стрімко поширюється в загальноживаній мові через соціалізацію понять (gene engineer, genetic modification, modified plant).

Висновки і пропозиції. Проведений аналіз дослідницького матеріалу дозволяє зробити висновок про те, що англійська мова сфери біотехнології знаходить ресурси для поповнення словникового складу за рахунок лексичної та семантичної деривації. Словотвір відіграє провідну роль у творенні неологізмів сфери біотехнології. Більш продуктивним способом словотворення неологізмів є морфологічний спосіб, в основі якого виділяють афіксацію, словоскладання, конверсію, телескопію, скорочення у вигляді аббревіації та акронімізації. В основі всіх способів утворення неологізмів діє принцип «економії мови», коли нові слова стають більш інформативно повними, ніж їхні вхідні, набуваючи нового семантичного значення. Формування нової фразеології здійснюється здебільшого на базі лексичних та семантичних неологізмів.

Подальший інтерес для дослідження представляє вивчення особливостей

перекладу біотехнологічних термінів-

новотворів українською мовою.

Список використаних джерел

1. Акуленко В. В. Німецький вплив на розвиток української мови: проблеми методології. Мовознавство. 1997. № 1. С. 12–19.

2. Балюта Е. Г. Неологізми англійської мови сфери екології (теоретичні засади). Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. Житомир : Видавництво Житомирського державного університету ім. Івана Франка, 2006. № 27. С. 148–152.

3. Васильева С. Л. Морфологические особенности однокомпонентных терминов сферы биотехнологий в русском и английском языках. Филологические науки. Вопросы теории и практики. Тамбов : Грамота, 2015. № 2 (44). Ч. 2. С. 51-54.

4. Гармаш О. Л. Запозичення як джерела збагачення словникового складу англійської мови. Нова Філологія. Запоріжжя : ЗНУ, 2006. Вип. 25. 217 с.

5. Зацний Ю. А., Пахомова Т. О. Мова і суспільство: збагачення словникового складу сучасної англійської мови. Запоріжжя : Запорізький державний університет, 2001. 243 с.

6. Myshak E. Structural and derivational analysis of English biotechnology terminology. Cogito: Multidisciplinary Research Journal, 2016. No. 4. P. 131–136.

7. Myshak E. The main means of formation of biotechnological terms. European Journal of Research. 2017. Vol. 3 (3). P. 19–40.

8. Myshak E. Definition of the Term "Biotechnology". Cogito: Multidisciplinary Research Journal. Bucharest, 2018. Vol. XX. No.4. P. 142–149.

9. Порач Л. Semantic Phenomena Characterizing English Terminology of Biotechnology. Сучасні дослідження з іноземної філології. 2019. Вип. 17. С. 112–120.

10. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2010. 844 с.

References

1. Akulenko, V. V. (1997). Nimets'kyy vplyv na rozvytok ukrayins'koyi movy: problemy metodolohiyi [German influence on the development of the Ukrainian language: problems of methodology]. *Movoznavstvo*, 1, 2–19.

2. Balyuta, E. H. (2006). Neolohizmy anhlivs'koyi movy sfery ekolohiyi (teoretychni zasady) [English eco-neologisms: theoretical aspects]. *Visnyk Zhytomyrs'koho derzhavnoho universytetu im. Ivana Franka. Zhytomyr: Vydavnytstvo Zhytomyrs'koho derzhavnoho universytetu im. Ivana Franka*, 27, 48–152.

3. Vasil'yeva, S. L. (2015). Morfolo-gicheskiye osobennosti odnokomponentnykh terminov sfery biotekhnologiy v rusском i angliyskom yazykakh [Morphological characteristics of English and Russian biotechnological one-component terms]. *Filologicheskkiye nauki. Voprosy teorii i praktiki* [Philological Sciences. Issues of Theory and Practice]. *Tambov : Gramota*. 2 (44), part 2, 50–52.

4. Garmash, O. L. (2006). Zapozy-chennya yak dzherela zbahachennya slovnykovoho skladu anhlivs'koyi movy [The role of formbuilding in enriching English vocabulary]. *Nova Filolohiya. Zaporizhzhya: ZNU*, 25, 217.

5. Zatsnyy, YU. A., Pakhomova, T. O. (2001). Mova i suspil'stvo: zbahachennya slovnykovoho skladu suchasnoyi anhlivs'koyi movy [Language and society: enriching the vocabulary of modern English]. *Zaporizhzhya: Zaporiz'kyy derzhavnyy universytet*, 243.

6. Myshak, E. (2016). Structural and derivational analysis of English biotechnology terminology. *Cogito: Multidisciplinary Research Journal*, No. 4, 131-136.

7. Myshak, E. (2017). The main means of formation of biotechnological terms. *European Journal of Research*, Vol. 3 (3), 19-40.

8. Myshak, E. (2018). Definition of the Term "Biotechnology". *Cogito: Multidisciplinary Research Journal. Bucharest*, vol. XX, no.4, 142-149.

9. Rohach, L. (2019). Semantic Phenomena Characterizing English

Terminology of Biotechnology. Suchasni doslidzhennya z inozemnoyi filolohiyi. Vol. 17, 112–120.

10. Selivanova, O. O. (2010). Lihvistychna entsyklopediya. Poltava: Dovkillya-K, 844.

**NEOLOGISMS IN THE ENGLISH TERMINOLOGY
OF BIOTECHNOLOGY BRANCH
O. O. Syrotina**

Abstract. Introduction. *The article dwells upon neologization as the way of term formation in the sphere of biotechnology.*

Purpose. *Review and analysis of forming English neologisms in the biotechnology field, identification of the most common models of their formation.*

Results. *English neologisms of biotechnology, which arose in the late 20th - early 21st centuries have been investigated. The increasing number of lexical and phraseological units thematically related to biotechnology explains the increased research interest in this field as one of the sources of vocabulary replenishment.*

Some theoretical foundations of English language neology have been identified, in particular, the term "neologism" has been clarified, approaches to the classification of innovations have been identified. Productive ways of neologization of the biotechnology language have been considered. Special attention has been paid to the discovery of the most common models of the formation of English neologistic lexicon in the biotechnology sphere. The analysis of structural and semantic peculiarities of neologisms of the mentioned branch has been carried out. The conducted research indicates the prospect of studying English neologisms of biotechnology. Due to the rapid development exactly this branch of science can contribute to the emergence of new terms that will spread and acquire the status of neologisms. These neologisms of biotechnology sphere may be the most promising for further studies in linguistics.

Conclusions. *The analysis of the research material allows us to conclude that the English language in the field of biotechnology finds resources to replenish the vocabulary through lexical and semantic derivation. Word formation plays a leading role in the creation of neologisms in the field of biotechnology. A more productive way of word formation of neologisms is the morphological method, which is based on affixation, word formation, conversion, telescoping, abbreviations in the form of abbreviations and acronyms. At the heart of all ways of forming neologisms is the principle of "economy of language", when new words become more informative than their input, acquiring a new semantic meaning. The formation of new phraseology is carried out mainly on the basis of lexical and semantic neologisms.*

Key words: *neologism, sphere of biotechnology, structural and semantic peculiarities, morphological structure, word formation.*

COMMUNICATION STUDIES. СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

УДК 378.147:070(477)

<https://doi.org/10.31548/philolog2020.01.096>

АНАЛІЗ СЕМАНТИЧНИХ ОДИНИЦЬ ТЕКСТОВОГО ФОРМАТУ NITF

О.Ю. БАЛАЛАЄВА, кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: olena.balalaeva@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2675-5554>

Анотація. У статті розглянуто стандарт Міжнародної ради з питань преси та телекомунікацій щодо визначення змісту і структури статей та відповідних метаданих із використанням розширюваної мови розмітки XML для обміну новинним контентом. Мета статті – проаналізувати семантичні одиниці стандартизованого текстового формату NITF (News Industry Text Format). Наведено характеристики основних елементів контенту: PERSON – власні назви осіб, FUNCTION – статус, роль або функція особи, ORG – назва організації, LOCATION – місцезнаходження, EVENT – подія, OBJECT.TITLE – назва об'єкта, CHRON – позначення часу, MONEY – позначення грошових одиниць, NUM – числові дані у вигляді цифр або символів, Q та BQ – цитована інформація. Сьогодні стандарт NITF – це найпоширеніший словник XML серед видавців новин у всьому світі. Його використовують The New York Times, Deutsche Presse-Agentur, Agence France Presse, Nachrichtenagentur, Agenzia Nazionale Stampa Associata, Norwegian News Agency, CCI Europe тощо. Вивчення досвіду використання стандартів провідними інформаційними агентствами є перспективним для вітчизняної журналістики як в теоретичному, так і в прикладному аспектах.

Ключові слова: текстовий формат, семантична одиниця, контент, тег, медіа.

Актуальність. Запровадження міжнародних стандартів професійної діяльності є актуальною проблемою для сучасної української журналістики. Як зазначає В. Шинкарук, в умовах інтеграції України до світової спільноти актуалізується потреба суспільства у висококваліфікованих журналістах, які володіють високою гуманітарною культурою і спеціальними знаннями, мають креативне мислення, мотивовані до сталого професійного розвитку, здатні коректно та об'єктивно опрацювати, інтерпретувати й поширювати інформацію [2, с. 121]. В. Різун зауважує, що «сьогодні медіагалузь потребує фахівців, всебічно обізнаних, готових працювати оперативно, з вільним використанням цифрової техніки... Натомість доводиться спостерігати прояви недостатнього професійного рівня журналістів, редакторів, рекламистів.

Як контент, так і форма подачі матеріалів виявляють їхню поверхову обізнаність у нових комунікаційних явищах, а також правових, стандартизаційних та інших аспектах функціонування новітніх медіа» [3, с. 5]. Українські журналісти нової формації мають орієнтуватися на досвід провідних світових інформаційних агентств і працювати з новими технічними стандартами, зокрема з чинними стандартами, розробленими Міжнародною радою з питань преси та телекомунікацій – IPTC (International Press Telecommunications Council) [1, с. 103].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Стандарт NITF розглядали закордонні дослідники Д. Ален, В. Бем [7], Д. Родрігез, Т. Хернандез [6], Т. Ягінума [8] та ін. В Україні питання впровадження міжнародних професійних стандартів

у практику журналістської діяльності висвітлено в працях Б. Потятиника, С. Квіта, В. Різуна [3], В. Шинкарука [2] та багатьох інших дослідників. Однак увагу в цих дослідженнях зацентровано переважно на етичних та соціальних, а не технічних аспектах проблеми.

Мета статті – проаналізувати семантичні одиниці стандартизованого текстового формату NITF (News Industry Text Format). Дослідження проведено на матеріалі стандарту NITF офіційного сайту IPTC [5] із застосуванням методів аналізу наукових та нормативних джерел, узагальнення, систематизації.

Результати дослідження. IPTC запустила проект текстового формату для новин на початку 1990-х, коли члени організації почали шукати наступника форматів ANPA 1312 і IPTC 7901, які забезпечували загальну платформу для новинних служб і газет для обміну контентом. У результаті був розроблений News Industry Text Format, чинна версія якого NITF 3.6 вийшла 2012 р. Сьогодні NITF – це відкритий, широко використовуваний, добре документований і підтримуваний стандарт для структурування новинних статей.

Текстовий формат NITF використовує розширювану мову розмітки XML для визначення змісту та структури новинних статей. Оскільки метадані можуть бути застосовані до всього новинного контенту, документи NITF набагато доступніші й зручніші для пошуку, ніж HTML-сторінки. Використовуючи NITF, видавці можуть адаптувати зовнішній вигляд, взаємодію та інтерактивність документів до пропускової спроможності, пристроїв та індивідуальних потреб клієнтів. Ці документи можна переконвертувати в HTML, WML (для бездротових пристроїв), RTF (для друку) або в будь-який інший формат, що його побажає видавець [5].

Семантичними одиницями, або елементами контенту в NITF є такі: PERSON, FUNCTION, ORG, LOCATION, EVENT, OBJECT.TITLE, CHRON, MONEY, NUM, Q та BQ.

Найважливішими, на думку дослідни-

ків стандарту, є три проблеми: правильна та послідовна класифікація семантичних одиниць, належний ступінь специфічності, диференціації та деталізації, а також відношення між елементами контенту, які перебувають у безпосередній близькості в тексті [7, с. 1]. Вміст тегів є символічними даними, відмежованими від тексту початковими та кінцевими тегами певного елемента контенту. Визначення контенту тегів відповідає на питання, що саме ми хочемо згрупувати за певною смисловою категорією.

Під тегом PERSON ‘особа’ вказують власні назви переважно диференційовані на імена та прізвища. Наприклад: <PERSON><NAME.GIVEN>Volodymyr</NAME.GIVEN <NAME.FAMILY>Zelensky</NAME.FAMILY></PERSON>.

Під цим тегом вказують також ввічливі форми звертання (*Mr, Mrs, Frau etc.*), титули академічні (*Dr., Prof. etc.*) і дворянські (*Queen, Dame, Sir, Lord, Lady etc.*). Часто згадуване в новинному повідомленні ім'я людини передує або супроводжується згадуванням статусу чи ролі, пов'язаних із цією людиною (наприклад, *Ганна Новосад, міністр освіти і науки*). NITF дозволяє зробити цей показник явним, помістивши тег FUNCTION до тегу PERSON.

Тег FUNCTION ‘функція’ указує статус чи роль персони і, як правило, зазначає повні офіційні титули або звання (політичні, церковні, військові, цивільні). Наприклад, *секретар соціального забезпечення, виконавчий директор* тощо. Він також кодує синоніми й варіанти, які використовують у пресі для офіційних повних назв, наприклад, *Президент* замість *президент Сполучених Штатів Америки*.

Основний концепт (заголовок або ядро фрази) можна розширити шляхом премодифікації та постмодифікації. Кожна така модифікація збільшує специфікацію концепту. Наприклад, базовий концепт *президент* може бути розширений таким чином: *новообраний президент* (премодифікація), *президент України* (постмодифікація),

колишній президент України (пре- і пост-модифікація).

Розробники стандарту рекомендують для підвищення точності обирати мінімально можливий рівень абстракції, щоб теґи охоплювали найконкретніший вираз, що трапляється в тексті. При цьому модифікатори мають зовсім іншу природу. Вони можуть бути потрібні для однозначного посилання або передавати надлишкову, додаткову інформацію для користувача [7, с. 2].

Теґ FUNCTION використовують також для ідентифікації представників професії або посади: *юрист, журналіст, детектив, тренер, актор тощо*, а також для позначення родинних стосунків: *батько, мати, чоловік, дружина, брат тощо*.

Теґ ORG 'організація' ідентифікує назву організації – групи людей, об'єднаних спільною метою та певними правилами співпраці – з будь-якої сфери діяльності: політичної, громадської, комерційної, військової, спортивної тощо. Наприклад, *Національна спілка журналістів України, Фізкультурно-спортивне товариство «Динамо», Банк Ангелії, Singapore Telecommunications Ltd, Bundesanstalt für Angestellte, FC Bayern München*. Модифікаторам іменника назви організації може бути власна назва міста або країни з відсиланням на місце, де організація знаходиться або національність, до якої вона належить.

Теґ LOCATION 'місцезнаходження' ідентифікує географічне розташування чи важливі місця й містить простий текст або структуровану інформацію. Підкатегорії СУБЛОКАЦІЯ, МІСТО, РЕГІОН, ШТАТ, КРАЇНА можуть використовувати в послідовної комбінації для географічних назв, у порядку зростання за їхнім розміром або адміністративним значенням, наприклад, для диференціації назв об'єктів (*Миколаїв, Львівська область і Миколаїв, Миколаївська область*). Теґ LOCATION застосовують і для географічних об'єктів (річки, озера, гори, моря, острови тощо), і для відомих штучних споруд (будівлі, споруди, мости, аеропорти, автостради тощо).

Назви місцезнаходження можуть мати різні функції в новинній статті: вони можуть бути самостійними семантичними одиницями чи модифікаторами для інших об'єктів, таких як PERSON, FUNCTION, ORG та EVENT.

Теґ EVENT 'подія' має бути обмежений новинними подіями. Факторами цінності новин є значимість, близькість, популярність залучених осіб, наслідок, екстраординарність, людський інтерес, актуальність тощо. Події можуть бути диференційовані на типи подій (*Загальні вибори, Олімпійські ігри, Flugzeugabsturz*) і на конкретні випадки із зазначенням місця та часу (*Вибори президента України 2019, Літні Олімпійські ігри 2020; der TWA-Absturz*).

Під теґом CHRON 'час' указують точні дати, а також дні тижня, релігійні свята, позначення відносного часу, які можуть бути приписані конкретній даті, та часові інтервали. Дата вставляється як атрибут у форматі YYYYMMDD. Наприклад: 20200222 – 22 лютого 2020 року.

Теґ MONEY 'гроші' маркує назви грошових одиниць (валюту, тип одиниці) та кількість, згадувані в новинному повідомленні.

Теґом NUM 'числові дані' позначають усі числа у вигляді цифр або символів, за винятком елементів MONEY і CHRON. Елемент NUM може містити текст, числа, структуровану інформацію.

Для цитованої інформації використовують теґи Q – коротка цитата в тексті та BQ – довга цитата в тексті, блок цитування.

Для отримання зворотного зв'язку та пропозицій щодо змін у стандарті, а також для обміну досвідом та обговорення дискусійних питань на офіційному сайті Міжнародної ради з питань преси та телекомунікацій створено форум користувачів NITF [5]. Група є відкритою для всіх, хто зацікавлений у розробленні та оптимізації цього стандарту.

Висновки. Сьогодні стандарт News Industry Text Format (NITF) – це найпоширеніший словник XML серед видавців новин у всьому світі. Його

семантичні одиниці, належний ступінь специфічності, диференціації та деталізації дозволяють чітко визначати зміст і структуру новинної статті та відповідних метаданих, завдяки чому цей стандарт використовують *The New York Times*, *Deutsche Presse-Agentur*, *Agence*

France Presse, *Agenzia Nazionale Stampa Associata*, *CCI Europe* та ін. Вивчення досвіду використання стандартів провідними інформаційними агентствами є перспективним для вітчизняної журналістики як в теоретичному, так і в прикладному аспектах.

Список використаних джерел

1. Балалаєва О. Ю. Аналіз новинних кодів за стандартами Міжнародної ради з питань преси та телекомунікацій. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки*. 2017. Вип. 272. С. 103–110.

2. Шинкарук В. Д., Балалаєва О. Ю. Підготовка аграрних журналістів: перспективи та завдання. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки*. 2017. Вип. 263. С. 117–125.

3. Новітні медіа та комунікаційні технології: комплекс навч. програм для спец. «Журналістика», «Видавнича справа та редагування», «Реклама та зв'язки з громадськістю» / За ред. В. Шевченко. Київ: Паливода, 2012. 412 с.

4. Balalaieva O. Media topics in descriptors of International Press Telecommunications Council. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2017. № 42. С. 151–158.

5. IPTC: Official Website. URL: <http://www.iptc.org> (Last accessed: 02.02.2020).

6. Hernandez T., Rodriguez, D. Usos documentales del mercado de texto periodístico: NewsML y NITF. *Contenidos y Aspectos Legales en la Sociedad de la Información*. Valencia: Universitat Politècnica de Valencia, 2002. URL: <http://hdl.handle.net/10016/893> (Last accessed: 03.01.2020).

7. Möhr W., Allen D. Considerations for the Semantic Markup with the NITF. URL: <https://www.iptc.org/std/NITF/documentation/stx9804-NITFmarkupGuidelines.pdf> (Last accessed: 29.01.2020).

8. Yaginuma T., Pereira T., Baptista A.

Design of Metadata Elements for Digital News Articles in the Omnipaper Project. *From information to knowledge: 7th ICC/IFIP International Conference on Electronic Publishing, ELPUB*. Minho, Portugal, June 25–28, 2003. P. 132–139.

References

1. Balalaieva, O. Yu. (2017). Analiz novynnykh kodiv za standartamy Mizhnarodnoi rady z pytan presy ta telekomunikatsii [Analysis of new codes under the standards of the International Press Telecommunications Council]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Serii: Filohichni nauky. (Scientific Herald of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Series: Philological Sciences)*. Issue 272. 103–110.

2. Shynkaruk, V. D., Balalaieva, O. Yu. (2017). Pidhotovka ahrarnykh zhurnalistiv: perspektyvy ta zavdannia [Training of agrarian journalists: prospects and goals]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Serii: Filohichni nauky. (Scientific Herald of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Series: Philological Sciences)*. Issue 263, 117–125.

3. Shevchenko, V. ed. (2012). Novitni media ta komunikatsiini tekhnolohii: kompleks navch. proham dlia spets. «Zhurnalistyka», «Vydavnycha справа ta redahuvannia», «Reklama ta zviazky z hromadskistiu» [New media and communication technologies: curricula for the specialties "Journalism", "Publishing and editing", "Advertising & Public Relations"]. Kyiv: Palyvoda, 412.

4. Balalaieva, O. Yu. (2017). Media topics in descriptors of International Press Telecommunications Council. *Visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu. Serii*

Zhurnalistyka (Herald of the Lviv University. Series: Journalism). Issue 42, 151–158.

5. IPTC: Official Website. URL: <http://www.iptc.org>.

6. Hernández, T., Rodríguez, D. (2002). Usos documentales del marcado de texto periodístico: NEWSML y NITF. Contenidos y Aspectos Legales en la Sociedad de la Información. Valencia: Universitat Politècnica de Valencia. URL: <http://hdl.handle.net/10016/893>.

7. Möhr, W., Allen, D. (1998).

Considerations for the Semantic Markup with the NITF. URL: <https://www.iptc.org/std/NITF/documentation/stx9804-NITFmarkupGuidelines.pdf>.

8. Yaginuma, T., Pereira T., Baptista, A. (2003). Design of Metadata Elements for Digital News Articles in the Omnipaper Project. From information to knowledge: 7th ICC/IFIP International Conference on Electronic Publishing, ELPUB. Minho, Portugal, June 25-28, 2003, 132–139.

ANALYSIS OF SEMANTIC UNITS OF NITF TEXT FORMAT

O. Yu. Balalaieva

Abstract. *The article deals with the International Press Telecommunications Council open standard NITF on determining the content and structure of news articles and related metadata using XML, designed for sharing content and news interchange.*

The implementation of international standards of professional activity is a current issue for Ukrainian journalism. Modern researchers point out a lack of professional competence of journalists, editors, advertisers, and others; both the content and the form of a material presentation show authors superficial knowledge of new communication phenomena, as well as legal, standardization and other aspects of the new media. A new generation of Ukrainian journalists should be guided by the experience of world-leading news agencies and work with new technical standards.

The purpose of the article is to analyze semantic units of standardized News Industry Text Format (NITF). The research is based on the material of the NITF standard from the official International Press Telecommunications Council site using the methods of analysis of scientific and normative sources, generalization and systematization.

Some characteristics of the main content elements or semantic units specified in the News Industry Text Format are outlined. These include: PERSON 'personal names', FUNCTION 'status, role or function of the person, family relations', ORG 'name of organization', LOCATION 'indication of place, location', EVENT 'anything that happens, news-relevant event', OBJECT.TITLE 'name of news-relevant object', CHRON 'expression of time', MONEY 'monetary items, currency names, NUM 'numerical data, except for the expression of time (concrete dates, time intervals) and money items (amount of money)', Q and BQ 'quoted information (inline quotation and block quotation)'.

NITF's rational semantic units, multiple categorization, the proper degree of specificity, detailing and differentiation make it possible to clearly define the content and structure of the news article and relevant metadata, that is why this standard is used by such newswires as The New York Times, Deutsche Presse-Agentur, Agence France Presse, Agenzia Nazionale Stampa Associata, presstext Nachrichtenagentur, Norwegian News Agency, CCI Europe and others. Today, NITF is the most widely used XML dictionary among news publishers worldwide. Studying the experience of using standards by leading news agencies is promising for Ukrainian journalism in both theoretical and applied aspects.

Key words: *text format, semantic unit, content, tags, media.*

УДК 371.334(076)(100)

<https://doi.org/10.31548/philolog2020.01.101>

**DISCOURSE STRUCTURE RELATIONSHIPS
(BASED ON INTERNATIONAL LEGAL “SOFT LAW” DISCOURSE)**

N. K. KRAVCHENKO, Doctor of Philology, Professor,
National University of life and environmental sciences of Ukraine

E-mail: nkravchenko@outlook.com

<https://orcid.org/0000-0001-9839-6629>

N.V. NIKOLSKA, PhD in Pedagogy, Assistant Professor,
National University of life and environmental sciences of Ukraine

E-mail: nina777-07@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3393-3248>

Abstract. *The paper addresses the problem of discourse structure as one of the most controversial issue of contemporary linguistic studies. The research **aims at** identifying two principal types of structural relationships between discursive parameters. The aim and its corresponding tasks have been achieved through the use of the complex **methodology** integrating the methods of critical discourse analysis, 'speech act theory' explanatory tools combined with the methods of Grice's pragmatics, form / function pragmatics and some politeness theory procedures. **The major finding** is that there are two types of structural interrelations between discourse parameters, i.e. multi level or hierarchic relations manifested at the level of discourse system and single-level syntagmatic and paradigmatic links identified at the subsystems level. In international legal discourse the structure is specified as the hierarchical subordination of pragmatic and verbal devices to a single cognitive basis represented by the conceptual opposition between “sovereignty” and “common good”, resulted in the soft law strategy of normative mitigation in areas of international cooperation somehow intervening with the scope of the state sovereignty. The single-level type of structural relations is associated with both syntagmatic “if-then” links (when one pragmatic phenomenon triggers a set of other pragmatic devices) and paradigmatic connections (associative links of different pragmatic devices specifying the same concepts and its manifesting strategy).*

Identification of structural links between multilevel and single-level discourse parameters contributes to the further study of discourse as a particular structured system.

Key words: *discourse structure, hierarchic relations, syntagmatic, paradigmatic, multilevel links, single-level relations, international legal discourse.*

Introduction. The problem of discourse as a structure of interconnected elements remains one of the most controversial in modern linguistics. The main difficulty in substantiating the structural properties of discourse is, on the one hand, the traditional (originated from structural paradigm) approach to understanding structure as a combination of syntagmatic, paradigmatic and hierarchical connections, which is difficult to “apply” to communicative-discursive phenomena. On the other hand, the approaches to identifying the discursive structure depend on understanding the

discourse either as (a) a discursive semiosis within which framework a text is signified (dynamic / processual aspect) or as (b) a relatively stable configuration of communicative signs (static aspect).

In dynamic aspect it seems possible to talk about discourse structure as a set of components / modules involved into discursive semiosis. However, such an approach does not bring us closer to identifying the invariant properties of discourse as a structural integrity, distinguished by a certain regularity of principles and relationships.

The purpose of the article is to

© N. K. Kravchenko, N. V. Nikolska

identify the structural integrity of discourse in terms of relationships and interdependencies between its parameters.

Recent researches and publications.

The contemporary studies of discourse structure are not numerous and focus on the relationships between either (a) the discourse components, which constitute a certain communicative hierarchy – from simple to more complex interaction units (speech act – communicative acts – exchange – transaction) [5] or (b) constituents of discourse situation, i.e. addresser; addressee, text as a verbal macro-sign, produced by the communicators common efforts; various contexts affecting the course of discursive semiosis, “interiorized reality” [1; 4; 6], etc. The weak point of the first approach is that it is operable only in respect to conversational discourse. The second approach does not take into account the differences between the structure of discourse and the model of a complex communicative sign. (respectively, discourse structure units correlate here with components of a communicative-discursive model).

In addition to these approaches, some scientists attempt to identify the cognitive basis of discourse structure, which determines a mode of signification in discursive semiosis and, correspondingly, the specifics of signifiers, communicators pragmatics and other discursive parameters [1, c. 112-123; 3]. This approach traces back to the concepts of “conceptual architectonics” and “discursive formation” by Michel Foucault [13]. Of particular interest to our research is the philosopher's idea of discourse as a specific space of knowledge, determined by deep “archetypal” attitudes and principles. The concept of discourse as a knowledge or cognitive structure (in terms of the actual cognitive discursive paradigm) was substantively developed by critical discourse analysis [22; 23], especially in its post-structuralism manifestation [2; 8; 10; 13; 18]. According to discourse analysis the integrity of discourse is determined by the model of signification, relating to a symbolic space of identical signs while excluding

alternative / illegitimate meanings. The latter approach constitutes the first methodological premise of our research relating to the identification of the structural relationships between multi-level parameters.

The specification of the second type of structural relationships between single-level parameters are in line with the concept of multifaceted pragmatics [16; 17] and pragmatic attractions, i.e. relations “between the implicit dimension and inference patterns of direct acts' illocution viewed through the triggers and meanings of (...) the implicatures and semantic presuppositions” [16, p. 128].

Data and methods. The research data have been collected from the international-legal discourse based on the “soft law” documents of international environmental law and the law of the non-navigational uses of international watercourses [11; 20; 21]. Specification of the discourse structural relationships base on the complex methodology, which includes (a) the method of critical discourse analysis [2; 6; 22; 23], suggesting the connection between concepts of the institutional ideology, their manifesting discourse-forming strategies, corresponding pragmatic devices and verbal code as well as (b) 'speech act theory' explanatory tools [19] combined with the methods of Grice's pragmatics [15], form / function pragmatics [7, p. 30] and some politeness theory procedures [11].

Results. Exploring the patterns of relationships between discourse elements, researchers have identified some principles of its structural organization, i.e. (a) identity or invariance; (b) interdependence and interconditionality, implying regular correlations of parameters – both multilevel (at the level of the discourse system) and single-level (at the level of its subsystems); (c) parameters differentiation and (d) dynamics as a factor of the meanings re-articulation while replacing the structure of discourse [1; 2].

These principles identification bases on the idea of discourse as an integrated space of meanings, structured by the configuration of values (symbols,

“legitimate signs”), which determine the parameters of other levels. The analysis of international legal discourse [3] made it possible to reveal two types of structural relations between discourse parameters: hierarchical relations between multilevel units with the priority of cognitive parameters, and single-level relations of interdependence and interchangeability.

Thus, modern international legal discourse is constituted through the dichotomous unity of the value concepts of “sovereignty” and “common good” [3] associated with the archetypal “individual – common” opposition. Consequently, the pragmatic facet of these concepts involves, on the one hand, a set of “sovereignty protective” strategies and, on the other hand, strategies implementing the concept of “common good”, which restrict the states’ sovereign rights (political, economic, national-cultural, public) in favor of the “common good” regulation. In various international legal documents “common good” strategies are manifested by institutional strategies both of nature protection and legal regime of “res omnium communis” (common heritage of humanity),

In their turn, the institutional strategies (interactive-pragmatic parameters) determine the information-pragmatic discourse properties or “operational” pragmatic devices (specifics of speech acts, presuppositions, implicatures, politeness strategies, cooperative maxims observing / flouting, etc.), which are finally indexed by verbal parameters.

In particular, “common good” strategies imply the ‘soft law’ pragmatics and stylistics. since any restriction of sovereign rights in favor of common (universal) interests requires “kick methods”. Pragmatic devices include:

(a) Distance (negative) politeness means, i.e. generalization, disagentivity (predominance of nouns, nominalization, passivation), the use of empty signifiers denoted by abstract meaning lexemes, emphasis on the rights instead of obligations and other down-toning means, which scale down the level of states

responsibility for the international document implementation:

“Members have the right to take sanitary and phytosanitary measures necessary for the protection of human, animal or plant life or health” [20];

“convinced that the global and local challenges of climate change cannot be met without the participation of all people at all levels of society” [11].

(b) indirect speech acts with directive illocutionary force intended to mitigate the imposition while urging states to take particular legislative measures:

“This Declaration recommends States to consider these ethical principles in all decisions and actions related to climate change” [11] (directive illocutionary force is mitigated here by the utterance structural arrangement in the form of representative).

(c) the Maxim of Quantity violation (from the perspective of Grice's Principle of Cooperation) since the delicacy of the negotiation and consensus situation is iconically reproduced by the text structural complexity, manifested by subordinate clauses, participial phrases, verbal adverb phrases, etc., which exceeds the optimal amount of information, thus flouting the corresponding cooperative maxim:

“Considering that climate change not only erodes the sustainability of Earth’s ecosystems and the services they provide, as well as threatening the future well-being of people and their livelihoods, local communities, and individuals through harmful and negative consequences, some of which are potentially irreversible, States and all actors should take appropriate measures within their powers” [11].

Another ‘soft law’ pragmatics regularity encompasses the use of disclaimers, stipulations and reservations as the markers of conventional implicatures that expand the possibilities of alternative use of the document:

“Where a watercourse State considers that adjustment and application of the provisions of the present Convention is required because of the characteristics and uses of a particular international watercourse,

watercourse States shall consult with a view to negotiating in good faith for the purpose of concluding a watercourse agreement or agreements” [21];

“If a watercourse State is requested by another watercourse State to provide data or information that is not readily available, it shall employ its best efforts to comply with the request but may condition its compliance upon payment by the requesting State of the reasonable costs of collecting and, where appropriate, processing such data or information” [21].

At the same time, the considered pragmatic parameters allow us to illustrate another type of structural relationships, which consist in interchangeability and interdependence of the single-level units when one pragmatic phenomenon triggers a set of other pragmatic devices. For example, negative / distant politeness expressed by structurally complex means correlates with violating the maxim of quantity of information, which, in its turn, results in conversational or conventional implicatures. The illocutionary force of indirect speech acts is often based on conversational implicatures.

If we draw a parallel with the types of structural connections in a language system, the revealed type of relations is associated with both syntagmatic “if-then” links (cooperative maxims’ violation always results in conversational implicatures) and paradigmatic connections (distant / negative politeness is regularly associated with indirect speech acts, the quantity maxim’s flouting, etc.).

However, the possibility of different types of single-level structural interdependencies is explained by the first type of structural relationships – the

hierarchical subordination of pragmatic devices to a single cognitive basis (in case of international legal discourse it is generalized by the concept opposition between “sovereignty” and “common good”; resulted in the soft law strategy of normative mitigation).

Conclusions and discussion. The paper has identified two principal facets of structural links between discourse parameters. The first type includes hierarchic relations between different levels of discourse system with the priority of cognitive parameters, determining the interactive-pragmatic discourse properties, resulted in their turn, in the operational pragmatics and its corresponding verbal code. The second type encompasses the single-level syntagmatic and paradigmatic interrelations at the level of discourse subsystems. The structure of international legal discourse is specified as the hierarchical subordination of pragmatic and verbal devices to a single cognitive basis represented by the conceptual opposition between “sovereignty” and “common good”; resulted in the soft law strategy of normative mitigation in those areas of international cooperation, which somehow intervene with the scope of the states’ sovereignty. The single-level type of structural relations is associated with both syntagmatic “if-then” links (when one pragmatic phenomenon triggers a set of other pragmatic devices) and paradigmatic connections (associative links of different pragmatic devices with the same concepts and its manifesting strategy).

Identification of structural links between discourse parameters contributes to the further exploration of discourse as a structured system.

Список використаних джерел

1. Кравченко Н. К. Дискурс и дискурс-анализ: краткая энциклопедия. Киев : Интерсервис. 286 с.
2. Кравченко Н. К. Дискурс как структура. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. 2017. № 26. Т. 1. С. 138-141.

3. Кравченко Н. К. Интерактивное, жанровое и концептуальное моделирование международно-правового дискурса : монография. Київ : Реферат. 2006. 320 с.

4. Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров : Человек – текст – семиосфера – история. Москва : «Языки русской

культуры». 1996. 464 с.

5. Олешков М. Ю. Основы функциональной лингвистики: дискурсивный аспект: учеб. пособие. Нижний Тагил : НТГСПА. 2006. 146 с.

6. Селіванова О. О. Основы теории мовної комунікації: підручник. Черкаси : Чабаненко Ю., 2011. 350 с.

7. Ariel M. Research paradigms in pragmatics. In *The Cambridge handbook of pragmatics*. Allan, K. & Jaszczolt, K. M. (eds.). New York: Cambridge University Press. 2012. P. 23-45.

8. Ashley K. Richard. Critical Discourse Analysis in Analysing European Foreign Policy: Prospects and Challenges. *Cooperation and Conflict*. 2014. Vol. 49 (3). P. 354–67.

9. Bach K. Saying, meaning, and implicating. In *The Cambridge handbook of pragmatics*. Allan, K. & Jaszczolt, K. M. (eds.). New York: Cambridge University Press. 2012. P. 23-45.

10. Brown P. & Levinson S. Politeness. Some universals in language usage. Cambridge: Cambridge University Press. 1987. 345 p.

11. Declaration of Ethical Principles in relation to Climate Change 13 November 2017. Available at: http://portal.unesco.org/en/ev.phpURL_ID=49457&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

12. Dunn Kevin, Iver B. Neumann. *Undertaking Discourse Analysis for Social Research*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press. 2016. 158 p.

13. Foucault M. The order of discourse. In: R. Young, ed. *Untying the text: A post-structuralist reader*. London: Routledge and Kegan Paul. 1981. P. 48-78.

14. Holzscheiter Anna *Between Communicative Interaction and Structures of Signification: Discourse Theory and Analysis in International Relations*. *International Studies Perspectives*. 2014. Vol. 15. P. 142–62.

15. Grice H. P. Logic and Conversation. In P. Cole, & J. L. Morgan. (Eds.), *Syntax and Semantics*, New York: Academic Press. 1975. Vol. 3, Speech

Acts. P. 41-58.

16. Kravchenko N. Illocution of direct speech acts via conventional implicature and semantic presupposition. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The Journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*. Warsaw: De Gruyter Open, 2017. Vol. II (1), June 2017. P. 128-168.

17. Kravchenko N., Pasternak T. Claim for identity or personality face: The Oscar winners' dilemma. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*. Warsaw: De Gruyter Open, 2018. Vol. III(1), June 2018. P. 142-178.

18. Little Richard *The Balance of Power in International Relations: Metaphors, Myths, and Models*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 317 p.

19. Searle J.R. & Vanderveken D. *Foundations of illocutionary logic*. Cambridge: Cambridge University Press. 1985. 240 p.

20. Standards and related issues in the WTO Agreement on SPS and TBT. June 2017. Available at: <https://www.slideshare.net/FAOoftheUN/standards-and-related-issues-in-the-wto-agreement-on-sps-and-tbt>

21. United Nations Convention on the law of the non-navigational uses of international watercourses, 1997. Available at: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_3_1997.pdf

22. Van Dijk, T. *Discourse and context: A sociocognitive approach*. Cambridge: Cambridge University Press. 2008. 267 p.

23. Wodak, Ruth. *Introduction: Discourse Studies – Important Concepts and Terms*. *Qualitative Discourse Analysis in the Social Sciences*. London: Palgrave, 2008. P. 1–29.

References

1. Ariel, M. (2012). Research paradigms in pragmatics. *Cambridge handbook of pragmatics*. Allan, K. & Jaszczolt, K.M. (eds.). New York: Cambridge University Press, p. 23-45.

2. Ashley, K. Richard (2014). Critical

Discourse Analysis in Analysing European Foreign Policy: *Prospects and Challenges. Cooperation and Conflict* 49, no. 3, pp. 354–67.

3. Bach, K. (2012). Saying, meaning, and implicating. *The Cambridge handbook of pragmatics*. Allan, K. & Jaszczolt, K.M. (eds.). New York: Cambridge University Press, pp. 23-45.

4. Brown, P. & Levinson, S. (1987). *Politeness. Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press. 345 p.

5. Declaration of Ethical Principles in relation to Climate Change 13 November 2017. Available at: http://portal.unesco.org/en/ev.phpURL_ID=49457&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

6. Dunn, Kevin, and Iver B. Neumann (2016). *Undertaking Discourse Analysis for Social Research*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press. 158 p.

7. Foucault, M. (1981). The order of discourse. In: R. Young, ed. *Untying the text: A post-structuralist reader*. London: Routledge and Kegan Paul, pp. 48-78.

8. Holzschneider, Anna (2014). Between Communicative Interaction and Structures of Signification: Discourse Theory and Analysis in International Relations. *International Studies Perspectives* 15, pp.142–62.

9. Grice, H. P. (1975). Logic and Conversation. In P. Cole, & J. L. Morgan. (Eds.), *Syntax and Semantics*, New York: Academic Press. Vol. 3, Speech Acts, pp. 41-58.

10. Kravchenko, N. (2017). Illocution of direct speech acts via conventional implicature and semantic presupposition. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The Journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*. Warsaw: De Gruyter Open, Vol. II (1), pp. 128–168.

11. Kravchenko, N., Pasternak, T. (2018). Claim for identity or personality face: The Oscar winners' dilemma. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*. Warsaw: De

Gruyter Open, 2018. Vol. III (1), pp. 142–178.

12. Kravchenko, N. K. (2017). *Dyskurs y dyskurs-analiz: kratkaia entsyklopediya*. Kyev: Interservys. 286 p.

13. Kravchenko, N. K. (2017). Dyskurs kak struktura. *Naukovyj visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seryja : Filologija*. № 26. Tom 1, s. 138–141.

14. Kravchenko, N. K. (2006). *Interaktivnoje, zhanrovoje I kontcep-tualnoje modelirovanije mezhdunarodno-pravovogo dyskursa*. Kyev: Feferat. 320 p.

15. Little, Richard (2007). *The Balance of Power in International Relations: Metaphors, Myths, and Models*. Cambridge: Cambridge University Press. 317 p.

16. Lotman, J.M. (1996). *Vnutri myslyatshih mirov : Chelovek – tekst – semiosfera – istoriya*. Moskva: jazyki ruskoj kultury. 464 p.

17. Oleshkov, M.J. (2006). *Osnovy funkcionalnoj lingvistiki : diskursivnyj aspect : uchebnoje posobie*. Nizhnij Tagil : NTGSPA. 146 p.

18. Searle, J.R. & Vanderveken, D. (1985). *Foundations of illocutionary logic*. Cambridge: Cambridge University Press. 240 p.

19. Selivanova O.O. (2011). *Osnovy teorii movnoji komunikacii : pidruchnik*. Cherkassy : J. Chabanenko. 350 p.

20. *Standards and related issues in the WTO Agreement on SPS and TBT* (2017). Available at:

<https://www.slideshare.net/FAOoftheUN/standards-and-related-issues-in-the-wto-agreement-on-sps-and-tbt>

21. United Nations Convention on the law of the non-navigational uses of international watercourses (1997). Available at:

http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_3_1997.pdf

22. Van Dijk, T. (2008). *Discourse and context: A sociocognitive approach*. Cambridge: Cambridge University Press. 267 p.

23. Wodak, Ruth. (2008). Introduction: Discourse Studies – Important Concepts

and Terms. In *Qualitative Discourse Analysis in the Social Sciences*, edited by Ruth Wodak and Michal Krzyzanowski. London: Palgrave, pp.1–29.

**ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ ПАРАМЕТРІВ ДИСКУРСИВНОЇ СТРУКТУРИ
(НА МАТЕРІАЛІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ДИСКУРСУ М'ЯКОГО ПРАВА)**

Н. К. Кравченко, Н. В. Нікольська

Анотація. У статті розглядається проблема структури дискурсу, що є одним з найсуперечливіших питань сучасного мовознавства. **Мета** дослідження – визначити два основні типи структурних зв'язків між дискурсивними параметрами. **Мети та завдання** наукової розвідки досягнуто завдяки використанню комплексної **методології**, що інтегрує методи критичного дискурс-аналізу, актомовленнєвого аналізу, у поєднанні з методами прагматики Г. П. Грайса, формально-функціональної прагматики та елементами методу, базованого на теорії ввічливості. Основним **висновком** є те, що існують два типи структурних взаємозв'язків між параметрами дискурсу: багаторівневі або ієрархічні відносини, що виявляються на рівні дискурсивної системи, та однорівневі синтагматичні та парадигматичні зв'язки, визначені на рівні підсистем дискурсу. З'ясовано, що у міжнародно-правовому дискурсі структура постає як ієрархічне підпорядкування прагматичних та вербальних параметрів єдиній когнітивній основі, яка представлена протиставленням концептів "суверенітет" та "загальне благо" і зумовлює застосування інституційних стратегій м'якого права і тих сферах міжнародної співпраці, де є певне втручання в сферу державного суверенітету. Однорівневий тип структурних відносин асоціюється як із синтагматичними "якщо-то" зв'язками (коли одне прагматичне явище залучає низку інших), так і з парадигматичними відношеннями (асоціативні зв'язки різних прагматичних параметрів через їхнє підпорядкування одному концепту та стратегіям його реалізації).

Виявлення структурних зв'язків між багаторівневими та однорівневими параметрами дискурсу сприяє подальшому вивченню дискурсу як певної структурованої системи.

Ключові слова: структура дискурсу, ієрархічні відносини, синтагматичні, парадигматичні, багаторівневі зв'язки, однорівневі відносини, міжнародно-правовий дискурс.

POSTMODERNISM AS THE MANIPULATIVE TECHNOLOGY IN MODERN UKRAINIAN ADVERTISING: THE ARTISTIC DOMINANT CHARACTERISTIC

I. B. IVANOVA, Doctor of Philology, Associate Professor,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

E-mail: vlad-7@ukr.net

orcid.org/0000-0002-4786-4979

O. P. LYSYTSKA, PhD in Philology, Associate Professor,
Yaroslav Mudryi National Law University

E-mail: elenalisitskaya74@ukr.net

orcid.org/0000-0001-6151-8696

Abstract. *The article deals with the influence of the artistic element of the advertising message on the effectiveness of the commercial offer. Postmodernist aesthetics is presented as an important component of modern manipulative technologies in the world media. Contemporary advertising is presented as a high-tech art that is media oriented and focused on the emotional and image dominant element of the consumer audience. It determined the increased attention of advertisers to the philosophy and aesthetics of postmodernism. The techniques and methods that increase the effectiveness of the advertising message are explored. It is the use of the culture of laughter and innovative, creative and original verbal and non-verbal means of influence, which provide a postmodernist artistic approach to comprehending advertising images. The ways of depicting emotional and image elements that dictate the use of artistic creative methods in advertising discourse are presented.*

Postmodernism is defined as artistic behavior that is effectively used in the modern advertising business. Rejection of reality is one of the ideological precepts of the aesthetics of postmodernism, the aesthetics of a high level of consciousness and intellectuality. Cultural mediocrity involves citing marked by a slight irony, joke, and grotesque. The main directions of development of postmodern advertising genres, the directions of formation "citing" of advertising image created in aesthetics of postmodernism are presented in the work.

It is stated that advertising created in postmodernist aesthetics makes the effect of fragmentation as one of the features. It is underlined that politics and language are the tools for targeting the audience, and the rejection of truth is the characteristics of postmodernist advertising. Intertextuality is defined effective in creating the effect of the unspoken providing the space for imagination to the consumer.

Key words: *postmodernism, stylization, artistic method, manipulative technologies, advertising, ideology.*

Introduction. In the early twentieth century, advertising ceased to be a technology of informing and began to acquire the status of art, media technology, aesthetics, and high-tech production. In fact, modern advertising significantly affects the artistic and aesthetic tastes of a person. That is why the problems of enhancing the impact of advertising, and also the correlative links between advertising and art, and the creative method and high technology, the artistic and social

components, – are relevant and controversial, they cause much debate among professionals in the field of advertising and art. This fact defines the scientific novelty of the article.

Modern advertising is high-tech, media-oriented and centered on the emotional-sensual field of a modern consumer. It has the great impact on the audience, using creative verbal and non-verbal means of influence. Emotional and image dominants in advertising texts determine the relevance

© I. B. Ivanova, O. P. Lysytska

of the study of the use of artistic creative methods in advertising discourse.

Postmodern creative expression is capable of generating high quality and effective advertising text through a number of criteria: verbal clarity, the effect of emotional "empathy", original reasoning, polemics, grotesqueness, expectation of trust, creating a sense of presence. Postmodernism intertextuality makes it possible to transform the quotation into a paraphrase, a slogan to a link, to achieve the edge effect, and most importantly, the effect of waiting for the realization of an unfulfilled dream.

Postmodernism in advertising production does not create its own "genre" canons, does not dictate the stylistics of the message, but becomes a form of creative production and creative behavior. It ensures the survival of the Ukrainian commercial text as a national socially-labeled product.

Modern advertising can meet the highest artistic and cultural standards of the world to remain competitive in the advertising market, and the art form in advertising continues to be used until it is effective and has exhausted the credit of consumer confidence.

Recent researches and publications.

Modern research in the advertising field is presented in the range of works by scientists T. Gulak, I. Lysyckina, L.Pavlyuk, T. Primak, V. Zirka and others [2; 10; 13; 15; 18]. Researchers from different fields of science and specialists in advertising business considered the artistic and creative problems and the mechanisms of advertising communication, also the specificity of advertising discourse itself: manipulative techniques in advertising (V. Zirka, T. Khazagerov, I. Ivanova) [18; 7; 3]; pragmatics of advertising message (Yu. Korneva, I. Moiseenko, S. Seliverstov) [9; 11; 16]; the linguostylistic aspect of an advertising text (N. Kohteva, D. Rosenthal, O. Kara-Murza) [8; 6]; syntax, structural and stylistic properties of the advertising texts (I. Moiseenko, T. Gulak) [11; 2].

The determination of the functional and stylistic status of modern advertising text is

important in the defined sphere. O. V. Protopopova and E. A. Bazhenova [1] hypothesized that advertising text is a contamination of different genres, styles, speech varieties of forms and genres (oral - written, monologic - dialogical, etc.), which is caused by the use of different ways of argumentation (emotional, rational, associative, logical, figurative, etc.). Thus, the term "style hybridity" of the advertising text comes to usage; it is a matter of an absolutely new style. O. Kara-Murza [6] made a conclusion concerning the emergence of advertising style as a separate kind of modern advertising. Ye. Ivanova [4] considers the functional and pragmatic peculiarities of the use of speech game tools, taking the text of English-language banner advertising as the material for exploration. T. Primak [15] characterizes a wide range of artistic methods and artistic ideologies, in particular, at this stage of advertising development. The researcher characterizes postmodern advertising of the 2000s; it is the use of images of individual parts of the human body (eye, face, legs, hands) or objects (often this is what is advertised or should cause associations related to the advertised product) or parts of them [15]. B. Neroznak describes a typology of advertising text, based on the principles of the degree and intensity of associative influences [12].

The study of postmodernism characteristics of the modern text is introduced by

Y. Staltovna. The researcher notes the interpretability as a pivotal component of the postmodernism: "... reality comes only through our own interpretations of the individual perception of the world. Postmodernism considers the individual's particular life experience more than abstract principles, arguing that the outcome of each individual's experience will be necessarily unreliable and relative, rather than accurate and universal" [17, p. 210].

The purpose of the research is to identify the features of postmodernism as the artistic dominant characteristic, and the

aesthetics of creating commercial advertising in Ukraine.

The goal set out in the paper defines the task: to determine the main directions of forming a "cited" advertising image created in the aesthetics of postmodernism; to distinguish the features of postmodernism as an artistic method in business.

Methodological background of the study. The research is based on a comprehensive approach. The article uses inductive, deductive methods, and a method of interdisciplinary research. We also take into account the possibilities of the interpretative methodology used in the research of the language material. These methods include the analysis of linguistic categories and speech scenarios of interpretation of the world as a way of thinking and mentality.

For the study of advertising texts, descriptive and structural methods are used, as well as the component analysis of the words and images of advertising texts for outdoor advertising, advertising on social networks, in the subway and on employment sites.

The semantic-stylistic method, also used in this article, allowed us to analyze the language game, parody, grotesque and linguistic carnival, which make up the aesthetic and informative value of advertising texts which can be used for manipulative influence.

Results. A sign of society's willingness to live in the post-industrial world is the openness to the perception of advanced concepts, new styles, ways of thinking, and presentation of material. Advertising in Ukraine in the 21st century adopts the ideology of postmodernism as one of the semantic precepts of modern commercial advertising.

For the aesthetics of postmodernism as the aesthetics of a high level of consciousness and intelligence, relativism is important. Cultural indirectness implies quotation as a universal mixing of ideas, ideologies, styles and forms, marked by a slight irony, joke, grotesque, and so on. For example: *Час обурати МАТРАЦ. Свім*

матраців. (Time to choose a MATTRESS. The world of mattresses).

Thus, advertising created in postmodernist aesthetics, makes the effect of fragmentation, there is an impression of compositional dissociation and the lack of symmetry and consistency in expression. It also has visual displays: letters of different sizes, colors, configurations. An effect of a multilevel advertising text appears; the artistic image is eclectically recognizable and new at the same time. For example: *ЗЕ! Леніна. Переживемо цей день разом. Зеленіна краплі. (ZE! Lenin. Let's go through this day together. Zelenin drops.)*

First, this advertisement appeared in the media space of Ukraine during the election period. Every Ukrainian citizen recognized a political message, divided into fragments, reworked due to the game with fonts and parts of words (ZE - the first syllable in the name of one of the candidates (V. Zelenskiy). Ze- prefix is used to name the candidate's team (ЗЕ!команда -ZE!team). Secondly, the advertisement is made in the aesthetics of this candidate's election posters, using corporate colors and fonts, containing its own advertising information. Thus, the fundamental principle of postmodernism is realized: the rejection of reality, as aesthetics guideline, is reflected in the advertisement *Ze!Lenina drops*, referring a non-existing realia to the popular name, creating new virtual reality and offering it to the public.

So, as we see, politics, language, and motivation to form beliefs and ideas are important for the postmodernism. Targeting the audience to the myth, recognizable and desirable, helps to accept changes in the message made by the new information; the "departure from the truth" is effective. Stereotyping reinforces the effect - today's audience perceives the world subjectively. Obviously, postmodernism helps to realize a number of advertising imperatives:

- Polycode imperative - the implementation of the "serial thinking" guidelines that characterize a modern person. For example, a series of clicks from

Medtekhnika dedicated to the topic of election debates: Кадр 1. *Трясутся ноги дойти до дебатов? У нас есть опора. Думай ...ТЕ!* Кадр 2: *Медтехника / Одягай ... ТЕ памперс... і марш на дебату! Памперси тут http...* (Frame 1. Are your legs shaking to get to the debate? We have a support. Think... YOU! (*Думай ...ТЕ!*) Frame 2: *Medtekhnika/ Wear ... YOU! (Одягай ... ТЕ) diapers ... and march for debate! Pampers here http...*). Here is the suffix-TE often used by one of the candidates in his video messages during election campaign.

- The behavioral virtue imperative: an increase in the level of quasi-reality, the perception of the simulation world as reality. This is a comprehensive approach where original design, symbolism of colors, font and size games are present. For example: *Думай про природу та залиш після себе ЗЕлену планету. Спеціальна акція від ЕКОРАНДА. ЗЕлена щітка / ПОРОШок для відбілювання.* (*Think of nature and leave behind a Ze-planet (ЗЕлену (green) планету). Special promotion from ЕКОРАНДА. ZE-brush (Green)/ POROSHok - Bleaching Powder.* Prefix ЗЕ- is used to refer to the presidential candidate Volodymyr Zelenskiy and his team (Зе! Команда, Зе-политика, Зе-кандидаты – Zelteam, Ze-policy, Ze-candidates). ПОРОШок (POROSHok) - ironic use of part of the name of former President Poroshenko, that is a homonym of the word *порошок* (Eng. *bleaching powder*).

- The imperative of "transmitted" unification of behavior - the mass flow of information and the large number of possible sources of information lead to the need to create accessible, easy to understand and further assimilate texts. Example: *Гарантирую снижение цен на интернет в 6 раз. Акция! Звони сейчас.* (*I guarantee a reduction in Internet prices by 6 times. Promotion! Call now*). This is a slogan on price reductions offered by several presidential candidates. Such calls are used on a regular basis, they are easy to recognize, unify and perceive - that is

why they are effective and are used in commercial advertising. Recognized imitation testifies to the postmodernist nature of the message.

The categories of inaccuracy and intertextuality in the image structure of the advertising message are manifested in creating the effect of the unspoken, which pushes the audience to certain conclusions, but is not final; there is always the space for independent second-guessing, finish-telling of the advertising product by the consumer. Thus, the promotional text becomes "his own" for the addressee. Example: *Житлових комплексів багато. Новий "Автограф" ОДИН.* (*There are many residential buildings. The new "Autograph" is ONE*). The revised slogan of one of the presidential candidates in the elections in the original sounded: *Many candidates. The president is one*. In this way, commercial advertising uses a hyped and familiar slogan from political advertising. The revised quotation acts as an artistic and stylistic technique, allowing one to finish telling his / her dream, to say this text, but with another commercial proposal.

The postmodernist aesthetics of the artistic image within the advertising text requires freedom for imagination, the release of the carnival effect and creativity of the consumer of advertising.

Conclusions. High technology and innovation in artistic approaches to advertising, ways of constructing a message push to a creative experiment as the main ideological aspect of postmodernism.

First of all, the creativity of postmodernism maintains the traditions of national art, eliminates the unnecessary and unjustified influences of the monotonous standards of Western advertising, thoughtless calquing and direct copying of foreign texts; it facilitates the moderate use of borrowings.

For all the differences in positions and interests, the participants in the production process of creating an advertising product should be equally interested in aesthetizing their communication environment, dialogue

conditions, in the creativity and modernity of the advertising product.

Modern advertising text in Ukraine is a product of creation of a fundamentally new discourse type with its own set of manipulative technologies and artistic and technical norms. Postmodernist aesthetics, as a creative form of art, can inspire effective communication and is a universal tool for manipulating consumers' minds.

Artistic postmodernism in advertising encourages a lively dialogue with the consumer, since in today's post-industrial world one should not rely solely on marketing analysis.

References

1. Bazhenova, Ye. A., Protopopova, O. (2003). *Yazyk i stil' reklamy. Stilisticheskii entsiklopedicheskii slovar' russkogo yazyka* [Language and style of advertising. A stylistic encyclopedic dictionary of the Russian language]. Moscow: Flinta, pp. 635-642. Available at: <http://stylistics.academic.ru>.
2. Gulak, T. V. (2004). *Tsenostnyye struktury sovremennogo reklamnogo diskursa (na materiale rossiyskoy kommercheskoy i politicheskoy reklamy)*. Diss.kand. filol. nauk. [Value structures of modern advertising discourse (based on Russian commercial and political advertising) kand.philol.sci.diss]: Kharkov, 103 p.
3. Ivanova, I. B. (2016) *Istoriya reklamy: movnostylistichnyy aspekt : monografiya* [The history of advertising: the linguistic stylistic aspect]. Kharkiv : Vyd-vo Yurayt, 372 p.
4. Ivanova, Ye. S. (2014) *Funktsional'no-pragmaticheskiye osobennosti ispol'zovaniya priyemnykh yazykovykh igr v diskurse russkoyazychnoy bannernoy reklamy v seti internet*. Filologicheskkiye nauki. Voprosy teorii i praktiki. Tambov: Gramota, № 3. Part 2. pp. 87-90. [Functional-pragmatic features of the use of language game techniques in the discourse of English-language banner advertising on the Internet]. Available at: www.gramota.net/materials/2/2014/3-2/24.html.
5. Ilyin, I. P. (2001). *Kul'turnoye podsozhatel'noye* [Cultural subcon-scious]. Postmodernism. Moscow : INTRADA. pp.126–127.
6. Kara-Murza, E. S. (2014). Forms and genres of Russian commercial advertising. *Medialinguistics*. pp.28–32.
7. Khazagerov, G. G. (2002). *Politicheskaya ritorika* [Political Rhetoric]. Moscow : Nikkolo Media, 313 p.
8. Kohteva, N. N. (1997). *Advertising: the art of the word: recommendations for creators of advertising texts*. Moscow: Moscow State University Publishing House, 96 p.
9. Korneva, Yu. B. (1998). *Kommunikativno-pragmaticheskiye i strukturalno-semanticheskiye osobennosti yazyka sovremennoy frantsuzskoy reklamy*. aref. diss.kand. filol. nauk [Communicative-pragmatic and structural-semantic features of the language of modern French advertising. aref. kand. philol.sci.diss]. Kiev, 16 p.
10. Lysyckina, I. O. (2005): *Prosodychna orhanizatsiya anhlomovnoho dyskursu reklamy (eksperymental'no-fonetychne doslidzhennya na materialy brytans'koyi televizynoyi reklamy)* aref. diss.kand. filol. nauk. [Prosodic organization of English-language advertising discourse (experimental-phonetic study on the material of British television advertising) aref. kand. philol.sci.diss]. Kyiv, 19 p.
11. Moiseenko, I. P. (1996). *Pragmalingvisticheskaya organizatsiya reklamnogo*

teksta: makro- i mikroanaliz (na materiale angloyazychnoi bytovoi reklamy): Diss.kand. filol. nauk. [Pragmalinguistics organization of the advertising text: macro- and micro-analysis (based on the English-language consumer advertising) kand. philol. sci. diss]. Kyiv, 186 p.

12. Neroznak, V. P., Khaleeva, I. I. (2005). YAzykovaya lichnost' [Linguistic personality]. Effektivnaya kommunikatsiya: istoriya, teoriya, praktika: slovar'-spravochnik. [Effective Communication: History, Theory, Practice: Dictionary]. Moscow : Olymp. pp. 587–591.

13. Pavlyuk, L. S. (2007). Ritorika, ideologiya, persuazivna komunikatsiya [Rhetoric, ideology, persuasive communication]. Lviv : PAIS, 168 p.

14. Pocheptsov, G. G., Chukut, S. A. (2008). Informatsiyna polityka [Information Policy]: 2nd edition. Kiev: Knowledge, 663 p.

15. Primak, T. O. (2011). Stil' v

ofornleni reklamnykh zvernen' [Styles in Advertising Design]: Ukraïna 2006–2010 Marketing i menedzhment innovatsiy. [Ukraine 2006-2010 Marketing and Innovation Management], 1, pp. 45–54. Available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mimi_2011_1_6.pdf.

16. Seliverstov, S. E. (2006). Sotsial'naya reklama. Iskusstvo vozdeystviya slovom [Social advertising. The art of influence by word]. Samara : Izdatel'skiy dom "Bakhrakh-M", 287 p.

17. Staltovna, Y. A. (2013). Postmodern yak metodolohichna dominanta linhvistychnykh studiy [Postmodern as a Methodological Dominant of Linguistic Studies]. *Nova Filolohiya*, 58, pp. 210–214. Available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/3369219.pdf>.

18. Zirka, V. V. (2010). Manipulyativnyye igry v reklame [Manipulative games in advertising]. Moscow : Librocom, 256 p.

ПОСТМОДЕРН ЯК МАНІПУЛЯТИВНА ТЕХНОЛОГІЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ РЕКЛАМІ: МИСТЕЦЬКА ДОМІНАНТА

І. Б. Іванова, О. П. Лисицька

Анотація. Стаття присвячена впливу мистецької домінанти рекламного повідомлення на ефективність рекламної пропозиції. Постмодерна естетика представлена як важлива складова сучасних маніпулятивних технологій у медіа. Досліджено мистецькі прийоми та методи, що підвищують ефективність рекламного повідомлення, а саме: використання сміхової культури, звернення до творчих вербальних і невербальних засобів впливу, котрі забезпечують постмодерний мистецький підхід. Представлено способи зображення емоційних та іміджевих настанов, що диктують використання мистецьких творчих методів у рекламному дискурсі.

Визначено, що відмова від реальності є однією з ідеологічних настанов естетики постмодернізму, який ефективно використовується в сучасному рекламному бізнесі. Виявлені особливі характеристики та ідеологічні константи постмодернізму, що впливають на ідеологічну складову та естетику реклами. У роботі представлено основні напрями розвитку жанрів постмодерної реклами, настанови формування «цитування» рекламного образу, створеного в естетиці постмодернізму. Наведено виконані у жанрі пародії на політичну та соціальну рекламу зразки комерційної реклами.

Ключові слова: постмодерн, стилізація, мистецький метод, маніпулятивні технології, реклама, ідеологія.

COMMUNICATIVE STRATEGIES IN CROSS-CULTURAL BUSINESS ENVIRONMENT

O. I. CHAIKA, PhD in Philology, Associate Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

E-mail: oxana.chaika@yahoo.es

<https://orcid.org/0000-0002-4317-9456>

Abstract. *The present paper looks at a set of communicative strategies employed in the international business by English-speaking business people in general, and auditors and accountants, in particular. The work aims at the relevance of cross-cultural communication and the generally accepted classification of communicative strategies in English. Thus, to meet the objectives, a concept of intercultural communication comes to description to be followed by the stages of the message delivery. These relate to (i) encoding of the message, (ii) choice of a medium / media to transmit a relevant message, and (iii) decoding of the message. As respects intercultural communication, the article speaks of relevance in understanding the particular backgrounds, which the communicants in the international business environment may not ignore. English-speaking business people may make great experts in their professional domain of activities, however, that may not guarantee they would never face a wide range of challenges, which would arise in the course of communication between the business people – colleagues, peers, business partners or just business contacts from different countries. One of the reasons for some difficulty in interaction can link to their belonging to different cultural backgrounds, for example, religious, social, ethnic, educational, etc. It is important to note that the contemporary progress with digitization and globalization influences ways of thinking, beliefs and values. The ethnic identity borders dissolve in the global processes of integration. Open borders and more opportunities to travel and discover the world may not, but impact the personality, their perception and interpretation of the world within and between cultural environments. Therefore, the topicality of the work highlights the need in the unified approach to simplified interaction despite the borders and time zones and moves the needle with the classification of seven communicative strategies business people may employ for work when travelling and speaking English. To help better understand each strategy, the explanations are furnished with the English examples for a certain communicative context.*

Key words: *Intercultural communication, cross-cultural communication, encoding / decoding of the message, encoder / decoder, communicative strategy, nomination, restriction, turn-taking, topic control, topic shifting, repair, termination.*

Introduction. Communication is an art. Communication is often misinterpreted and confused with a conversation or a talk, or a message etc. The present paper establishes that the difference between a conversation and communication is crucial. That is to say, a conversation may presuppose that two or more people express their opinions or share some information. However, it may not guarantee that what is said by the speaker is always understood that way by the listener. Similarly, we may look at a dialogue. When

two people talk to each other, there is no certainty they may be successful in their interaction. Each may try hard to deliver his/her message and focus on its presentation. As regards the other, s/he may act in the same way. That is why when we deal with a number of people engaged in communication and focused on their individual messages, the contents of such messages and the form of relevant expression, correspondingly, we consider the context as well. Even in such a

circumstance that may not be enough. The next step is intercultural communication, in which people belong to different backgrounds and speak different languages. It just happens so that in the world of business everyone comes to speak English. Following Su Kei (2015), “communication is no longer confined solely to a community and nationwide level but also on an international scale” [7]. Further, the author states “intercultural communication is now more important than it ever was for enterprises. Yet the effective intercultural communication needed for the aforementioned success is difficult to achieve” [7]. Thus, **the objective of the paper** is to highlight the relevance of cross-cultural communication in the business environment and describe a set of the communicative strategies in English, which business people may employ for efficient intercultural business relations. The **methods** applied are deduction and induction, and the descriptive method. With the said it may be possible to specify the need in appropriate communicative technology, as Giles and Ogay (2007) underline “Interactants use specific communication strategies (in particular, convergence and divergence) to signal their attitudes towards each other and their respective social groups” [3, 294].

I. Intercultural Communication

Intercultural communication, also known as *cross-cultural communication*, generally refers to cross-culture studies. Next, the term cross-cultural communication derives from the subject matter of the research, i.e. intercultural communication makes a field of study / discipline that focuses on communication across different cultures and/or societies, and/or communities as social groups, on the one hand. On the other, that is a discipline, which looks into the ways of culture embodiment, for example, what is the impact of culture on communication, how culture influences communication modes.

At the same time, intercultural communication as a field of study helps us

see a variety of communication processes and a wide range of challenges that may arise in the course of communication between the people that belong to different cultural backgrounds. Further, such gaps in communication may appear not only between the people of different origin and speaking different languages. One may find it quite regular to hear within any social context, even a home or office environment made up of individuals from different backgrounds, in particular:

- (i) Religious, e.g. a European woman married to an Arabic man,
- (ii) Social, for example, a senior manager (from a well-to-do family) giving instructions to an employee that comes from the working class family,
- (iii) Ethnic, for instance, a French Canadian making a dialogue with an English Canadian,
- (iv) Educational, a scholar and a teenager from a vocational school having an argument.

The key objective of cross-cultural communication is to understand how people from different geographic regions, countries and cultures act, communicate and perceive and interpret the world around them.

Some scholars such as Wierzbicka (2018), Tiszczenko (2011), Chaika (Čajka) (2015) underline the importance of the study dedicated to how individuals encode messages and the ways such messages get interpreted [4; 8; 1]. It is believed that the three instances take relevance in cross-culture communication:

- 1) Encoding of a message;
- 2) Choice of a medium / media to transmit a relevant message;
- 3) Decoding of a message.

Encoding the message. The encoding of a message stands for the production of the message. In a broad sense, it is a system of coded meanings. Roughly speaking, the encoder / sender / speaker (but not always the speaker, as we will later speak about non-verbal forms and ways of communication) in order to create a set of coded meanings also needs to understand

how the recipient / listener can read and decode such a message. This sender / speaker will have to understand how the world is comprehensible to the recipient as part of the audience.

Choice of a medium / media. While encoding, the sender (encoder) applies various tools and techniques. It means that the encoder / sender / speaker chooses what medium best suits the goal to communicate the intended idea, on the one hand, and on the other, the encoder believes this medium will help the recipient / the decoder to understand / translate / decode the message.

At this point, it is necessary to distinguish between the symbols applicable to reach the goal. These may be as below:

- (i) Verbal, and
- (ii) Non-verbal.

When we speak about the verbal symbols, we mean words, algebraic or other signs, numbers, photos, pictures, other images, video etc. When we speak about non-verbal symbols in communication or cross-cultural communication, we refer to body language, mimes (facial expressions) and (hand) gestures, certain signals and actions. It is crucial to note that the way of encoding a message is partially driven by the purpose of the message.

Decoding of a message. Decoding of a message speaks of how the recipient / the listener / the decoder is able to catch the meaning, understand and interpret the message. It means that decoding of a message relates to interpretation and translation of coded information into a comprehensible form. The recipient / decoder tries to go back in the message generation and see the idea how it was born. The decoder starts attributing meanings to symbols received, which altogether enables him / her to interpret the message as a whole.

To sum it up, we may speak of communication rather than a conversation, talk or dialogue only when the message duly passes through all the stages of encoding, choice of right media for encoding the intended meanings, and decoding, i.e. the

message is received and understood in the intended way.

Sadly, as it may seem, it is not always that communication is effective, especially in a context of different cultures and languages. There are a lot of situations in which the recipient of the message / the decoder fails to read the symbols well and s/he happens to understand a message in a completely different way from what the encoder was trying to convey. Here one may speak of so-called *cultural misunderstanding*. Experience of the encoder and decoder greatly influences the outcome. When dealing with communicative distortions in religious or social backgrounds, the communicants are yet to discover more ways of anticipating the comprehensiveness model. When looking at the linguistic side, deviations in encoding a message and/or distortions born with the decoder may arise from the non-native English-speaking background. In other words, such cultural misunderstanding goes with lack of linguistic experience or inability by both the encoder and the decoder find proper equivalence for symbols and ideas in the course of communication.

Broadly speaking, the above description links the research focus of cross-culture study and ethnolinguistics, or anthropological linguistics. Goddard and Wierzbicka (2018) in the chapter *Minimal English and How It Can Add to Global English* argue for “the great importance of cross-translatability in many contexts” and show with examples that “many taken-for-granted words and concepts of Anglo English are heavily culture-laden and hence untranslatable” [4, 16]. Based on the stated, speaking English for business may be a challenge to non-native business people. Moreover, it may be getting more complicated when other factors of varied backgrounds move to the top.

However, Jacob Luring (2011) in his work *Intercultural Organizational Communication: The Social Organizing of Interaction in International Encounters* argues that the above applies to international business communication [5]. The similar ideas favour the argument of the shared

international linguistic domain in a certain professional field of business activities, which presupposes understanding of technical terms by professionals and experts irrespective of their mother tongues.

To conclude, of fundamental value in intercultural communication proper is the process of *interaction*. Aside from language, intercultural communication focuses on the below:

- (i) Social attributes,
- (ii) Thought patterns, and
- (iii) The cultures of different groups of people,
- (iv) Attempts to understand the different cultures, to speak languages and get acquainted with the customs and traditions of people from various communities, societies, countries across the globe.

It is important to follow that the contemporary progress with digitization and globalization influences ways of thinking, beliefs and values. The ethnic identity, the ethnic identity borders get dissolved in the global processes of integration. Open borders and more opportunities to travel and discover the world may not, but impact the personality, their perception and interpretation of the world within and between cultural environments.

The study of cross-cultural communication requires intercultural understanding. It teaches to be tolerant about everything – sex, religion, social class, and politics, etc. It teaches to understand and value cultural differences. Language is one of significant, and in some instances, prominent cultural components that are associated with intercultural understanding.

To meet the need in effective communication, certain classifications have been designed and implemented for use. One of the generally accepted classification includes seven types of the communicative strategies, which are presented in the following part of the paper.

II. Types of Communicative Strategies

In all business environments,

communication comes first. Every reasonable business person in the international professional community understands and values communication. However, mere understanding of its significance cannot stand for successful business and closed business deals. This is where communication strategies come handy and take the lead. Communication strategies forge and help maintain connections, communication strategies when properly applied help build up international teams and develop cross-border business effectively, communication strategies stand at attention to translate the message smoothly in order to reach the desired communicative goal.

For the purpose of the article and avoidance of tautology that a communication strategy communicates a message, we would prefer to use the term *communicative strategies*. Thus, below is a set of the seven most frequently used communicative strategies in the international business environment.

1. Nomination

Nomination refers to a communicative strategy by employing which, roughly speaking, the speaker / the sender of the information wants to open a topic with some people s/he is talking to or demonstrating an object. This strategy allows for collaboration and productivity at the same time. Next, when s/he employs nomination, the speaker / the encoder presents a particular topic in a clear, distinct and truthful way. The key aspect with nomination is to say only what is relevant. It is also important to mention that the encoder may use nomination not only for introducing an idea or object, but also in the course of their interaction. In such a circumstance, nomination deliverables are associated with the ways of continuing communication.

Thus, with nomination as a communicative strategy one may note the below criteria attributable to the interaction:

- (i) Introduction of an idea, object, etc. as well as continuance of communication,
- (ii) Presentation of the information in a

clear and understandable way to the recipient / decoder,

(iii) Relevance of the topic presented.

To illustrate nomination, let us look at some examples in English business environment.

✓ CEO (Chief Executive Officer) is talking to CFO (Chief Financial Officer) and CTO (Chief Technical Officer) *'Is there anything else to add to the agenda for tomorrow?'*

✓ Chairman to the members of the Management Board, *'Have you heard the news on the merger of AgroUniversal and the Coils?'*

✓ *'That's all for the present and I'm ready for your questions if any'*

✓ *'Do you find that approach reasonable?'*

2. Restriction

Restriction refers to a communicative strategy employed with limitations of any kind, which may arise with the speaker / sender of the information.

In some certain context, the speaker / sender of the information faces a number of constraints. Such constraints may include some of the below enlisted:

(i) Constrained response / reaction within a set of categories,

(ii) Restricted response (fully or partially) of the other communicant / the decoder involved in the communication act. The decoder, i.e. the listener / observer has to respond only within that set of categories, which is made by the encoder / the speaker.

The following situations may exemplify such communication contexts:

✓ A lecturer addressing his / her class, *'Could you please correct the mistakes of your fellow-student and comment on errors?'*

✓ A Ukrainian businessman with poor command of general French making a business presentation in French.

3. Turn-Taking

Turn-taking as a communicative strategy pertains to the process by which speakers – both the encoder and the decoder, decide who takes the

conversational floor. It is worth mentioning that across cultures people may keep to some accepted behaviours that may envelope into social attributes and thought patterns. However, the underlying part is to establish and move along a productive conversation and the key to success is with the idea of giving all communicators a chance to speak and share their understanding, agree or disagree on the mentioned information. Yet, it is not the only criterion to establish the strategy.

The two others *inter alia* are: (i) timing and ways of communication, and (ii) stepping in at the appropriate moment. The former relates to recognizing the proper moment to speak in a certain environment as well as how to speak or start speaking when their turn comes. The latter requires that everyone among the speakers – encoders and decoders, respects all the communicants and attributes the encoding role, a role of the speaker, only when it is their turn in the course of interaction.

In order to follow the above, it is important to focus on various communication signs. As the introductory part of the paper specifies, the symbols can be of different nature, i.e. verbal and non-verbal. In the interaction, to make it productive and communication effective, it is the right timing, which plays the first fiddle. That means that the communicant should know when it is the appropriate time to talk, and this moment depends on watching out for some verbal and non-verbal cues that may signal the engaged communicants of their relevant turns. Thus, each communicant (to become next) may await its time and watch out diligently in order to see the developments in the communication. Such developments vary and depend on the context, for example:

- The previous speaker / encoder of the message has finished delivering the idea,

- The previous speaker / encoder of the message makes a pause and expects the audience to ask relevant questions for detail and/or to thank him / her,

- The topic under discussion exhausts

(has been exhausted),

- It is the time the other communicants introduced the new topic, etc.

Taking the above into consideration and understanding that scenarios may change to meet the context, the main thing here is that appropriate timing is crucial and it signals everyone that others have this opportunity to take their turn and speak.

To this end, turn-taking as a communicative strategy differentiates as employs two different approaches, formal and informal. The informal approach talks for itself. The speaker / the next encoder of the message acts informally, s/he just jumps in and starts talking. With the formal approach in communication and when the speaker / encoder of the message takes advantage of turn-taking, such speaker / encoder should wait for a permission to speak. S/he receives a kind of invitation to speak from the moderator in a meeting, conference, etc.

To better understand this communicative strategy, let us follow the below examples.

✓ [Moderator in a meeting]: *'Shall we start now? And what about listening to the ideas as they are presented in the slides?'*

✓ *'I'm sure we can understand the content plan well when we give each other a chance to discuss that one by one.'*

✓ *'Steven, speak on. I'll comment on your suggestions after you finish the report.'*

4. Topic control.

Topic control is another communicative strategy employed to cover the ways of procedural formality and informality influencing the development of the topic once the speaker / encoder of the message introduces it and takes further into a conversation. As the matter concerns it is important to develop the topic collectively once it is initiated. This helps the communicants to avoid interruptions and untimely questions as well as topic shifts.

Topic control rests on the question and answer formula that helps to move the discussion forward and keeps the interaction live and ongoing by means of

asking questions and listening to replies. Altogether, the strategy enables the communicants to take turns, share their ideas or argue points, and develop the discussion.

The examples of topic control may amount to a wide range of situations.

✓ *'One of the ideas we are designing today is on introduction of the regular team-building within the corporation.'*

✓ *'At first, we will look at the changes in the tax legislation. Then, we will proceed with the adoption of the novices by firms and companies. Finally, we will have to decide on how to carry out the business model in our case.'*

5. Topic Shifting

Topic shifting is another communicative strategy that involves a change in the topic, i.e. gradual or unexpected movement from one topic to another. The strategy anticipates two stages from the start. *Stage 1* foresees the end of one topic in a conversation or part of the conversation. *Stage 2* envelopes and sub-breaks into one of the below:

- Introduction of the new topic, to be followed by its continuation among / between the communicants, or

- Introduction of another adjacent topic.

Topic shifting as a strategy in communication works best with a follow-through. It means that it is critical for the purpose of strategy employment that the newly introduced topic develops into further discussion. There are a lot of introductory phrases and parentheses, which open the message, among the other signs in the beginning, middle or end of the message. Please see some in the below examples.

✓ *'By the way, when is the conference on International Mergers & Acquisitions in San Francisco?'*

✓ *'Have you also heard of their disposal of Cisco&Co?'*

✓ *'In addition to what President said it is important we stay focused on sales performance anyway.'*

6. Repair

Repair is a communicative strategy that

refers to how the speaker / the encoder of the message addresses some difficulties or lack of experience in speaking, listening, and understanding the message, which the speaker / encoder / decoder may encounter in a conversation. Repair aims to overcome interaction breakdown in order to send more understandable messages that the recipient / the decoder may find easier to decode and translate. In English, there are certain thought patterns and grammar clichés that may allow for repair. For instance:

✓ 'Excuse me, the phone number is three, five, four, double four, double nine, **not** double five.'

✓ 'I'm sorry but his name J-O-R-G-E is spelt with a J instead of a G and an E.'

7. Termination

Termination as a communicative strategy anticipates closing a conversation, winding up a conversation. Thus, termination can be described via the following means attributable to this communicative strategy:

(i) Close-initiating phrases, expressions, set clusters that end the topic in a conversation,

(ii) Use of verbal and non-verbal signs to mean the end of interaction,

(iii) Verbal and non-verbal messages (a) that end communication [and] (b) sent by the speaker / encoder of the message and the listener / decoder of the message to each other.

Termination varies in the context. It may be quick and short or it may last longer to make room for clarifications, further

questions and answers. Sometimes the topic may continue into further discussion, however, the language including body language speaks of approaching the end and this is a point in interaction just about to end communication. Let us see termination in the examples and the ways of how the strategy develops in the relevant context.

✓ '**Remember me** to your Managing Partner and tell him I'll be in London the next week.'

✓ 'It has been a great conference, a good number of smart ideas and business solutions. **It was nice to meet you again. Take a safe trip back home.**'

✓ 'The class **is over** and everyone has an individual home assignment. **Good-bye and see you all on Monday!**'

Conclusion. The work presented has explored the relevance of intercultural communication in the English-speaking business environment with a precise focus on a restricted set of the seven communicative strategies described. Each strategy contains its definition and a number of criteria to follow it. At the same time, the English contextual examples enrich the explanations and demonstrate the importance of cross-cultural messaging at the relevant stages, i.e. encoding of a message, choice of the medium/media to deliver the information, and decoding of a message. Further research will be dedicated to communicative strategies and foreign language instruction / acquisition.

References

1. Chaika, Oksana (2015). Identity in Cross-linguistic Legal Context // Proceedings of the MtS conference (University of Prešov).

2. Dragojevic, Marko; Gasiorek, Jessica; Giles, Howard (2015). "Communication Accommodation Theory". *The International Encyclopedia of Interpersonal Communication*. pp. 1–21.

3. Giles, H., & Ogay, T. (2007). Communication Accommodation Theory. In B. B. Whaley & W. Samter (Eds.), *Explaining communication: Contemporary theories and*

exemplars (pp. 293-310). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

4. Goddard, Cliff, Wierzbicka, Anna (2018) Minimal English for a Global World, pp.5-27. DOI: 10.1007/978-3-319-62512-6_2

5. Luring, Jakob (2011). "Intercultural Organizational Communication: The Social Organizing of Interaction in International Encounters". *Journal of Business Communication*. 48 (3): 231–5.

6. Saint-Jacques, Bernard (2011). "Intercultural Communication in a Globalized

World." In Intercultural Communication: A Reader, edited by Larry A. Samovar, Richard E. Porter, and Edwin R. McDaniel, 13 edition, 45-53. Boston, Mass: Cengage Learning.

7. Su Kei, Shum (2015). "The Significance of Intercultural Communication for Businesses and the Obstacles that Managers should Overcome in Achieving Effective Intercultural Communication".

8. Tiszczenko, Oleg (2011) Etnicita Slovanského areálu (Historické proměny a současný stav) [Text] / ed.: Mgr. Kateřina Kedron, Ph. D. (jazykovědná č.), PhDr. Marek Příhoda, Ph. D. (literárněvědná a hist. č.). - Červený Kostelec : [Pavel Mervart] ; Praha : [Filoz. fak. Univ. Karlovy v Praze], 2011. 252 s. : sl., tab. - (Russia Altera ; sv. 19. řada Slavica. sv. 9). - ISBN 978-80-87378-83-0.

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ У МІЖКУЛЬТУРНОМУ БІЗНЕС-ПРОСТОРИ

О. І. Чайка

Анотація. У статті йдеться про роль і вагомість міжкультурної комунікації в англomовній бізнес-спільноті з практичним фокусом і готовим рішенням для ділового світу. Це – набір комунікативних стратегій, які можуть застосовувати в міжнародному бізнесі як ділові люди, так і аудитори й бухгалтери зокрема. Актуальність проблематики визначає низку задач. Для досягнення мети подається: а) загальний опис поняття міжкультурної комунікації; б) етапи передачі інформаційних повідомлень – кодування повідомлення, вибір засобу/ів для передачі відповідного повідомлення та декодування повідомлення; в) класифікація комунікативних стратегій за типами оформлення контекстуального змісту. Наприкінці результати дослідження підкреслюють необхідність уніфікованого підходу до спрощених моделей міжкультурної комунікації, незалежно від географічного й часового континуумів, а також спонукають до використання описаних комунікативних стратегій, що можуть стати у нагоді для ефективної комунікації у бізнес-середовищі.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, кодування / декодування повідомлення, вибір носія для передачі інформації, комунікативна стратегія.

**ISSUES IN THEORY AND METHODS OF TEACHING
FOREIGN LANGUAGES.
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ**

УДК 378:37.011.3-051:81'25:81'233
<https://doi.org/10.31548/philolog2020.01.122>

**TEACHING QUESTIONING SPEECH ACTS WITHIN COGNITIVE-COMMUNICATIVE
PARADIGM: INTERDISCIPLINARY INTEGRATION**

T. Ye. YEREMENKO, PhD in Philology, Professor,
*State institution "South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky"*
E-mail: eremenkote53@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2840-8465>

I. O. LUKYANCHENKO, PhD in Pedagogy, Associate Professor,
*State institution "South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky"*
E-mail: dajlin2009@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4762-0736>

Abstract. *The article focuses on the problem of developing professional speech skills in advanced university students – prospective English teachers. The authors argue a vivid potential of the integrated research project aimed at raising in students awareness of effective teacher speech acts in the English language classroom. The "Questioning Speech Acts: Teaching Challenges" project was realized within the course "Theory and practice of speech communication" and students' teaching practice. Questioning speech acts are prioritized in view of their role in the classroom discourse. The **purpose** of this article is to present the results of the experience teaching questioning speech acts by combining linguistic instruction and practice in professional context through linking knowledge and professional skills acquisition with research work. The study presented is a fragment of the complex investigation aimed at increasing master degree (MA) students' awareness of questioning techniques as an important element of classroom discourse. The data were collected with the help of the following **methods**: observations, analysis of the students' learning activity results, interviews, questionnaires, mathematical processing of obtained data. MA students were to carry out a mini-research within the joint teacher-student project work which comprised 3 stages. Working at the project students were to clarify the following questions: the proportion of questioning speech acts (QSAs) as compared with other speech acts in the EL classroom discourse; QSAs used by native EFL teachers in the classroom discourse with regard to a) the ELL proficiency level, b) lesson stage; QSAs primarily used by students-practice teachers in the classroom; popular QSAs with practice teachers with regard to a) the ELL proficiency level, b) lesson stage. Students were also to assess knowledge and practical skills developed while their working at the project. The point of interest of this research mini-project is its integrated and practically-oriented character provided by cognitive-communicative approach with students learning via cognition and learning via experience in developing QSAs awareness. The experiment **results** testify the efficacy of the experimental study for MA students' considerable increase of the proficiency in questioning as an important element of classroom discourse. Work at the project helped students to transform the acquired knowledge to new ways of verbal behaviour, to model successful communication in the EL classroom using questioning techniques, to modify their cognitive teaching styles. Findings of this research*

© T. Ye. Yeremenko, I. O. Lukyanchenko

yield positive outcomes for developing in university students – prospective English teachers – awareness regarding how language is best taught in ELT classroom.

Keywords: *questioning speech acts, prospective EL teachers, research mini-project, integration, cognitive-communicative paradigm.*

Introduction. Within reorganization processes in the contemporary Ukrainian educational system integration becomes especially important. Interdisciplinary integration as a means of education allows prioritizing active and independent cognitive activity to readymade knowledge, combining the content of two or more subjects or realizing interdisciplinary connections within overlapping themes, problems, etc., and as a purpose of education allows creating in students an integrated view of their future profession. It should be emphasized that integration is relevant for prospective FL teacher professional training. Referring to the FL teacher professional competence the focus is on their speech development within a modern cognitive-communicative teaching paradigm. The given article is intended to describe an integration potential of the research work realized in the form of project aimed at forming students' awareness of EL teacher's speech acts in classroom discourse.

Recent researches and publications. Recent researches revealed scientists' interest in the issues connected with teaching speech acts in English as a foreign language. Fujimori & Houck (2004) propose activities for teaching advice-giving speech acts. Tatsuki & Houck (2010) stress the importance of the context of the speech acts in the learning process and suggest a variety of interactive tasks to facilitate students' practicing concrete acts. Can (2011) suggests the explicit teaching of the speech acts of complaint and refusal on the basis of drama. The scientists mentioned put strong emphasis on the necessity of instructing students as to the speech acts form. Zeff (2016) also suggests a complex of interactive tasks for teaching speech acts focusing on greetings. The issue of teaching speech acts in the English as a foreign language classroom has not been given due attention

to. Thus, the point of interest of the present article is developing in MA students' – prospective EL teachers, awareness of questioning speech acts (QSAs) as an important element of classroom discourse.

The purpose of this article is to share the results of the experience teaching QSAs realized in the form of project in advanced university students – prospective English teachers.

English Language and Literature MA program includes the course "Theory and practice of speech communication". The content of the course covers a range of core issues with specific reference to analysis of communication phenomena from different perspectives. The course synthesizes approaches of the theory of speech activity, functional theory of the language, discourse analysis, pragmatics, etc. Classroom discourse being specifically important for EFL teaching is given special focus within the course.

Noteworthy is the fact that teacher's verbal activity coincides with the traditional understanding of speech acts presented in Austin's work [1]. In terms of Sinclair and Coulthard [2] a speech act is a unit of discourse which is characterized according to its function in the discourse; according to Synytsia it is "a minimum unit of speech activity expressed by one person and comprehended by another person" [3, p.17]. However, it should be noted that in the classroom discourse teacher's speech acts tend to be especially communicatively grounded as compared to other social situations. In the educational process, as a rule, the teacher carefully analyses the possible impact of speech acts on the learner. Thus, it is important to form in students, prospective EL teachers, overall awareness of speech acts which occur in classroom verbal interaction.

We proposed MA students, prospective

EL teachers, to carry out a mini-research within the joint teacher-student project work “Questioning Speech Acts: Teaching Challenges”.

Integration was realized, first, at the content level through actualizing interdisciplinary connections between the course and students’ teaching practice within the theme “Classroom Discourse: From Theory to Practice”. The students were familiarized with classroom discourse as a whole, with communicative functions its components perform, with EL teacher’s speech acts, and QSAs in particular. They were instructed that each teacher’s speech act has particular communicative purpose which refers to the teacher’s intention and effect it produces on the student. At the technological level integration was achieved through a complex of analytical research skills as well as skills of effective use of QSAs in classroom discourse.

The use of project work was intended to change the priority from readymade knowledge to students’ cognitive activity on the basis of careful classroom discourse analysis, to build their awareness of learning via cognition, to stimulate meaningful practice through understanding QSAs which occur in classroom discourse.

Thus, it was hypothesized that suggested integrated project would result in MA students’ considerable increase of the proficiency in questioning as an important element of classroom discourse.

Methods. This study was conducted at the Faculty of Foreign Languages of South-Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky in 2019-2020 academic year. It was a fragment of a complex research aimed at increasing MA students’ awareness of questioning techniques. 45 students were involved in the research. The data were collected with the help of the following methods: observations, analysis of the students’ learning activity results, interviewing, questionnaires, mathematical processing of obtained data.

Results. The project work “Questioning

Speech Acts: Teaching Challenges” was aimed at building students’ awareness of QSAs as a valid part of EL classroom discourse. To reach this goal students were to be able to answer the following questions: *What is the proportion of QSAs as compared with other speech acts in the EL classroom discourse? Which QSAs are the most widely used by native EFL teachers in the classroom discourse with regard to a) the ELL proficiency level, b) lesson stage? What are QSAs used by teacher-student in the EL classroom discourse? What QSAs do students-practice teachers primarily use in the classroom? What QSAs are popular with practice teachers with regard to a) the ELL proficiency level, b) lesson stage? What knowledge and practical skills were developed while working at the project?*

The project work comprised 3 stages, each including analysis, discussion, result (product). The work mode suggested project groups of three (the 1st and the 2nd stages) with teacher control in Google Forms, individual work (the 3rd stage).

The objectives of the 1st stage were to raise students’ awareness of QSAs as a unit of classroom discourse; to develop their skills to recognize QSAs of different types, to analyze their possible impact on the addressee (Learner), to define the appropriateness of their use in view of the proficiency level and lesson stage.

At the 1st stage at the lecture MA students were introduced to the taxonomy of QSAs. Carter underlines that QSAs “require a verbal response from the addressee” [4, p. 715] and points at diversity of their forms “all of which have different pragmatic functions” [4, p. 715]. Therefore, the development of prospective EL teachers’ skills of effective use of QSAs in the EL classroom is to correlate with the intentions that should be realized with the help of these QSAs in the educational process. Thus, basing on the works by Sinclair & Coulthard [5], Long & Sato [6] and Tsui [7], the following framework of QSAs was suggested as guidance for

students' research activity:

- *checking* QSAs (used to elicit quantity and quality of student's knowledge verifying it against fixed answers known to the teacher; have only one correct answer);

- *concept-checking* QSAs (a subtype of checking QSAs which is used to elicit student's understanding of vocabulary item or grammatical structure on the basis of its component concepts one by one; have only one correct answer (short, simple and low-level));

- *informing* QSAs (used to elicit unknown information from the student, his/her opinion, experience, attitude, evaluation, etc.; focus is on content rather than on the language; have no fixed answers);

- *confirming* QSAs (used to require the student to confirm or disconfirm teacher's assumption presented in a question form or to elicit confirmation that previous utterance was heard/understood correctly);

- *agreeing* QSAs (used to offer the student to agree with teacher's previous statement and to ascertain common ground);

- *committing* QSAs (used to require further interaction/verbal exchange from both the teacher and the student; suggest an obligatory verbal response);

- *repeating* QSAs (used to backshift the discourse, require to repeat the preceding student's utterance to clarify it or some of its elements in case of failure of communication – high level of noise, the teacher has not heard student's reply properly; may be used as a tactical move for the teacher to draw attention of other students to the words of the replier);

- *clarifying* QSAs (used to require the student to explain the content confusion of a preceding utterance or recode the information previously given);

- *prompting* QSAs (used to provide additional information to help students to give the correct answer);

- *nominating* QSAs (used to determine the next speaker).

We suppose that, on the one hand, this classification gives emphasis on QSAs as an important element of EL classroom discourse and is simple for students' understanding; on the other hand, it brings to light the teacher's intended purposes that are to be realized with the help of these QSAs in the classroom discourse.

Having been introduced to this taxonomy, students were asked to name QSAs which may be used in EFL classroom more often, to ground the reasons of using these certain QSAs, to suggest the QSAs which may be used in view of the lesson stage and learners' proficiency level. To corroborate or refute their suggestions MA students were to participate in the research mini-project "Questioning Speech Acts: Teaching Challenges". They were carefully explained the research objectives, project stages, main requirements, assessment requirements, timing.

To raise their cognitive awareness of QSAs as a unit of classroom discourse students were given a list of authentic YouTube resources to investigate how QSAs are used by native EL school teachers. For this purpose, they were asked:

- to protocol QSAs according to the following scheme: 1) context; 2) QSA type (according to above-mentioned categories); 3) goal; 4) student's response; 5) lesson stage;

- to define the number of QSAs vs other speech acts in the EL classroom discourse;

- to define the frequency of each type of QSA used by EL school teachers;

- to establish which QSAs may be used in view of the lesson stage;

- to establish which QSAs may be used in view of the proficiency level.

It is noteworthy that analysis of QSAs according to the suggested scheme brings awareness to their functioning. Students not only learn some definitions but become aware of their linguodidactic potential. Thus, the emphasis is on learning via cognition, on developing students' cognitive

and analytical skills.

The tasks suggested to the groups were differentiated: some groups analyzed QSAs used at pre-intermediate level, the others – at intermediate level.

At the seminar that followed students first presented their results in the form of multimedia presentation. After this we discussed within a joint teacher-student group the results obtained and formulated a guideline for the selection of priority questions.

The objectives of the 2nd stage invited students to extend their awareness of QSAs; to master their skills of versatile analysis of QSAs and their functioning in the classroom discourse.

At this stage students were to observe Bachelor students' lessons in order to analyze the QSAs used. Their tasks were partially similar to the ones at the 1st stage:

- to protocol QSAs according to the scheme;
- to define the dominance of QSAs used by Bachelor student at the lessons;
- to compare types of QSAs used by Bachelor students with the ones performed by EL school teachers;
- to single out typical errors concerning QSAs implementation made by a student-teacher.

On the basis of this analysis the project groups were to produce a recommendation for effective questioning for the Bachelor student whose lessons they observed. Their results were presented in the form of comments to video fragments to the lessons analyzed. Thus, MA students participating in the project had an opportunity to build their awareness of QSAs and their didactic potential, to develop own cognitive and analytical skills, to try themselves as tutors.

The objectives of the 3rd stage were to develop students' abilities to construct own repertoire of QSAs, to use a variety of QSAs in the EL classroom effectively, to use QSAs to achieve educational goals at the lesson, to implement the knowledge obtained from the course in the EL classroom discourse.

Thus, MA students were asked to analyze video records of their own three demo lessons given during teaching practice at school they had in the 1st term (these records were made as a part of conducting research aimed at increasing MA students' awareness of questioning techniques). They were to do the following tasks:

- to protocol QSAs of the demo lessons according to the scheme;
- to define the QSAs used (their types, frequency of use);
- to answer the questions: *How often do I use QSAs in a class? What are the proportions of QSAs vs. other speech acts I use in a class? What types of QSAs do I use? What types of QSAs I use work best? Are the questions I use clearly worded? Do I use QSAs effectively? Do I use QSAs appropriately in view of the lesson stage? Do I use QSAs appropriately in view of the proficiency level? Is it more to do with the QSAs I ask? Can I analyze the possible impact of QSAs on the student? Can I integrate QSAs in the lesson? Do I use QSAs to achieve educational goals at the lesson? What would I change about QSAs at the lesson if I used it again? How can I improve my own use of QSAs in class?*

On the basis of the analytical data obtained at previous stages and analysis of demo lessons MA students were to construct their own repertoire of QSAs. They presented it in the form of a lesson plan with a list of possible QSAs following the plan at each stage (class organization, presentation, practice (exploitation), production, homework, evaluation). Having prepared it individually they discussed it within a joint teacher-student group and made necessary improvements. This list of QSAs was to be used during their teaching practice at university. Thus, the focus was on raising students' cognitive awareness, self-assessment and learning via experience.

As a final product outcome students presented a report which included project description, students' own findings they

generalized answering five research questions and conclusions.

Grading at stages 1-3 was as follows: attendance, participation and meeting deadlines (15%); task achievement (20%); final product (total 65%): contents (30%), display (15%), material acquisition (20%). For their interim products students could get 0-24 points at every stage, final project report was assessed at 0-28 points.

To assess each student contribution into project group task completion, we controlled their involvement in group work in Google Forms. Final project report presentation as well as interim products submission included teachers' interview to assess the level of students' material acquisition and was a part of total product assessment.

As a result of MA students work the planned outcomes and the project goal – to build own awareness of QSAs as a valid part of EL classroom discourse – were reached.

It is noteworthy that in our work we made emphasis on learning that involves an active knowledge construction on the part of the student – on learning via cognition. Thus, analysis of a series of EL teachers' discourse samples in terms of speech act realization promoted students' understanding of a question as a speech act, as a request for information, which correlates with a certain set of language tools, the choice of which in a particular situation depends on a number of extra-linguistic factors. In other words, they constructed two types of knowledge "*know that*" (factual) and "*know how to*" (procedural).

Trying to find answers to the questions suggested students made their own conclusions confirmed by their own findings. For example, students found out that in the EL classroom discourse samples analyzed QSAs may compile 50-80% of speech acts used. However, BA teacher-students use about 30-34% of QSAs and MA – 40-46%.

On the basis of the analysis of EL teachers' classroom discourse MA students

educated major and the most widespread QSAs to construct own repertoire of QSAs. Moreover, comparative results of QSAs performed by EL teachers and teacher-students (both MA and BA) showed that proficiency level influences greatly what QSAs teachers use and how they form questions. At the pre-intermediate level 64% of all teacher's QSAs were checking and concept-checking QSAs (48% and 16% respectively), 16% – informing QSAs, 6% – confirming QSAs, 2% – agreeing QSAs, 3% – committing QSAs, 5% – clarifying QSAs, 3% – prompting and 2% – both repeating and nominating QSAs. At the same time 83% of students' QSAs were checking and concept-checking QSAs (68% and 11% respectively), 10% – informing QSAs, 2% – clarifying QSAs, 2% – prompting QSAs, 1% – repeating and 2% – nominating QSAs. Agreeing and committing QSAs were not used in students' classroom discourse. Students' findings concerning intermediate level showed that teachers use informing QSAs – 37%, while checking and concept-checking QSAs are less frequent (34% and 10%). The differences of percentage in other QSAs types are not salient: confirming – 7%, agreeing – 3%, committing – 3%, clarifying – 4%, prompting – 1%, repeating – 0.5%, nominating – 0.5%. However, the difference between QSAs used by students at this level in comparison to pre-intermediate proved to be insignificant: checking and concept-checking QSAs – 76% (65% and 11% respectively), informing – 16%, clarifying – 3%, prompting – 1%, repeating – 1.5%, nominating – 0.5%, agreeing and committing – 1% each. These results MA students considered while constructing own repertoire of QSAs.

Thus, working according to the scheme suggested students were building their awareness of QSAs as a valid part of EL classroom discourse through understanding the following: *What is it? What are the types? How does it function? How is it used?* It provided extensive use of QSAs

during their teaching practice.

To answer the question *What knowledge and practical skills were*

developed while working over the project? students-participants were suggested self-assessment questionnaires (table 1).

Table 1

Level of students' knowledge and skills: self-assessment results

Students' knowledge and skills	Students' self-assessment (number of students)			
	High level	Average level	Low level	Unable
understanding of a QSA as a unit of classroom discourse	34	11	-	-
understanding of QSAs linguodidactic potential	30	11	4	-
ability to recognize QSAs of different types	39	6	-	-
ability to construct own repertoire of QSAs	32	13	-	-
ability to define the appropriateness of a certain QSA in view of the proficiency level	31	14	-	-
ability to define the appropriateness of a certain QSA in view of the lesson stage	33	12	-	-
ability to use QSAs to achieve educational goals at the lesson	31	14	-	-
ability to analyze the possible impact of speech acts on the addressee (Learner)	24	19	2	-
ability to implement the knowledge obtained from the course in the EL classroom discourse realization	28	17	-	-

The assessment of students' interim products at every stage and the final report indicated the following: 1st stage – task success of 81% and task quality of 53%; 2nd stage – task success of 92% and task quality of 61%; 3rd stage – task success of 100% and task quality of 70%. As to final report, we assessed task success of students' works as 100% and task quality – as 73%.

Thus, our observations data from interviews and the analysis of the students' learning activity results revealed that students successfully consolidated their knowledge of QSAs, their types and linguodidactic potential. The data of students' self-assessment questionnaires corroborated significant positive impact of the suggested integrated project on MA students' awareness of QSAs.

Discussion. Results obtained agree with Basra & Thoyyibah's [8], Tatsuki & Houck [9], etc. research works in which the

importance of classroom speech acts in the English teaching and learning process was underlined.

We argue the efficacy of the scheme of work suggested for facilitating developing students' awareness of EL teacher's QSAs in classroom discourse realization which partially corresponds to the Judd's [10] model of teaching speech acts. Following Judd, we emphasize building students' awareness of QSAs as an important element in EL classroom discourse.

Noteworthy is that work in the suggested format provides students with self-worked-out rules of implementing QSAs in the EL classroom discourse when they are engaged in the cognitive-communicative activity rather than just offered readymade knowledge. It agrees, on the one hand, with Derry's idea that "all meaningful learning is a form of active knowledge construction" [11, p. 169], and on the other hand, with Kasper & Rose's

[12] results in the investigations that concern students' pragmatic development.

We argue that the data actively gained by the students gave them an opportunity to consciously acquire the understanding of pragmatic categories through the prism of cognitive mechanisms. This agrees with the results of Obdalova [13], who states that the focus of the communicative-cognitive approach is on meaningful learning and meaningful practice on the basis of comprehending the linguistic knowledge and rules, structuring and systematically arranging new knowledge units, storing and applying them.

Conclusion and perspectives. The research mini-project "Questioning Speech Acts: Teaching Challenges" we have presented was intended to intensify MA students' cognitive activity and strategies, stimulating their professional adaptation to various ELT classroom situations, to combine students' theoretical knowledge and practical skills into a coherent system, thus, resolving

the contradiction between the subject teaching and the development of their classroom discourse verbal skills as well as research skills. Due to the integration of the course "Theory and practice of speech communication" and students' teacher training practice, MA students acquired an integrated view of their future profession, increased classroom discourse verbal skills level, developed their questioning techniques in the classroom discourse within cognitive-communicative paradigm.

Findings of this research hopefully suggest valuable experience on how to develop in university students – prospective English teachers – awareness regarding how language is best taught in ELT classroom, how to use QSAs effectively in view of the ELL proficiency level and lesson stage in particular.

Perspectives for further research are seen in working out the methodology of teaching students the art of questioning in EL classroom discourse realization.

Список використаних джерел

1. Austin J. L. How to Do Things with Words / J. Austin. Oxford : Oxford University Press, 1962. 167 p.
2. Sinclair J. M. Teacher Talk / J. M. Sinclair, D. Brazil. Oxford : Oxford University Press, 1982. 174 p.
3. Синиця А. Логіко-філософський аспект «мовленнєвих актів». Вісник національного університету «Львівська Політехніка»: Філософські науки. 2008. № 607. С. 16-21.
4. Carter R. Cambridge Grammar of English. A Comprehensive Guide: Spoken and Written English Grammar and Usage / R. Carter, M. McCarthy. Cambridge : Cambridge University Press, 2013. 974 p.
5. Sinclair J. M. Towards an Analysis of Discourse: The English Used by Teachers and Pupils / J. M. Sinclair, M. Coulthard. Oxford : Oxford University Press, 1975. 163 p.
6. Long M. H. Classroom Foreigner Talk Discourse: Forms and Functions of Teachers' Questions / M. H. Long, C. J. Sato //

Classroom Oriented Research in Second Language Acquisition / eds. H. W. Seliger, M. H. Long. Rowley, MA : Newberry House, 1983. – P. 268-285.

7. Tsui A. M. B. A functional description of questions. *Advances in Spoken Discourse Analysis* / ed. M. Coulthard. London : Routledge, 1992. P. 162-82.

8. Basra S. M. A Speech Act Analysis of Teacher Talk in an EFL Classroom / S. M. Basra, L. Thoyyibah // *International Journal of Education*. 2017. № 10 (1). 73-81. DOI: <http://dx.doi.org/10.17509/ije.v10i1.6848>.

9. Tatsuki D. H. Pragmatics from Research to Practice: Teaching Speech Acts / D. H. Tatsuki, N. R. Houck // *Pragmatics: Teaching Speech Acts* / eds. D. H. Tatsuki, N. R. Houck. Alexandria, VA : TESOL, 2010. P. 1-6.

10. Judd E. L. Some Issues in the Teaching of Pragmatic Competence / E. L. Judd // *Culture in Second Language Teaching and Learning* / ed. E. Hinkel. Cambridge : Cambridge University Press,

1999. P. 152-166.

11. Derry S. Cognitive Schema Theory in the Constructivist Debate / S. Derry // *Educational Psychologist*. 1996. № 31(3/4). P. 163-174.

12. Kasper G. Pragmatic Development in a Second Language / G. Kasper, K. R. Rose. Malden MA : Blackwell, 2002. 364 p.

13. Obdalova O. A. Exploring the Possibilities of the Cognitive Approach for Non-linguistic EFL Students Teaching / O. A. Obdalova // *Language and Culture: proceedings of the XXV Annual International Academic Conf.*, October 20-22, 2014. P. 64-71.

References

1. Austin, J. L. (1962). *How to Do Things with Words*. Oxford University Press, Oxford. 167 p.

2. Sinclair, J. M., & Brazil, D. (1982). *Teacher Talk*. Oxford University Press. 174 p.

3. Synytsia, A. (2008). Lohiko-filosofskyi aspekt «movlennievkykh aktiv» [Logic and Philosophical Aspect of "Speech Acts"]. *Visnyk natsionalnoho universytetu «Lvivska Politekhnika»: Filosofski nauky. – Bulletin of Lviv Polytechnic National University: Philosophical Sciences*, 607, 16–21.

4. Carter, R., & McCarthy, M. (2013). *Cambridge Grammar of English. A Comprehensive Guide: Spoken and Written English Grammar and Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.

5. Sinclair, J. M., & Coulthard, M. (1975). *Towards an Analysis of Discourse: The English Used by Teachers and Pupils*. Oxford: Oxford University Press.

6. Long, M. H., & Sato, C. J. (1983).

Classroom Foreigner Talk Discourse: Forms and Functions of Teachers' Questions. In H. W. Seliger, & M. H. Long (eds.), *Classroom oriented research in second language acquisition* (pp. 268-285). Rowley, MA: Newberry House.

7. Tsui, A. M. B. (1992). *A Functional Description of Questions*. In M. Coulthard (ed.), *Advances in Spoken Discourse Analysis* (pp. 162-82). London: Routledge.

8. Basra, S. M., & Thoyyibah, L. (2017). A Speech Act Analysis of Teacher Talk in an EFL Classroom. *International Journal of Education*, 10 (1), 73-81. doi: <http://dx.doi.org/10.17509/ije.v10i1.6848>.

9. Tatsuki, D. H., & Houck, N. R. (2010). *Pragmatics from Research to Practice: Teaching Speech Acts*. In D. H. Tastuki, & N. R. Houck (Eds.), *Pragmatics: Teaching Speech Acts* (pp. 1-6). Alexandria, VA: TESOL.

10. Judd, E. L. (1999). *Some Issues in the Teaching of Pragmatic Competence*. In E. Hinkel (ed.), *Culture in Second Language Teaching and Learning* (pp. 152-166). Cambridge: Cambridge University Press.

11. Derry, S. (1996). Cognitive Schema Theory in the Constructivist Debate. *Educational Psychologist*, 31(3/4), pp. 163-174.

12. Kasper, G., & Rose, K. R. (2002). *Pragmatic Development in a Second Language*. Malden MA: Blackwell.

13. Obdalova, O. A. (2014). Exploring the Possibilities of the Cognitive Approach for Non-linguistic EFL Students Teaching. *Language and Culture : Proceedings of the XXV Annual International Academic Conference* (pp. 64-71), October 20-22, 2014.

НАВЧАННЯ ПИТАЛЬНИХ МОВЛЕННЄВИХ АКТИВ У КОНТЕКСТІ КОГНІТИВНО-КОМУНІКАТИВНОЇ ПАРАДИГМИ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ІНТЕГРАЦІЯ

Т. Є. Єременко, І. О. Лук'янченко

Анотація. У статті автори розкривають значний потенціал інтегрованого дослідницького проекту для підготовки студентів – майбутніх викладачів англійської

мови – до вербальної взаємодії між вчителем та учнем на занятті з англійської мови. Увагу сфокусовано на питальних мовленнєвих актах як пріоритетних з огляду на їх домінуючу роль у реалізації дидактичного дискурсу. Метою представленої наукової розвідки є опис результатів експериментального навчання, спрямованого на оволодіння студентами магістратури вміннями формулювати та успішно використовувати питальні мовленнєві акти у дидактичному дискурсі. Представлене дослідження здійснювалося в рамках комплексного дослідження, спрямованого на підвищення грамотності студентів магістратури в реалізації питальних мовленнєвих актів для ефективного будувannya власної мовленнєвої поведінки на занятті з англійської мови. Дані були зібрані за допомогою таких методів: спостереження, аналіз результатів навчальної діяльності студентів, інтерв'ю, анкетування, математична обробка отриманих даних. Автори описують організацію навчальної діяльності студентів під час роботи над дослідницьким мініпроєктом «Питальні висловлювання: як, коли, для чого», який був реалізований на основі зінтегрованого змісту курсу «Теорія та практика мовної комунікації» та виробничої практики. Проєкт був зорієнтований на спільну роботу викладача та студента, та реалізовувався в 3 етапи, кожний з яких передбачав стадію аналізу, стадію обговорення отриманих результатів та стадію продукції. Проєкт мав такі особливості: міждисциплінарний та практично орієнтований характер, розвиток когнітивної сфери студентів, підвищення грамотності студентів у реалізації питальних мовленнєвих актів в контексті когнітивно-комунікативної парадигми, навчання через когніцію, навчання через досвід. Результати оцінки ефективності описаної системи роботи свідчать про позитивний вплив інтегрованого дослідницького мініпроєкту на мовленнєвий репертуар студентів – майбутніх викладачів англійської мови. Робота над проєктом сприяла формуванню у студентів системи інтегрованих знань, засвоєнню ними когнітивних принципів побудови дидактичного дискурсу, розвитку умінь його аналізу з метою дослідження можливого впливу питальних мовленнєвих актів на учня, вдосконаленню вмінь формулювати та успішно використовувати питальні мовленнєві акти у вербальній взаємодії між вчителем та учнем, вдосконаленню власного стилю викладання.

Ключові слова: питальні мовленнєві акти, майбутні вчителі англійської мови, дослідницький мініпроєкт, інтеграція, комунікативно-когнітивна парадигма.

КОНТРОЛЬ НАВЧАЛЬНИХ ЗДОБУТКІВ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Н. В. ЯРЕМЕНКО, кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: iaremenko.nv@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5894-0295>

Анотація. У статті висвітлено підходи до організації контролю навчальних здобутків студентів немовних факультетів під час вивчення англійської мови та представлено власний досвід щодо його проведення. Установлено, що для ефективної організації навчального процесу необхідно систематично оцінювати роботу студентів як під час практичних занять, так і їх самостійної роботи. Під час педагогічної діяльності встановлено, що під час проведення поточного контролю доцільно організувати попередній та тематичний контроль. Здійснюючи контроль, необхідно враховувати правильність відповідей, повноту розкриття навчального матеріалу та самостійність виконання завдання. Причому, зауважимо, що існують різні рівні засвоєння знань, а саме: рівень розуміння; рівень пізнання; рівень репродуктивної дії; рівень продуктивної дії; рівень творчої дії. Поточний контроль може відбуватися двома шляхами: у вигляді фронтального контролю або індивідуального контролю, усно або письмово, в залежності від мети перевірки. З'ясовано, що не менш важлива увага має спрямовуватися на організацію контролю самостійної роботи студентів, яка спрямована на перевірку засвоєння як теоретичних знань, так і роботи із усними темами. До підсумкового контролю з англійської мови включено як відкриті (надаються питання, на які студент має надати розгорнуту відповідь), так і закриті (вибрати правильний варіант відповіді) тести.

Ключові слова: контроль, студенти, поточний контроль, підсумковий контроль.

Актуальність дослідження. Однією з необхідних умов організації успішного навчання студентів є ефективний контроль їх навчальних здобутків та прищеплення здобувачам освіти навичок самоконтролю, адже саме ці види діяльності дозволяють виявити та усунути недоліки у знаннях та закріпити матеріал, що вивчається. Разом із тим, можна стверджувати, що контроль навчальних здобутків студентів створює також умови для розвитку студентів та значно стимулює самостійну роботу. Саме тому, питання організації контролю навчальної діяльності неодноразово привертало увагу науковців.

Аналіз останніх досліджень та публікацій засвідчив, що науковці

неодноразово зверталися до цієї наукової проблеми. Зокрема, теоретичні аспекти організації контролю навчальної діяльності як школярів, так і студентів розкрито у працях А. Алексюка, С. Архангельського, Ю. Бабанського, В. Безпалько та інших. Питання контролю самостійної роботи здобувачів освіти розкрито у працях Б. Єсіпова, В. Казакова, Н. Калашник, А. Котової.

Високо цінуючи вклад науковців у розробку цієї важливої проблеми, вважаємо за необхідне узагальнити накопичений досвід у закладах вищої освіти, що сприятиме його подальшому творчому використанню у навчальному процесі, що і є метою нашої публікації.

Під час роботи над публікацією використовувалися такі **методи** дослідження як метод аналізу та синтезу наукової літератури для розуміння сутності проблеми. Було опрацьовано достатню кількість матеріалів для розуміння теми дослідження.

Результати дослідження та їх обговорення. Ефективна організація навчального процесу навіть із мотивованими до навчання студентами є неможливою без систематичного та правильно організованого з педагогічної точки зору контролю, який дозволяє оцінити результати діяльності кожного здобувача освіти.

Так, відповідно до робочої навчальної програми з навчальної дисципліни «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» для студентів, що навчаються за спеціальністю «Транспортні технології» (на автомобільному транспорті) Національного університету біоресурсів та природокористування України система оцінювання знань, вмінь і навичок студентів передбачає оцінювання всіх форм вивчення дисципліни:

- оцінювання роботи студентів у процесі практичних занять;
- оцінювання виконання індивідуального завдання (КР);
- оцінювання засвоєння питань, що винесено для самостійної роботи;
- оцінювання підсумкового контролю [6].

Розглянемо кожний із визначених підпунктів більш детально. Досвід роботи засвідчив, що контроль навчальних досягнень студентів має відбуватися на кожному занятті з іноземної мови, адже це стимулює молодих людей до вчасного виконання навчальної програми. Умовно контроль поточної роботи студентів можна поділити на декілька видів:

- попередній контроль;
- поточний контроль;
- тематичний контроль [1; 3].

Зазначимо, що попередній контроль може проводитися, як на першому занятті зі студентами з метою виявлення

загального рівня знань іноземної мови, так і перед вивченням окремої граматичної теми для оптимального вибору рівня складності вправ та коригування завдань комунікативного характеру.

Поточний контроль використовується для відображення щоденної роботи студентів, їх умінь та старанності вчити нову лексику та опанувати граматичний матеріал. Під час здійснення контролю необхідно враховувати правильність відповідей, повноту розкриття навчального матеріалу та самостійність виконання завдання. Причому, необхідно враховувати те, що існують різні рівні засвоєння знань, а саме:

- рівень розуміння;
- рівень пізнання;
- рівень репродуктивної дії;
- рівень продуктивної дії;
- рівень творчої дії [3].

Поточний контроль може відбуватися двома шляхами: у вигляді фронтального контролю або індивідуального контролю. Досвід роботи засвідчив, що ці дві форми контролю є актуальними та необхідними, разом із тим у кожній з них є власні особливості. До переваг фронтального контролю можна віднести його всеохоплюваність. Під час такої форми контролю викладач має змогу отримати зворотній зв'язок щодо навчальних здобутків усіх студентів за невеликий час.

Ми погоджуємося з колегами щодо того, що фронтальний контроль доцільно використовувати для розуміння засвоєння елементів мовлення. Такий контроль може проводитися як у письмовій, так і усній формі, або у комбінованій формі, коли ті ж самі лексичні одиниці викладач запитує спочатку в усній формі, щоб переконатися у правильній вимові студентів, а потім проводиться словарний диктант у письмовій формі, що дозволяє перевірити знання орфографії.

Як вдало зазначено А. Паладієвою, ознаки слів, слова, позбавлені конкретної семантики, слабо осідають в пам'яті студентів, їх легко сплутати між

собою при сприйнятті на слух. Тому, регулярний письмовий контроль прищеплює лінгвістичну пильність і точність [5].

Перевага фронтального контролю в тому, що він тримає в напрузі весь колектив, студенти знають, що в будь-яку секунду їх можуть запитати, тому увага здобувачів освіти зосереджена, думки сконцентровані навколо тієї роботи, яка обговорюється. Тому фронтальне опитування є більш досконалою формою перевірки. Проте і йому притаманні недоліки, які особливо позначаються в тих випадках, коли потрібно перевірити вміння студентів монологічного та діалогічного усного мовлення.

Отже, для перевірки мовлення за фахом або доповідей з тем, що вивчаються, перевагу необхідно надавати усному контролю, адже саме цей вид контролю відображає правильність і швидкість мовлення студентів, їх можливість складати висловлювання, формулювати питання або відповідати на них, підтримувати бесіду під час обговорення.

Зазначимо, що однією з переваг усного контролю є його органічна інтеграція в процес аудиторного заняття, тому студенти не відчують стресу під час виконання завдання. Зазначимо, що індивідуальний контроль не передбачає перевірки механічно зазубрених студентами текстів, а інтегрується у комунікативну діяльність студентів. Наприклад, вивчаючи зі студентами усну тему або «How does an airplane fly», ми розподіляємо їх по групах із двох-трьох осіб, які мають розкрити цю тему. У більшості випадків ми надаємо студентам повну свободу у виборі засобів розкриття теми. Деякі з них віддають перевагу усним доповідям, які розбиті на підтеми, тоді як інші ілюструють виступи презентаціями. Обов'язковими вимогами, яких студенти мають дотримуватися – це час говоріння та зворотній зв'язок з рештою студентів. Це

дозволяє підтримувати увагу всієї групи, адже за відповіді на питання можуть нараховуватися додаткові бали або навпаки зніматися.

Зазначимо, що якщо під час говоріння студент робить помилки, які не заважають загальному розумінню теми, викладач просто фіксує їх та проводить аналіз після виступу всієї підгрупи. У тому разі, якщо студент систематично неправильно вимовляє ключові для розуміння слова, його слід виправляти під час говоріння.

Ще одним різновидом індивідуального контролю є робота в парі або мінігрупі. У цьому випадку збільшується час говоріння кожного студента. Такий контроль доцільно використовувати для тренування діалогічного мовлення. Під час роботи пар викладач переміщується від однієї групи студентів до іншої, та у разі необхідності корегує дії студентів. Він спостерігає за ходом роботи більшості пар, приєднуючись до них як співрозмовник, одна-дві пари виступають потім перед всією групою.

Зазначимо, що перевага такого контролю полягає у тому, що під час спілкування у форматі «студент-студент» молоді люди почувають себе більш комфортно та не мають страху зробити помилку. Навпаки, вони прагнуть розкрити власний комунікативний потенціал, виникає атмосфера «живого спілкування» іноземною мовою.

Як вже зазначалося, значна увага має також приділятися й контролю самостійної роботи студентів, на яку згідно робочій програмі відводиться третина загального навантаження студентів. Контроль самостійної роботи студентів забезпечує безперервний зворотний зв'язок викладача зі студентами, дозволяє побачити ступінь засвоєння студентами знань, умінь та навичок.

Відповідно до робочої програми, на контроль самостійної роботи передбачає такі аспекти:

- 1) ступінь засвоєння теорії;

2) ступінь засвоєння матеріалу дисципліни;

3) ознайомлення з рекомендованою літературою, а також із сучасною додатковою літературою з питань, що розглядаються;

4) уміння поєднувати теорію з практикою при розгляді ситуацій, при виконанні завдань, винесених для самостійного опрацювання, і завдань, винесених на розгляд в аудиторії;

5) логіка, структура, стиль викладання матеріалу в письмових роботах і при виступах в аудиторії [6].

Як влучно зазначено А. Циною, для здійснення ефективного контролю самостійної роботи студентів необхідно чітко визначати терміни виконання контрольних заходів, їх зміст та кількість, спланувати у якій формі буде проводитися контроль та розробити систему контрольних заходів з урахуванням бюджету часу здобувачів освіти [7; 8].

Наприкінці семестру проводиться підсумковий контроль знань студентів, який проходить у формі заліку або іспиту. Залік здійснюють у письмовій формі та складається з трьох частин: читання професійно-орієнтованого тексту з метою отримання необхідної інформації, складання граматичного та лексичного тесту [6].

Зазначимо що до підсумкового контролю з англійської мови включено як відкриті (надаються питання, на які студент має надати розгорнуту відповідь), так і закриті (вибрати правильний варіант відповіді) тести.

Особливої популярності під час вивчення іноземної мови набувають критеріально-орієнтовані тести, які

створюють на основі логіко-психологічних структур та психологічної відповідності. Кожне завдання у тестах цього виду побудоване на базі ключових понять і термінів, які мають засвоїти студенти. Використання критеріально-орієнтованих тестів є ефективним як для поточної, так і підсумкової атестації студентів [4].

Повністю погоджуємося з думкою науковців, що для отримання об'єктивної оцінки контрольних робіт доцільно:

– розбити контрольну роботу на елементи по кількості завдань;

– кожне завдання оцінювати визначеною кількістю балів (залежно від складності завдання);

– визначити загальну кількість балів за контрольну роботу [2; 8].

Незважаючи на велику увагу до питань організації та проведення контролю навчальних здобутків студентів вважаємо, що студентам необхідно прищеплювати навички самоконтролю, який не тільки виконує функцію контролю, але й активізує їх пізнавальну діяльність, розвиває увагу та прагнення до досконалості у роботі [2, с. 57].

Висновки і перспективи. Отже, контроль навчальних здобутків студентів є необхідним елементом освітнього процесу, який дозволяє отримати зворотній зв'язок від здобувачів освіти, виявити навчальний матеріал, який потребує додаткового опрацювання та узагальнити матеріал, що вивчався. Для досягнення кращих результатів контроль необхідно доповнювати самоконтролем.

У подальшому плануємо більш детально висвітлити підходи до організації самостійної роботи студентів під час вивчення іноземної мови.

Список використаних джерел

1. Васюк О., Майданюк Н. Організація контролю навчання студентів.– Режим доступу до сайту : www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vkp/2009_5/st_5.pdf

2. Калашник Н. Г., Вертегел В. Л. Самостійна робота – потужний засіб сучасної освіти і виховання. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2005. 326 с.

3. Котова А. В. Організація контролю навчальної діяльності студентів ВНЗ при

вивченні англійської мови. Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. 2011. Вип. 19. С. 41–47.

4. Кушнір В. С. Особливості критеріально-орієнтованого тестування при вивченні іноземної мови професійного спрямування у вищій школі. Сучасні методи викладання іноземної мови професійного спрямування у вищій школі. Режим доступу до сайту: <http://confesp.fl.kpi.ua/node/1030>

5. Паладієва А. Форми контролю мовної компетентності студентів на заняттях з іноземної мови за фаховим спрямуванням. Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2015. № 12. С. 69–76.

6. Робоча програма з навчальної дисципліни «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» Національного університету біоресурсів і природокористування України, 2019. 15 с. – Режим доступу до сайту: <https://nubip.edu.ua/node/1438/1>

7. Цина А. Типи дидактичної взаємодії викладача і студентів у процесі навчання. Збірник наукових праць Полтавського держ. пед. ун-ту. 2005. Вип. 7 (46). С. 268 – 276.

8. Цина А. Визначення мети і змісту контрольних заходів за самостійною роботою студентів при вивченні вузівських дисциплін Збірник наукових праць Полтавського держ. пед. ун-ту. 2006. Вип. 4 (51). С. 69 – 73.

9. Черемська О. Формування мовної і комунікативної компетенції мовної особистості у вищій школі. Вища освіта. 2010. № 12. С. 63 – 72

References

1. Vasiuk, O., Maidaniuk, N. (2009) Orhanizatsiia kontroliu navchannia studentiv [Assessment of Students' Academic Achievements] Rezhym dostupu [mode of access]: www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vkp/2009_5/st_5.pdf

2. Kalashnyk, N.H., Verthehel, V. L. (2005). Samostiina robota – potuzhnyi

zasib suchasnoi osvity i vykhovannia [Self Study as Powerful Means of Modern Education]. Zaporizhzhia. 326 s.

3. Kotova, A. V. (2011). Orhanizatsiia kontroliu navchalnoi diialnosti studentiv VNZ pry vyvchenni anhliiskoi movy [University Students' Academic Achievements Control Organisation when Studying English]. *Vykladannia mov u vyshchikh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi* [Teaching Languages at Higher Institutions]. Vyp. 19. S. 41–47

4. Kushnir, V. S. (2011). Osoblyvosti kryterialno-orientovanoho testuvannia pry vyvchenni inozemnoi movy profesiinoho spriamuvannia u vyshchii shkoli [Specific Features of Criteria Oriented Tests when Studying Professionally Oriented English in Higher Education Establishments]. *Suchasni metody vykladannia iozemnoi movy profesiinoho spriamuvannia u vyshchii shkoli* [Modern Methods Specific Purpose Foreign Language Teaching in Higher Education Rezhym dostupu [mode of access]: <http://confesp.fl.kpi.ua/node/1030>

5. Paladiieva, A. (2015). Formy kontroliu movnoi kompetentnosti studentiv na zaniattiakh z inozemnoi movy za fakhovym spriamuvanniam [Forms of Language Competence Assessment when Studying English for Specific Purposes]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia* [Problems of Modern Teacher Training]. № 12. S. 69 – 76.

6. Robocha prohrama z navchalnoi dystsypliny «Inozemna mova (za profesiinym spriamuvanniam)» Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy (2019). 15 s [Steering document "Foreign Language (for Specific Purposes). National University of Life and Environmental Sciences] Rezhym dostupu [mode of access]: <https://nubip.edu.ua/node/1438/1>

7. Tsyna, A (2005). Typy dydaktychnoi vziemodii vykladacha i studentiv u protsesi navchannia [Types of Didactic Interaction of the Teacher and Students during the Educational Process]. *Zbirnik naukovih prats Poltavskoho derzh. ped. un-tu* [Collection of scientific works of Poltava State Pedagogical

University]. Vyp. 7 (46). S. 268 – 276.

8. Tsyna, A. (2006). Vyznachennia mety i zmistu kontrolnykh zakhodiv za samostiinoiu robotoiu studentiv pry vyvchenni vuzivskykh dystsyplin (Defining the purpose and the Content of Students' Self Study Control when Studying Subjects at University). *Zbirnik naukovih prats Poltavskoho derzh. ped. un-tu* [Collection of

scientific works of Poltava State Pedagogical University]. Vyp. 4 (51). Poltava. S. 69 – 73.

9. Cheremskaya, O. (2010). Formuvannia movnoi i komunikatychnoi kompetentsii movnoi osobystosti u vyshchii shkoli [Formation of Language and Communicative Competencies at University]. *Vyshcha osvita* [Higher Education]. № 12. S. 63 – 72.

ASSESSMENT OF NON-LANGUAGE DEPARTMENT STUDENTS' ACADEMIC ACHIEVEMENTS DURING THE STUDY OF THE ENGLISH LANGUAGE

N. V. Yaremenko

Abstract. *Assessment plays an important role in the process of effective organization and management of students' educational activities as well as it helps develop their self-studying skills and such qualities as responsibility and independence. That is why we need to understand the algorithm of the control organization and share experience.*

We highly appreciate the contribution of scientists to the development of this important problem, but we consider it necessary to summarize the experience accumulated in higher education establishments, that will facilitate its further creative use in the educational process, which is the purpose of our publication.

While working on the publication, such research methods as the methods of analysis and synthesis of scientific literature were used to understand the nature of the problem under consideration.

Results. *It is established that in order to organize the process of education effectively it is necessary to evaluate the work of students systematically during both practical classes and their self-studying. It is also found that when providing continuous assessment it is advisable to organize preliminary and topic assessment. The assessment must take into account the accuracy of the answer, the elucidation of the material, and the independence of the task accomplishment. Moreover, it is necessary to remember that there are different levels of learning, namely: the level of understanding; the level of knowledge; the level of reproductive action; the level of productive action; and level of creative action. Continuous assessment can be accomplished in two ways: in the form of frontal control or individual control, verbally or in writing, depending on the purpose of the assessment. It has been found that no less important attention should be directed to the organization of control of students' independent work, which is aimed at testing the assimilation of both theoretical knowledge and work on oral topics. The final control includes both question/answer tests and multiple-choice tests.*

The originality of the research lies in the high lightening of author's approaches how to organize different types of assessment, which is of great importance for effective educational process.

Conclusion. *The assessment of students' academic achievement is a necessary element of the educational process, which allows receiving feedback from students, identifying strong and weak points of students' academic achievements, and revising the material studied. For best results, controls should be supplemented with self-control.*

Key words: *assessment, students, continuous assessment, summative assessment.*

УДК 378.147 : 001 : 631.3

<https://doi.org/10.31548/philolog2020.01.138>

**ДИФЕРЕНЦІЙОВАНО-ПОЕТАПНА ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ
У МЕТОДИЧНІЙ СИСТЕМІ РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ
З АГРОІНЖЕНЕРІЇ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ МАШИН**

І. М. БУЦИК, кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: i_butsyk@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0002-3105-2802>

Анотація. Статтю присвячено актуальним питанням методики навчання майбутніх фахівців з агроінженерії, спрямованої на розвиток їх дослідницької компетентності. Схарактеризовано погляди науковців щодо рівневого розподілу навчальної діяльності студентів. Запропоновано авторський розподіл рівнів розвитку навчальної діяльності та описано загальну структуру диференційовано-поетапної організації навчання студентів.

Визначено структуру організації поетапної навчальної діяльності студентів у межах вивчення однієї теми з дисципліни «Сільськогосподарські машини», висвітлено розподіл методів навчання, запропоновано модель підсистеми методів, форм, засобів навчання у методичній системі. Визначено вимоги до конструювання навчальних занять та самостійної роботи студентів з виконанням навчально-дослідницьких та науково-дослідних завдань.

Ключові слова: дослідницька компетентність, методична система, диференційовано-поетапна організація навчання, навчальна діяльність.

Актуальність дослідження. Сучасна економіка нашої держави заснована на організації та управлінні виробничими процесами різних галузей, стабільність та розвиток яких безпосередньо залежать від ефективної діяльності усіх їх учасників. Сьогоднішнє аграрне виробництво в Україні вважається однією із пріоритетних галузей державної економіки, яке постійно розвивається за рахунок впровадження нової техніки, технологій, засобів, форм господарювання та управління. Це ставить перед вищою освітою завдання щодо здійснення якісної професійної підготовки фахівців в Україні, серед яких й інженерні кадри сільськогосподарського виробництва. Існуюча професійна діяльність фахівця з агроінженерії наповнена різноманітними видами робіт, що спрямовані

на проведення досліджень, здійснення розрахунків та аналізів, підготовку техніки та її впровадження, створення нових технічних засобів, їх реконструкції та модернізації. Це, у свою чергу, потребує від майбутніх інженерів-аграрників вмілого та якісного виконання дослідницької роботи на виробництві, що здійснюється лише на основі набутих ними високих рівнів дослідницької компетентності [4, 5].

На сьогодні у професійній підготовці фахівців реалізуються різні технології і методики навчання, які впливають і на розвиток їх дослідницької компетентності. Проведений аналіз сучасних наукових праць вказав на факт недостатнього вивчення проблеми розвитку дослідницької компетентності майбутніх фахівців з агроінженерії. Тому в основу нашого дослідження

була покладена необхідність вивчення даної проблеми, що дозволить у подальшому змодельювати методичну систему навчання та впровадити її освітню практику.

Стан дослідження. Нинішня світова теорія і практика організації освітніх процесів наповнена різноманітними дослідженнями у межах вирішення проблеми підготовки інженерних кадрів, серед яких інженери аграрного виробництва. Сьогодні у світовій педагогічній науці дуже широко висвітлені дослідження проблеми професійної підготовки інженерних кадрів (О. Антонов, І. Берзкіна, Т. Білоусова, І. Битинас, В. Головка, О. Джеджула, С. Зелінський, Г. Красильникова, Я. Крупський, М. Лазарев, І. Мархель, О. Романовський, О. Сільчук, І. Федосова, Д. Чернишова, М. Шубас), у яких наковці майже не торкаються проблем розвитку дослідницької компетентності. У роботах з підготовки технічних й інженерних кадрів для агропромислового виробництва (І. Бендера, І. Блозва, М. Бондар, О. Вощевська, О. Дьоміна, Н. Івановський, І. Колосок, О. Кошук, П. Лузан, В. Лукач, В. Манько, Ю. Нагірний, Л. Павлюк, В. Рябець, І. Угринюк) ці проблеми також не знаходять необхідного вирішення.

Різні аспекти організації підготовки студентів до дослідницької діяльності нині висвітлені у роботах І. Абрамової, С. Белкіної, Н. Головин, О. Горшкової, Е. Єлькіної, В. Котенка, Н. Наумкіна, І. Янюка, у яких, на наш погляд, не вирішено проблему безпосереднього розвитку дослідницької компетентності [1, 3, 7, 8, 9, 11, 13, 15]. Зокрема, О. Гончаренко розробила модель розвитку дослідницької компетентності майбутніх менеджерів, за якої розвиток проходить у три етапи, які, у свою чергу, зв'язані з часовими відрізками навчання студентів у закладі вищої освіти [8]: адаптаційний, формувальний

та підсумковий. Проведені нами дослідження показали, що запропонована модель розвитку дослідницької компетентності майбутніх менеджерів характеризує саме сучасну традиційну методичну систему у підготовці фахівців з агроінженерії, яка не задовольняє вимоги сьогодення.

Роботи І. Абрамової та Н. Головин, на нашу думку, частково вирішують проблему підготовки інженерів-аграрників. У своїй роботі Н. Головин обґрунтовує умови формування дослідницьких умінь студентів агротехнічних інститутів з дисциплін природничо-математичного циклу у процесі розв'язування задач професійного змісту [7]. така позиція, з нашої точки зору, не охоплює цілісної підготовки майбутнього інженера. Дослідження І. Абрамової присвячені формуванню аналітичної компетентності студентів інженерних закладів вищої освіти аграрного профілю на основі засобів і методів інформатики [1], що не у повному обсязі розкриває можливості розвитку дослідницької компетентності фахівця. Крім цього, у згаданих вище роботах не розглядаються питання розвитку дослідницької компетентності у межах поетапного здійснення навчальної діяльності студентів.

Проведений аналіз закордонного досвіду підготовки інженерів дозволив встановити [4], що одним із головних чинників якісного навчання є послідовна підготовка особистості фахівця, що передбачає поступовий перехід від теорії до практики, від репродуктивної до творчої діяльності і характеризується специфічними особливостями. Тому вважаємо, що одним із основних завдань концептуальної методичної системи у формуванні дослідницької компетентності фахівців з агроінженерії є створення і реалізація інтегрованого освітнього середовища, що забезпечує поетапну навчальну діяльність.

Мета статті – визначити особливості поетапної організації навчання студентів у межах методичної системи розвитку дослідницької компетентності майбутніх фахівців з агроінженерії у вивченні сільськогосподарських машин.

Виклад основного матеріалу. З метою розв'язання даної проблеми нами було проаналізовано наукові праці, у яких розглядаються питання розвитку навчальної діяльності [2; 6; 10; 12; 14], у результаті чого прийшли до висновку, що в основі розвитку дослідницької компетентності майбутніх фахівців з агроінженерії має лежати поетапна організація навчання, що зорієнтована на дослідницьку підготовку студента, в основі якої формування особистості фахівця, здатної до творчого вирішення професійних завдань.

На сьогодні у науковій літературі висвітлено різні погляди стосовно рівневого розподілу навчальної діяльності. Здебільшого науковці розподіляють навчальну діяльність на три або чотири рівні, інколи п'ять, шість. Зокрема, І. Абрамова, М. Брагинський, Н. Данилічева, В. Ченобитов виділяють три рівні розвитку навчальної діяльності [10]: *репродуктивний* (студент залишається в межах початкового знайденого способу дій); *евристичний* (без зовнішнього стимулювання аналізує, співставляє, що дозволяє отримати нові вирішення); *творчий* (самостійне відкриття нового, шлях до творчих дій). Г. Щукіна, залежно від характеру пізнавальної діяльності і ступеня самостійності [14], виокремлює такі рівні: *репродуктивно-наслідувальна* (досвід діяльності накопичується через досвід іншого); *пошуково-виконавча* (знаходження способів виконання завдання та безпосереднє його виконання); *творча* (нешаблонне та самостійне виконання завдань). Розподіл навчальної діяльності за Г. Гавриловою також

характеризує цей феномен у межах трьох рівнів [6]: *репродуктивний* (усвідомлення і засвоєння зразка дій з подальшим його відтворенням); *реконструктивний* (виконання дій у подібних та наближених у них ситуаціях); *творчий* (застосування знань та умінь у нетипових ситуаціях, виконання нових дій на основі наявних знань, умінь та навичок).

Розподіл у чотири рівні навчальної діяльності в самостійній роботі пропонують М. Алексюк, А. Аюрзанайн, В. Козаков та П. Підкасистий [2], а саме: *репродуктивний рівень* (дії спрямовані на оволодіння певними способами діяльності за зразком); *реконструктивний рівень* (дії спрямовані на оволодіння певними способами діяльності під час виконання завдань, які частково змінені у порівнянні із завданнями, які виконувалися за зразком); *евристичний рівень* (дії спрямовані на оволодіння новими знаннями та способами діяльності під час виконання завдань з нестандартним вирішенням); *творчий рівень* (дії спрямовані на створення чогось нового). Н. Пастушенко та Р. Пастушенко виділяють такі рівні навченості (компетентності) [12]: *низький (репродуктивно-продуктивний)*; *середній (продуктивний)*; *достатній (конструктивно-варіативний)*; *високий (творчий)*. Також подібний рівневий розподіл навчальної діяльності поданий у працях М. Барна, О. Бугайова, О. Гірного, Г. Костишиної, І. Лернера, М. Скаткіна В. Сімонова та інших. Висвітлені погляди науковців були враховані в нашому розподілі рівнів розвитку навчальної діяльності студентів, на основі чого було встановлено:

- *репродуктивний рівень* (відтворення сформованих знань, виконання дій за попередньо заданим зразком, завдання та повторення вивченого у межах розв'язування типових дослідницьких завдань на вивчення, розробку та

впровадження техніки, що передбачає виконання розрахунків та креслень, заповнення таблиць тощо);

- *реконструктивний рівень* (відтворення сформованих знань із перенесенням їх у нові типові ситуації, часткову самостійну інтерпретацію у визначенні понять, використання умінь у частково змінених умовах із самостійним знаходженням, що відбувається на основі розв'язання типових дослідницьких задач на вивчення, розробку та впровадження техніки);

- *евристичний рівень* (вирішення проблемних (невдомих раніше) дослідницьких завдань з використанням попередньо набутих знань та умінь шляхом отримання нової інформації, її аналізу, структурування та використання в нових ситуаціях, продукування раціоналізаторських пропозицій під час виконання аналітико-прогностичних, пошукових, конструкторських та проектувальних завдань);

- *творчий рівень* (створення чогось нового (винахідництва), що не мало аналогів у відомій йому практиці, у результаті виконання технологічних, дослідних, експлуатаційних, ремонтних, аналітико-прогностичних, пошукових, конструкторських та проектувальних завдань).

Отже, поетапна організація навчання передбачає планомірно-поступовий перехід від репродуктивної діяльності до реконструктивної, від реконструктивної до евристичної, від евристичної до творчої. Саме така організація стане основою для формування творчої особистості майбутнього фахівця. Крім того, розвиток дослідницької компетентності майбутніх фахівців з агроінженерії має відбуватися на основі цілеспрямованої організації їх навчальної діяльності з поступовим переходом від теоретичного до практичного навчання

студентів та залучення їх до навчально-дослідницької та науково-дослідної роботи у процесі вивчення сільськогосподарських машин. Таку організацію навчальної роботи, що передбачає поетапний та рівневий перехід студентів у своїх навчальних діях під час системного виконання навчальної, навчально-дослідницької та науково-дослідної роботи у рамках теоретичного та практичного навчання, ми визначаємо як диференційовано-поетапну організацію навчання, що стає в основі розвитку дослідницької компетентності, і характеризується відмінною одна від одної організацією навчального процесу на різних етапах.

На основі проведених досліджень [5] було встановлено, що диференційовано-поетапна організація навчання є інтегрованим процесом, що структурно об'єднується взаємопов'язаними компонентами, які відображають обґрунтований у попередніх розділах склад методичної системи (рис. 1):

1. Цільовий блок інтеграції (містить цілі навчально-дослідницької та науково-дослідної роботи студентів на кожному із етапів навчання).

2. Змістовий блок інтеграції (складається із вимог та процедур відбору змісту навчання з орієнтацією на організацією навчального процесу з опорою на принципи навчання).

3. Діяльнісний блок інтеграції (об'єднує завдання та процедури формування мотивації студентів до навчальної роботи, вимоги до відбору та застосування методів, форм і засобів навчання на різних рівнях навчальної діяльності під час виконання студентами дослідницьких завдань).

4. Контрольно-діагностичний блок інтеграції (наповнюють методи і засоби діагностики навчальних результатів студентів).

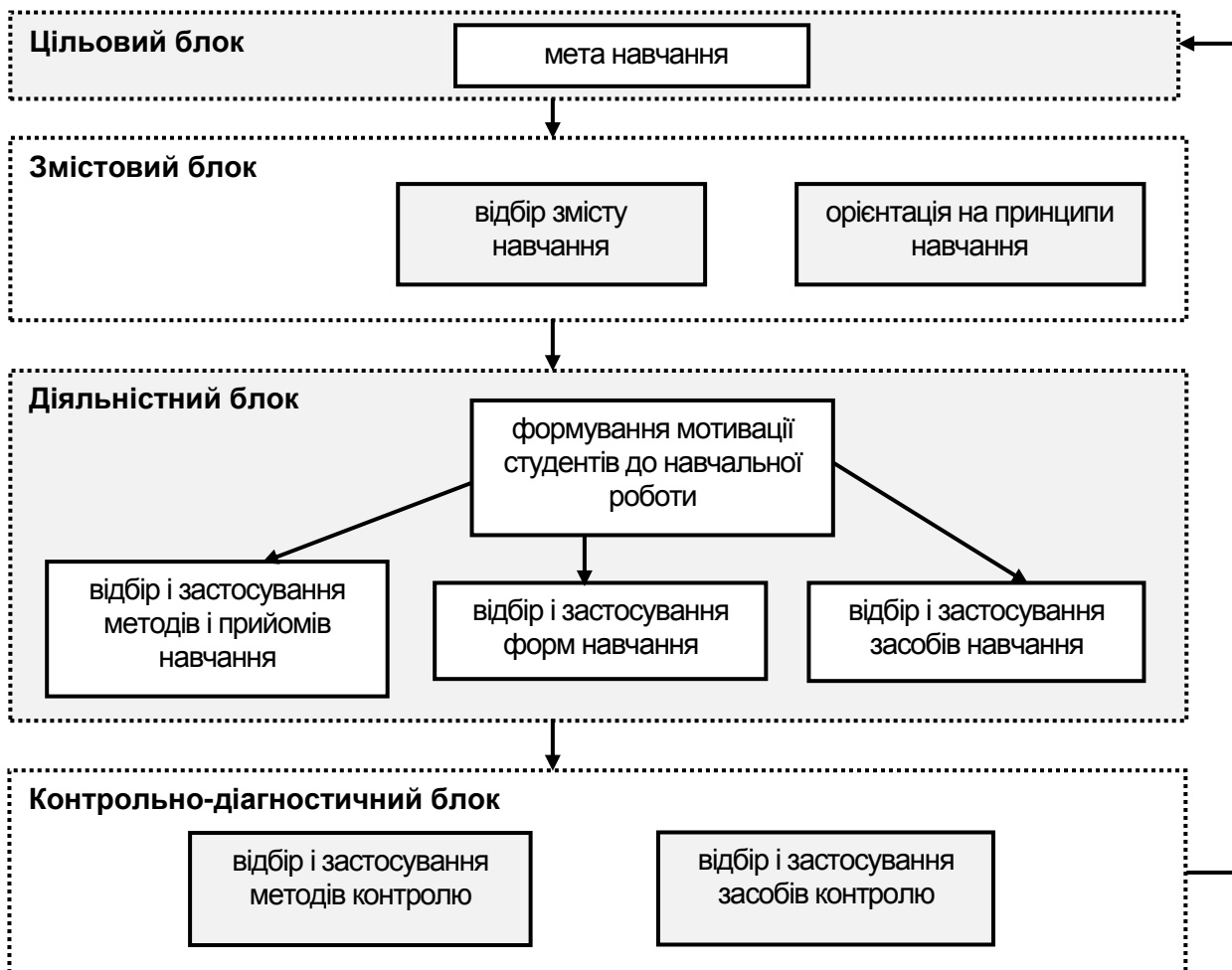

Рис. 1. Узагальнена структура диференційовано-поетапної організації навчання

Отже, диференційовано-поетапна організація – це спеціально побудований процес у забезпечені освітнього інтегрованого середовища, що передбачає цілеспрямовану загально об'єднану реалізацію усіх складових методичної системи навчання як єдиного цілісного механізму, функціонування якого забезпечує послідовне та оптимальне комбінування теоретичного та практичного навчання, навчально-дослідницької та науково-дослідної роботи студентів, вибору та застосування змісту, методів, засобів і форм навчання.

Реалізація диференційовано-поетапної організації навчання у методичній системі відбувається за рахунок оптимального поєднання підсистем: мети навчання; змісту освіти і навчання; методів, форм і засобів навчання; контролю результатів навчання. Підсистема методів, форм і засобів навчання є однією із визначальних підсистем у методичній системі, оскільки за своїми функціональними завданнями вона безпосередньо відповідає за організацію навчальної діяльності студента. Компоненти цієї підсистеми, у своєму

цілеспрямованому та оптимальному поєднанні з метою та змістом навчання, створюють загальний цілісний навчальний процес на основі:

- застосування методів навчання, що вводить студента у способи виконання навчальних дій та операцій, за допомогою яких у нього формуються знання, уміння та навички;

- застосування форм навчання, які утворюють певну структурованість навчальної роботи залежно від місця, мети навчання, методів і засобів;

- застосування засобів навчання, які є необхідними допоміжними елементами у формуванні знань, умінь та навичок.

Організація навчальної роботи у заклади вищої освіти здійснюється на основі реалізації лекційно-семінарської системи навчання, яка передбачає певну послідовність у застосуванні форм навчання та видів навчальних занять. Вивчення дисципліни «Сільсько-господарські машини» здійснюється на основі реалізації таких форм навчання: аудиторне навчальне заняття,

самостійна робота, виробнича практика, індивідуальна консультація. А також на основі послідовного проведення навчальних занять: лекцій, лабораторних та практичних занять.

Спираючись на те, що у нашій методичній системі стоїть необхідність у забезпеченні диференційно-поетапної організації навчання, то саме така послідовність, у сучасних часових межах і нормах семестрового навчання, логічного вибудовується на основі послідовного чергування форм навчання та видів навчальних занять, де студенти переходять від одного рівня навчальної діяльності і до іншого. На основі зазначеного нами була запропонована структура організації поетапної навчальної діяльності студентів залежно від послідовності навчальних занять у межах вивчення навчального матеріалу однієї теми (табл. 1). Запропонована структура повністю відповідає обґрунтованим вище положенням.

Таблиця 1.

Структура організації поетапної навчальної діяльності студентів у межах вивчення навчального матеріалу однієї теми

№	Етапи навчальної роботи	Підетапи	Рівні навчальної діяльності
I.	Підготовка до лекції	1.1) Засвоєння нового навчального матеріалу.	репродуктивний, реконструктивний
II.	Робота на лекції	2.1) Закріплення вивченого навчального матеріалу.	репродуктивний, реконструктивний
		2.2) Засвоєння нового навчального матеріалу.	
		2.3) Видача завдань на самостійну роботу.	
III.	Підготовка до лабораторного заняття	3.1) Закріплення вивченого навчального матеріалу та засвоєння нового.	репродуктивний, реконструктивний, евристичний
IV.	Робота на лабораторному або практичному занятті	4.1) Закріплення вивченого навчального матеріалу та засвоєння нового.	репродуктивний, реконструктивний, евристичний, творчий
		4.1) Інструктаж та видача завдань для роботи на занятті.	
		4.1) Закріплення вивченого навчального матеріалу та засвоєння нового.	
		4.1) Видача завдань на самостійну роботу.	

Продовження таблиці 1.

V.	Робота після лабораторного заняття	5.1) Закріплення вивченого навчального матеріалу та засвоєння нового під час курсового проектування.	репродуктивний, реконструктивний, евристичний, творчий
		5.2) Закріплення вивченого навчального матеріалу та засвоєння нового під час науково-дослідницької роботи.	
		5.3) Закріплення вивченого навчального матеріалу та засвоєння нового під час виробничої практики.	
		5.4) Закріплення вивченого навчального матеріалу та засвоєння нового під час дипломного проектування.	

Важливим елементом методичної системи є методи навчання. Методи навчання – це цілеспрямовані способи впорядкованої організації навчальної діяльності студентів з метою формування у них знань, умінь, навичок. Основним завданням методів навчання у нашій методичній системі є забезпечення диференційовано-поетапного формування у студентів знань, умінь та навичок, що дозволить розвивати навчальну діяльність і дослідницьку компетентність майбутнього фахівця. Крім того, цілеспрямоване та

поетапне застосування методів навчання має стати засобом організації поступово-послідовної навчальної діяльності студентів, засобом їх розвитку та стимулювання до навчання й саморозвитку.

З метою забезпечення диференційовано-поетапної організації навчання відповідно до та формування умінь нами було здійснено груповий розподіл методів навчання залежно від обґрунтованих рівнів навчальної діяльності студентів та етапів засвоєння знань (табл. 2).

Таблиця 2.

Розподіл методів навчання у поетапній навчальній діяльності студентів

№ з/п	Рівні навчальної діяльності	Етапи навчальної діяльності та методи навчання
1	Репродуктивний	- <i>засвоєння нового навчального матеріалу:</i> словесні: розповідь, пояснення, інформаційне повідомлення, інструктаж; наочні: демонстрування, ілюстрування; - <i>закріплення знань та формування умінь:</i> словесні: катехизисна бесіда, усні вправи на повторення з відтворенням засвоєного; практичні: письмові вправи на відтворення, практичний показ, вправи на креслення за зразком.
2	Реконструктивний	- <i>закріплення знань та формування умінь:</i> словесні: катехизисна бесіда із самостійним частковим обґрунтуванням понять і процесів, усні вправи на повторення із самостійним частковим обґрунтуванням понять і процесів, навчальна дискусія; практичні: письмові вправи на відтворення із частковим самостійним внесенням змін у розв'язок або обґрунтування, вправи на креслення з відтворенням форм у інших умовах;
3	Евристичний	- <i>закріплення знань та формування умінь:</i> словесні: евристична бесіда, доповідь або пояснення вирішення проблеми; навчальна дискусія; практичні: письмові вправи із самостійним знаходженням розв'язків проблеми, вправи на креслення власноруч спроектованих схем та об'єктів, ігрові вправи, досліди; наочні: самостійне спостереження.

Продовження таблиці 2.

4	Творчий	<p>- <i>закріплення знань та формування умінь:</i> словесні: доповідь або пояснення з обґрунтуванням інноваційного вирішення проблеми; практичні: письмові роботи із інноваційним вирішенням проблеми, креслення інноваційних схем та об'єктів, досліди; наочні: самостійне спостереження.</p>
---	---------	--

У розподілі методів навчання використовувалися загальноприйняті групи методів навчання на основі джерел знань (Н. Верзілін, Є. Голант, Д. Лордкіпанідзе, С. Петровський та ін.): словесні, практичні і наочні. Запропонована в розподілі послідовність застосування методів навчання на різних етапах дозволить розвивати навчальну діяльність і дослідницьку компетентність майбутнього фахівця, що повністю відповідає обґрунтованим вище положенням.

Така організація навчального процесу вимагає від викладача, у першу чергу, цілеспрямованого попереднього конструювання навчальних занять та самостійної роботи студента з виконанням навчально-дослідницьких та науково-дослідних завдань, що полягає у:

- визначенні мети та завдань заняття, його етапів, що передбачає цілеспрямоване виокремлення мети та завдань у межах формування комунікативних умінь та навичок студентів;

- відборі та структуруванні змісту навчального матеріалу, що дозволить імітувати професійну діяльність та здійснювати професійну взаємодію, що, у свою чергу, дозволить формувати комунікативні уміння та навички студентів;

- підборі методів, форм і засобів навчання, побудові моделі навчального заняття, що безпосередньо дозволить формувати комунікативні уміння та навички студентів;

- підборі видів, методів та форм контролю з особливим приділенням уваги використанню методів усного опитування у поєднанні з методом практичного показу;

- розробці засобів діагностики

результатів навчання, які дозволять виявити, виміряти та оцінити здатність професійної взаємодії;

- підготовці спеціалізованих засобів навчання для організації занять з цілеспрямованою імітацією студентами професійної взаємодії (завдань, інструментів, інструкцій, методичних вказівок тощо).

Висновки. На основі аналізу наукових праць та власних теоретичних досліджень було встановлено особливості поетапної організації навчання студентів у межах методичної системи розвитку дослідницької компетентності майбутніх фахівців з агроінженерії в процесі вивчення сільськогосподарських машин, які зумовлені диференційовано-поетапною організацією навчання. Така організація навчання характеризується спеціально вибудованим процесом у забезпеченні освітнього інтегрованого середовища, що передбачає цілеспрямовану загально об'єднану реалізацію усіх складових методичної системи навчання, як єдиного цілісного механізму, функціонування якого забезпечує послідовно рівневе та оптимальне комбінування теоретичного та практичного навчання, навчально-дослідницької та науково-дослідної роботи студентів, вибору та застосування змісту, методів, засобів і форм навчання та контролю навчальних досягнень.

Спираючись на отримані результати досліджень, вважаємо пріоритетним напрямом подальшої роботи розробку науково-методичного забезпечення розвитку дослідницької компетентності у майбутніх фахівців з агроінженерії для впровадження у закладах вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Абрамова И. А. Формирование аналитической компетентности студентов инженерных вузов аграрного профиля на основе средств и методов информатики: автореф. дис. канд. пед. наук. Омск, 2007. 23 с.

2. Алексюк А. М. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання: *Навчальний посібник* / А. М. Алексюк та ін. Київ : ІСДО, 1993. 336 с.

3. Белкіна С. Д. Формування дослідницької компетентності майбутніх інженерів у процесі викладання навчальних дисциплін циклу природничо-наукової підготовки. *Професійна освіта. Наукові записки. Серія: педагогіка*. 2015. № 3. С. 19-25.

4. Буцик І. М. Особливості світового освітнього досвіду у формуванні дослідницької компетентності інженерів. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського*. Миколаїв : 2017. Вип. 4(59). С. 99–104.

5. Буцик І. М. Структурна модель інтегрованого та поетапно-діяльнісного освітнього середовища у дослідницькій підготовці інженерів аграрного профілю. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія «Педагогіка, психологія, філософія». Київ: Міленіум, 2018. Вип. 279. С. 40-49.

6. Гаврилова Г. Л. Формирование профессиональной самостоятельности у будущего учителя в процессе обучения в вузе (на примере преподавания в университете предметов общепедагогического цикла) : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.01. Казань: 1992. 20 с.

7. Головин Н. М. Формування дослідницьких умінь з дисциплін природничо-математичного циклу в студентів агротехнічного інституту в процесі фахової підготовки: автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопільський нац. пед. університет ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль : 2007. 20 с.

8. Гончаренко О. В. Педагогическое обеспечение формирования исследовательской компетентности будущих менеджеров в процессе профессиональной подготовки в ВУЗе: дис. канд. пед. наук. Москва : Ун-т РАО, 2010. 220 с.

9. Горшкова О. О. Подготовка студентов к исследовательской деятельности в контексте компетентностно-ориентированного инженерного образования: дис. д-ра пед. наук : 13.00.08. Москва, 2017. 394 с.

10. Комплексная деловая игра «Мысль»: *Методическое пособие* / И.Г. Абрамова и др. Москва : Высшая школа. 1991. 64 с.

11. Наумкин Н. И. Методическая система формирования у студентов технических вузов способностей к инновационной инженерной деятельности в процессе обучения общетехническим дисциплинам: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Саранск, 2009. 499 с.

12. Пастушенко Н., Оцінити, щоб навчити: технологія тематичного рівневого діагностування навченості учнів з гуманітарних дисциплін. *Директор школи*. 2001. № 1. С. 7-10.

13. Саямова Д. Р. Стимулирование развития научно-исследовательской деятельности в высшем учебном заведении : дис. канд. эконом. наук : 08.00.05. Москва, 2009. 210 с.

14. Щукина Г. И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе. Москва : Педагогика, 1979. 202 с.

15. Янюк И. А. Формирование исследовательской компетентности студентов технических вузов : дис. канд. пед. наук : 13.00.08. Шуя, 2010. 214 с.

References

1. Abramova, Y. A. (2007), Formyrovanye analytycheskoi kompetentnosti studentov ynzhenernykh vuzov ahrarnoho profylya na osnove sredstv y metodov ynformatyky: avtoref. dys. kand. ped. nauk. Omsk, 23 p.

2. Abramova, Y. H. (1991), Kompleksnaia delovaia yhra «Misl»: Metodycheskoe posobyе y dr. Moskow : Visshaia shkola. 64 p.

3. Aleksyuk, A.M. (1993), Orhanizatsiia samostiinoi roboty studentiv v umovakh intensyfikatsii navchannia: Navchalnyi posibnyk. Kyiv : ISDO, 336 p.

4. Butsyk, I.M. (2017), Osoblyvosti svitovoho osvithnoho dosvidu u formuvanni doslidnytskoi kompetentnosti inzheneriv, Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnogo universytetu imeni V.O.Sukhomlynskoho, Mykolaiv, P. 99-104.

5. Butsyk, I.M. (2018), Strukturna model' integrovanogo ta poetapno-diyal'nistnogo osvithnogo seredovyshha u doslidnytskij pidgotovci inzheneriv agrarnogo profilu, Naukovyi visnyk Natsionalnogo universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy, vol. 279, P. 40-49.

6. Byelkina, S.D. (2015), Formuvannya doslidnytskoyi kompetentnosti maybutnikh inzheneriv u protsesi vykladannya navchal'nykh dystsyplin tsykladu pryrodnycho-naukovoyi pidhotovky. Profesiyna osvita. Naukovi zapysky. Seriya: pedahohika, vol. 3, P.19-25.

7. Gorshkova, O. O. (2017), Podgotovka studentov k issledovatskoy deyatelnosti v kontekste kompetentnostno-orientirovannogo inzhenernogo obrazovaniya, doc.ped.n., Moscow, 394 p.

8. Havrylova, H. L. (1992), Formyrovanye professionalnoi samostiainosti u budushcheho uchytelia v protsesse obuchenya v vuzie (na prymerie prepodavaniya v unyversytete predmetov obshchepedahohyeheskoho tsykla): avtoref. dys. kand. ped. nauk : 13.00.01. Kazan: 20 p.

9. Holovyn, N. M. (2007), Formuvannya doslidnytskykh umin z dystsyplin pryrodnycho-matematychnoho tsyklu v studentiv

ahrotekhnichnoho instytutu v protsesi fakhovoi pidhotovky: avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata pedahohichnykh nauk: 13.00.04 teoriia i metodyka profesiinoi osvity; Ternopil'skyi nats. ped. universytet im. Volodymyra Hnatiuka. Ternopil, 20 p.

10. Honcharenko, O. V. (2010), Pedahohyeheskoe obespechenye formyrovaniya yssledovatskoi kompetentnosti budushchykh menedzherov v protsesse professionalnoi podhotovky v VUZe: dys. kand. ped. nauk. Moskva: Un-t RAO. 220p.

11. Naumkin, N. I. (2009), Metodicheskaya sistema formirovaniya u studentov tehnikeskikh vuzov sposobnostey k innovatsionnoy inzhenernoy deyatelnosti v protsesse obuchenya obshchetechnicheskimi distsiplinami: dis. d-ra ped. nauk: 13.00.02. Saransk, 499 p.

12. Pastushenko, N. (2001), Otsinyty, shchob navchyty: tekhnolohiia tematychnoho rivnevoho diahnostuvannia navchenosti uchniv z humanitarnykh dystsyplin. Dyrektor shkoly. № 1. P. 7-10.

13. Salyamova, D. R. (2009), Stimulirovaniye razvitiya nauchno-issledovatskoy deyatelnosti v vysshem uchebno-m zavedenii: dis. kand. ekonom. nauk. Moscow, 210 p.

14. Shchukyna, H. Y. (1979), Aktyvyzatsiya poznavatelnoi deiatelnosti uchashchikhsia v uchebno-m protsesse. Moscow : Pedahohyka. 202 p.

15. Yanyuk I.A. (2010), Formirovaniye issledovatskoy kompetentnosti studentov tehnikeskikh vuzov: dis. kand. ped. nauk: 13.00.08. Shuya, 214 p.

DIFFERENTIATED AND GRADUAL ORGANIZATION OF TRAINING IN THE METHODOLOGICAL SYSTEM OF THE DEVELOPMENT OF RESEARCH COMPETENCE OF SPECIALISTS IN AGRICULTURAL ENGINEERING IN THE PROCESS OF STUDYING AGRICULTURAL MACHINES

I. M. Butsyk

Abstract. *The article is devoted to the current issues of methods of training future specialists in agricultural engineering during the study of the discipline "Agricultural Machinery", which is aimed at developing their research competence. The views of scientists on the level distribution of students' educational activities are characterized hereinafter. The author's distribution of levels of development of educational activity which includes*

© I. M. Буцик

reproductive, reconstructive, heuristic and creative levels is offered. The general structure of differentiated and gradual organization of students' education is described, which includes target, content, activity and monitoring and correcting blocks.

Differentiated and gradual organization of education is defined as a specifically built process in providing an educational integrated environment, which provides purposeful general implementation of all components of the methodological system of education as a single complete mechanism, the functioning of which provides consistent and optimal combination of the theoretical and practical training, the scientific researches of students, the choice and application of content, methods, tools and forms of learning.

The structure of the organization of gradual educational activity of students within the borders of studying of one theme from discipline "Agricultural Machinery" is defined; the distribution of teaching methods is covered; the model of a subsystem of methods, forms, means of training in methodical system is offered. The requirements for the planning of classes and individual work of students with the implementation of research and scientific-research tasks are determined.

Key words: *research competence, methodical system, differentiated and gradual organization of training, educational activity.*